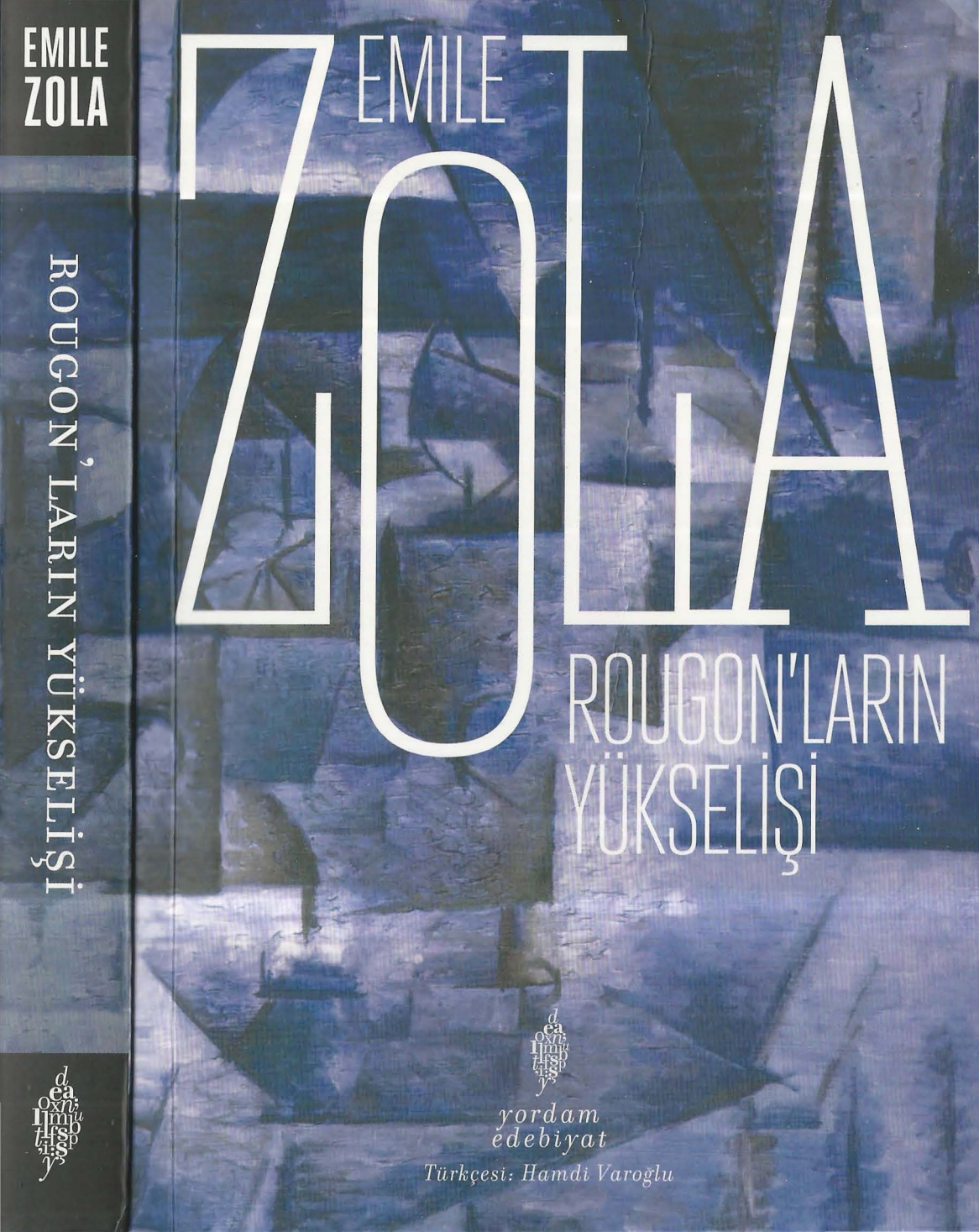
EMILE ZOLA

ROUGON'LARIN YÜKSELİŞİ

EMILE ZOLA

ROUGON'LARIN YÜKSELİŞİ

yordam edebiyat

Türkçesi: Hamdi Varoğlu

Eserin orijinal adı:
La Fortune des Rougon

EMILE ZOLA

ROUGON'LARIN YÜKSELİŞİ

ROMAN

TÜRKÇESİ
HAMDİ VAROĞLU

yordam
edebiyat

Hamdi Varoğlu (1901, İstanbul 1968, İstanbul)

Fıkra yazarı, çevirmen. Turizm Bakanlığı'nda çalıştı. Başbakanlık Basın Yayın Genel Müdürlüğü İstanbul Müdürlüğü görevinde bulundu. Uzun yıllar *Cumhuriyet* gazetesinde köşe yazarlığı yaptı. Çok sayıda dünya klasiğinin yanı sıra "Emile Zola'nın romanlarını akıcı, büyüleyici Türkçesiyle bize kazandırmış"tır (Selim İleri). Attilâ İlhan'ın ifadesiyle "en iyi Zola çevirmenidir"

Hamdi Varoğlu'nun *Rougon'ların Yükselişi* çevirisi, eserin Türkçedeki ilk çevirisidir ve ilk olarak 1946 yılında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yayımlanmıştır.

Yordam Edebiyat • **Rougon'ların Yükselişi** • Emile Zola
ISBN 978-605-[illegible]-369-3 • *Türkçesi:* Hamdi Varoğlu
Kitap Editörü: Elif Aksu Kaya • *Kapak ve İç Tasarım:* Savaş Çekiç
Sayfa Düzeni: Gönül Gönet • *Birinci Basım:* Şubat 2020
Yordam Kitap, 2018

Yordam Kitap Basın ve Yayın Tic. Ltd. Şti. (Sertifika No: 44790)
Çatalçeşme Sokağı Gendaş Han No: 19 Kat: 3 34110 Cağaloğlu – İstanbul
Tel: 0212 528 19 10 • **W:** www.yordamkitap.com • **E:** info@yordamkitap.com
www.facebook.com/YordamEdebiyat • www.twitter.com/YordamEdebiyat
www.instagram.com/yordamkitap

Baskı: **Pasifik Ofset** (Sertifika No: 11451)
Cihangir Mah. Güvercin Cad. No. 3/1
Baha İş Merkezi A Blok Kat: 2
34310 Hadımköy / İstanbul
Tel: 0212 412 17 [illegible]

ROUGON'LARIN YÜKSELİŞİ

ROMAN

Emile Zola Romanları

İlk Dönem Romanları

1. *La Confession de Claude* – *Claude'un İtirafları* (Yayımlanış tarihi: 1865)
2. *Le Vœu d'une Morte* – Ölü Bir Kadının Dileği (1866)
3. *Thérèse Raquin* – *Thérèse Raquin* (1867)
4. *Les Mystères de Marseille* – *Marsilya'nın Gizemleri* (1867)
5. *Madeleine Férat* – Madeleine Férat (1868)

Rougon-Macquart Dizisi

1. *La Fortune des Rougons* – *Rougon'ların Yükselişi* (1871)
2. *La Curée* – *Tazı Payı* (1872)
3. *Le Ventre de Paris* – *Paris'in Karnı* (1873)
4. *La Conquête de Plassans* – *Plassans Papazı* (1874)
5. *La Faute de l'Abbé Mouret* – *Rahip Mouret'nin Günahı* (1875)
6. *Son Excellence Eugène Rougon* – Ekselansları Eugène Rougon (1876)
7. *L'Assommoir* – *Meyhane* (1877)
8. *Une Page d'Amour* – *Bir Aşk Sayfası* (1878)
9. *Nana* – *Nana* (1880)
10. *Pot-Bouille* – *Apartman* (1882)
11. *Au Bonheur des Dames* – *Kadınların Mutluluğuna* (1883)
12. *La Joie de Vivre* – *Yaşama Zevki* (1884)
13. *Germinal* – *Germinal* (1885)
14. *L'Oeuvre* – *Eser* (1886)
15. *La Terre* – *Toprak* (1887)
16. *Le Rêve* – *Hülya* (1888)
17. *La Bête Humaine* – *İçimizdeki Hayvan* (1890)
18. *L'Argent* – *Para* (1891)
19. *La Débâcle* – *Yıkılış* (1892)
20. *Le Docteur Pascal* – *Doktor Pascal* (1893)

Üç Şehir Dizisi

1. *Lourdes* – Lourdes (1894)
2. *Roma* – Roma (1896)
3. *Paris* – Paris (1898)

Dört İncil Dizisi

1. *Fécondité – Döl Bereketi* (1899)
2. *Travail – Emek* (1901)
3. *Vérité – Gerçek* (1903)
4. *Justice* – Adalet (tamamlanmadı)

Emile Zola Hakkında

Çocukluğu ve Gençliği

Emile Zola, 2 Nisan 1840'ta Paris'te dünyaya gelir. Babası İtalyan mühendis François Zola, annesi Fransız Emilie Aubert'dir. Zola üç yaşındayken, aile Fransa'nın güneyindeki Aix-en-Provence kentine taşınır. Baba François Zola bu kent için büyük bir su kanalı projesi tasarlar; belediye Zola'nın projesine onay verir ve bugün de aynı adı taşıyan Zola barajının yapımı için çalışmalara başlanır. Fakat projenin başlamasından kısa bir süre sonra, Emile Zola yedi yaşındayken, babası hayatını kaybeder. Babanın beklenmedik ölümü, o güne dek rahat bir yaşam süren Zola ailesini büyük borçlarla karşı karşıya bırakır. Maddi güçlüklerin yanı sıra, anne Zola eşinin kanal projesindeki haklarını tescil ettirmek için yıllarca sürecek bir hukuk mücadelesine girişir.

Emile Zola ortaokulda burslu olarak okuduğu Bourbon Koleji'nde geleceğin ünlü ressamı Cézanne ve bilimci Jean-Baptistin Baille ile tanışır. Zola, Cézanne ve Baille, "üç ayrılmazlar" adını alacak denli yakın arkadaş olur. Edebiyatla bu yaşlarda ilgilenmeye başlayan Zola, Alexandre Dumas ya da Eugène Sue gibi dönemin çok okunan yazarlarını yutarcasına okumaktadır. Daha sonra bir öğretmeni sayesinde Victor Hugo'yu, Lamartine'i, Alfred de Musset'yi keşfeder ve Musset'nin etkisiyle ilk şiirlerini yazmaya başlar.

1857 yılında babasının ardından ikinci ölüm acısını yaşar ve çok sevdiği anneannesini kaybeder. Hem bu ölümün etkisi hem de ailenin maddi durumunun iyice bozulmasıyla birlikte anne Zola

Paris'e taşınmaya karar verir ve ertesi yıl oğlunu da yanına aldırır. Emile Zola yeniden Paris'e geldiğinde 18 yaşındadır. Bir yandan burslu olarak lisede okumakta, diğer yandan şiir ve tiyatro oyunları yazmaktadır. Okul hayatı parlak değildir. Diplomasını almak için geçmesi gereken olgunluk sınavında (*bakalorya*) başarısız olur ve okulu bırakır.

Düşük bir maaşla doklarda kâtip olarak çalışmaya başlar. Fakat 1860-61 kışında ağır bir ruhsal bunalım geçirerek işten ayrılır. Yaklaşık iki yıl sefalet derecesinde yoksul bir hayat yaşar. Fransız tarihçi ve edebiyat eleştirmeni Henri Guillemin, *Zola: Efsane ve Gerçek* adlı kitabında, yazarın yirmi-yirmi iki yaşlarını kapsayan bu dönemin onun yazgısında belirleyici bir önem taşıdığını belirtir. Guillemin'e göre, ileride "yoksulların tarafı"ndan kulaktan dolma bilgilerle bahsetmemesini bu yıllara borçludur Zola, çünkü açlığın, soğuğun, pis ve sefil otellerin ne olduğunu yaşayarak öğrenmiştir.

1862 yılında kâtip olarak Hachette Yayınevi'nde çalışmaya başlar, kısa sürede reklam şefliğine yükselir. Maddi durumu düzelmeye başlamıştır. Babasından dolayı İtalyan uyruğunda olan Zola, Fransız vatandaşlığını da aynı yıl içinde alır. Bu dönem aynı zamanda gazete yazarlığına adım attığı ve ilk kitap eleştirilerini yayımlamaya başladığı dönemdir.

İlk kitabı olan *Ninon'a Öyküler* 1864'te yayımlanır. Hachette Yayınevi'nde edebiyat ve düşünce dünyasının önemli kişileriyle tanışan Zola, buradaki laik ve liberal ortamdan etkilenir. Siyasi görüşleri açısından inançlı bir cumhuriyetçidir. Goncourt Kardeşler ya da Sainte-Beuve gibi ünlü yazarlarla yazışmaya başlar. Özellikle Taine ve Littré'ye hayranlık duyar. Edebiyat anlayışını oluştururken, en çok Taine'in sanat ve tarih hakkındaki görüşlerinden ve önemli eseri *Deneysel Tıbba Giriş*'i 1865'te yayımlayan Fransız fizyolojist Claude Bernard'dan etkilenecektir.

Okul arkadaşı Cézanne ile dostluğu Paris'te de sürmekte, Zola onun aracılığıyla Pissarro, Manet gibi *izlenimcilik* akımını geliştiren ressamlarla bir araya gelmektedir. Bu ressamların eserleri

Salon'a* kabul edilmediğinde, onların yenilikçiliğini savunan onlarca gazete yazısı yazar, bu desteğini yıllarca sürdürür. Edebiyata bakışının şekillenmeye başladığı, doğalcılık (*natüralizm*) akımının ilk düşüncelerini oluşturduğu bu dönemde Zola, izlenimcilerin sanat anlayışına yakınlık duymuştur.

Zola'nın gençlik yıllarıyla ilgili otobiyografik yanlar taşıyan *Claude'un İtirafı* adlı eser 1865'te yayımlanır. 1866 yılında Zola, yaşamını artık yalnızca yazarak sürdürmeye karar vererek Hachette Yayınevi'ndeki işinden ayrılır. Maddi güçlükler yeniden başlamıştır. Çeşitli gazetelerde *Ölü Bir Kadının Dileği*, *Marsilya'nın Gizemleri* gibi tefrika romanlar yayımlar. Ayrıca gazete yazılarını da sürdürmekte, başta II. İmparatorluğa muhalif *La Tribune* olmak üzere birçok gazeteye makaleler göndermektedir. Bu dönemin en önemli verimi, ilk büyük romanı sayılan *Thérèse Raquin*'in yayımlanışı olur. Bu roman önceki kitaplarından daha büyük bir başarı kazanır ve kısa sürede ikinci baskıyı yapar.

Rougon-Macquart Dizisi

1869 Zola'nın yaşamında bir dönüm noktasıdır. 1893'e dek, yani tam 24 yıl boyunca sürdüreceği ağır bir çalışmaya bu yıl başlar Zola: İkinci İmparatorluk dönemini her yönüyle anlatmayı amaçladığı yirmi kitaplık bir dizi tasarlar. Diziye *Rougon ve Macquart Aileleri: İkinci İmparatorluk Döneminde Bir Ailenin Doğal ve Toplumsal Tarihi* adını verir. Dizinin yedinci kitabı olan ünlü romanı *Meyhane*'ye yazdığı önsözde, bu çalışmanın planını 1869'da yaptığını, sonra da çok sıkı bir şekilde uyguladığını yazar.

Hayranı olduğu Flaubert'e ilk mektubunu da bu dönemde yazmıştır. İki yazar daha sonra çok sıkı dost olur, ilişkileri Flaubert'in ölümüne kadar kopmadan sürer. Flaubert'in aracılığıyla dönemin önemli yazarları Alphonse Daudet, Turgenyev ve Maupassant'la da tanışır.

Salon: Paris Güzel Sanatlar Akademisi'nin ilki 1673 yılında düzenlenmiş olan resmi sanat sergisidir. 1800'lerin sonuna dek dönemin en önemli sanat olayı olarak kalmıştır. *ed.*

Zola 1870 yılında Gabrielle-Alexandrine Meley ile evlenir. Bu sırada gazetelerde Fransa-Prusya savaşına ve İmparatorluğun politikalarına karşı son derece sert eleştiri yazıları kaleme almaktadır. Savaşın patlak vermesiyle birlikte karısını ve annesini alarak Marsilya'ya gider. Orada önce kendisi bir gazete çıkarmayı dener, maddi güçlüklerden ötürü yürütemez. Çeşitli gazeteler için muhabirlik yapmaya başlar, önce Bordeaux'da sonra Versailles'da toplanan meclisin çalışmalarını izleyip aktarır.

Rougon-Macquart dizisinin ilk kitabı olan *Rougon'ların Yükselişi* gazetede tefrika edildikten sonra 1871 yılında kitap olarak yayımlanır. Dönemin doğalcı yazarlarını ve izlenimci ressamlarını destekleyen yayıncı Georges Charpentier, Rougon-Macquart dizisinin haklarını satın alır. Böylelikle maddi açıdan rahatlayan Zola, tüm zamanını çalışmasına vererek her yıl düzenli olarak bir roman yayımlamaya başlar. 1872'de *Tazı Payı*, 1873'te *Paris'in Karnı*, 1874'te *Plassans Papazı*, 1875'te *Rahip Mouret'nin Günahı*, 1876'da *Ekselansları Eugène Rougon* yayımlanır. Bu arada makale ve incelemelerine de aralıksız devam etmekte, gazetelerde her yıl iki yüzün üzerinde yazı yayımlamaktadır.

Meyhane romanını yazmaya başladığı 1875 yılında yeniden bir sinirsel rahatsızlık yaşar. Roman 1876 yılında önce gazetede tefrika edilir ve büyük olay olur. Ancak 1877'de kitap olarak yayımlanabilir. *Meyhane*, Zola'ya hem büyük bir ün hem de Paris yakınlarındaki Médan kasabasından bir ev almasını sağlayacak kadar para kazandırır.

1878'de yayımlanan *Bir Aşk Sayfası* romanının başında Rougon ve Macquart ailelerinin soyağaçları ilk kez okura sunulur. 1880'de yayımlanan *Nana* satışa çıktığı gün 55.000 nüsha satılır, tıpkı *Meyhane* gibi sanat ve fikir çevrelerinde bir çalkantı yaratır.

Bu dönemde Zola, kendi edebiyat anlayışını ortaya koymak için arka arkaya makaleler yayımlamaktadır. Bu makaleleri 1880'de *Deneysel Roman* adını verdiği bir kitapta toplar. Bu kitabı *Doğalcı Romancılar*, *Tiyatroda Doğalcılık* gibi başka çalışmalar takip eder. Zola, döneminin pozitivist görüşlerinin etkisi altında, giderek bilimselleşen bir çağda ilhamını bilimden alan bir yöntemin romanı

ilerleteceğine inanmış, "*doğaya ve insana dair genel bir soruşturma*" olarak gördüğü roman sanatında yöntemi ve gözlemi önemsemiş, doğalcılığın analitik ve deneysel bir yöntemden başka bir şey olmadığını yazmıştır. Fizyolojik bir yapıt yaratmaktan ya da hayattaki insanlık durumlarını bir hekimin laboratuardaki çalışması gibi tecrübe etmekten söz etmesi eleştirilere konu olarak gülünç ve dogmatik bulunmuştur. Fakat asıl ağır eleştirileri, "*Doğalcılık çıplaklıktır*" görüşü uyarınca, gerek toplumu gerekse de bireyi, kontrol edemediği itkileri ve tutkularıyla, kötü.ve aşağılık yanlarıyla, yüceliğinin yanı sıra sefilliğiyle ortaya koymaktan çekinmediği eserleriyle almıştır.

1880 yılına gelindiğinde, arka arkaya yakın dostu Flaubert'i ve annesini kaybeder. Bu iki ölüm onu derinden etkiler. Hem bu ölümlerin acısı hem de aşırı çalışmanın yorgunluğuyla çok ciddi bir ruhsal ve fiziksel çöküntü yaşar.

1882'de *Apartman*, 1883'te *Kadınların Mutluluğuna* yayımlanır. Bu dönemde Zola'nın ünü giderek Fransa sınırlarını aşmaktadır. 1883 yılında yine yakın dostları olan Manet'yi ve Turgenyev'i kaybeder. Ruhsal olarak zor zamanları sürmektedir. Aynı yıl sosyalist milletvekili Alfred Giard ile tanışır ve onun ikna etmesiyle maden işçileri hakkında bir roman yazmayı tasarlar. 1884 yılında Anzin'e gider, madenlerde bilgi toplamaya başlar, İşçi Partisi'nin toplantılarına katılır. 1884'te yayımlanan *Yaşama Zevki*'nin ardından *Germinal* 1885 yılında yayımlanır. Roman önemli bir başarı kazanır, ancak tiyatro uyarlaması sansüre takılır ve jandarmaların işçilere ateş açtığı sahne nedeniyle yasaklanır. Zola gazetelerde sansüre karşı sert eleştiri yazıları yazar ama oyunun sergilenmesini sağlayamaz.

Sansüre karşı sürdürdüğü mücadelenin bir diğer gerekçesi de bir rahip ile laik bir öğretmen arasındaki gayrimeşru ilişkiyi anlatan romanı nedeniyle bir ay hapse mahkûm edilen doğalcı yazar Louis Desprez'nin durumudur. Zola, Desprez'yi hapishanede ziyaret eder, bir yazarın yazılarından ötürü tutuklanmasını kınayan yazılar yayımlar.

1886 yılında Zola ile Cézanne'ın arasını bozduğu ileri sürülen *Eser* adlı roman, 1887'de *Toprak* yayımlanır. *Toprak* beş genç yazarın *Le Figaro* gazetesinde yayımlanan çok şiddetli bir eleştiri yazısına hedef olur. Bu genç yazarları Zola'nın eski arkadaşı olan Alphonse Daudet'nin teşvik ettiği iddia edilmiştir. Yine aynı dönemde edebiyatçı dostu Anatole France, Zola hakkında "*Daha önce hiç kimse insanlığı aşağılamak için bu kadar çaba harcamadı,*" diye yazar. Zola aynı gazetede bir yanıt yayımlarsa da bu genç yazarlarla polemiğe girmekten kaçınır.

1888'de *Germinal*'in tiyatro uyarlaması için bakanlar kurulundan izin çıkar, fakat romanın epeyce kırpılıp yumuşatılarak sahneye aktarılması Zola'yı öfkelendirir. Tiyatronun yöneticileriyle kavga eder ve ilk gösterime gitmez. Oyun pek sönük bir başarı elde eder. Aynı yıl içinde *Hülya* romanı yayımlanır ve Zola'ya *Légion d'Honneur* nişanı verilir.

1888 yılında genç bir çamaşırcı kız olan Jeanne Rozerot ile birlikte olmaya başlayan Zola'nın, 1889'da Denise adını verdiği kızı, 1891'de Jacques adını verdiği oğlu dünyaya gelir. 1889 yılında birçok resminde yanında görülen köpeği Fanfan'ın ölümü yazarı altüst eder. Aynı yıl Fransız Akademisi'ne üye olmak için adaylığını koyan Zola akademiye kabul edilmez. 1897'ye kadar tam sekiz kez başvuracak ama hiçbirinde alınmayacaktır. Bu sırada Zola'nın kitaplarını yayımlayan İngiliz yayıncı da bazı romanların müstehcen bulunması nedeniyle üç ay hapis cezasına çarptırılır.

1890 yılında Rougon-Macquart dizisinin on yedinci kitabı olan *İçimizdeki Hayvan*, 1891'de ise *Para* yayımlanır. Zola bu romanlardan ilkinin hazırlığını Havre demiryolu işçilerini gözlemleyip lokomotiflerde seyahat ederek, ikincinin hazırlığını ise Paris borsasında günler geçirerek yapmıştır. 1891'de Fransa Edebiyatçılar Derneği'nin başkanlığına seçilir. Başkanlığı döneminde yine özellikle sansür konusunda makaleler, açık mektuplar yayımlar. Aynı yıl karısı Alexandrine, Zola'nın Jeanne Rozerot ile gizli ilişkisini öğrenir ve karı koca arasında büyük bir kriz yaşanır.

1892 yılında II. İmparatorluk'un çöküşünü anlattığı *Yıkılış* adlı romanı yayımlanır ve büyük bir başarı kazanır. 1893'te *Doktor Pascal*'ın yayımlanmasıyla birlikte Rougon-Macquart dizisi sona erer. Yayıncısı Charpentier dizinin bitişini kutlamak için Boulogne ormanında büyük bir ziyafet verir.

Dreyfus Olayı ve Son Yılları

Zola, Rougon-Macquart dizisinin ardından Üç Şehir adını verdiği yeni bir diziye girişir. Modern toplumda dinin yerini tartıştığı üçlemenin ilki olan *Lourdes* 1894'te yayımlanır. Kitap ortaya çıkar çıkmaz gerek kilisenin gerekse sağ cenahın şiddetli eleştirileriyle karşılanır, öte yandan bir ayda yüz yirmi bin adet satarak Zola'nın en çok okunan romanlarından biri olur. Dizinin diğer iki kitabı *Roma* 1896'da, *Paris* 1898'de yayımlanır.

Sanatıyla ilgili konularda o güne dek onlarca fikir kavgasına tutuşmuş olan Zola'yı ilk kez doğrudan siyasi bir olayda tutum almaya iten Dreyfus olayı yazarın dikkatini bu dönemde çeker. Fransız ordusunda yüzbaşı olan yahudi asıllı Alfred Dreyfus, 1894 yılında casuslukla suçlandığı düzmece bir yargılama süreci sonunda müebbet hapis cezasına çarptırılmış ve cezasını çekmek üzere Şeytan Adası'na gönderilmiştir. Zola önce *Le Figaro* gazetesinde toplumda yükselen yahudi düşmanlığını eleştiren bir yazı yayımlar. Ardından, yüzbaşının suçsuzluğuna inandığı için, unutulmaya yüz tutan bu davayla daha aktif bir biçimde ilgilenmeye başlar ve aynı gazetede peş peşe üç makale daha yayımlar. Bu makaleler Fransa'da büyük gürültü koparır. 1898 yılında ise cumhurbaşkanına hitaben yazdığı ünlü *J'Accuse* (*Suçluyorum*) başlıklı açık mektup yayımlanır. Hakkında dava açılır, bir yıl hapis ve 3000 frank para cezasına çarptırılır. Mahkûmiyet kararı temyize gider, Yargıtay cezayı onaylar. Yakın dostlarının Paris'i terk etmesi için ikna ettiği Zola, cezanın kesinleştiği günün akşamı İngiltere'ye gider ve bir yıl kadar Londra yakınlarında yaşar. 1899 yılında Dreyfus davasının yeniden görülmeye başlanmasıyla Zola da Fransa'ya geri döner. Dreyfus bu kez daha hafif bir cezaya çarptırılır. Zola bu mahkûmiyet kararıyla ilgili de bir ma-

kale yayımlar. Dreyfus'ün suçsuzluğu ancak Zola'nın ölümünden sonra kesinleşir.

Bir yandan bu siyasi kavgayı sürdürürken, diğer yandan da ideal bir toplum için en önemli gördüğü dört başlık olan doğurganlık, çalışma, hakikat ve adalet konularında Dört İncil adını verdiği bir diziye başlar Zola. Dizinin ilk kitabı *Döl Bereketi* 1899'da, ikinci kitap *Emek* ise 1901'de yayımlanır. İşçi dernekleri bu kitabın şerefine Zola için bir yemek düzenler. Aynı yıl Dreyfus davasıyla ilgili makalelerini, bu konudaki ilk makalelerinden birinin son cümlesi olan ünlü "*Hakikat yürüyor ve onu hiçbir şey durduramayacak*" cümlesine gönderme yaparak *Hakikat Yürüyor* adıyla bir kitapta toplar.

Emile Zola, 28 Eylül 1902 gecesi Paris'teki evinde, baca tıkanıklığının yol açtığı gaz zehirlenmesi sebebiyle hayatını kaybeder. Bu ölümün bir kaza değil Dreyfus olayıyla ilgili bir suikast olduğu konusunda şüpheler doğsa da olay kayıtlara kaza olarak geçer. Zola 5 Ekim 1902'de Montmartre Mezarlığı'na gömülür. Altı yıl sonra, Haziran 1908'de, külleri törenle Panthéon'a nakledilir. Törene katılan Alfred Dreyfus orada silahlı saldırıya uğrar ve yaralanır.

Dört İncil'in üçüncü kitabı olan, Zola'nın Dreyfus olayından esinlenerek yazdığı *Gerçek* yazarın ölümünden sonra yayımlanır, fakat dördüncü kitap olan *Adalet* ne yazık ki tamamlanamamıştır.

Romanda Sık Geçen Özel İsimlerin Okunuşları

Adélaïde	: Adelaid
Alboise	Albuaz
Angèle	: Anjel
Antoine	: Antuan
Aristide	Aristid
Banne	: Ban
Cassoute	: Kasut
Chantegreil	: Şantögrel
Chavanoz	: Şavano
Corbière	Korbiyer
de Blériot	: dö Bleriyo
de Carnavant	: dö Karnavan
Dide	: Did
Eugène	: Öjen
Félicité	Felisite
Fine	Fin
Fouque	Fuk
François	Fransua
Garçonnet	: Garsone
Garrigues	Garig
Gervaise	Jervez
Grand-Porte	: Gran-Port
Granout	Granu
Henri	Anri
Jas-Meiffren	Ja-Mefran
Jean	Jan
Justin	Jüsten
Lacamp	Lakan
La Gazette de Plassans	La Gazet dö Plasan
Légion d'Honneur	Lejyon d'Onör
l'Indépendant	L'Endepandan
La Marseillaise	: La Marseyyez
Lantier	: Lantiye
La Palud	La Palü
Louis-Philippe	: Lui-Filip
Lyon	: Liyon
Macquart	: Makar
Mail	Mel
Marie	: Mari
Marthe	Mart
Masson	: Mason
Miette	Miyet
Montagnards	: Montanyar
Mouret	Mure
Mourgue	: Murg
Mule-Blanche	Mül-Blanş
Nice	Nis
Nores	Nor
Orchères	: Orşer
Orléans	Orlean
Pascal	Paskal
Peirotte	Perot
Pierre	Piyer
Plassans	Plasan
Poujols	Pujol
Provence	Provans
Puech	Püeş
Rébufat	Rebüfa
Rengade	Rangad
Rome	Rom
Roudier	Rudiye
Rougon	Rugon

Sainte-Claire : Sent-Kler

Saint-Marc : Sen-Mark

Saint-Martin-de-Vaulx : Sen-Marten-dö-Vo

Saint-Mittre : Sen-Mitr

Sainte-Roure : Sent-Rur

Sauvaire : Sover

Seille : Sey

Sicardot : Sikardo

Silvère : Silver

Tulettes : Tület

Ursule : Ürsül

Valqueyras : Valkeyra

Vian Vian

Viorne Viyorn

Vuillet Vüyye

BAŞLANGIÇ

BİR AİLENİN, küçük bir insan zümresinin, ilk bakışta son derece başka başka görünen, fakat tahlil edilince birbirlerine sıkıca bağlı oldukları anlaşılan on ferde, yirmi ferde vücut vermek için serpilip gelişerek bir toplum içinde nasıl yaşadığını açıklamak istiyorum. Yerçekimi gibi, irsiliğin de kendine mahsus kanunları vardır.

Bir insanla diğer bir insan arasındaki matematiksel bağı, mizaç ve çevre meselesini çözüme kavuşturarak bulmaya ve takip etmeye çalışacağım. Bütün ipuçlarını yakalayınca, bütün bir toplumsal zümreyi elime alınca, bu zümreyi tarihî bir devrin aktörü olarak işbaşında göstereceğim. Onu, sarf ettiği çabanın giriftliği içinde hareket halinde yaratacağım; hem o zümrenin üyelerinden her birinin iradelerinin toplamını, hem de bütününün genel tazyik kuvvetini tahlil edeceğim.

O zümreyi oluşturan ROUGON-MACQUART'ların, incelemeyi tasarladığım bu ailenin bariz vasfı, iştahlarındaki taşkınlıktır. Zevk ve eğlenceye saldıran çağımızın dizginsiz ayaklanışı bu ailede ete kemiğe bürünür. Rougon-Macquart'lar, fizyoloji bakımından, organizmanın aldığı ilk hasarın ardından bir sülalede kendini gösteren ve bu sülaleye mensup fertlerin her birinde, içinde bulundukları çevrelere göre erdem veya kusur ismini alacak olan duygular, arzular, ihtiraslar, kısacası doğal ve içgüdüsel her türlü insanlık halini yaratan birtakım sinir ve kan aksaklıklarının birbirini ağır ağır takip edişiyle oluşmuştur. Tarih bakımından, Rougon'lar ve Macquart'lar halktan çıkmışlar, çağdaş toplumun her yanına yayılmışlar, toplum bünyesi içinde ilerleyen alt sınıfların esas itibarıyla modern olan içtepisiyle bütün mevkilere yükselmişlerdir; böylece, şahsi dramlarının yardımıyla, hükümet darbesi pususundan Sedan ihanetine kadar, İkinci İmparatorluk devrini anlatmaktadırlar.

Üç seneden beri bu büyük eser için belgeler topluyordum, hatta bu cilt de yazılmış bulunuyordu ki bir sanatçı olarak ihtiyaç duyduğum ve bu kadar yakın olacağını ummaya cesaret edemeden, bu faciaya böyle bir sonun kaçınılmaz olduğunu düşündüğüm Bonapart'ın düşüşü, eserimin o müthiş ve gerekli sonunu bana sağlamış oldu. Eserim daha bugünden tamamlanmıştır, tam bir çember içinde hareket etmektedir; ölmüş bir saltanatın, acayip bir delilik ve utanç devrinin tasviri haline gelmiştir.

Birçok bölümden oluşacak olan bu eser, bu itibarla benim gözümde, ikinci imparatorluk devrinde yaşamış bir ailenin doğal ve toplumsal tarihidir. İlk bölüm, *Rougon'ların Yükselişi*, bilimsel adıyla *Kökler* olarak anılmalıdır.

Emile ZOLA

Paris, 1 Temmuz 1871

ROUGON'LARIN YÜKSELİŞİ

I

PLASSANS'IN* güneyinde bulunan Rome Kapısı'ndan çıkıldığında, dış mahallenin ilk evlerini geçtikten sonra, Nice yolunun sağında Saint-Mittre Meydanı denen bir arsa görülür.

Saint-Mittre Meydanı, kaldırımla bir hizada uzayıp giden ve kaldırımdan çiğnenmiş otlarla örtülü ince uzun bir şeritle ayrılan oldukça büyük bir dörtgendir. Sağ tarafına çıkmazla biten dar sokaktaki izbeler dizilmiştir, solu ve dip tarafı yosunlar bürümüş birer duvarla kapalıdır; bu duvarların üstünden, kapısı dış mahallenin daha aşağı kısmında olan büyük malikâne Jas-Meiffren'deki dut ağaçlarının dalları gözükür. Üç tarafı böylece kapalı olan meydan, hiçbir tarafa ulaşmayan, yalnızca gezmeye çıkmış kimselerin geçtikleri bir yer gibidir.

Vaktiyle orada, yöre halkının pek itibar ettiği Provence'lı bir ermiş olan Saint-Mittre'in himayesine bırakılmış bir mezar vardı. Plassans'lı ihtiyarlar, senelerce kapalı kalmış olan bu mezarlığın duvarlarını sağlam bir halde gördüklerini 1851 yılında hâlâ hatırlarlardı. Bir asırdan fazladır tıklım tıklım cesetle doldurulan topraktan ölüm fışkırıyordu, bu yüzden şehrin öte başında yeni bir mezarlık açmak icap etmişti. Yüzüstü bırakılan eski mezarlık, kara ve sık otlarla örtülerek, her bahar biraz daha temizlenmişti. Mezarcıların her kazma vuruşta mutlaka bir insan vücudu parçası çıkardıkları bu özlü toprak akıl almaz bir verimlilikteydi. Mayıs yağmurlarından ve haziran güneşlerinden sonra, yoldan bakınca, duvarların üstünü aşan otların uçları gözüküyordu; içerisi benzer-

Zola'nın yirmi kitaplık Rougon-Macquart serisine konu olan Rougon ve Macquart aileleri Plassans'lıdır. Plassans hayali bir şehirdir, Zola bu şehrin tasvirlerinde kendi doğup büyüdüğü Aix-en-Provence'tan ilham almıştır. –*ed.*

siz bir parlaklıkta iri çiçeklerle benek benek, derin, koyu yeşil bir deniz gibiydi. Çiçeklerin ve otların altında, sık dalların gölgesinde kaynayan, özsuyla dopdolu, nemli bir humuslu toprak bulunduğu seziliyordu.

O tarihte bu tarlanın acayip özelliklerinden biri, Plassans kadınlarından hiçbirinin koskoca yemişlerini koparmak istemediği, dalları eğri büğrü, budakları dev gibi armut ağaçlarıydı. Şehirde bu yemişlerden bahsedilirken yüzler tiksintiyle buruşurdu, fakat dış mahalle yumurcaklarında bu titizlik yoktu; akşamları, alacakaranlıkta, alay alay gelip duvardan aşar, armutları daha olmadan çalarlardı.

Otların ve ağaçların gürbüz hayatı eski Saint-Mittre mezarlığındaki ölümü kısa zamanda yuttu, çürümüş insan vücutlarını çiçeklerle yemişler oburca yedi; bir gün geldi ki, bu bataklığın yanından geçildiği zaman, yabani şebboyların keskin kokusundan başka bir şey duyulmaz oldu. Birkaç yaz yetti bu iş için.

İşte bu sıralarda şehir, boş yere uyuklayan bu kamu malından faydalanmayı düşündü. Yolla çıkmaz sokak boyunca uzanan duvarları yıktılar; otları, armut ağaçlarını söktüler. Sonra mezarlığı düzelttiler. Toprağı birkaç metre derinliğe kadar kazdılar, toprağın geri vermeye razı olduğu kemikleri bir köşeye yığdılar. Armut ağaçlarına ağlayan yumurcaklar bir aydan uzun bir zaman kafataslarıyla top oynadı; birtakım münasebetsiz muzipler şehirdeki bütün kapıların çıngırak iplerine bir gece uyluk kemikleriyle incik kemikleri astı.

Plassans'da hatırası hâlâ unutulmayan bu rezalet, ancak kemik yığını yeni mezarlıkta kazılan bir çukura doldurulduğu zaman sona erdi. Ne var ki taşrada işler temkinli bir yavaşlıkla görülür. Şehir halkı, tam bir hafta boyunca, uzaktan uzağa, bir tek çöp arabasının moloz taşır gibi insan kemikleri taşıdığını izledi. Asıl fenası, bu çöp arabasının Plassans'ı bir uçtan öbür uca geçmek zorunda olmasıydı; sokakların eğri büğrü kaldırım taşları arabayı sarstıkça, yerlere avuç avuç özlü toprakla karışık kemik parçaları dökülüyordu. Hiçbir dinî tören yapılmadı; ağır ve hoyrat bir taşıma, o kadar. Şehir daha önce hiçbir şeyden bu kadar tiksinmemişti.

Eski Saint-Mittre mezarlığı arsası uzun yıllar bir dehşet konusu olarak kaldı. Büyük bir yolun kenarında, gelen geçene açık, tekrar arsız otların istilasına uğrayarak, öylece ıssız duruyordu. Arsayı herhalde satma niyetinde olan ve üzerine binalar kurulmasını isteyen belediye alıcı bulamıyor olmalıydı; belki de o kemik yığınını ve inatçı bir kâbusun yavaşlığıyla tek başına sokaklarda gidip gelen o çöp arabasını hatırlayanlar geri adım atıyordu; belki de bu olayı taşraya mahsus tembellikle, taşralının yıkıp yenisini yapmaya duyduğu isteksizlikle açıklamak gerekirdi. Hakikat şuydu ki belediye arsayı olduğu gibi muhafaza etmiş, hatta sonunda onu satmak istediğini bile unutmuştu. Etrafını bir tahta perdeyle bile çevirmemişti, arsaya rasgele herkes girip çıkıyordu. Sonra yavaş yavaş, yılların yardımıyla, bu boş köşeye alışıldı; kenarlardaki otların üstünde oturanlar, arsanın içinden geçenler oldu; orası kalabalıklaştı. Gezmeye çıkanların ayakları yerdeki otları aşındırıp, çiğnenen toprak sertleşerek külrengini aldıktan sonra, eski mezarlık iyi düzleştirilmemiş bir şehir meydanına benzedi. Her türlü tiksindirici hatırayı daha iyi silmek için, şehir ahalisi, farkına varmadan, yavaş yavaş arsanın adını değiştirmeye yöneltildi; azizin adı, arsanın bir köşesinden içeri doğru dalan çıkmaz sokağa verildi. O günden sonra, Saint-Mittre Meydanı'ndan başka, bir de Saint-Mittre Çıkmazı peyda oldu.

Bu olaylar uzak bir tarihe aittir. Otuz seneden fazladır Saint-Mittre Meydanı'nın özel bir görünüşü vardır. Arsadan iyi bir fayda elde etmeyi düşünmeyecek kadar tasasız ve uyuşuk olan belediye, orayı ufak bir para karşılığında dış mahalledeki araba tamircilerine kiralamıştı. Onlar da meydanı bir odun deposu haline getirmişti. Meydan bugün hâlâ, yere devrilmiş yüksek sütun yığınları gibi öbek öbek orada burada yatan, 10-15 metre uzunluğunda muazzam kalaslarla doludur. Bu kalas yığınları, arsanın bir başından öte başına kadar uzanan, paralel yerleştirilmiş bu gemi direği gibi şeyler, mahalle çocukları için sürekli bir eğlence vasıtasıdır. Birtakım kalaslar yerlerinden kaydığı için, zeminin bazı yerleri tümsekli bir nevi döşeme tahtasıyla tamamen örtülmüştür; bu noktalarda yürümek ancak denge mucizeleri göstermekle mümkündür.

Bütün gün küme küme çocuklar işte bunu talim ederler. Kalın direklerin üzerinden atladıkları, tek sıra halinde kalasların ensiz kenarlarına basa basa yürüdükleri, ata biner gibi oturup sürtüne sürtüne gittikleri görülür; bu çeşit çeşit oyunlar daima itişmeler ve gözyaşlarıyla biter. Yahut da zeminden birkaç ayak yüksekte duran bir kalasın ince ucuna dizilir, birbirlerine sımsıkı sokulup on ikisi birden oturur, saatlerce sallanırlar. Saint-Mittre Meydanı böylece dış mahalle yumurcaklarının çeyrek asrı aşan bir zamandan beri pantolonlarının kıçlarını aşındırdıkları bir eğlence yeri haline gelmiştir.

Bu ücra köşeye büsbütün acayip bir mahiyet veren şey, göçebe çingenelerin orayı geleneksel olarak kendilerine mesken edinmeleri olmuştur. İçinde bütün bir kabileyi barındıran o tekerlekli evlerden biri Plassans'a geldi miydi derhal Saint-Mittre Meydanı'nda konaklar. Onun için meydan hiçbir zaman boş kalmaz; orada daima acayip tavırlı bir kafile, yabani erkeklerden ve korkunç derecede bitkin kadınlardan oluşan bir topluluk, aralarında da yerlerde yuvarlanan öbek öbek şirin çocuklar görülür. Bu kalabalık, herkesin gözü önünde, açık havada, ayıp nedir bilmeden yaşar, tenceresini kaynatır, ne idüğü belirsiz şeyler yer, delik deşik pırtılarını yere serip uyur, kavga eder, öpüşür, leş gibi pislik ve sefalet kokar.

Vaktiyle, güneşin boğucu sıcağı altında, tozlu çiçeklerin etrafında yalnızca eşekarılarının vızıldadığı bu ölü ve ıssız arsa böylelikle, çingene kavgalarının gürültüsüyle, dış mahalleli küçük haylazların keskin yaygaralarıyla dolarak çın çın öten bir yer haline gelmişti. Bir köşede odun deposunun kalaslarını biçen bir hızar makinesi, gıcırtılarıyla, keskin çığlıklara boğuk bir basso* vazifesi görür. Bu hızar makinesi pek ilkeldir. Kalası iki yüksek sehpa üstüne koyarlar; biri kalasın üstüne çıkıp yukarıda duran, öteki aşağıda durup, dökülen testere tozu gözlerine dolan iki hızarcı, geniş ve sağlam bir bıçkıyı devamlı bir iniş çıkış hareketiyle işleterek kalası uzunluğuna keserler. Bu adamlar, bir makine düzeni ve hissizliğiyle, tahta kuklalar gibi saatlerce eğilip doğrulurlar. Kes-

Basso: En kalın erkek sesi veya en kalın sesli orkestra çalgısı. *-ed.*

tikleri tahtalar dipteki duvar boyunca iki üç metre yüksekliğinde yığınlar halinde sıralanır, teker teker, tam küp şeklinde muntazam olarak dizilir. Çoğu zaman orada mevsimlerce duran, toprağa değen taraflarını otlar bürüyen bu dört köşe kümbetler Saint-Mittre Meydanı'nın cazip taraflarından biridir. Aralarında dar, gizli, esrarengiz yollar peyda olur, kalas yığınlarıyla duvar arasında bırakılmış daha geniş bir yola ulaşır. Burası, yukarı bakınca yalnız gökyüzü parçaları gözüken ıssız, ince ve uzun bir yeşilliktir. Duvarları yosunlarla kaplı, zemini kaba bir yün halı döşeli gibi olan bu yolda, hâlâ eski mezarlığın gürbüz bitkileri ve insana ürperti veren sessizliği hüküm sürer. Orada kızgın güneşlerin ısıttığı eski mezarlardan çıkan ölüm hazlarının o sıcak ve belli belirsiz soluklarının dolaştığı hissedilir. Plassans kırlarında insana oradan daha fazla heyecan veren, ılık havayla, ıssızlık ve aşkla daha fazla ürperti dolu başka yer yoktur. Orada sevmek pek zevklidir. Mezarlık boşaltıldığı zaman kemikleri herhalde o köşeye yığmışlardı, zira bugün bile rutubetli otları ayakla dürtünce altından kafatası parçaları çıkması nadir değildir.

Hoş, bir zaman bu otlar altında uyumuş olan ölüleri artık kimsenin düşündüğü yoktur. Gündüzleri yalnızca çocuklar saklambaç oynarken kalas yığınlarının arkasına girer. Yeşil yol, bakirliğini ve bilinmezliğini muhafaza eder. Göze görünen, yalnızca kalaslarla dolu, tozdan külrengine dönmüş meydandır. Sabahları ve öğleden sonraları, güneşin ılık olduğu saatlerde, arsa fıkır fıkır kaynar; bütün bu kaynaşmanın yukarısında, kalaslar arasında oynayan yumurcakların, tencerelerinin altındaki ateşi körükleyen çingenelerin tepesinde, kalasının üstüne çıkmış hızarcının kuru silueti gökyüzüne vurur; bu gölge, sanki bir zamanların bu ebedi istirahat alanında filizlenen ateşli ve yeni hayatı düzene koymak ister gibi, ölçülü bir sarkaç hareketiyle gidip gelmektedir. Yalnızca kalasların üstüne oturup batan güneşte ısınan ihtiyarlar, bazen kendi aralarında, vaktiyle o efsanevi çöp arabasının Plassans sokaklarında taşıdığını gördükleri kemiklerin lafını ederler.

Gece olunca Saint-Mittre Meydanı boşalır, büyük bir kara kovuk gibi çukurlaşır. Ucunda yalnızca çingenelerin yaktığı ateşin

sönükleşen ışığı görünür. Ara sıra birtakım gölgeler, karaltıların koyu yığını içine dalıp sessiz sedasız kaybolur. Hele kışın burası pek kasvetli bir hal alır.

Bir pazar akşamı saat yedi sularında bir genç adam Saint-Mittre Çıkmazı'ndan usulca çıktı. Duvarların dibinden süzülerek meydandaki kalasların arasına girdi. 1851 senesi aralık ayının ilk günleriydi. Kuru bir soğuk vardı. O sırada dolunay halindeki ay, kış aylarına mahsus çiğ bir aydınlık saçıyordu. O gece arsa, yağmurlu gecelerde olduğu gibi kasvetli bir karanlıkla kovuk gibi görünmüyor, beyaz ışıkla genişçe aydınlanmış, soğuğun sessizliği, hareketsizliği içinde tatlı bir hüzün taşıyordu.

Genç adam arsanın kenarında bir iki saniye durdu, kuşkuyla karşıya baktı. Ceketinin altında sakladığı uzun bir tüfeğin dipçiğini eliyle tutuyor, yere eğik duran namlu ayışığında pırıldıyordu. Silahı göğsüne bastırdı, kalas yığınlarının arsanın ucuna serptiği dört köşe karaltıları dikkatle gözden geçirdi. Orası, ışıktan ve gölgeden yapılma, haneleri keskin çizgilerle ayrılmış beyazlı siyahlı bir dama tahtasına benziyordu. Meydanın ortasında, külrengi, çıplak bir zemin üzerinde, hızarcıların sehpaları görünüyordu; ince uzun, acayip şekilleriyle, kâğıda mürekkeple çizilmiş korkunç bir geometri şekline benziyorlardı. Meydanın geri kalan kısmı, zemini örten o kalastan döşeme, üzerinde ayışığının uyuduğu geniş bir yatak gibiydi; iri direkler boyunca süzülen gölgeden hatlar, orayı ince siyah çizgilerle belli belirsiz çiziyordu. Buz kesilmiş sessizliğin ortasındaki bu kış mehtabı altında, uykudan, soğuktan katılıp kalmış gibi hareketsiz, uzanmış yatan bu direkler, eski mezarlığın ölülerini hatırlatıyordu. Genç adam bu boş alana hızlıca bir göz atmakla yetindi; ne bir canlı ne bir soluk vardı, görülme ya da işitilme tehlikesi yoktu. Uçtaki karaltılar onu daha çok endişelendirmişti. Bununla beraber, kısa bir incelemeden sonra, her şeyi göze alıp ilerledi. Arsadan hızla geçti.

Kendisini emniyette hisseder etmez adımlarını yavaşlattı. O sırada kalasların arkasından duvar boyunca giden yeşil yola varmıştı. Oraya girince kendi ayak seslerini bile işitmez oldu, donmuş otlar ayaklarının altında belli belirsiz çıtırdıyordu. Bir ferahlık du-

yar gibi oldu. Bu yeri seviyor, orada hiçbir şeyden korkmuyor, oraya ancak tatlı ve iyi bir şeyler için geliyor olmalıydı. Tüfeğini gizlemekten vazgeçti. Yol gölgelerle dolu bir hendek gibi uzanıyordu; ay, uzaktan uzağa, iki sıra kalas yığını arasından süzülüyor, otları bir ışık huzmesiyle biçiyordu. Karanlıklar da aydınlıklar da, her şey, derin, tatlı ve hazin bir uykudaydı. Bu patikadaki huzur hiçbir şeyle kıyaslanamazdı. Genç adam bu yolu başından sonuna kadar yürüdü. Yolun ucunda, Jas-Meiffren'in duvarlarının köşe yaptığı noktada durdu; bitişik evden bir ses gelip gelmediğini anlamak ister gibi kulak kabarttı. Sonra hiçbir şey duymayınca eğildi, bir kalası yana çekti, tüfeğini tahta yığını arasına sakladı.

Orada, köşede, eski mezarlığın nakli sırasında unutulup kalmış bir eski mezar taşı vardı; yere biraz yanlamasına oturtulduğu için yüksek bir tür banka benziyordu. Yağmur kenarlarını aşındırmıştı, yavaş yavaş yosunlarla kaplanıyordu. Yine de toprağa gömük yüzünde kazılı kitabeden "*...ölen Marie... Burada gömülüdür*" ibaresi ayışığında hâlâ okunabiliyordu. Zaman kitabenin geri kalanını silmişti.

Tüfeğini sakladıktan sonra tekrar etrafı dinleyen genç adam yine hiçbir ses işitmeyince taşın üstüne çıkmaya karar verdi. Duvar alçaktı, dirseklerini duvarın üstündeki kiremitlere dayadı. Fakat duvar boyunca uzanan bir sıra dut ağacının ötesinde, aydınlığa gömülü ovadan başka bir şey göremedi. Jas-Meiffren'in düz, ağaçsız arazisi, ayışığı altında devasa bir çarşaf gibi uzanmıştı; yüz metre kadar ileride, ortakçının oturduğu evle müştemilat daha çiğ bir beyazlıkta gözüküyordu. Genç adam endişeyle o tarafa baktığı sırada, şehirde bir saat, tok, aheste seslerle yediyi çalmaya başladı. Genç adam sesleri saydı, sonra şaşırmış ve içi rahatlamış gibi taştan indi.

Uzun zaman beklemeyi göze almış bir kimse gibi banka oturdu. Sanki soğuğu hissetmiyordu bile. Yarım saate yakın, gözleri büyük bir gölgeye takılıp kalmış bir halde, dalgın dalgın, kımıldamadan oturdu. Karanlık bir köşeye büzülmüştü, fakat yükselen ay yavaş yavaş vücudunu kapladı, başı apaydınlık oldu.

Narin dudakları ve henüz taze cildinden genç olduğu anlaşılan, gürbüz yapılı bir delikanlıydı. On yedi yaşında olsa gerekti. Değişik bir güzelliği vardı.

Zayıf, uzun yüzü kuvvetli bir heykeltıraşın parmağı ile yoğrulmuş gibiydi; çıkıntılı alnı, tümsekli kaşları, kemerli burnu, yayvan çenesi, elmacıkları çıkık, içerlek yanakları yüzüne çok kuvvetli bir ifade veriyordu. Yaşı ilerledikçe bu yüz pek bariz bir şekilde kemiklenecek, gezgin bir şövalye başı gibi kuru olacaktı. Fakat şimdi buluğ çağında, yanaklarıyla çenesi ince bir tüyle hafifçe örtülü olduğu için, bazı şirin yumuşak ifadeler, çehrenin belli belirsiz, çocuksu kalmış bazı köşeleri bu sertliği gideriyordu. Henüz delikanlılık ifadesiyle dolu, cana yakın kara gözler de bu sert çehreye tatlılık veriyordu. Bu çocuğu bütün kadınlar sevmezdi, çünkü yakışıklı delikanlı denen türden bir genç değildi. Fakat çizgilerinin bütününde öyle ateşli, öyle sevimli bir canlılık, heyecanın ve kuvvetin yarattığı öyle bir güzellik vardı ki bu bölgenin kızları, o ateşli güney kızları, sıcak temmuz geceleri bu delikanlı kapılarının önünden geçtiğinde, onunla ilgili hayallere dalıyor olsalar gerekti.

Delikanlı mezar taşının üstünde oturuyor, hâlâ düşünüyor, şimdi göğsünden ve bacaklarından aşağı süzülen ayışığını hissetmiyordu. Orta boylu, tıknazcaydı. Kolları fazla irileşmişti, elleri de çalışa çalışa sertleşmiş, sağlam, işçi elleriydi; bağcıklı iri kunduralı ayakları sağlam, küt burunlu görünüyordu. Bilekleri, elleri, ayakları bakımından, hareketlerinin hantallığı bakımından halk tabakasına mensuptu, fakat boynunun dik duruşunda, gözlerinin düşünceli, aydınlık bakışlarında, belini bükmeye başlayan el işçiliğinin sersemletici tesirine karşı için için isyana benzer bir şey vardı. Soyunun ve mensup olduğu sınıfın hantallığı içinde boğulmuş bir zekâya, bedenine gizlenmiş ince ve zarif bir ruha sahip olup da, içinde mahpus yaşadıkları kalın mahfazadan sıyrılarak ışıldayamamanın ıstırabını çeken insanlardan olsa gerekti. Onun için kuvvetine rağmen sıkılgan, endişeli görünüyordu; kendisini noksan hissettiği, nasıl tamamlanacağını da bilemediği için, kendi de farkında olmadan utanıyordu. Bilgisizlikleri heyecan haline gelmiş, bir kadın gibi kendini bırakabilen, bir kahraman gibi ce-

saret göstermeye yetenekli, ufak çocuk aklının idare ettiği, erkek yürekli, mert bir delikanlıydı. O akşam ayağında bir pantolon, sırtında yeşilimtırak pamuk kadifeden ince fitilli bir ceket vardı. Hafifçe geriye itilmiş yumuşak fötr şapkası alnına ince bir gölge serpiyordu.

Yakındaki saat yedi buçuğu çalınca, daldığı hülyadan sıçrayarak uyandı. Işıktan bembeyaz göründüğünü fark edince endişeyle karşıya baktı. Ani bir hareketle tekrar karanlığa daldı, fakat hülyasına kaldığı yerden devam edemedi. O zaman ayaklarıyla ellerinin buz kesilmekte olduğunu hissetti. Yine sabırsızlandı. Tekrar taşa çıkıp hâlâ sessiz ve ıssız duran Jas-Meiffren'e baktı. Sonra nasıl vakit öldüreceğini bilemediğinden yine indi. Tüfeğini, sakladığı tahta yığını arasından çıkardı, mekanizmasıyla oynamaya koyuldu. Bu silah uzun ve ağır bir karabinaydı, vaktiyle herhalde bir kaçakçıya aitti; kundağının kalınlığına, namlu kuyruğunun iriliğine bakınca, silahın eski bir çakmaklı tüfek olduğu, yerli bir silahçı ustasının onu pistonlu tüfeğe çevirdiği anlaşılıyordu. Bu tür karabinalar çiftliklerde şöminelerin üstüne asılı görülür. Genç adam silahını sevgiyle okşuyordu; horozu yirmi defadan fazla kaldırıp indirdi, serçe parmağını namluya soktu, kundağı dikkatle muayene etti. Yeni bir heyecanla yavaş yavaş coştu, bu heyecana bir parça da çocukluk karışıyordu. Nihayet talim yapan bir acemi er gibi karabinayı yanağına dayadı, boşluğa doğru nişan aldı.

Saat neredeyse sekizi çalacaktı. Delikanlı bir dakikadan beri silahını yanağında nişan alma vaziyetinde tutuyordu; o sırada Jas-Meiffren'den nefes gibi hafif, soluk soluğa, alçak bir ses işitildi.

"Silvère, orada mısın?" diye sordu ses.

Silvère silahını indirdi, bir sıçrayışta mezar taşının üzerine çıktı. O da sesini kısarak:

"Evet, evet," diye cevap verdi. "Dur, sana yardım edeyim."

Daha kollarını uzatmamıştı ki duvarın üstünde bir genç kız başı gözüktü. Kız, şaşılacak bir çeviklikle, bir dut ağacının gövdesine tutunarak, kedi yavrusu gibi tırmanmıştı. Hareketlerindeki güvene ve rahatlığa bakınca bu acayip yola alışık olduğu görülüyordu. Göz açıp kapayacak kadar kısa bir süre içinde duvarın te-

pesine çıkmıştı. O zaman Silvère onu kolları arasına aldı, bankın üstüne bıraktı. Fakat genç kız çırpındı. Oyun oynayan bir çocuk gülüşüyle:

"Bırak canım, bıraksana... Ben kendi kendime inerim."

Sonra banka oturunca:

"Çok mu bekledin?" dedi. "Koşmaktan soluk soluğa kaldım."

Silvère cevap vermedi. Canı hiç gülmek istemiyor, kıza mahzun mahzun bakıyordu. Onun yanına oturdu.

"Seni görmek istiyordum Miette," dedi. "İcap ederse bütün gece beklerdim. Yarın sabah gün doğarken gidiyorum."

Miette otların üstüne uzatılan tüfeği görmüştü. Yüzü ciddileşti.

"Ya!" diye mırıldandı. "Demek karar verdin... Tüfeğin de burada..."

Bir sessizlik oldu. Silvère daha titrek bir sesle:

"Evet," diye cevap verdi. "Tüfeğim bu... Bu akşam evden dışarı çıkarmayı daha uygun buldum. Yarın sabah onu alırken Dide Hala beni görebilir ve endişelenebilir... Bir yere saklayacağım, giderken gelip alacağım."

Miette'in, sersem gibi yere bıraktığı bu silahtan gözlerini ayıramaz gibi durduğunu görünce kalktı, tüfeği tekrar kalas yığınlarının altına sakladı. Yerine otururken:

"La Palud ve Saint-Martin-de-Vaulx asilerinin ilerlemekte olduklarını, dün geceyi Alboise'da geçirdiklerini öğrendik bu sabah," dedi. "Onlarla birleşmemize karar verildi. Bugün öğleden sonra Plassans işçilerinin bir kısmı şehirden ayrıldı, yarın da geri kalanlar gidip kardeşleriyle buluşacak."

Bu kardeş sözcüğünü ateşli bir tavırla söyledi. Sonra coştu, daha da heyecanlı bir sesle ekledi:

"Çarpışma kaçınılmaz artık, fakat haklı olan biziz, kazanacağız."

Miette sabit bakışlarla, görmeden önüne bakıyor, Silvère'i dinliyordu. O sustuktan sonra:

"Pekâlâ," demekle yetindi.

Bir sessizlikten sonra:

"Bana zaten önceden söylemiştin... Ama ben yine de ümitliydim... Neyse, demek ki kararlaştırdınız."

Söyleyecek başka söz bulamadılar. Arsanın ıssız köşesi, o yeşil dar yol yine hüzünlü durgunluğuna gömüldü. Parlak ayışığı kalas yığınlarının gölgesini otların üzerinde dolaştırıyordu. İki gencin mezar taşı üzerindeki görüntüsü solgun aydınlıkta hareketsiz, sessiz bir hal almıştı. Silvère kolunu Miette'in beline dolamış, o da başını Silvère'in omzuna dayamıştı. Öpüşmediler, yalnızca kucak kucağa oturdular; bu kucaklaşmada kardeşçe bir sevginin şefkatli masumluğu vardı.

Miette topuklarına kadar gelen ve vücudunu tamamıyla örten, kukuletalı, koyu renkli bir harmaniyeye* bürünmüştü. Yalnızca başıyla elleri gözüküyordu. Provence'ta halk tabakasından olan kadınlarla köylü ve işçi kadınlar, oralarda üstlük denen ve herhalde hayli eski bir modadan kalma olan bu bol harmaniyeleri giyerlerdi hâlâ. Miette oraya gelirken kukuletasını geriye atmıştı. Açık havada yaşadığı, kanı kaynadığı için hiç hotoz** takmazdı. Çıplak başı ayışığıyla bembeyaz olan duvarın üzerinde keskin çizgilerle belli oluyordu. Miette çocuktu, fakat kadınlaşmakta olan bir çocuk. Çocuk vücudundan bir genç kızın doğduğu o latif ve esrarengiz devredeydi. Bu dönemde, buluğa eren her kız çocukta, henüz açılan bir konca narinliği, vücut hatlarında sevimli ve cazip bir kararsızlık olur; vücudun çocukluğa mahsus masum cılızlıkları arasında, buluğ yaşının dolgun, şehvetli çizgileri belirir; kadın ilk sıkılganlıklarıyla meydana çıkar, küçük kız vücudunu henüz yarı yarıya muhafaza etmektedir, çizgilerinin her yerine kendi de farkına varmadan cinsiyetini belli eden bir ifade yerleşir. Bazı kızlar için bu devre kötü geçer; öyleleri birdenbire gelişir, çirkinleşir, vaktinden önce olgunlaşmış bitkiler gibi sararıp cılızlaşır. Oysa güçlü kuvvetli olan, açık havada yaşayan tüm genç kızlar için olduğu gibi Miette için de bu devre, bir daha bulamayacağı, tesirli

Harmaniye: Bütün vücudu saran, kolsuz, bazen kukuletalı bir tür üst giysisi, pelerin. *-ed.*

Hotoz: Kadınların süs için saçlarının üstüne taktığı, çeşitli renk ve biçimde yapılmış küçük başlık. *-ed.*

bir cazibe devresiydi. Miette on üç yaşındaydı. Vücudu iri olmakla beraber, yüzünde zaman zaman öyle canlı, öyle saf bir gülüş beliriyordu ki kimse yaşına daha fazla demezdi. Gerçi baş göz edilecek duruma gelmiş olmalıydı, içinde yaşadığı iklim ve sürdüğü çetin hayat sayesinde kadınlığı hızla gelişiyordu. Hemen hemen Silvère kadar boyluydu; tombul ve dipdiriydi. Âşığı gibi o da herkesin güzel bulacağı biri değildi. Çirkin denemezdi, ama yakışıklı gençlerin çoğuna hiç değilse acayip görünürdü. Şahane saçları vardı; köklerinden sert ve dümdüz çıkan bu saçlar, fışkıran bir dalga gibi kuvvetle geriye doğru atılıyor, sonra kaynaşıp cilveleşen kuzguni siyah, kıvırcık bir deniz gibi başından, ensesinden aşağıya doğru dökülüyordu. Saçları o kadar gürdü ki onlarla ne yapacağını bilemiyordu Miette. Sıkılıyordu. Az yer tutsun diye olabildiğince sıkı, çocuk bileği inceliğinde birçok örgü yapıyor, sonra onları ensesinde topuz halinde birleştiriyordu. Saç tuvaletini düşünecek vakti yoktu, fakat aynasız, alelacele yapılan bu koca topuz onun parmaklarında her zaman çok zarif bir şekil alıyordu. Onu başında bu canlı miğferle, şakaklarından ve ensesinden bir hayvan yelesi gibi taşan bu kıvırcık saç yığınıyla görünce, niçin yağmura, kara hiç aldırmadan böyle başı açık dolaştığı anlaşılıyordu. Saçların kara çizgisi altında, pek daralan alın, ince bir hilal biçiminde ve rengindeydi. Gözleri iri, fırlaktı; kanatları geniş, ucu kalkık, basık bir burnu vardı; keza fazla etli, fazla kırmızı dudakları da, ayrıca incelenecek olursa, çirkin gözükürdü. Fakat çehrenin bu ayrıntıları, yüzün yuvarlaklığındaki sevimliliğin ortasında, hayatın ateşli faaliyeti içinde görüldüğü zaman, acayip ve çarpıcı güzellikte bir bütün oluşturuyordu. Miette başını arkaya devirip sağ omzuna doğru gevşek gevşek sarkıtarak güldüğü vakit, çınlamalı bir neşenin taştığı gerdanıyla, çocuk yanağı gibi tombul yanaklarıyla, iri beyaz dişleriyle, kahkahayla güldükçe asma yapraklarından bir taç gibi ensesinde kımıldayan kıvırcık saç örgüleriyle eski devirlerin Baküs rahibelerine benziyordu. Onun bir bakire, on üç yaşında bir kız çocuğu olduğunu anlamak için, olgun kadın gülüşünü andıran içli ve fıkırtılı gülüşlerinde ne kadar çok masumluk bulunduğunu

görmek, özellikle de hâlâ çocukluğa mahsus bir körpelik taşıyan çenesini, şakakların yumuşak pürüzsüzlüğünü fark etmek gerekirdi. Miette'in güneşten yanmış yüzü bazı günler sarı kehribar gibi pırıldardı. Üst dudağı siyah bir tüyle hafifçe gölgeleniyordu. El işi, kısa parmaklı küçük ellerinin biçimini bozmaya başlamıştı; bu eller, hiçbir iş görmeyecek olsa, bir burjuva kadınının çok güzel, tombul elleri olabilirdi.

Miette'le Silvère uzun zaman bir şey konuşmadılar. Endişe içinde kendi düşüncelerine dalmışlardı. Geleceğin korkusuna ve bilinmezliğine daha çok gömüldükçe, birbirlerine daha çok sokuluyorlardı. Birbirlerinin kalplerinin içini okuyor, yüksek sesle söylenecek her türlü şikâyetin nafileliğini, insafsızlığını hissediyorlardı. Gelgelelim genç kız kendini daha fazla tutamadı, hıçkırıklara boğuldu; ikisinin de duyduğu endişeyi bir cümlede söyledi.

"Geri geleceksin, değil mi?" diye sordu Silvère'in boynuna sarılarak.

Silvère cevap vermedi; boğazı sıkılıyor gibiydi, kendisi de onun gibi ağlamaktan korkuyordu. Başka teselli bulamayan bir kardeş gibi genç kızı yanağından öptü. Ayrıldılar, tekrar sustular.

Biraz sonra Miette ürperdi. Artık Silvère'in omzuna yaslanmadığı için vücudunun buz kesildiğini duyuyordu. Bir gün önce olsa, bu ıssız yolun ucunda, bu mezar taşının üstünde, sevgilerini eski ölülerin sessizliği içinde mevsimlerdir mutluluk içinde yaşadıkları bu yerde böyle ürpermezdi. Kukuletasını başına geçirerek:

"Çok üşüyorum," dedi.

"Yürüyelim ister misin?" diye sordu delikanlı. "Saat daha dokuz olmadı, anayolda ufak bir gezinti yapabiliriz."

Miette belki de bir daha uzun zaman bu buluşmaların, bütün günü bu anı düşünerek yaşadığı o akşam sohbetlerinin zevkini tadamayacağını düşünüyordu.

"Evet, yürüyelim," dedi hemen. "Değirmene kadar gidelim... İstersen bütün gece kalabilirim."

Banktan kalktılar, bir kalas yığınının gölgesine gizlendiler. Orada Miette baklava biçimi işlemeli, içi kan kırmızı basma astar kaplı harmaniyesini açtı, bu sıcak ve geniş mantonun bir eteğini

Silvère'in omzuna attı; onu böylece tamamıyla sararak aynı giysinin içine aldı, sıkıca vücuduna bastırdı. Kollarını birbirlerinin beline doladılar, tek vücut oldular. Böyle bir tek varlık halinde birleşince, vücutlarının biçimi kaybolacak derecede harmaniyenin katmerleri arasına gömülünce, arsanın ayışığıyla aydınlanmış yerlerinden korkmadan geçtiler, kısa adımlarla yürüyerek yola doğru ilerlediler. Miette, Silvère'i sarıp sarmalamış, o da sanki harmaniye her gece bu işlerine yarıyormuş gibi bu sarılıp sarmalanmayı pek doğal bir şekilde karşılamıştı.

Dış mahallenin tam ortasından geçen Nice yolunun iki kenarında 1851 yılında asırlık karaağaçlar dikiliydi; hâlâ gürbüzlüklerini koruyan bu azametli enkazı, bu ihtiyar dev ağaçları, şehrin temiz pak belediyesi birkaç yıl önce söktürüp yerlerine küçük çınarlar diktirdi. Silvère'le Miette, ayışığının kaldırım boyunca dev dallarının gölgesini yere serptiği ağaçların altına geldiklerinde, iki ya da üç defa, evlerin duvarına sinmiş, sessizce kımıldayan birtakım kara gölgelere rastladılar. Bu gölgeler de kendileri gibi bir giysiye sımsıkı sarınmış sevdalı çiftlerdi, karanlıkta gizlice sevişerek geziniyorlardı.

Güney şehirlerindeki sevdalılar bu gezinti şeklini benimsemişlerdir. Halk tabakasından delikanlılarla kızlar, günün birinde evlenecek olup daha öncesinde bir parça öpüşüp koklaşmaya hayır demeyen gençler, dedikodulara fazla hedef olmadan, rahat rahat öpüşmek için nereye sığınacaklarını bilemezler. Aileleri onları tamamıyla serbest bıraktığı halde, şayet bir ev kiralayacak, baş başa buluşacak olsalar, ertesi gün memleketin diline düşüp kepaze olurlar; diğer taraftan, her akşam ıssız kırlara çıkacak vakitleri de yoktur. Bu sebeple ikisinin ortası bir çare bulmuşlardır; dış mahalleleri, boş arsaları, ağaçlıklı yolları, gelen geçeni az, kuytu köşesi çok yerleri dolaşırlar. Şehirde herkes birbirini tanıdığından, daha da ihtiyatlı davranmış olmak için, bütün bir aileyi içine sığdıracak kadar geniş olan bu büyük harmaniyelere sarınarak tanınmaz hale gelirler. Analar babalar karanlıklarda yapılan bu gezintilere göz yumar, taşranın sert ahlak anlayışı bu durumdan gocunmaz; sevdalıların köşe bucaklarda mola vermediklerine, karanlık yerde

oturmadıklarına inanılmıştır, iffet duyguları irkilenleri yatıştırmaya bu kadarı yetmektedir. Yürürken olsa olsa öpüşülür. Gerçi bazen bir kızın kötü yola saptığı olur: Sevdalılar bir yer bulup oturmuşlardır da ondan.

Gerçekten bu sevda gezintileri kadar latif şey olmaz. Güneyin sokulgan ve şeytanlık dolu hayal gücü bu gezintilerde olduğu gibi mevcuttur. Bahtsızların elinin erişebildiği, ufak tefek mutluluklardan yana bereketli, gerçek bir maskaralıktır bunlar. Kadın harmaniyesini şöylece açıverdi miydi sevdalısı için elinin altında hazır bir sığınağı var demektir; genç burjuva kadınları âşıklarını nasıl karyolalarının altına yahut elbise dolaplarına saklarsa, o da sevdalısını kalbinin üzerine, ılık giysilerinin arasına öylece saklar. Yasak meyve orada apayrı bir lezzet kazanır; açık havada, yabancı insanların ortasında, yol kenarlarında yenir. Asıl güzeli, öpüşmelere o kuvvetli hazzı asıl veren şey, herkesin içinde tehlikesizce kucaklaşmanın, tanınmak ve parmakla gösterilmek tehlikesine uğramadan, geceleri uluorta kol kola dolaşmanın mümkün olduğu kanaatidir. Kadın erkek bir çift, harmaniyeye bürününce, kara bir cisimden ibaret kalır, bütün çiftler birbirine benzer. Bu cisimlerin kımıldadığını belli belirsiz gören, evine geç kalmış bir yolcu için, bunlar yoldan geçip giden aşktan, isimsiz aşktan, sezilen ama bilinmeyen aşktan ibarettir, o kadar. Sevdalılar çok iyi gizlenmiş olduklarını bilirler; yavaş sesle konuşurlar, kendi evlerindedirler; çoğu zaman hiçbir şey konuşmazlar, aynı basma parçasına ikisi birden sarınmış oldukları için mutlu, rasgele saatlerce yürürler. Bu hem çok şehvet veren hem çok masum bir şeydir. En büyük suç iklimindir, sevdalıları dış mahallenin kıyı bucağını inziva yeri olarak seçmeye ilk davet eden odur. Güzel yaz geceleri Plassans içinde dolaşılacak olsa, her duvar gölgesinde mutlaka kukuletasını başına geçirmiş bir çifte rastlanır; bazı yerler, mesela Saint-Mittre Meydanı, asude, ılık gecenin karanlığında, gürültüsüz ve yavaşça birbirine sürtünen bu koyu renkli dominolarla* doludur. Bunlar sanki yıldızların, zavallıların aşkları şerefine verdiği esrarengiz

Domino: Maskeli balolarda giyilen kukuletalı uzun giysi. -*ed.*

bir balonun davetlileridir. Hava çok sıcak olduğu zaman, artık sırtlarından harmaniyelerini çıkarmış olan genç kızlar üst eteklerini yukarı doğru kaldırmakla yetinirler. Kışın ateşli sevdalılar kara, buza kulak asmazlar. Silvère'le Miette, Nice yolundan aşağıya doğru inerken, aralık ayının o soğuk gecesinden şikâyet etmeyi akıllarına bile getirmiyorlardı.

İki genç uykuya varmış dış mahalleden hiç konuşmadan geçti. Kucaklaşmalarının ılık hazzına sessiz bir sevinçle yeniden kavuşmuşlardı. Yürekleri kederliydi, birbirlerine sımsıkı sokulmaktan duydukları mutlulukta bir vedanın elemli heyecanı vardı; aheste aheste salındıkları şu sessizliğin huzurunun da acılığının da sonu yokmuş gibi geliyordu onlara. Biraz sonra evler daha seyreldi, dış mahallenin sonuna vardılar. Bir demir parmaklıkla birleştirilmiş iki kalın sütundan ibaret olan Jas-Meiffren kapısı oradadır, parmaklıkların arasından bakınca dut ağaçları dikili uzun bir yol görünür. Silvère'le Miette oradan geçerken içgüdüsel olarak malikânenin içerisine bir göz attılar.

Anayol Jas-Meiffren'den itibaren tatlı bir meyille bir vadinin dibine kadar iner; burası yazın ırmak, kışın sel halinde akan Viorne adlı küçük bir dereye yatak vazifesi görür. O tarihte iki yandaki karaağaçlar hâlâ mevcuttu ve yolu mükemmel bir cadde haline getiriyordu; bu cadde, buğday ekili, cılız bağ kütükleri dikili yamacı, iki sıra ulu ağaç arasından inen geniş bir şerit halinde ikiye biçiyordu. O aralık ayı gecesi, parlak ve soğuk ayın ışığı altında, henüz bellenmiş tarlalar yolun iki tarafında, havadaki bütün gürültüleri boğan külrengi, geniş pamuk tabakaları gibi uzanıp gidiyordu. Kırların engin sessizliğini yalnızca Viorne suyunun uzaktan gelen boğuk şarıltısı bozuyordu.

Gençler yolun alt başına doğru inerken, Miette'in aklına geride bıraktıkları Jas-Meiffren geldi yine.

"Bu akşam çok zor kaçabildim," dedi. "Eniştem beni bir türlü bırakmak istemiyordu. Bir şarap mahzenine kapanmıştı, galiba parasını gömüyordu, çünkü yaklaşan olaylardan dolayı bu sabah pek korkmuş gibiydi."

Silvère, Miette'e daha candan sarıldı.

"Aldırma," dedi. "Metin ol. Zaman gelecek, bütün gün birbirimizi serbestçe göreceğiz... Kederlenmeye lüzum yok."

Genç kız başını salladı:

"Oo! Sen her zaman ümitlisin... Benim çok kederlendiğim günler oluyor. Canımı sıkan şey ağır işler değil; tersine, eniştemin sert davranışlarından, sırtıma yüklediği işlerden çoğu zaman memnunum. Beni bir köylü kızı yapmakta haklıymış, yoksa belki de kötü yollara sapardım, çünkü Silvère, öyle zamanlar oluyor ki kendimi lanetlenmiş gibi görüyorum... O zaman ölmek istiyorum... O bildiğin kişiyi düşünüyorum..."

Bu son cümleyi söylerken çocuğun sesi bir hıçkırıkla boğuldu. Silvère âdeta sert bir sesle onu susturdu:

"Sus! Bu işi bu kadar sık düşünmeyeceğine söz vermiştin, kabahat sende değil."

Sonra daha yumuşak bir sesle ekledi:

"Biz birbirimizi çok seviyoruz, değil mi? Evlenelim, ondan sonra üzüntün kalmayacak."

Miette:

"Biliyorum," dedi. "Sen iyi insansın, bana elini uzatıyorsun. Ama ne yapayım? Korkuyorum, bazen isyan ettiğim oluyor. Bana haksızlık yapmışlar gibi hissediyorum, o zaman da fenalık etmek istiyorum. Yüreğimi açıyorum sana. Ne zaman babamın adı yüzüme vurulsa, bütün vücudumu bir ateştir kaplıyor. Yoldan geçerken mahalle çocukları 'Chantegreil!' diye bağırmıyorlar mı çileden çıkıyorum, yakalayıp hepsini dövmek istiyorum."

Acı bir sessizlikten sonra ekledi:

"Sen erkeksin, eline tüfek alacaksın... Mutlusun sen."

Silvère ses çıkarmadı. Birkaç adım yürüdükten sonra hüzünlü bir sesle:

"Yanılıyorsun Miette," dedi. "Öfken sana zarar veriyor. Adalete karşı isyan etmemeli. Ben hepimizin hakkını korumak için dövüşeceğim, alınacak bir intikamım yok."

Genç kız devam etti:

"Olsun, ben de erkek olup elime tüfek almak isterdim. Yüreğim ferahlardı gibime geliyor."

Silvère bir şey söylemeyince, genç kız onun canını sıktığını anladı. Bütün heyecanı dindi. Yalvaran bir sesle:

"Bana kızmadın ya?" dedi. "Gidiyorsun diye kederleniyorum, böyle şeyler düşünüyorum. Haklı olduğunu biliyorum, haddimi bilmem lazım, onu da biliyorum..."

Ağlamaya başladı. Silvère yumuşadı; genç kızın ellerini tuttu, öptü.

"Haydi ama," dedi sevecenlikle, "bir öfkeleniyorsun, bir çocuk gibi ağlıyorsun. Makul olmak lazım. Seni azarlamıyorum. Sadece seni daha mutlu görmek istiyorum, bu da en çok senin elinde."

Miette'in hatırasını acı acı andığı o üzücü olay sevdalıları birkaç dakika çok elemlendirdi. Başları eğik, düşünceleri allak bullak, yola devam ettiler. Bir süre sonra Silvère elinde olmadan aynı konuya döndü:

"Beni daha mutlu mu sanıyorsun? Eğer büyükannem beni yanına alıp büyütmeseydi halim nice olurdu? Benim gibi bir işçi olan, bana cumhuriyeti sevmeyi öğreten Antoine Dayım bir tarafa, bütün öteki akrabalarım, yanlarından geçtiğim zaman, üstlerini başlarını kirleteceğimden korkuyormuş gibi davranıyorlar."

Konuşurken hararetleniyordu; durmuş, Miette'i de yol ortasında durdurmuştu:

"Allah şahittir ki ne kimseye haset ediyorum ne kimseden nefret ediyorum. Ama şayet biz kazanırsak, bu efendilere marifetlerini mutlaka bir bir söylemem gerek. Antoine Dayı neler biliyor neler... Gidip dönelim de görürsün. Hepimiz hür ve mutlu yaşayacağız."

Miette onu yavaşça dürttü. Tekrar yürümeye başladılar. Genç kız işi şakaya dökmeye çalıştı:

"Cumhuriyetini pek seviyorsun. Beni de onun kadar seviyor musun?"

Gülüyordu, fakat gülüşünde biraz da acılık vardı. Belki de Silvère'in dere tepe dolaşmak için kendisinden pek kolayca ayrıldığını düşünüyordu. Delikanlı ciddi bir edayla cevap verdi:

"Sen benim karımsın. Sana bütün kalbimi verdim. Seni sevdiğim için cumhuriyeti seviyorum, anlıyor musun? Evlendiğimiz zaman çok mutlu olmamız lazım, yarın sabah buradan gitme-

nin sebebi zaten o mutluluğun bir parçasını sağlamaya çalışmak. Evimde oturmamı tavsiye etmiyorsun ya?"

Genç kız telaşla:

"Yoo, hayır," diye haykırdı. "Erkek dediğin metin olmalıdır. Cesaret güzel şeydir! Kıskançlığımı affet, ben de senin kadar kuvvetli olmak isterdim. Olsaydım, o zaman beni daha çok severdin, değil mi?"

Bir an sustu, sonra şirin bir canlılık ve saflıkla ekledi:

"Ah! Dönüp geldiğinde seni nasıl candan kucaklayacağım!"

Seven cesur bir kalbin bu haykırışı Silvère'i derinden etkiledi. Miette'i kolları arasına aldı, yanaklarını defalarca öptü. Genç kız gülerek kendini savundu biraz. Gözleri heyecandan yaşlarla dolmuştu.

Sevdalıların etrafında kır, soğuğun engin huzuru içinde hâlâ uyuyordu. Yamacın ortasına gelmişlerdi. Orada, sol tarafta, oldukça yüksek bir tepecik vardı; ay, bu tepeciğin ta zirvesinde bir yel değirmeninin enkazını bembeyaz bir ışığa gömüyordu; değirmenin bir yanı tamamıyla yıkılmış, yalnız gövdesi duruyordu. Gençler geze geze en son nokta olarak oraya gitmeyi kararlaştırmışlardı.

Dış mahalleden beri, geçtikleri tarlalara bir göz bile atmadan, dosdoğru gidiyorlardı. Silvère, Miette'i yanaklarından öptükten sonra başını kaldırdı. Değirmeni gördü.

"Amma da yürümüşüz!" diye haykırdı. "Değirmene geldik. Saat dokuz buçuğa yaklaşmış olmalı. Dönelim.

Miette yüzünü buruşturdu.

"Biraz daha yürüyelim," diye yalvardı. "Birkaç adımcık, kestirme yola kadar... Sahi söylüyorum, oraya kadar, fazla değil."

Silvère gülümseyerek tekrar kızın beline sarıldı. Yine bayır aşağı inmeye başladılar. Yabancılara yakalanmaktan korkuları yoktu artık, son evlerden beri bir allahın kuluna rastlamamışlardı. Yine de geniş harmaniyeye sarınmayı ihmal etmediler. Bu harmaniye, bu ortak giysi, aşklarına doğal bir yuva vazifesi görür gibiydi. Nice mutlu geceler onları gözlerden saklamıştı! Yan yana gezinseler, kendilerini ufacık olmuş, koca kırların ortasında tek başına kalmış sanacaklardı. Tek vücut olmak onlara güven veriyor, onları büyü-

tüyordu. Harmaniyenin kıvrımları arasından yolun iki kenarında uzanıp giden tarlalara bakarken, umursamaz engin ufukların sevgi dolu kalpler üzerinde yaptığı basıncı duymuyorlardı. Sanki evlerini beraberlerinde getirmişlerdi. Kırları pencereden bakar gibi seyrediyor, bu sakin, ıssız yerleri, bu durgun ışık sellerini, kışın ve gecenin örtüsü altında belli belirsiz gözüken bu tabiat köşelerini seviyorlardı; bütün bu vadi, onları cezbetmekle beraber, birbirine sımsıkı sokulmuş olan kalplerinin arasına girecek kadar kuvvetli değildi.

Devamlı konuşmaya da son vermişlerdi; başkalarından bahsetmiyorlardı, hatta kendilerinden de bahsetmiyorlardı. Sırf o anı yaşıyor, kırların bir köşesi gözlerine ilişince birbirlerinin elini sıkıyor, bir nida salıveriyor, vücutlarının ılıklığıyla gevşemiş gibi, birbirinin sesini pek de işitmeden, tek tük sözler ediyorlardı. Silvère cumhuriyetçi coşkunluklarını unutuyordu; Miette sevgilisinin bir saat sonra kendisinden uzun zaman için, belki de ebediyen ayrılacağını artık düşünmüyordu.

Buluşmalarının huzurunu hiçbir vedanın bulandırmadığı sıradan günlerde olduğu gibi, sevgilerinin hazzı içinde gevşiyorlardı.

Hâlâ yürüyorlardı. Biraz sonra Miette'in söylediği küçük kestirmeye geldiler; bu yol, kırların arasından geçerek, Viorne kıyısındaki kasabaya ulaşan dar bir sokaktı. Fakat durmadılar, ötesine geçmemeye karar verdikleri bu patikayı görmemiş gibi yaparak bayır aşağı inmeye devam ettiler. Silvère ancak birkaç dakika sonra şöyle mırıldandı:

"Vakit çok geç oldu galiba, yorulacaksın."

"Hayır, vallahi yorgun değilim," diye cevap verdi genç kız. "Bu şekilde fersahlarca yol yürüyebilirim."

Sonra tatlı bir sesle ekledi:

"Sainte-Claire çayırına kadar inelim ister misin? Artık oradan öteye gitmeyiz, geri döneriz."

Kızın ölçülü adımlarına ayak uyduran ve gözleri açık, hafif hafif uyuklayan Silvère hiç itiraz etmedi. Yine kendilerinden geçtiler. Tekrar bayır yukarı çıkmak zorunda kalacakları anın korkusuyla ağır ağır yürüyorlardı; dümdüz yürüdükleri sürece, onları birbiri-

ne bağlayan bu kucaklaşma içinde, ebediyete doğru yürüyorlarmış gibi geliyordu; dönüş, ayrılıktı, acı acı vedalaşmaktı.

Yokuş yavaş yavaş düzleşiyordu. Vadinin ucunda Viorne suyuna kadar uzanan çayırlar vardı. Viorne diğer uçta, bir sıra alçak tepe boyunca akar. Anayoldan çalı çitlerle ayrılan bu çayırlar Sainte-Claire çayırlığıdır.

Otlarla kaplı ilk düzlükleri gören Silvère de:

"Adam sen de!" dedi. "Köprüye kadar pekâlâ gideriz."

Miette hayat dolu bir kahkaha attı. Delikanlının boynuna sarıldı, onu şapır şupur öptü.

Çitlerin başladığı yerde, ağaçlar dikili uzun cadde, o tarihte o ağaçların hepsinden daha muazzam, dev gibi iki karaağaçla bitiyordu. Yolla bir hizada olan arazi, ince uzun, yeşil bir halı gibi dümdüz, ırmak kenarındaki söğütlerle kayınlara kadar uzanırdı. Son karaağaçlardan köprüye taş çatlasa üç yüz metrelik bir yol vardı. Sevdalılar bu mesafeyi ancak on beş dakikada aştılar. Nihayet bütün yavaşlıklarına rağmen köprüye vardılar. Durdular.

Karşılarında Nice yolu vadinin karşı yamacına tırmanıyordu, fakat onlar bu yolun epey yakın mesafedeki bir ucunu ancak görebiliyorlardı, çünkü yol, köprüden yarım kilometre ötede sert bir dönemeç yapıp ağaçlıklı yamaçların arasında kayboluyordu. Geri dönüp bakınca yolun öteki ucunu, Plassans'dan Viorne'a düz bir çizgi halinde giden, biraz önce geçtikleri kısmı gördüler. O parlak kış mehtabında yol, iki yanında karaağaçlardan âdeta koyu renkli iki zıh* çekilmiş gibi duran uzun bir sırma şeride benziyordu. Sağda ve solda, yamacın bellenmiş toprakları, bu şeritle, madenî bir pırıltı saçan, dondan bembeyaz bu yolla ikiye biçilmiş, külrengi, belli belirsiz, engin denizler gibi gözüküyordu. Ta tepede, ufkun hizasında, dış mahallenin henüz aydınlık birkaç penceresi keskin kıvılcımlar gibi pırıltı saçıyordu. Miette'le Silvère adım adım tam bir fersah uzaklaşmışlardı. Aştıkları yola bir göz attılar; göğün hizasına kadar yükselen, dev bir çağlayanın setlerinden dökülür gibi üzerinden mavimtırak aydınlıklar akan, Eski Yunan'ın açık hava

Zıh: Giysilerde ya da marangoz işlerinde ince kenar şeridi. -*ed.*

tiyatrolarını anımsatan bu muazzam manzara karşısında hayran, sessiz durdular. Bu acayip dekor, bu tanrısal görüntü, bir ölüm hareketsizliği ve sessizliği içinde yükseliyordu. Bu derece şahane bir azamet görülmüş şey değildi.

Sonra gençler köprünün parmaklığına dayandılar, ayakuçlarına baktılar. Yağmurlarla kabaran Viorne deresi boğuk ve sürekli uğultularla altlarından akıyordu. Suyun alt ve üst başında, girintili yerlere dolmuş karaltılar ortasında, kıyılarda yetişmiş ağaçların kara çizgilerini seçiyorlardı; şuradan buradan bir ayışığı süzülüyor, suyun yüzüne, canlı bir hayvanın pullu derisine gün ışığı aksetmiş gibi, pırıldayan ve kıpırdayan erimiş kalay serpintisi dökü-yordu. Bu aydınlıklar, hayal meyal görünen yaprakların arasında, suyun külrengi akıntısı boyunca esrarengiz bir cazibeyle seğirtiyordu. Gölgelerden ve karanlıklardan mürekkep bir kalabalığın acayip bir hayat yaşadığı sihirli bir vadinin, harika bir sığınağın karşısında gibiydiler.

Sevdalılar ırmağın bu kısmını iyi tanıyorlardı, sıcak temmuz geceleri bir parça serinlemek için birçok defa oraya inmişlerdi. Sağ kıyıda, Sainte-Claire çayırının yeşil çimenden halılarını su kenarına kadar yaydığı noktadaki söğütlerin arasına gizlenip saatlerce vakit geçirmişlerdi. Irmağın en küçük kıvrıntılarını hatırlıyorlardı; o mevsimde iplik gibi ince akan Viorne'u aşmak için üzerinden atlamak icap eden taşları, içine girip aşk hülyalarına gömüldükleri ot bürümüş kovukları hatırlıyorlardı. Onun için Miette, köprünün üstünden suyun sağ kıyısını arzulu bir bakışla seyrediyordu.

"Keşke hava daha sıcak olsaydı," diye içini çekti. "Yamacı tekrar tırmanmadan önce aşağı inip bir parça dinlenebilirdik..."

Biraz sustuktan sonra, gözleri hep Viorne'un kıyılarında, ekledi:

"Şu ileride, set kapısından beride gözüken kara yığına baksana Silvère... Hatırlıyor musun? Son Fête-Dieu yortusunda* oturduğumuz çalılık orası."

Silvère alçak sesle cevap verdi:

"Evet, o çalılık."

Paskalya tarihinden 60 gün sonra gelen perşembe günü kutlanan, Corpus Christi ya Corpus Domini de denen Hıristiyan bayramıdır. -*ed.*

Birbirlerinin yanaklarını öpme cesaretini orada göstermişlerdi. Kızın canlandırdığı bu hatıra ikisinde de çok zevkli bir his uyandırdı, bu heyecana dünün neşeleriyle yarının ümitleri karışıyordu. Birlikte geçirdikleri güzel geceleri, hele o yortu gecesini, bir şimşek ışığında görür gibi gördüler; o gecenin en ufak ayrıntılarını, engin, ılık gökyüzünü, Viorne söğütlerinin serinliğini, birbirlerine söyledikleri sevgi dolu sözleri hatırlıyorlardı. Geçmişe ait şeyler yüreklerinde tatlı tatlı canlanırken, aynı zamanda geleceğin bilinmezliğine dalar gibi oldular; kendilerini, aynı harmaniyeye sıcacık sarınıp dağ yolunda şimdi nasıl geziyorlarsa, hayatta da öylece, hülyalarını gerçekleştirmiş olarak kol kola gezer gördüler. O zaman göz göze bakışıp birbirlerine gülümsediler, dilsiz aydınlıklar ortasında kaybolarak yine esrimeye gömüldüler.

Silvère birdenbire başını kaldırdı. Harmaniyeden sıyrıldı, kulak kabarttı. Miette onun kendisinden niçin böyle hızla ayrıldığını anlamadan şaşkınlıkla onu taklit etti.

Nice yolunun aralarına dalarak kaybolduğu yamaçların gerisinden bir süredir birtakım belli belirsiz gürültüler geliyor, bir yük arabaları katarının uzaktan akseden tekerlek gürültülerini andırıyordu. Henüz iyice seçilemeyen bu gürültüleri Viorne deresi şarıltısıyla örtmekteydi zaten. Fakat gürültüler yavaş yavaş belli olmaya başladı, yürüyüş halinde bir ordunun ayak sesine benziyordu. Sonra bu sürekli ve gitgide artan uğultunun arasında bir insan kalabalığının hayhuyu, acayip bir fırtınanın düzenli ve ritmik esintileri fark edildi; âdeta hızla ilerleyen, yaklaştıkça durgun havayı bulandıran bir kasırganın yıldırım gürültülerini andırıyordu. Silvère dinliyor, kulağına açıkça ulaşmasına yamaçların engel olduğu bu fırtına seslerini kavrayamıyordu. Derken, yolun dönemecinde birdenbire kara bir yığın gözüktü; öç almaya susamış bir öfkeyle söylenen *La Marseillaise* marşı gümbür gümbür çınladı.

Silvère sevinç ve heyecanla ayağa fırlayarak:

"Onlar!" diye haykırdı.

Miette'i beraberinde sürükleyerek koşa koşa yamacı tırmanmaya başladı. Yolun kenarında yeşil meşe ağaçları dikili bir bayır

vardı. Silvère avaz avaz haykırarak ilerleyen kalabalığa karışıp sürüklenmemek için genç kızla birlikte o bayıra çıktı.

Bayırın üzerinde genç kız çalılıkların gölgesine sığındı, uzaktan akseden şarkıları Silvère'i kollarının arasından çekip almaya yeten bu insanlara kederli kederli baktı. Sanki tekmil kafile Silvère'le kendi arasına girmiş gibi geldi ona. Birkaç dakika öncesine kadar nasıl sımsıkı birleşmişlerdi; büyük sessizliğin ortasında, ayın hafif ışıkları altında ne kadar yalnız, ne kadar kaybolmuş, ne kadar mutluydular! Şimdi ise Silvère başını öteye çevirmiş, kendisinin orada bulunduğunun bile farkında değilmiş gibi görünüyor, kardeş diye andığı bu yabancılardan başkasını gözü görmüyordu.

Kafile önünde durulamaz muhteşem bir coşkuyla iniyordu. Ufkun ölü ve donuk sessizliği içinde bu birkaç bin kişinin ileri atılışı kadar dehşet ve azamet taşıyan bir manzara olamazdı. Yol sel haline gelmiş, tükenmeyecekmiş gibi görünen canlı dalgalarla çağlıyordu; yolun dönemecinde hep yeni yeni kara yığınlar peyda oluyor, söyledikleri şarkılar bu insan kasırgasının göğe yükselen sesini gitgide çoğaltıyordu. Son taburlar gözüktüğü zaman, kulakları sağır edecek kadar büyük bir vaveyla koptu. Dev borazanların kocaman ağızlarından üflenmiş gibi, bakır çalgı aletlerinden yükselen sesler kadar kuru bir ahenkle akseden *La Marseillaise* dalga dalga vadinin her köşesini kapladı, gökyüzünü doldurdu. Uyuyan kırlar sıçrayarak uyandı, tokmaklarla çalınan bir trampet gibi baştan başa sarsıldı; milli marşın ateşli seslerini bütün yankılarıyla tekrarlayarak ta canevine kadar ürperdi. O zaman yalnızca kafilenin şarkısıyla kalmadı; ufkun her bucağından, uzak kayalıklardan, bellenmiş tarlalardan, çayırlardan, korulardan, en ufak çalılıklardan insan sesleri yükselir gibi oldu. Irmaktan Plassans'a çıkan geniş bir antik tiyatroyu anımsatan manzara, üzerinde ayın mavimtırak ışıkları akan muazzam çağlayan, asileri alkışlayan görünmez ve sayısız bir kalabalıkla örtülü gibiydi; Viorne'un kuytu yerlerinde, esrarengiz erimiş kalay pırıltılarıyla çizik çizik olmuş sular boyunca bir tek kovuk yoktu ki içinde gizlenmiş birtakım insanlar marşın her mısrasını daha şiddetli bir öfkeyle tekrarlıyormuş gibi olmasın. Yer gök inliyor, tekmil kırlar intikam ve hürriyet

diye avaz avaz haykırıyordu. Küçük ordu yamacı indiği müddetçe, halkın vaveylası arada bir şiddetli yaygaralarla böyle dalga dalga uğuldadı, yol üstündeki taşlara varıncaya kadar her yeri sarstı.

Silvère, heyecandan yüzü bembeyaz kesilmiş, hâlâ dinliyor, bakıyordu. Karanlıkta seçilemediği için heyulalaşan bu kaynaşma ve uğultu dolu upuzun seli peşine takmış en başta yürüyen asiler hızlı adımlarla köprüye yaklaşıyorlardı.

Miette alçak sesle:

"Ben Plassans'dan geçmeyeceksiniz zannediyordum," dedi.

"Savaş planını değiştirmişler galiba," diye cevap verdi Silvère. "Plassans'la Orchères'i solda bırakıp Toulon yolundan vilayet merkezine gitmemiz gerekiyordu gerçekten de. Bugün öğleden sonra Alboise'dan hareket edip akşamüstü Tulettes'ten geçmiş olacaklardı."

Kafilenin en ilerisinde gidenler delikanlı ile genç kızın önüne ulaşmıştı. Küçük orduda, disiplinsiz bir insan sürüsünden beklenmeyecek kadar fazla düzen vardı. Her şehirden, her köyden katılan müfrezeler ayrı taburlar oluşturmuş, birbirlerinden birkaç adım arayla yürüyordu. Bu takımların her birinin ayrı şefleri var gibiydi. Gerçi hep birlikte atılarak yamaca dalmaları, onları yenilmez bir kuvvete sahip, sıkı, sağlam bir kitle haline getiriyordu. Birleşmiş ve bir öfke fırtınasıyla topyekûn sürüklenmiş üç bin kişi kadardılar. Dik bayırların yola vuran gölgeleri ortasında bu sahnenin acayip ayrıntıları iyice seçilemiyordu. Fakat Miette'le Silvère'in sığındığı çalılıktan beş altı adım ötede, soldaki bayır alçalıyor, oradan Viorne boyunca uzanan dar bir yol geçiyordu; bu aralıktan süzülen ay, yolu geniş ve aydınlık bir şerit gibi gözler önüne sermekteydi. Önde yürüyen asiler bu huzmeye dalınca birdenbire çiğ bir beyazlığın, çehrelerin ve giysilerin en ufak çizgilerini bile şaşılacak bir netlikle meydana çıkaran bir ışığın içinde buldular kendilerini. Müfrezeler önlerinden geçtikçe, delikanlı ile genç kız onları böylece karşılarında gördüler; vahşi yüzleriyle birdenbire karanlıklardan fırlıyor, ardı arkası kesilmeden geçiyorlardı.

Miette bu aydınlığa giren ilk insanları görünce, bakışlardan gizlenmiş olduğu için kendisini emniyette hissetmesine rağmen, içten ge-

len bir hareketle Silvère'e sokuldu. Kolunu delikanlının boynuna doladı, başını omzuna dayadı. Yüzü harmaniyenin kukuletasıyla örtülü, benzi soluk, ayakta durdu; açık ve kapkara ağızları *La Marseillaise*'in intikamcı çığlığıyla dolu olan, heyecandan çarpılmış bu acayip yüzlerin hızla geçip gittiği bu dört köşe aydınlığa gözlerini dikti.

Yanı başında titrediğini hissettiği Silvère o zaman onun kulağına eğildi, müfrezeler gözüktükçe isimlerini birer birer saydı.

Kafile sekiz kişilik saflar halinde ilerliyordu. En başta Herkül gibi kuvvetli ve devler gibi saf inançlı gözüken, iri kafalı, enine boyuna adamlar vardı. Bunlar, cumhuriyetin, gözü bir şeyden yılmaz, körü körüne çarpışır savunucularıydı. Omuzlarında henüz bilenmiş, ayışığında pırıl pırıl yanan iri baltalar taşıyorlardı.

Silvère:

"Bunlar Seille ormanları oduncuları," dedi. "İstihkâm erleri oldular. Şeflerinin bir işaretiyle şehirlerin kapılarını, dağdaki ihtiyar mantar meşelerini devirir gibi balta sapıyla göçerterek Paris'e kadar gider bu adamlar."

Delikanlı, kardeşlerinin iri yumruklarından gururla bahsediyordu. Oduncuların arkasından bir işçi kafilesinin, güneşten yüzleri yanmış gür sakallı adamların geldiğini görünce devam etti:

"Bu, La Palud müfrezesi. İlk isyan eden köy orası. Amele gömlekli adamlar mantar ağaçlarını işleyen işçilerdir; ötekiler, kadife ceketliler, Seille boğazlarında yaşayan avcılarla kömürcüler olacak. Avcılar babanı tanırlardı Miette. Güzel silahları vardır, keskin nişancılardır. Ah! Keşke hepsi böyle silahlanmış olsa! Tüfek yok... Bak, işçilerin elinde yalnız sopalar var."

Miette dili tutulmuş gibi yalnızca bakıyor, dinliyordu. Silvère babasından bahsedince yanaklarına şiddetle kan hücum etti. Yüzü kıpkırmızı kesilerek avcıları öfkeli bir tavırla ve acayip bir sempatiyle seyretti. O andan sonra, asilerin söyledikleri şarkılarla coşup ürpererek, yavaş yavaş canlanır gibi oldu.

La Marseillaise'i baştan tutturan kafile, mistral* rüzgârlarının sert esintileriyle kamçılanırcasına hâlâ bayır aşağı iniyordu. La

Mistral: Fransa'nın güneyinde, kışın ve ilkbaharda, kuzeydeki dağlardan Akdeniz'e doğru esen soğuk ve şiddetli rüzgârdır. *-ed.*

Palud köylülerinin peşinden başka bir işçi kafilesi geliyordu, aralarında sırtlarında paltolarıyla epeyce burjuva da vardı.

Silvère:

"Bunlar Saint-Martine-de-Vaulx'lular," dedi. "Bu kasaba La Palud ile hemen hemen aynı zamanda ayaklandı. İşçilere patronlar da katıldı. Bunların arasında zengin adamlar var Miette, evlerinde rahat rahat yaşayabilecekken, hürriyeti korumak için canlarını tehlikeye atan zenginler. Bu zenginleri sevmek lazım... Bunlarda da silah yok, olsa olsa birkaç tane av tüfeği... Sol kollarında kırmızı kumaş bir pazubent bulunan şu adamları görüyor musun Miette? Onlar, şefleri."

Fakat Silvère geri kalıyordu. Müfrezelerin yamaçtan inişi onun konuşmasından daha hızlıydı. Silvère hâlâ Saint-Martin-de-Vaulx'luları anlatırken, iki tabur yolu aydınlatan ışık huzmesinden geçip gitmişti bile.

"Gördün mü?" diye sordu delikanlı. "Alboises ve Tulettes asileri geçti. Demirci Burgat'yı tanıdım. Kafileye daha bugün katılmış olacaklar. Nasıl da koşuyorlar!"

Miette delikanlının gösterdiği bölükleri gözleriyle daha uzun süre takip edebilmek için eğilmişti. Vücudunu kaplayan ürperti göğsüne doğru yükseliyor, boğazını tıkıyordu. O sırada ötekilerden daha kalabalık, daha disiplinli bir tabur gözüktü. Bu taburda bulunan, hemen hemen hepsi mavi işçi gömlekleri giymiş asilerin bellerinde kırmızı kuşak vardı; âdeta üniformalı gibiydiler. Ortalarında beli kılıçlı bir süvari ilerliyordu. Bu devşirme askerlerin çoğunda tüfekler, karabinalar yahut ulusal muhafıza ait eski fitilli silahlar vardı.

Silvère:

"Bunları tanımıyorum," dedi. "At üstündeki adam, bana bahsedilen şef olsa gerek. Faverolles ve civar kasabalar müfrezelerini alıp gelmiş. Bütün kafilenin teçhizatı bunlarınki gibi olmalıydı işte."

Soluk alacak vakit bulamadan:

"Hah! İşte köylüler!" diye haykırdı.

Faverolles'lülerin peşinden, her biri en fazla on veya yirmi kişiden oluşmuş küçük gruplar ilerliyordu. Hepsinin sırtında güney köylülerinin giydiği kısa ceketler vardı. Şarkı söylüyor, ellerindeki

orakları, yabaları havaya kaldırıyorlardı; hatta birkaçının elinde yalnızca geniş ağızlı kürekler bulunuyordu. Her köy eli silah tutan erkeklerini yollamıştı.

Grupları şeflerinden tanıyan Silvère, heyecanlı bir sesle bunların isimlerini bir bir saydı:

"Chavanoz müfrezesi! Sekiz kişiden ibaret ama tuttuğunu koparan adamlar, Antoine Dayı bunları tanıyor... İşte Nazères'liler! İşte Poujols'lular! Hepsi gelmiş, hiçbiri eksik değil... Valqueyras! Ay, papaz efendi de burada; bana ondan bahsettilerdi, tam bir cumhuriyetçiymiş."

Mest oluyordu. Şimdi ancak birkaç asiden ibaret müfrezeler geçmeye başladığı için isimlerini alelacele sayması icap ediyor, bu telaş yüzünden deli gibi görünüyordu.

"Ah! Miette, ne güzel bir geçit!" diye devam etti. "Rozan! Vernoux! Corbière! Daha da var, göreceksin... Bunların ellerinde oraklardan başka bir şey yok, ama karşılarına çıkanları çayırlarının otlarını biçer gibi dipten biçeceklerdir. Saint-Eutrope! Mazet! Les Gardes! Marsanne! La Seille'in bütün kuzey yamacı!.. Merak etme, biz kazanacağız! Bütün memleket bizimle beraber. Şu adamların kollarına bak, demir gibi sert ve kara... Sonu gelmiyor. İşte Pruinas'lılar! Sonra Roches-Noires'lılar! Şu en geriden gelenler kaçakçılar, karabinaları var... Yine oraklılarla yabalılar, köylerin müfrezeleri devam ediyor. Castel-le-Vieux! Saint-Anne! Graille! Estourmel! Murdaran!"

İsimlerini söyledikçe bir kasırgaya yakalanır gibi önlerinden geçip giden bu adamları heyecandan kısılan bir sesle saymaya devam etti. Boyu uzamış, yüzü ateşli, müfrezeleri sinirli bir el hareketiyle gösteriyordu. Miette de onun gösterdiği tarafa bakıyor, bir uçurumun derinliğine doğru çekilir gibi, yolun alt kısmına doğru çekildiğini hissediyordu. Bayırdan aşağıya kaymamak için delikanlının boynuna sarılıp tutunmuştu. Gürültü, cesaret ve imanla mest olmuş bu kalabalıktan acayip bir sarhoşluk yükseliyordu. Bir ayışığı içinde bir görünüp bir kaybolan bu insanlar, acayip silahlar taşıyan, ırgat gömleğinden burjuva redingotuna kadar en çeşitli kılıklardaki bu delikanlılar, bu olgun yaştakiler, bu ihtiyarlar, o

saatte ve o şartlar içinde, tutkulu bir enerjinin ve coşkunun yarattığı unutulmaz ifadelere bürünen bu sonu gelmez çehreler dizisi, genç kızın gözleri önünde baş döndürücü bir sel şiddeti alıyordu gitgide. Bazı anlar, bu insanlar yürümüyorlarmış da müthiş akislerle öten o boğuk *La Marseillaise* marşıyla sürükleniyorlarmış gibi görüyordu Miette. Sözleri seçemiyordu; yalnızca sürekli bir uğultu duyuyor, bu uğultu, boğuk seslerden, etine aralıklarla sipsivri bir uç batarcasına tiz, çın çın öten seslere kadar yükseliyordu. Bu isyan çığlığı, bu savaş ve ölüm çağrısı, öfke sarsıntılarıyla, yana yakıla hürriyet istemesiyle, şaşılacak bir katliam ve yücelik karışımıyla, genç kızın kalbini, ahengin her kuvvetli sarsıntısında daha derin olmak üzere durmadan çarptırıyor, ona inancı uğruna ölüme giderken kırbaç altında başı dik ve gülümseyerek duran bir bakirenin hazla karışık yürek darlığını hissettiriyordu. Kalabalık o sesli dalganın içinde hâlâ akmaktaydı. Ancak birkaç dakika süren geçit, delikanlı ile genç kıza hiç bitmeyecekmiş gibi göründü.

Miette çocuktu, orası öyle. Kafile yaklaşırken benzi atmış, uçup giden sevgisine ağlamıştı, fakat cesur bir çocuktu, hayranlıkla çabucak coşan ateşli bir yaradılışı vardı. Onun için, yavaş yavaş içine dolan heyecan, şimdi onu bütün ruhuyla sarsıyordu. Delikanlılaşıyordu genç kız. İmkân olsa eline bir silah alacak, asilerin peşinden yürüyüp gidecekti. Tüfeklerle oraklar geçip gittikçe, onun beyaz dişleri, kırmızı dudaklarının arasında, ısırma isteği duyan bir dişi kurt yavrusunun dişleri gibi daha uzun, daha sivri görünüyordu.

Silvère'in köy müfrezelerini gitgide daha aceleyle saydığını işittikçe, delikanlının her sözüyle kafile daha da hızlanıyormuş gibi geldi ona. Çok geçmeden bir hengâme başlamış da büyük bir insan kalabalığı fırtınaya kapılmış sürükleniyor gibi gördü. Etrafındaki her şey dönmeye başladı. Gözlerini yumdu. Yanaklarından iri, sıcak yaşlar dökülüyordu.

Silvère'in kirpiklerinin ucunda da yaşlar birikmişti.

"Bugün öğleden sonra Plassans'dan yola çıkan adamları göremiyorum," diye mırıldandı.

Kafilenin henüz karanlıkta olan sonunu seçmeye uğraşıyordu. Sonra sevinçle haykırdı:

"Hah! İşte geliyorlar!.. Bayrakları var, bayrağı onlara emanet etmişler!"

Arkadaşlarına katılmak için bayırdan atlamak istedi, fakat o sırada asiler durdular. Kafilenin başından sonuna doğru birtakım emirler dolaştı. *La Marseillaise* son bir uğultu ile sustu, hâlâ heyecanla tir tir titreyen kalabalığın belli belirsiz mırıltısından başka ses kalmadı. Silvère kulak kabartıp müfrezelerin birbirlerine naklettiği emirleri anlayabildi; Plassans'lılar kafilenin başına çağırılıyordu. Bayrağa yol vermek üzere her tabur yol kenarına çekilince, delikanlı Miette'i sürükleyerek bayır yukarı çıkmaya koyuldu.

"Gel," dedi. "Köprünün öte yanına geçip önlerine çıkalım."

Tepeye varınca, bellenmiş tarlalardan geçerek, su seddi ile ırmağı tıkayan değirmene kadar koştular. Orada değirmencilerin uzattığı bir kalas vasıtasıyla Viorne'ın karşı kıyısına geçtiler. Sonra Sainte-Claire çayırlarından hep el ele, hep koşa koşa, hiçbir kelime konuşmadan, kestirmeden gittiler. Kafile anayolda karanlık bir çizgi halinde uzanıyordu, çit boyunca onu takip ettiler. Akdiken ağaçlarının arasında boşluklar vardı. Silvère'le Miette bu boşlukların birinden yola zıpladılar.

Bir daire çizerek gelmelerine rağmen Plassans'lılarla aynı zamanda oraya varmışlardı. Silvère birkaç kişinin elini sıktı; asilerin yeni yürüyüş programını haber alıp onları karşılamaya geldiğini düşünüyor olsalar gerekti. Harmaniyenin kukuletasıyla yüzü yarı yarıya örtülü olan Miette'e merakla bakanlar oldu.

Dış mahalleden birisi:

"A! Chantegreil bu!" dedi. "Jas-Meiffren'in kiracısı Rébufat'nın yeğeni."

Başka birisi:

"Sen de nereden çıktın fingirdek?" diye seslendi.

Heyecandan sarhoş gibi olan Silvère, işçilerin kaçınılmaz alayları karşısında sevgilisinin acayip bir durumda kalacağını hiç aklına getirmemişti. Miette utanıyor, yardım ve imdat ister gibi ona bakıyordu. Fakat Silvère daha ağzını açmaya vakit bulamadan kalabalığın içinden bir başka ses yükseldi, sert sert şu sözleri söyledi:

"Babası kürek mahkûmu. Bir hırsızın, bir katilin kızını yanımızda istemiyoruz."

Miette sapsarı kesildi.

"Yalan söylüyorsunuz," diye mırıldandı. "Babam cinayet işledi, ama hırsızlık etmedi."

Silvère'in kendisinden daha fazla sarardığını, daha fazla titremeye başlayıp yumruklarını sıktığını görünce:

"Bırak," diye devam etti. "Bu iş bana ait..."

Sonra kalabalığa döndü, yüksek sesle haykırdı:

"Yalan söylüyorsunuz, yalan söylüyorsunuz! Babam kimsenin tek kuruşunu almamıştır. Pekâlâ biliyorsunuz. Kendisi burada bulunmaktan âcizken, ne diye ona hakaret ediyorsunuz?"

Dimdik doğrulmuştu, öfkeli haliyle pek muhteşemdi. Yarı vahşi, ateşli yaradılışı, adam öldürme suçlamasını oldukça sakin karşılar gibiydi, fakat hırsızlık suçlaması onu çileden çıkarıyordu. Herkes bunun böyle olduğunu biliyor ve bu yüzden kimileri sık sık, manasız bir kötülük etmiş olmak için, bu suçlamayı onun yüzüne vuruyordu.

Miette'in babası için hırsız diyen adam aslında sadece senelerdir işittiği bir şeyi tekrarlamış bulunuyordu. Kızın öfkeli hali karşısında işçiler alaylı alaylı güldüler. Silvère hâlâ yumruklarını sıkıyordu. İş sarpa saracağı sırada, yol kenarında bir taş yığını üzerine oturup tekrar hareket edilecek zamanı bekleyen Seille avcılarından biri genç kızın imdadına yetişti.

"Çocuğun hakkı var," dedi. "Chantegreil bizdendi. Ben onu tanırdım. O mesele bir türlü anlaşılamadı, gitti. Ben onun hâkimler huzurundaki ifadesinin doğruluğuna hep inanmışımdır. Avda bir kurşunda devirdiği zaptiyenin asıl kendisi karabinasıyla ona nişan almıştı. Nefsi müdafaadır bu, yapmasa mıydı! Ama Chantegreil namuslu adamdı, Chantegreil hırsızlık etmemiştir."

Bu gibi durumlarda hep olduğu gibi, bu kaçak avcının sözleri Miette'i savunanların çıkmasına yetti. İşçilerden birçoğu da Chantegreil'i tanır görünmek istediler.

"Evet, evet, doğrudur," dediler. "Hırsız değildi. Plassans'da onun yerine kürek cezasına gönderilmesi icap eden ne dolandırı-

cılar var... Chantegreil bizim kardeşimizdi... Haydi, haydi, üzülme kız."

Miette babası hakkında iyi bir söz söylendiğini hiç işitmiş değildi. Her zaman yanında babasın dan serseri, dolandırıcı diye bahsederlerdi; halbuki şimdi adını affedici sözlerle anan, onun namuslu bir adam olduğunu söyleyen mert yürekli insanlarla karşılaşıyordu. O zaman Miette hüngür hüngür ağlamaya başladı, *La Marseillaise*'in boğazına kadar yükselttiği heyecanı tekrar duydu, bahtsızlara iyi davranan bu insanlara nasıl teşekkür edeceğini bilemedi. Bir an hepsinin ellerini bir erkek çocuk gibi sıkmayı düşündü. Fakat yüreği ona daha iyi bir şey ilham etti. Bayrağı taşıyan asi yanı başında ayakta duruyordu. Miette bayrağın direğini tuttu, teşekkür yerine, yalvaran bir sesle yalnızca şunu söyledi:

"Bayrağı bana verin, ben taşıyacağım."

Sade ruhlu insanlar olan işçiler, bu teşekkürün saf ve yüce manasını anladılar.

"Tamam, doğru," diye haykırdılar. "Bayrağı Chantegreil taşısın."

Bir oduncu, kızın çabuk yorulacağını, uzağa gidemeyeceğini ileri sürdü.

Miette kollarını sıvadı, olgun bir kadın kolu kadar dolgunlaşmış tombul bileklerini göstererek gururla:

"Merak etmeyin, kuvvetliyimdir," dedi.

Bayrağı kendisine uzattıklarında:

"Durun," dedi.

Harmaniyesini hızla çıkardı, içini dışına çevirdi, kırmızı astarlı tarafı üste gelmek üzere tekrar giydi. O zaman, ayın beyaz ışığı altında, topuklarına kadar inen bol bir kırmızı harmaniyeye bürünmüş olarak gözüktü. Topuzunun ucunda duran kukuleta, onu âdeta bir Frigya külahı* giymiş gibi gösteriyordu. Miette bayrağı aldı, direğini göğsüne bastırdı, arkasında dalgalanan bu kan rengi sancağın kıvrımları ortasında dimdik durdu. Taşkın heyecanlı

Frigya külahı: Fransız büyük ihtilalinde giyilen bir başlık. -çev.

çocuk başı, kıvırcık saçlarıyla, nemli iri gözleriyle, bir gülümsemenin aralandırdığı dudaklarıyla, azim ve gurur dolu bir hamleyle gökyüzüne doğru yarı dikildi. O anda Miette, hürriyet timsali bakireydi.

Asiler var güçleriyle alkışladılar. Çabuk coşan bu güneyliler, bayraklarını göğsüne sımsıkı bastıran bu kıpkızıl, boylu boslu kızın birdenbire ortaya çıkışını görünce heyecanlanmışlardı. Kalabalık arasından haykırışlar yükseldi:

"Aferin Chantegreil'in kızı! Yaşasın Chantegreil'in kızı! Bizim yanımızda kalacak, bize uğur getirecek!"

Hareket emri verilmemiş olsaydı onu uzun süre alkışlayacaklardı. Kafile yola düzülürken, Miette yanı başında yerini alan Silvère'in elini sıktı, kulağına fısıldadı:

"İşitiyorsun ya! Seninle beraber kalacağım. Razı mısın?"

Silvère hiçbir şey demeden onun elini sıkarak karşılık verdi. Teklifini kabul ediyordu. Zaten son derece heyecanlıydı, kendini arkadaşlarının coşkusuna kaptırmamak elinde değildi. Miette gözüne ne kadar güzel, ne kadar azametli, ne kadar mübarek gözükmüştü! Yamacı tırmanırlarken, onu önünde hep kızıl bir şaşaa içinde, parıl parıl gördü. Şimdi Miette'i taptığı öteki sevgilisiyle, cumhuriyetle bir tutuyordu. Kasabaya hemen varmak, tüfeğini omzuna asmak istiyordu. Fakat asiler yokuşu ağır ağır çıkıyorlardı. Mümkün olduğunca gürültü etmeme emri verilmişti. Kafile iki sıra karaağacın arasından, her kıvrımı acayip ürpertiler dolu muazzam bir yılan gibi ilerliyordu. O buz gibi soğuk aralık ayı gecesi yine sessizliğe gömülmüştü, yalnızca Viorne deresi giderek yükselen bir sesle uğuldar gibiydi.

Dış mahallenin ilk evleri gözükür gözükmez Silvère önden koştu, tüfeğini almak üzere Saint-Mittre Meydanı'na gitti; orayı yine ayışığı altında uyuklar bir halde buldu. Tekrar asilere katıldığı zaman, onlar Rome Kapısı önüne varmışlardı. Miette eğildi, çocuk gibi gülümseyerek Silvère'e:

"Kendimi Fête-Dieu yortusunda sanıyorum, sanki Meryem Ana'nın bayrağını taşıyormuşum gibi geliyor bana," dedi.

II

PLASSANS takriben on bin nüfuslu bir kaymakamlıktır. Viorne deresine tepeden bakan bir yaylaya kurulmuş, kuzey kısmı Alp dağlarının son silsilelerinden birini oluşturan Garrigues tepelerine yaslanmış olan şehir, bir çıkmaz sokağın sonuna yerleştirilmiş gibidir.

1851 senesinde, Plassans'la civar kasabalar arasında yalnızca iki yol vardı; bunlardan biri doğuya doğru inen Nice yolu, öteki batıya doğru çıkan Lyon yoluydu ki hemen hemen paralel iki hat halinde biri ötekinin devamını oluştururdu. O tarihten sonra yapılan bir demiryolu şehrin güneyinden, eski surlardan ırmağa kadar dik bayır halinde uzanan yamacın altından geçer. Şimdi küçük ırmağın sağ yakasında yapılmış olan gardan çıkıp da başınızı kaldırınca, Plassans'ın bahçeleri sekiler oluşturan ilk evlerini görürsünüz. Bu evlere ulaşmak için tam bir çeyrek saat yokuş tırmanmak icap eder.

Bundan yirmi sene öncesine kadar, galiba ulaşım araçlarının yokluğu sayesinde olacak, hiçbir şehir eski Provence şehirlerinin sofu ve aristokratça karakterini Plassans kadar sıkı sıkıya muhafaza etmiş değildi. Hoş, bugün de mevcut olmakla beraber, o tarihte Plassans'da XIV. Louis ve XV. Louis devirlerinde inşa edilmiş büyük konaklarla baştan başa dolu bir mahalle, on iki kadar kilise, Cizvit ve Kapüsen rahiplerine ait kurumlar, bir hayli de manastır vardı. Sınıflar arasındaki fark birbirinden ayrı mahallelerle uzun zaman devam etmiştir. Plassans'da her biri ayrı ve tam bir köy oluşturan, kendilerine mahsus kiliseleri, mesireleri, âdetleri, ufukları bulunan üç mahalle vardır.

Kendisine bağlı kiliselerden birinin adı ile Saint-Marc Mahallesi diye anılan asilzadeler mahallesi, otlar bürümüş dümdüz yollarıyla,

geniş bahçeleri gözlerden gizleyen dört köşe, koca evleriyle, güneye doğru yaylanın kenarını kaplayan bir küçük Versailles'dır; yamacın ta kenarına yapılmış olan bazı konakların çift sıra setleri vardır, oradan bakınca yörede pek övülen çok güzel manzaralı Viorne vadisi tamamen görülür. Eski şehir de denen eski mahalle, sarsak kulübelerle dolu, eğri büğrü, daracık yollarıyla kuzeybatıdadır; belediye binası, hukuk mahkemesi, çarşı, jandarma karakolu oradadır. Plassans'ın bu en kalabalık kısmında işçiler, esnaf, çalışkan ve sefil bütün o aşağı tabaka oturur. Bunlardan sonra da yeni şehir gelir ki o da kuzeydoğuda, bir nevi dikdörtgen şeklindedir; metelik metelik servet biriktirmiş olan burjuva sınıfı ve serbest meslek sahipleri, orada düz ve muntazam bir çizgi üzerine dizili, açık sarı badanalı evlerde otururlar. Gül biçimi bezemelerle süslü çirkin bir kâgir yapı olan kaymakamlık binasının güzelleştirdiği bu mahallede 1851 senesinde pek pek beş altı sokak vardı; burası yeni yapılmış bir mahalledir, özellikle de demiryolu döşendiğinden beri genişlemeye yeltenen bir orası vardır.

Günümüzde Plassans'ı hâlâ birbirinden ayrı, bağımsız üç kısma ayıran şey, mahallelerin anayollarla besbelli şekilde sınırlandırılmış olmasıdır. Sauvaire mesiresiyle onun daraltılmış devamı gibi bir şey olan Rome Sokağı, batıdan doğuya, Grand-Porte'tan Rome Kapısı'na kadar uzanır; şehri böylece ikiye böler, asilzadeler mahallesini diğer iki mahalleden ayırır. Bu iki mahalleye de Banne Sokağı hudut çizer; kasabanın en güzel sokağı olan bu Banne Sokağı, Sauvaire mesiresinin bir ucundan başlar, eski mahallenin kara bir yığın halindeki evlerini solda, yeni şehrin açık sarı evlerini sağda bırakarak kuzeye doğru çıkar. Plassans burjuvalarının çok övündükleri bir bina olan kaymakamlık binası orada, sokağın ortasına yakın, sıska ağaçlar dikili bir küçük meydanın ucunda yükselir.

Şehir, daha fazla inzivaya çekilmek, kendi içine daha sıkı kapanmak ister gibi, eski tabyaların oluşturduğu bir surla kuşatılmıştır; bunlar bugün şehri daha kara, daha dar göstermekten başka bir işe yaramaz. Yabani sarmaşıkların yuttuğu, tepeleri de yabani şebboylarla dolu, yükseklikleri ve kalınlıkları olsa olsa bir manastırın duvarları kadar olan bu gülünç istihkâmları tüfek ateşiyle yıkmak

işten bile değildir. Bu surlara birçok kapı açılmıştır, başlıca iki tanesi Rome Kapısı'yla Grand-Porte'tur; ilki Nice yoluna, ikincisi şehrin öte başındaki Lyon yoluna çıkar. 1853 senesine kadar bu kapıların yerinde demir çemberlerle sağlamlaştırılmış, yukarı kısımları kavisli, çifte kanatlı, koskoca tahta kapılar bulunuyordu. Yazın saat on birde, kışın onda, bu kapılar sımsıkı kilitlenirdi. Şehir korkak bir kız gibi kapılarını böyle sürmeledikten sonra rahat rahat uyurdu. Her kapının iç köşelerinden birindeki küçük hücrede oturan bir bekçi geç kalanlara kapıyı açmak üzere görevlendirilmişti. Fakat kapıyı açtırmak için uzun uzadıya müzakere etmek lazımdı. Bekçi, kapıyı çalanları ancak fenerini uzatıp aydınlattıktan ve bir küçük aralıktan bakıp yüzlerini dikkatle inceledikten sonra içeri alırdı. Hoşuna gitmeyiverdiniz miydi dışarıda yatardınız. Şehrin korkaklıktan, bencillikten, monotonluktan, dışarıya karşı duyduğu kinden ve dört duvar arasında kapalı yaşamaya duyduğu huşulu istekten ibaret olan bütün zihniyeti, her akşam kapıların üstüne vurulan bu kilitlerde saklıydı. Plassans, kapılarını sımsıkı kilitledi miydi kasasından yana korkusu kalmayan, hiçbir gürültüyle uykusundan uyanmayacağına emin olarak duasını edip zevkle yatağına yatan sofu bir burjuva hoşnutluğuyla "kendi evimdeyim" diye düşünürdü. Bir rahibe gibi böyle kapanıp oturmakta bu kadar uzun zaman inat eden başka bir şehir yoktur sanırım.

Plassans'ın nüfusu üç gruba ayrılır, kaç mahalle varsa o kadar da küçük dünya vardır. Devlet memurlarını, kaymakamı, maliye tahsil şefini, ipotek işleri memurunu, posta müdürünü, hepsi bu bölgenin yabancısı olan, pek sevilmeyen, çok gıpta edilen, bildikleri gibi yaşayan bu insanları asıl kasabalılardan ayırmak lazımdır. Asıl oralılar, orada doğan, orada ölmeye kuvvetle azmetmiş olanlar, geleneklere ve çizilmiş sınır çizgilerine çok fazla saygı gösterdikleri için cemiyetlerden birine kendiliklerinden katılmazlar.

Asilzadeler sımsıkı kapanırlar. X. Charles'ın düşüşünden beri bunlar sokağa pek seyrek çıkarlar, hemen sessiz ve koca konaklarına dönerler, düşman memleketindeymiş gibi hırsız adımlarıyla yürürler, kimsenin evine gitmezler, kendi aralarında bile misafir kabul etmezler. Salonlarının gedikli misafirleri birkaç papazdan ibarettir.

Yazın civardaki şatolarında otururlar, kışın ateşlerinin kenarından kımıldamazlar. Can sıkıntısı içinde yaşayan canlı ölüdürler. Onun için, oturdukları mahalle mezarlık kadar ağır bir durgunluktadır. Kapılarla pencereler dikkatle sımsıkı örtülüdür; evleri âdeta dışarının bütün gürültülerine kapalı bir sıra manastırdır. Uzaktan uzağa bir papazın geçtiği görülür; saygılı yürüyüşü her tarafı örtülü evlerin sessizliğini biraz daha katmerlendiren papaz, aralık bir kapıdan içeri bir gölge gibi süzülüp kaybolur.

Burjuva takımı, yani işten çekilmiş tacirler, avukatlar, noterler, yeni şehri dolduran bu hali vakti yerinde haris insanlar, Plassans'a bir parça hayat vermeye uğraşırlar. Bunlar kaymakam beyin davetlerine gider, karşılığında kendileri de aynı şekilde eğlenceler düzenlemeyi hayal ederler. Kendilerini halka sevdirmek isterler; işçilere "aslanım" diye hitap eder, köylülere mahsulden bahseder, gazete okur, pazar günü hanımlarıyla birlikte gezmeye çıkarlar. Bunlar oranın ileri fikirli insanlarıdır. İstihkâmlardan bahsederken alay etme cesaretini gösteren yalnız onlardır. Hatta belediye meclisi başkanlık divanından, "çok eski devirden kalma" bu köhne duvarların yıkılmasını birçok defa istemişlerdir. Ama bunların arasında en kuşkucu olanlar bile, bir marki veya bir kont kendilerine hafif bir selamla şeref bahşedecek olsa şiddetli bir sevinç duyar. Yeni şehirdeki burjuvaların hepsinin emeli Saint-Marc Mahallesi'ndeki salonlardan birine kabul edilmektir. Bu emelin gerçekleşmesinin imkânsız olduğunu bilirler, hür fikirli olduklarını haykırmaları da bundan dolayıdır; hür fikirlilikleri laftan ibarettir, hükümetin pek dostudurlar; halkın en ufak homurtusunu işitseler, karşılarına çıkan ilk kurtarıcının kolları arasına atılırlar.

Eski mahallede çalışan, zar zor geçinen sınıf, aynı derecede bariz vasıflar taşımaz. Halk tabakasını oluşturan işçiler orada çoğunluktadır, fakat küçük esnaf, hatta birkaç büyük tacir de vardır. Doğrusunu isterseniz, Plassans bir ticaret merkezi olmaktan uzaktır. Orada ancak memleketinde yetiştirdiği zeytinyağı, şarap, badem gibi mahsulleri elden çıkaracak kadar alışveriş yapar insanlar. Sanayiye gelince; Plassans'da eski mahallenin sokaklarından birini leş gibi kokutan üç dört tabakhane, fötr şapka imalathaneleri, bir

de dış mahallenin bir köşesine tıkılmış bir sabun fabrikası vardır yalnızca. Tacirlerden ve sanayicilerden oluşan bu küçük kalabalık, resmî günlerde yeni şehir burjuvalarıyla düşüp kalkarsa da, en çok eski şehrin işçileri arasında vakit geçirir. Tacirlerin, küçük esnafın, işçilerin, onları bir tek aile halinde birleştiren ortak çıkarları vardır. Yalnız pazar günleri patronlar kendilerini çeker, ayrı bir zümre olurlar. Nüfusun taş çatlasa beşte biri oranında olan işçi tabakası, kasabanın işsizleri arasında kaybolur.

Plassans'ın üç mahalle halkı yazın haftada yalnız bir defa karşı karşıya gelir. Pazar günleri, ikindi ibadetinden sonra, bütün şehir Sauvaire mesiresine gider; asilzadeler bile oraya gitme tenezzülünde bulunurlar. Fakat iki yanı çınar ağacı dikili bu bulvarımsı yolda, birbirinden tamamen ayrı üç cereyan meydana gelir. Yeni şehir burjuvaları oradan sadece gelip geçer; Grand-Porte'tan çıkarlar, sağdaki Mail Caddesi'ne sapar, o cadde boyunca gece karanlığı basıncaya kadar aşağı yukarı dolaşırlar. Bu sırada asilzadelerle halk tabakası Sauvaire mesiresini paylaşır. Bir asrı aşan bir zamandan beri asilzadeler güney tarafındaki yolu seçmişlerdir, o yolun kenarında bir sıra büyük konak vardır, güneş en erken oradan çekilir; halk tabakası kuzey tarafındaki öbür yolla yetinmek zorunda kalmıştır, kahveler, oteller, tütüncü dükkânları o taraftadır. Öğleden sonra akşama kadar, halk ve asilzadeler mesirenin üst başından alt başına inip çıkarak gezinirlerse de, hiçbir işçi yahut bir asilzade cadde değiştirmeyi aklına getirmez. Bu iki sınıf arasında altı ila sekiz metrelik bir mesafe vardır, halbuki birbirlerinden bin fersah uzaktadırlar; sanki bu deni* dünyada karşılaşmamaları gerekiyormuş gibi titiz bir dikkatle, iki paralel çizgi boyunca yürür dururlar. Hatta ihtilal devirlerinde bile her iki taraf kendine mahsus yolu muhafaza etmiştir. Pazar günleri âdetten olan bu gezinti ve geceleyin kapılara vurulan kilitler, şehirde yaşayan on bin nüfus hakkında bir fikir vermeye yeten, aynı türden olaylardır.

İşte böyle bir hususiyete sahip olan bir muhitte, 1848 senesine kadar sıkıntı içinde yaşamış, pek itibarlı olmayan, silik bir aile vardı

Deni: Alçak, soysuz, bayağı, aşağılık. -*ed.*

ki, reisi Pierre Rougon, sonradan bazı olaylar sayesinde önemli bir rol oynadı.

Pierre Rougon bir köylü ailenin çocuğuydu. Fouque'lar diye anılan anne tarafı, geçen asrın sonlarına doğru, dış mahallede, eski Saint-Mittre mezarlığının gerisinde geniş bir araziye sahipti; sonradan bu arazi Jas-Meiffren'le birleştirildi. Fouque'lar o yörenin en zengin bostancılarıydı, Plassans'ın koca bir mahallesinin zerzevatını onlar verirdi. Bu ailenin adı ihtilalden birkaç sene önce silindi. Yalnız, Adélaïde isimli küçük bir kız kaldı; 1768 senesinde doğan bu çocuk on sekiz yaşında yetim kalmıştı.

Babası çıldırıp ölen bu çocuk, narin, solgun, şaşkın bakışlı, uzun boylu bir kızdı; halinde öyle bir acayiplik vardı ki küçüklüğünde bunu yabaniliğine atfettiler. Fakat büyüdükçe daha da acayipleşti, bazı işler yaptı ki dış mahallenin en aklı başında insanları bile doğru dürüst bir mana veremedi; ondan sonra kızın da babası gibi aklından sakat olduğu söylentisi çıktı. Kendisini gözde bir vâris kılacak bir servetin sahibi olarak hayatta yapayalnız kalalı ancak altı ay olmuştu ki Basses-Alpes bölgesinden yontulmamış bir köylüyle, Rougon isimli bir bahçıvan çırağıyla evlendiği haber alındı. Fouque'ların kalan en son ferdi, bu Rougon'u bir mevsim için ücretle tutmuş, o öldükten sonra çırak, müteveffanın kızının hizmetinde kalmış, ücretli hizmetkârlıktan birdenbire gıpta uyandıran kocalığa geçmişti. Bu evlilik halkı şaşırtan ilk hadise oldu; Adélaïde'in, Fransızca konuşmayı bile zar zor beceren bu hantal, kaba, bayağı adamcağızı, uzun zamandan beri etrafında fırıl fırıl döndükleri görülen hali vakti yerinde çiftçi çocukları olan filanca ya da falanca gence niçin tercih ettiğini hiç kimse anlayamadı. Taşrada hiçbir şeyin belirsiz kalmaması gerektiğinden, bu işin içinde bir sır araştırdılar; hatta Adélaïde'le Rougon'un bir mecburiyet yüzünden evlendikleri iddia edildi. Fakat hadiseler bu iftiraları boşa çıkardı. Adélaïde tam on iki ay sonra bir oğlan doğurdu. Dış mahalle halkı aldanmış olmayı nefsine yediremiyor, o sözde sırrı çözmeyi aklına koyuyordu; bu sebeple bütün mahalle karıları, Rougon'ları göz hapsinde tutmaya başladı. Çok geçmeden bol bol dedikodu mevzusu çıktı. Rougon, evlendiğinin on beşinci ayı, bir gün öğleden sonra

bir havuç fideliğinin arsız otlarını yolarken, güneş çarpması sonucu âdeta birdenbire öldü. Aradan bir sene ya geçmiş ya geçmemişti ki genç dul görülmedik bir rezalete sebep oldu; bir âşığı olduğu kesin olarak anlaşıldı. Kadın bunu kimseden saklıyor gibi görünmüyordu; birçok kimse Adélaïde'in zavallı Rougon'un halefiyle herkesin içinde senli benli konuştuğunu işitmiş, söylüyordu. Topu topu bir seneden beri dul olduğu halde bir âşık peydahlamıştı! Mantığa uymayan, usule erkâna bu kadar aykırı bu iş pek korkunç bir şey olarak görüldü. Adélaïde'in seçtiği adamın hüviyeti, rezaleti büsbütün ayyuka çıkardı. O tarihte, Saint-Mittre Çıkmazı'nın ucunda, arka tarafı Fouque'ların arsasına bakan bir kulübede, adı kötüye çıkmış bir adam otururdu; bu adamı, "Şu Macquart serserisi" diye anmak âdet olmuştu. Adam bazen haftalarca ortadan kaybolurdu; sonra günün birinde kollarını sallayarak, elleri cebinde çıkagelir, serseri serseri dolaşmaya başlar, ufak bir gezintiden dönüyormuş gibi ıslık çalardı. Kapı eşiklerinde oturan kadınlar onun geçtiğini görünce "Ay!" derlerdi, "Macquart olacak serseri gelmiş! Çıkınlarıyla tüfeğini Viorne'un kovuklarından birine saklamıştır mutlaka." Doğrusu şuydu ki Macquart'ın herhangi bir geliri yoktu; buna rağmen, şehirde geçirdiği kısa zamanlar zarfında, mutlu bir aylak gibi yiyip içiyordu. Bilhassa vahşi bir inatla içiyordu; her akşam bir meyhanede, bir masanın başında yapayalnız oturup kalıyor, gözlerini sersem sersem kadehine dikiyor, ne konuşanları dinliyor ne etrafına bakıyordu. Şarapçı, dükkânının kapısını çekince, o da sarhoşluğun tesiriyle vücudu dikleşmiş gibi başını daha da doğrultarak, kuvvetli adımlarla yürüyüp gidiyordu. Onun kulübesine döndüğünü görenler, "Macquart dimdik yürüyor, bulut gibi sarhoş," derlerdi. İçmediği zamanlar sırtı hafifçe eğik yürür, yabani bir sıkılganlıkla meraklıların bakışlarından sakınırdı. Sepiçi* olan babası ona miras olarak ancak Saint-Mittre Çıkmazı'ndaki o kulübeyi bırakmıştı; onun ölümünden beri, Macquart'ın bir akrabası da bir ahbabı da görülmemişti. Sınırın yakınlığı ve Seille ormanlarının o civarda bulunması yüzünden, bu tembel ve acayip adam, işi kaçakçılıkla karışık çapul-

Sepici: Ham derileri, kürkleri kullanılır duruma getiren kişi. *-ed.*

culuğa vurmuş, yolda görenlerin, "Bu herife gece yarısı bir orman eteğinde rastlamak hiç işime gelmez," dedikleri türden, şüpheli bir mahluk olmuştu. İriyarı, çok kıllı, çirkin yüzlü bir adam olan Macquart'dan dış mahalle kadınları tir tir titrer, küçük çocukları çiğ çiğ yediğini söylerlerdi. Ancak otuzunda olduğu halde ellisinde gösteriyordu. Bir fino köpeğinin tüyleri gibi yüzünü kaplayan karmakarışık sakalıyla saçları altında yalnızca kara gözlerinin parıltısı, şarabın ve bir cemiyet asalağı gibi yaşamanın kötü adam edip bıraktığı, serseriliğe eğilimli bir insanın kaçamaklı ve hazin bakışı görülebiliyordu. Herhangi bir suç işlediği kesin olarak söylenememekle beraber, civarda hiçbir hırsızlık, hiçbir cinayet vakası olmazdı ki ilk şüphe ona yüklenmesin. İşte Adélaïde bu yamyamı, bu haydudu, bu Macquart serserisini seçmişti! Yirmi ay içinde biri oğlan biri kız iki çocuğu oldu, aralarında evlenmenin lafı bile olmadı. Dış mahalle o zamana kadar bu derece cüretli bir ahlaksızlık görmüş değildi. Herkes o kadar afalladı, Macquart'ın genç ve zengin bir metresi bulunması mahalle karılarının inançlarını öyle altüst etti ki Adélaïde'a karşı âdeta yumuşadılar. "Zavallı kadın! Düpedüz çıldırdı! Eğer ailesinden bir kimsesi bulunsaydı, şimdiye kadar çoktan tımarhaneye tıkılmıştı," diyorlardı. Böyle acayip aşkların hikâyelerini de hiçbir zaman bilmediklerinden, gene o Macquart hergelesini, parasını çalmak için Adélaïde'in şaşkın aklını çelmiş olmakla suçladılar.

Meşru çocuk Pierre Rougon, anasının piçleriyle bir arada büyüdü. Adélaïde, biri Antoine, öbürü Ursule isimli bu iki çocuğu yanında alıkoydu. Mahallede bu çocuklara kurdun yavruları diye ad takmışlardı, fakat Adélaïde onları ilk çocuğundan ayırt etmeden hepsini aynı derecede seviyordu. Bu iki biçare mahlukun hayatta karşılaşacakları durumu iyice idrak edememiş gibi görünüyordu. Onun gözünde bu çocuklar ilki kadar öz evlatlarıydı; bazen Antoine'la Pierre'i ellerinden tutup birini sağına ötekini soluna alır, sokağa çıkar, karşılaştığı kimselerin çocukların birine başka türlü ötekine başka türlü baktıklarını fark etmezdi.

Acayip bir aileydi bu. Yirmi seneye yakın bir zaman, çocuklar da anaları da keyiflerine göre hayat sürdüler. Hepsi serbest serbest gelişti. Adélaïde, kadın olduktan sonra da, on beş yaşındayken ya-

bani diye adı çıkan o acayip huylu kız olarak kalmıştı. Dış mahalle insanlarının iddia ettikleri gibi deli değildi, fakat kanıyla sinirleri arasında bir denge eksikliği, beyniyle kalbi arasında bir tür bozukluk vardı ki onu alelade hayatın dışında, herkesten başka türlü yaşatıyordu. Aslında kendisine göre gayet doğal, gayet mantıklıydı muhakkak, ancak mantığı komşularına düpedüz delilik gibi geliyordu. Büyük bir saflıkla yalnızca mizacının tepkilerine uyduğu zamanlar, kendisini dile düşürmek, hayatında her şeyin gitgide beter hale gelmesine gayret etmek ister gibi görünüyordu.

Daha ilk lohusalığında sinir buhranlarına uğradı, müthiş çırpınma nöbetleri geçirmeye başladı. Bu buhranlar her iki üç ayda bir dura dura tekrarlıyordu. Doktorlara danışıldı; hiçbir çaresi olmadığını, yaş ilerledikçe bu nöbetlerin dineceğini söylediler. Yalnız Adélaïde'e kanlı kanlı et yemesini, kınakına şarabı içmesini tavsiye ettiler. Üst üste gelen bu sarsıntılar kadının dengesini büsbütün bozdu. Bir çocuk gibi, içgüdülerine boyun eğen sokulgan bir hayvan gibi, yarını düşünmeden yaşadı. Macquart sefere çıktığı zamanlar, sabahtan akşama kadar tembel ve dalgın oturuyordu; çocuklarıyla meşgul olması, onları öpmekten, onlarla oynamaktan ibaretti. Sonra âşığı döner dönmez gözden kayboluyordu.

Macquart'ın kulübesinin arkasında küçük bir avlu vardı, bu avlu Fouque'ların arsasından bir duvarla ayrılmıştı. Bir sabah komşular bu duvara bir kapı açılmış olduğunu görüp hayretler içinde kaldılar, bir akşam önce orada böyle bir kapı yoktu. Bir saat içinde bütün dış mahalle komşu evlerin pencerelerinde geçit yaptı. Âşıklar duvarı oyup kapıyı yerleştirmek için bütün gece çalışmış olmalılardı. Şimdi birbirlerine serbestçe gidip geliyorlardı. Kepazelik tekrar başladı, halk Adélaïde'e karşı o kadar yumuşak davranmaz oldu. Bu kadın artık mahallenin yüzkarası haline gelmişti; bu kapı, ortak hayatın bu pervasızca, dobra dobra itirafı, iki çocuğundan daha şiddetle ayıplandı. Her şeyi hoş gören kadınlar bile, "İnsan bari görünüşü kurtarır," diyorlardı. Adélaïde "görünüşü kurtarmak" denen şeyin ne olduğunu bilmiyordu; duvara açtığı kapıdan dolayı çok memnun, çok gururluydu; Macquart'a yardım etmiş, duvarın taşlarını onunla beraber sökmüş, iş daha çabuk bitsin diye harç bile yapmıştı; hatta

ertesi gün çocuk gibi sevinerek güpegündüz gelip eserini seyretti, onun kurumamış sıvayı seyrettiğini gören üç mahalle karısı bu hareketi aşırı yüzsüzlük saydı. O günden sonra Macquart ne zaman kasabada gözükse, genç kadın ortalardan kaybolduğu an, herkes onun Saint-Mittre Çıkmazı'ndaki kulübeye gittiğine hükmeder oldu.

Kaçakçı pek düzensiz aralıklarla, âdeta birdenbire çıkageliyordu. Zaman zaman şehirde geçirdiği iki üç gün zarfında âşıkların nasıl bir hayat sürdükleri hiçbir zaman tam olarak anlaşılamadı. Bir arada kapanıyorlardı, küçük kulübede hiç kimse yokmuş gibi görünüyordu. Dış mahalle halkı, Macquart'ın Adélaïde'i sırf parasını yemek için baştan çıkardığına kanaat getirdiğinden, bu adamın hep dağ tepe dolaşarak, hep aynı kılıksız kıyafetsiz haliyle, tıpkı eskisi gibi yaşadığını göre göre nihayet hayret etmeye başladı. Belki de genç kadın onu seviyordu, kaldı ki adamı şimdi daha seyrek görüyordu; belki de Macquart, macera peşinde koşmaya şiddetli bir ihtiyaç duyduğundan, onun yalvarmalarına karşı ayak diremişti. Bin türlü masal uydurdular, alışıldık her türlü olgunun dışında kökleşen ve sürüp giden bu bağlılığı akla yatkın bir şekilde açıklayamadılar. Saint-Mittre Çıkmazı'ndaki kulübe sımsıkı kapalı kaldı, esrarını açığa vurmadı. Yalnız, evden dışarıya hiçbir kavga sesi gelmemekle beraber, Macquart'ın Adélaïde'e dayak attığı tahmin edildi; genç kadın birçok defa yüzü çürük içinde, saçları yolunmuş bir halde meydana çıktı. Hoş, zerre kadar rahatsızlık, hatta üzüntü belirtisi, zerre kadar berelerini gizleme kaygısı da göstermiyordu. Gülümsüyor, mutlu görünüyordu. Ağzını açıp tek kelime etmeden Macquart'ın kendisini dövmesine izin veriyordu şüphesiz. Bu hayat on beş seneden fazla sürdü.

Adélaïde dönüp eve geldiği zaman, içerisini yağma edilmiş bir halde bulur, zerre kadar üzülmezdi. Hayatın pratik manasının tamamen cahiliydi; eşyanın tam değerini, düzenin gerekliliğini kavrayamıyordu.

Çocuklarını, yağmurun ve güneşin keyfine göre yollar boyunca serpilen erik ağaçları gibi başıboş büyütmüştü. Bağcı bıçağı değmeyen, aşı yüzü görmeyen yabani ağaçlar gibi doğal yemişlerini verdi onlar da. Tabiata bu kadar az gem vurulduğu, muzır küçük haşarıların içgüdülerine uyarak bu kadar başıboş büyüdüğü görülmüş

şey değildi. Zerzevat fideliklerinde alt alta üst üste boğuşuyor, baldırı çıplaklar gibi oyunla, dövüşle, açık havada vakit geçiriyorlardı. Evden erzak aşırıyorlar, avludaki birkaç yemiş ağacını yoluyorlardı; bilinçli deliliğin mesken tuttuğu bu acayip evin yağmacı, yaygaracı ifritleriydi bunlar. Anneleri bütün gün ortadan kaybolduğu zamanlar gürültüleri o dereceyi buluyor, herkesi rahatsız etmek için öyle iblisçe şeyler icat ediyorlardı ki komşular gelip kırbaçla dayak atacaklarını söyleyerek onları tehdit etmek zorunda kalıyordu. Kaldı ki Adélaïde'dan da hiç ürkmüyorlardı; o evdeyken başkalarını o kadar rahatsız etmiyorlardı, ama bu sefer de ona cefa ediyor, haftada beş altı gün düzenli olarak mektepten kaçıyor, tam da istedikleri gibi avaz avaz haykırmalarına sebep olacak bir cezaya çarptırılmak için ellerinden geleni yapıyorlardı. Fakat Adélaïde onlara hiç el kaldırmıyor, hatta öfkelenmiyordu bile; gürültünün ortasında gevşek, sakin, dalgın, gayet rahat oturabiliyordu. Hatta bu haylazların müthiş gürültüsü beyninin boşluğunu doldurmak için gitgide zaruri oldu. Kendisi için "Çocuklarından dayak yiyecek, hak etmiş de olacak," dendiğini işittiğinde hafif hafif gülümsüyordu. Kayıtsız edasıyla her şeye "Ne önemi var!" cevabını verir gibiydi. Malı mülküyle çocuklarından da daha az meşgul oluyordu. Zerzevatlarının bakımını becerikli bir bahçıvana bırakacak kadar talihli olmamış olsaydı, bu acayip hayatın devam ettiği uzun yıllar zarfında Fouque'ların bostanı çorak bir arazi haline gelirdi. Kârı Adélaïde'le paylaşması gereken bu bahçıvan onu hayâsızca soyuyordu, genç kadın asla bunun farkına varamadı. Hoş, bunun da faydalı tarafı oldu: Bahçıvan daha fazla hırsızlık edebilmek için bostandan mümkün mertebe fazla mahsul aldı, bu da arazinin değerini hemen hemen iki misline çıkardı.

Gizli bir içgüdünün uyarısıyla mıdır, yoksa dışarıdaki insanların kendisine kardeşlerinden daha farklı davrandıklarını sezmeye başladığından mıdır, her nedense, meşru çocuk Pierre, daha küçücükten, erkek kardeşiyle kız kardeşine zorbalık etmeye başladı. Kavga ettikleri zaman, Antoine'dan çok daha çelimsiz olduğu halde onu adamakıllı dövüyordu. Ursule'e gelince, bu cılız ve solgun, zavallı mahluk ondan da, ötekinden de aynı derecede şiddetle dayak yemekteydi. Zaten on beş on altı yaşına kadar bu üç çocuk, besledikle-

ri belli belirsiz kine mana veremeden, birbirlerine ne kadar yabancı olduklarını açıkça anlayamadan, birbirlerini kardeş kardeş sopadan geçirip durdular. Ancak o yaşta, şuurlu ve oturmuş şahsiyetleriyle karşı karşıya geldiler.

Antoine on altısına bastığı zaman, Macquart'la Adélaïde'in kusurlarını kendisinde alaşım halinde bulunduran koskoca bir haytaydı. Lakin serseriliğe düşkünlüğüyle, ayyaşlığa eğilimiyle, yabanice öfkeleriyle Macquart'ın mizacı galip geliyordu. Fakat babasında öfkeli bir tür açıksözlülükle kendini gösteren bu ayıplar, Adélaïde'in asabi tesiri altında, çocukta riya ve korkaklıkla dolu bir sinsiliğe bürünüyordu. Antoine sağlam iradenin mutlak eksikliğinden yana anasına çekmişti; şehvet düşkünü bir kadın ın bencilliğiyle her türlü ahlaksızlık döşeğini kabul ediverirdi, yeter ki orada rahatça uzansın, sıcacık uyusun. Ondan bahsederken "Ah! Haydut!" diyorlardı, "Macquart gibi açıktan açığa serserilik etmeye bile cesareti yok, eğer adam öldürürse mutlaka toplu iğneyle öldürür." Antoine'ın yüzünde annesine benzeyen taraf, Adélaïde'in etli dudaklarından ibaretti; çehresinin bütün diğer tarafları kaçakçın ın tıpkısıydı, yalnız, daha yumuşak, kaypak ve hareketliydi.

Ursule'de ise tersine, genç kadına yüz ve mizaç benzerliği daha fazlaydı; onda da yine pek derin bir karışım mevcuttu, yalnız zavallı yavrucak, Adélaïde'in sevgisinin Macquart'ın çoktan durulmuş olan aşkına hükmettiği bir tarihte ikinci çocuk olarak dünyaya geldiğinden, cinsiyetiyle birlikte, anasının mizacının daha derin damgasını yemiş gibiydi. Gerçi bu vaziyet iki mizacın kaynaşması değil de eklenmesiydi daha ziyade, son derece sıkı bir perçinlenişti. Garip huylu bir kız olan Ursule, zaman zaman yabanilikler, hüzünlü haller, avam taşkınlıklar gösteriyordu, ama çoğu zaman ruhu da kafası da deli bir kadın gibi asabi kahkahalarla gülüyor, gevşek gevşek hülyaya dalıyordu. İçinde Adélaïde'in telaşlı bakışları dolaşan gözleri, veremden öleceği besbelli kedi yavrularının gözleri gibi billur duruluğundaydı.

Bu iki piçin yanında Pierre yabancı gibi kalıyordu, aslının hangi köke dayandığını bilmeyenlerin gözünde onlardan derin surette ayrılıyordu. Kendisini dünyaya getirmiş olan iki insanın bu derece

dengeli ortalamasını oluşturan çocuk görülmüş şey değildi. Pierre, köylü Rougon'la asabi kız Adélaïde'in tam bir ortasıydı. Annesi çocuğun babaya çeken tarafını inceltmişti. Mizaçların bu için için faaliyeti, bir ırkı gitgide ya ıslah eden ya bozan bu faaliyet, Pierre'de ilk sonucu vermiş gibiydi. Pierre aslına bakılırsa hâlâ bir köylüydü, fakat cildi daha az sert, yüzü daha az hantal, zekâsı daha geniş, daha kıvrak bir köylü. Hatta babasıyla anası onun şahsında birbirlerini düzeltmişlerdi. Asi sinirlerinin latif bir şekilde incelttiği Adélaïde'in mizacı, Rougon'un öfkeli hantallığını yenmiş ve yumuşatmış olmakla beraber, Rougon'un ağırlığı da çocuğun genç kadındaki denge bozukluklarının etkisine uğramasına mâni olmuştu. Pierre'de Macquart'ın kurt yavrularındaki taşkınlıklardan da, marazi hülyalardan da eser yoktu. Pek fena yetişmiş, hayatta başıboş bırakılan her çocuk gibi patırtıcı büyümüş olmakla beraber, muhakemeli bir basirete sahipti; bu vasıf, onu faydasız bir divanelik etmekten daima alıkoyuyordu. Kusurlarında, aylaklığında, zevke düşkünlüğünde, Antoine'ın kusurlarındaki içgüdüsel atılganlık yoktu; bunları uzun uzun hazırlamak, açıktan açığa, dürüstçe tatmin etmek isterdi. Orta boylu, tıknaz vücudunda, babasının yüz hatlarına sahip ama Adélaïde'in yüzündeki bazı inceliklerle değişmiş bulunan uçuk benizli, uzun yüzünde, daha şimdiden, anasının serveti ve sinirliliğiyle burjuvalaşmış bir köylü oğlunun, sinsi ve hilekâr ihtirası, doymak bilmez tatmin edilme ihtiyacı, hissiz kalbi, kin dolu hasedi okunuyordu.

Pierre on yedi yaşına basıp da Adélaïde'in karmaşık yaşantısını ve Antoine'la Ursule'ün acayip durumunu öğrendiği ve anlayabildiği zaman ne üzüldü ne öfkelendi; menfaatlerinin emrettiği kararları almak için kafa patlatmaya koyuldu yalnızca. Üç çocuktan bir tek o, okula az çok devamlı gitmişti. Tahsilin şart olduğunu sezmeye başlayan bir köylü çoğu zaman çetin bir hesapçı olur. Erkek kardeşine yuhalar çeken ve hakarete varan davranışlarda bulunan okul arkadaşları ona ilk şüpheyi verdi. Sonra sonra birçok bakışın, birçok sözün manasını kendiliğinden buldu. Nihayet evin yağmalanmış halini açık seçik gördü. O günden itibaren Antoine'la Ursule onun gözünde utanmaz birer asalak, kendi malını yiyen birer arsız oldu-

lar. Annesine gelince, Pierre ona dış mahalle halkı gibi bakmaya, onu timarhanelik bir kadın saymaya başladı; eğer bir önlem almazsa, bu kadın onun parasını yiyip bitirecekti. Bostancının hırsızlıkları Pierre'i büsbütün öfkelendirdi. Patırtıcı çocuk, pek kısa bir zaman içinde idaresini bilen, bencil bir delikanlı olup çıktı; etrafında gördükçe yüreğini burkan o israf dolu acayip hayat, onu içgüdülerinin doğrultusunda, zamanından erken bir olgunluğa eriştirmişti. Satışından en büyük kârı bostancının aldığı şu zerzevatlar onundu. Annesinin piçlerinin içtiği şu şarap, yediği şu ekmek onundu. Bütün ev, bütün servet onundu. Onun köylü mantığına göre, yalnızca meşru çocuk olan kendisi mirası almalıydı. Malın mülkün kıymeti azalmaya yüz tuttuğundan ve herkes hırsla onun müstakbel servetini yediğinden, anayı, erkek kardeşi, kız kardeşi, hizmetkârı, bütün bu insanları kapı dışarı atıp hemen mirasa konmanın çaresini aradı.

Mücadele insafsızca oldu. Genç adam ilk darbeyi anasına indirmesi gerektiğini anladı. Her ayrıntısını uzun uzun pişirdiği bir planı adım adım, inatçı bir sabırla gerçekleştirdi. Taktiği, Adélaïde'in karşısına canlı bir sitem gibi dikilmek oldu. Öfkelenmiyor yahut onun uygunsuz yaşantısına dair acı sözler söylemiyordu, ama hiçbir şey söylemeden öyle bir bakış tarzı bulmuştu ki kadına dehşet veriyordu. Adélaïde, Macquart'ın evinde kısa bir süre kaldıktan sonra dönüp geldiğinde, oğlunun yüzüne ürpermeden bakamıyordu. Onun kendisini uzun uzun, insafsızca hançerleyen çelik bıçak ağzı gibi soğuk ve sivri bakışlarını vücudunda hissediyordu. Pierre'in, çok çabuk unuttuğu bir adamın oğlu olan bu çocuğun sert ve sessiz duruşu, zavallı hasta beynini garip şekilde bulandırıyordu. İçinden "Rougon ahlaksızlığımın cezasını vermek için diriliyor," diyordu. Artık her hafta o asabi buhranlardan birine yakalanıp bitkin düşüyordu; onu kendi haline bırakıyorlardı, debeleniyordu. Kendine gelince üstünü başını düzeltiyor, daha da halsiz, oradan oraya sürükleniyordu. Bazen geceleri hıçkıra hıçkıra ağlıyor, başını elleri arasına alıp sıkıyordu. Pierre'in açtığı yaraları öç alıcı bir tanrının silleleri diye kabul etmişti. Bazen de onu reddediyordu; durgunluğuyla ruhundaki ateşi böylesine ıstıraplı bir şekilde donduran bu hantal oğlanda kendi damarlarındaki kanın dolaştığına inanmıyor-

du. Yüzüne böyle dik dik bakılacağı yerde dayak yemeye bin kere razıydı. Nereye gitse peşini bırakmayan bu amansız bakışlar onu nihayet öyle tahammül edilmez bir şekilde sarstı ki defalarca âşığının yüzünü bir daha görmemeyi tasarladı, fakat Macquart gelir gelmez yeminlerini unutuyor, ona koşuyordu. Eve dönüp gelince, mücadele daha sessiz, daha korkunç, tekrar başlıyordu. Birkaç ay sonra, sakalı oğlunun eline vermişti. Onun karşısında, uslu oturup oturmadığına bir türlü emin olamayan, hep dayağı hak etmiş olmaktan korkan küçük bir kız gibiydi. Kurnaz bir oğlan olan Pierre hiç ağzını açmadan, başına iş açabilecek zorlu hesaplaşmalara girişmeden, onun elini ayağını sımsıkı bağlamış, onu yumuşak başlı bir halayık* haline getirmişti.

Delikanlı anasını avcu içine aldığını, ona köle muamelesi edebileceğini anlayınca, kadının zayıf aklını ve bir bakışıyla ona verdiği çılgınca dehşeti kendi menfaati uğrunda istismara başladı. Evin efendisi olur olmaz ilk iş olarak bostancıya yol verdi, yerine kendi adamı olan birini getirdi. Evin bütün idaresini eline aldı; alım satım işlerine kendisi bakmaya, kasayı kendisi tutmaya başladı. Ne Adélaïde'i yola getirmeye ne de Antoine'la Ursule'ün tembelliklerine çare bulmaya çalışıyordu. Bunlara önem verdiği yoktu, çünkü ilk fırsatta bu insanlardan yakayı sıyırmak niyetindeydi. Yalnızca ekmeklerini, sularını kıt kanaat vermekle yetindi. Sonra bütün serveti eline geçirince, onu dilediği gibi kullanmasına olanak verecek bir hadise beklemeye koyuldu.

Olaylar ona şaşılacak derecede yardım etti. Dul bir kadının büyük oğlu olduğu için askerlik kurasından** yakayı kurtardı. Fakat iki sene sonra Antoine'ın kurası çıktı. Antoine bu talihsizliğe pek fazla üzülmedi, annesinin para karşılığı kendisi yerine askerlik yapacak bir adam tutacağını düşünüyordu. Gerçekten de Adélaïde onu askerlikten kurtarmak istedi. Parayı elinde tutan Pierre ise annesine kulak asmadı. Kardeşinin mecburi gidişi, tasarılarını çok kolaylaştıran mutlu bir hadiseydi. Annesi ona bu işten bahsedince, Pierre

Halayık: Kadın köle, cariye. *-ed.*

Fransa'da 1798 yılında zorunlu hale getirilen askerlik hizmeti 1804 yılında kura yöntemi ile sınırlandırılmıştır. *-ed.*

yüzüne öyle bir baktı ki kadın sözünü tamamlamaya bile cesaret edemedi. Bakışında, "Beni piçinizin hatırı için mahvetmek mi istiyorsunuz?" diyen bir mana vardı. Her şeyden önce huzura ve özgürlüğe ihtiyacı olan Adélaïde, Antoine'ı bencilce kendi haline terk etti. Şiddetli yöntemlere başvurmaya taraftar olmayan, kardeşini kavgasız gürültüsüz kapı dışarı edebildiği için sevinen Pierre, o zaman çaresiz bir insan rolü oynadı: O sene mahsul bereketsiz olmuştu, evde para yoktu, bir miktar toprak satmak gerekecekti, bu ise iflasın başlangıcı olurdu. Sonra Antoine'a onun yerine askerlik yapacak birini gelecek sene tutacağını vaat etti, ama buna hiç de niyeti yoktu. Antoine, yarı memnun, bu oyuna kanıp askere gitti.

Pierre, Ursule'den daha da beklenmedik şekilde yakayı sıyırdı. Dış mahallede şapka işçiliği yapan Mouret isimli birisi, Saint-Marc Mahallesi'ndeki kibar küçükhanımlar gibi narin ve akça pakça bulduğu genç kıza candan âşık olmuştu. Onunla evlendi. Hesapsız kitapsız, tam manasıyla aklına eserek, severek evlenmiş oluyordu. Ursule'e gelince, o bu adamla evlenmeyi, büyük ağabeyinin, hayatını zehrettiği bir evden kaçmak için kabul etmişti. Kendini büsbütün zevkine adayan annesi son enerjisini kendini savunmak için kullanıyordu ve tam bir umursamazlık içindeydi; hatta artık Pierre'in hoşnutsuzluk etmesine sebep kalmayacağı için, kendisini canı istediği gibi yaşamakta serbest bırakacağını umarak, kızının gidişine memnun olmuştu. Gençler evlenir evlenmez Mouret, karısıyla kaynanası hakkında her gün can sıkıcı sözler duymak istemiyorsa, Plassans'dan çıkıp gitmesi icap ettiğini anladı. Ursule'ü alıp Marsilya'ya gitti, orada gene zanaati olan şapkacılıkta çalışmaya başladı. Zaten çeyiz olarak bir metelik bile istememişti. Pierre bu ilgisizlik karşısında şaşalamış, bir şeyler gevelemeye koyulmuş, ona birtakım açıklamalar yapmaya kalkışmıştı; Mouret ise karısının ekmek parasını kendisi kazanmayı tercih ettiğini söyleyerek lafı onun ağzına tıkayıvermişti. Köylü Rougon'un tam babasına layık oğlunun içine kor düşmüştü, Mouret'nin bu hareketinde bir tuzak sezer gibi oluyordu.

Şimdi kala kala Adélaïde kalıyordu. Pierre ne pahasına olursa olsun onunla oturmak istemiyordu. Anası onun namusunu lekeliyordu. Elinden gelse, en önce evden onu uzaklaştırırdı. Fakat pek

zorlu iki şık arasında bulunuyordu: Onu alıkoymak demek, ayıbının üzerine sıçramasına razı olmak, kendi ayağına, ihtirasının hamlesini durduracak bir gülle bağlamak demekti; onu kovmak, hayırsız evlat diye parmakla gösterilmek demekti ki, bu da iyi kalpli biri gibi görünme hesaplarını altüst etmiş olacaktı. Herkese ihtiyacı olacağını sezdiğinden, isminin bütün Plassans'ı hoşnut bırakmasını istiyordu. Bir tek çaresi kalıyordu, o da Adélaïde'i kendiliğinden çıkıp gitmek zorunda bırakmak. Pierre bu sonucu elde etmek için hiçbir fırsatı ihmal etmiyordu. Annesinin uygunsuz hayatının kendi sert muamelelerini tamamıyla mazur gösterdiği kanaatindeydi. Onu bir çocuk gibi cezalandırıyordu. Roller değişmişti. Zavallı kadın karşısında hep dikilip duran bu ceza tehdidi altında iki büklüm oluyordu. Henüz kırk iki yaşında olduğu halde, ara sıra dehşetten dili dolaşıyor, yeniden çocuklaşmış ihtiyar bir kadın gibi çekingen, biçare tavırlar alıyordu. Oğlu sert bakışlarıyla onu ezmeye devam ediyor, metaneti tükendiği gün kaçıp gideceğini umuyordu. Bahtsız kadın, utancından, içinde sakladığı arzulardan, boyun eğdiği korkaklıktan feci şekilde acı duymaktaydı. Darbeleri tevekkülle karşılıyor, pes demektense bu uğurda ölmeye hazır, yine Macquart'ın peşinden gidiyordu. Bazı geceler kalkıp kendisini Viorne'un sularına atacak gibi oluyor, fakat sinirleri zayıf bir kadın olduğu için ölümden müthiş surette korkuyordu. Birçok defa kaçmayı, gidip sınırda âşığıyla buluşmayı kurdu. Oğlunun hor gören sessizliklerine ve gizli haşinliklerine rağmen onu evde tutan şey, nereye sığınacağını bilememesiydi. Pierre, barınacak bir yeri olsa, annesinin kendisini çoktan bırakıp gideceğini anlıyordu. Ona bir yerlerde küçük bir mesken kiralamak için fırsat kollamaktaydı ki hiç beklemediği bir kaza arzusunu birdenbire gerçekleştirdi. Dış mahallede bir haber duyuldu: Macquart, Fransa'ya koca bir sandık Cenevre saati kaçırırken sınırda bir gümrük kolcusunun kurşunuyla telef olmuştu. Haber doğruydu. Kaçakçının ölüsünü bile memlekete getirmediler, küçük bir dağ kasabasının mezarlığına gömdüler. Adélaïde kederden aptallaştı. Onu dikkatle seyreden oğlu, bir damla gözyaşı bile döktüğünü görmedi. Macquart, Adélaïde'i kendisine vâris yapmıştı; Saint-Mittre Çıkmazı'ndaki kulübeyle gümrük kolcularının kurşunlarından kaçıp kur-

tulan bir kaçakçının, namusuyla getirip teslim ettiği, müteveffaya ait karabina ona miras kaldı. Adélaïde ertesi günden tezi yok küçük eve çekildi; karabinayı ocağın üstüne astı, kâinata küskün, tek başına, sessiz, orada yaşamaya başladı.

Pierre Rougon nihayet evin tek efendisi olmuştu. Fouque'ların bostanı kanunen değilse bile fiilen onundu. Oraya yerleşip oturmayı asla aklından geçirmiş değildi. Orası ihtirasını sığdıramayacağı kadar dar bir sahaydı. Toprakla uğraşmayı, zerzevat yetiştirmeyi, kabiliyetlerine yakışmayan, adi bir iş olarak görüyor, köylülükten kurtulmak için acele ediyordu. Annesinin asabi mizacıyla incelen yaradılışı, burjuva zevklerini tatmak için dayanılmaz bir ihtiyaç içindeydi. O sebeple, bütün hesapları gelip Fouque'lara ait bostanın satılmasına dayanıyordu. Bu satış, onun eline oldukça yüklü bir para geçirecek olduktan başka, kendisini ortak edinecek bir tacirin kızıyla evlenmesine de imkân verecekti. O tarihlerde, imparatorluk savaşları evlenecek yaşta gençlerin saflarını pek seyreltiyordu. Ana babalar damat seçiminde o kadar ince eleyip sık dokumuyorlardı. Pierre para her güçlüğü halleder diye düşünüyordu, dış mahalle dedikodularına nasıl olsa kulak asılmazdı; kendisini mazlum göstermek, ailesinin utanılacak hallerinden dolayı ıstırap duyan, bu hallere esef eden, fakat bu çirkin işlerden kendisine hiçbir şey sıçramadığı gibi, onları mazur da görmeyen bir mazlum, bir mert adam hali takınıyordu. Birkaç aydan beri, bir zeytinyağı tacirinin kızı olan Félicité Puech'e göz koymuştu. Dükkânları eski mahallenin en karanlık, dar sokaklarından birinde bulunan Puech ve Lacamp ticarethanesi hiç de parlak bir durumda değildi. Piyasada kredisi bozuktu, üstü kapalı şekilde iflasından bahsediliyordu. Rougon zaten bu kötü söylentilerden dolayı bataryalarını o tarafa çevirmişti. Hali vakti yerinde hiçbir tacir ona kızını vermezdi. Tam da ihtiyar Puech işin içinden nasıl çıkacağını bilemez hale geldiği zaman yetişeceğini, Félicité'yi parayla satın alacağını, sonra da zekâsı ve enerjisi sayesinde ticarethaneyi kalkındıracağını umuyordu. Bu, bir basamak yukarı çıkmanın, bulunduğu sınıftan bir derece yükselmenin kurnazca bir usulüydü. Her şeyden önce, ailesi hakkında herkesin ağzına geleni söylediği bu berbat dış mahalleden kaçmak, Fouque'ların

bostanının adını bile silerek o pis hikâyeleri unutturmak istiyordu. Onun için, eski mahallenin leş kokulu sokakları ona cennet gibi gözüküyordu. Ancak orada kendini yenileyebilecekti.

Beklediği an çok geçmeden geldi. Puech ve Lacamp ticarethanesi can çekişiyordu. O zaman genç adam, ihtiyatla ve maharetle, evlenme işini müzakereye girişti. Bir kurtarıcı gibi değilse de, zorunlu ve kabul edilebilir bir çare olarak karşılandı. Söz kesildikten sonra, Pierre hararetli bir şekilde bostanın satışıyla meşgul oldu. Jas-Meiffren'in sahibi arazisini genişletmek istediğinden ona daha önce birçok defa teklifte bulunmuştu; iki mülk birbirinden yalnızca bodur ve ince, ortak bir duvarla ayrılıyordu. Pierre çok zengin bir adam olan komşusunun isteklerini istismar etti, o da bir hevesin tatmini uğruna bostana elli bin frank verecek derecede ileri gitti. Bu para bostan bedelinin iki misli demekti. Pierre bir köylü sinsiliğiyle nazlanıyor, malını satmak istemediğini, Fouque'ların iki asırdan beri babadan oğula içinde yaşayageldikleri bir mülkü annesinin asla elden çıkarmak istemeyeceğini söylüyordu. Hem tereddüt eder gibi davranıyor hem satış işini hazırlıyordu. Birtakım endişeler duymaya başlamıştı. Kendi kaba mantığına göre, bostan onun malıydı, dilediği gibi kullanmaya hakkı vardı. Lakin bu güven arasında, kanuni güçlükler olabileceğine dair belirsiz bir his de içinde kıpırdıyordu. Dış mahallede oturan bir icra memurunun ağzını aramaya karar verdi.

Adamdan aldığı malumat hayli üzücüydü. İcra memuruna bakılırsa, eli ayağı sımsıkı bağlıydı. Bostanı ancak annesi satabilirdi, Pierre bunun böyle olduğunu zaten tahmin ediyordu. Yalnız bilmediği bir şey vardı ki onu öğrenince kafasına balyoz inmiş gibi sersemledi. Bu da Ursule'le Antoine'ın, yani piçlerin, kurt yavrularının, mülk üzerinde hak sahibi olmalarıydı. Nasıl? Kendisi meşru evlat olduğu halde bu sefiller onu soyacak, mallarını çalacaklardı öyle mi? İcra memurunun açıklamaları açık ve kesindi. Adélaïde gerçi Rougon'la mal ortaklığı kaydıyla evlenmişti, fakat kocasının bütün serveti emlaktan ibaret olduğu için, genç kadın, kocası öldüğü zaman kanun gereğince bu servete sahip olmuştu. Diğer taraftan, Macquart'la Adélaïde çocuklarını tanımışlardı; bu sebeple onlar da analarının mirasına konacaklardı. Pierre, tek teselli olarak, meşru evlatların

kanunen piçlerden fazla hisse aldıklarını öğrendi. Bu onu katiyen teselli etmedi. Malın hepsini almak istiyordu. Ursule ve Antoine'la beş kuruş paylaşmak istemiyordu. Kanunun bu lastikli tarafları ona yeni bir ufuk açtı; Pierre bu yönleri derin derin düşündü, kurcaladı. Becerikli bir insanın kanunu hep kendi tarafına yontması gerektiğini çabucak anladı. Hiç kimseye, kuşkulandırmaktan çekindiği icra memuruna bile danışmadan şu çareyi buldu: Annesini elinde oyuncak edebileceğinin farkındaydı. Bir sabah onu notere götürdü, bir satış senedi imzalattı. Yalnız Saint-Miltre Çıkmazı'ndaki kulübesini kendisine bıraksınlar da, Adélaïde, Plassans'ı satmaya hazırdı. Kaldı ki Pierre ona senede altı yüz franklık bir gelir bağlıyor, erkek kardeşiyle kız kardeşine bakacağına yemin billah ediyordu. Kadıncağıza bu yemin kâfiydi. Oğlunun kendisine ezberlettiği dersi notere tekrarladı. Ertesi gün genç adam ona bir makbuz altına adını yazdırttı, bu makbuzda Adélaïde bostanın satış bedeli olarak elli bin frank aldığını söylüyordu. Pierre'in yaptığı en zekice numara, bu dolandırıcı marifeti oldu. Elli bin frangın bir santimini* bile görmediği halde böyle bir makbuzu imzalayınca şaşıran annesine, bunun usulen yapılan bir işten ibaret olduğunu, hiçbir önemi olmadığını söyledi. Kâğıdı cebine indirirken şöyle düşünüyordu: "Şimdi kurt yavruları benden hesap sorsunlar bakalım. Kocakarı hepsini yemiş, bitirmiş derim. Bana dava açmaya katiyen cesaret edemezler." Bir hafta sonra ortak duvardan eser kalmamıştı; saban, zerzevat fideliklerinin altını üstüne getirmişti. Fouque'ların bostanı, genç Rougon'un isteğine uygun olarak, efsane gibi anlatılan bir hatıradan ibaret kalacaktı. Birkaç ay sonra, Jas-Meiffren'in sahibi, bahçıvanların köhnelikten dökülen eski evini bile yıktırdı.

Pierre elli bin frangı ele geçirince, tam müddeti içinde Félicité Puech'le evlendi. Félicité, Provence'ta benzerlerine sıkça rastlanan ufak tefek, kara kuru bir kadındı. Sert uçuşlu, uçarken kafasını bademağaçlarına çarpan, kuru, cırlak, kara ağustosböceklerine benziyordu. Zayıf, göğsü dümdüz, omuzları sivri, çizgileri pek derin ve sert, sansar suratlı bir kadındı; yaşını tahmin etmek imkânsızdı, on

* Santim: Fransız frangının yüzde biri, kuruş. -*ed.*

beşinden fazla da göstermezdi, otuzundan az da; halbuki kocasından dört yaş küçüktü, on dokuz yaşındaydı. Burgu deliği gibi ufacık kara gözlerinde bir kedi hilekârlığı okunuyordu. Alnı dar ve bombeliydi; burnunun kemeri hafifçe basık, kanatları yayvan, inceydi, sanki kokuları daha iyi alsın diye durmadan açılıp kapanıyordu; dudakları ince bir kırmızı çizgiye benziyor, fırlak çenesi yanaklarına acayip çukurlarla bağlanıyordu. Bütün bu kurnaz cüce fizyonomisi, canlı bir entrika, hareketli ve hasetçi bir ihtiras maskesine benziyordu. Çirkinliğine rağmen, Félicité'nin kendisine has bir şirinliği vardı ki onu cazip gösteriyordu. Ondan bahsedilirken, yerine göre güzel, yerine göre çirkindir, derlerdi. Bu, çok şahane olan saçlarını toplayış tarzına bağlı bir şey olsa gerekti, fakat bir kimseyi alt ettiğini sandığı anda esmer tenini aydınlatan mağrur gülümsemesinin bunda daha çok tesiri vardı. Bir tür talihsizlikle doğduğu ve kendisini kısmetsiz saydığı için çoğu zaman çirkin bir kız olmaya razı olurdu. Gelgelelim mücadeleyi elden bırakmıyordu, günün birinde pervasız bir mutluluğu ve debdebeyi gözleri önüne sererek bütün şehri hasedinden çatlatmayı aklına koymuştu. Eğer ince zekâsının rahatça gelişebileceği daha geniş bir sahnede hayat oyununu oynayabilseydi, muhakkak ki emelini süratle gerçekleştirebilirdi. Kendi derecesinde, kendi bilgisinde olan kızlardan çok üstün bir zekâsı vardı. Dedikoducular, o doğduktan birkaç sene sonra ölen annesinin, ilk evlendiği sıralarda, Saint-Marc Mahallesi'nde oturan Marki de Carnavant isimli genç bir asilzadeyle sıkı fıkı olduğunu iddia ederdi. Doğrusu Félicité'nin de, soyundan geldiği işçiler nesline has değil gibi görünen, markizlere layık elleri ve ayakları vardı.

Félicité'nin yontulmamış bir köylü olan Pierre Rougon'a, ailesi hiç de sağlam ayakkabı olmayan bu dış mahalleli adama vardığını görünce, eski mahalle bir ay hayretini gideremedi. Félicité aleyhindeki dedikodulara kulak asmadı, ahbaplarının zoraki tebriklerini garip tebessümlerle karşıladı. O, hesabını yapmıştı; Rougon'u kocalığa seçerken kendisine suç ortağı seçen bir kız gibi hareket etmişti. Babası bu genci kabul ederken, kendisini iflastan kurtaracak elli bin frank çeyizden başka bir şey düşünmemişti. Fakat Félicité'nin gözleri daha keskindi. O, uzağa, geleceğe bakıyor, arkasına gizle-

nip kollarını, bacaklarını dilediği yere uzatabileceği, sağlıklı, hatta biraz kaba bir erkeğe ihtiyacı olduğunu hissediyordu. Taşralı kibarlara, o noter kâtipleriyle, müşteri edinme ümidiyle çırpınan o müstakbel avukatlarla dolu ahaliye karşı hesaplı bir kin besliyordu. Hiç çeyizi olmadığı için zengin bir tacir oğluyla evlenme ümidi bulunmadığından, bir alet gibi kullanmayı aklına koyduğu emir kulu bir köylüyü, kendisini okumuş yazmış adam üstünlüğüyle tahakkümü altına almaya kalkışacak ve ömrü oldukça içi boş şöhret hırsları peşinde sefilce sürükleyecek cılız bir bakaloryalıya* bin defa tercih ediyordu. Erkeği erkek yapan kadındır düşüncesindeydi. Kendisini bir sığırtmaçtan bir bakan çıkaracak kadar kudretli sayıyordu. Rougon'un beğendiği tarafı, geniş göğsü, az çok bir zarafet taşıyan tıknaz vücudu olmuştu. Bu yapıda bir erkek, Félicité'nin onun omuzlarına yüklemeyi tasarladığı entrikalar âlemini rahatça ve zevkle taşıyabilirdi. Félicité, kocasının kuvvetini ve sağlığını takdir etmekle beraber, budala olmadığını da tahmin etmiş, onun hantal bedeni altında zekâsının sinsi kıvraklıklarını sezinlemişti. Fakat Rougon'unun aslında kim olduğunu bilmiyor, onu olduğundan daha budala zannediyordu. Evlendiklerinden birkaç gün sonra, tesadüfen bir konsolun gözünü karıştırırken, Adélaïde'in imzaladığı elli bin franklık makbuzu buldu. İşin iç yüzünü anladı ve korktu; ortalama dürüstlükte bir yaradılışı olduğu için böyle yöntemlerden tiksinirdi. Fakat korkusuna rağmen hayranlık duydu. Rougon onun gözünde çok becerikli bir adamdı artık.

Genç karı koca servet kazanmak için işe gayretle sarıldı. Puech ve Lacamp ticarethanesi, Pierre'in zannettiği kadar kötü durumda değildi. Toplam borç azdı, yalnız para noksandı. Taşrada ticaret basiretli adımlarla yürüdüğü için büyük felaketlerden kendini korur. Ortaklar Puech ve Lacamp tedbirlinin tedbirlisi insanlardı, bin ekülük** bir işe para koyarken elleri titrerdi; onun için, kuyu gibi para yutan ticarethaneleri pek değersizdi. Pierre'in getirdiği elli bin frank borçları ödemeye ve ticareti genişletmeye yetti. Başlangıç

Bakalorya: Fransız eğitim sisteminde lise bitirme ve yükseköğretime geçişe hak kazanma sınavı. *ed.*

Ekü: Fransa'da kullanılmış eski bir altın ve gümüş para. *–ed.*

çok iyi oldu. Üst üste üç sene zeytinlikler bol mahsul verdi. Félicité, Pierre'le ihtiyar Puech'i pek korkutan bir cüret hamlesiyle, onlara çok büyük miktarda zeytinyağı satın aldırdı; bu yağları biriktirdiler, ambarda tuttular. Ertesi iki sene, genç kadının tahmin ettiği gibi, mahsul iyi olmadı; fiyatlar pek yükseldi, biriktirdikleri yağları elden çıkararak büyük kârlar sağladılar.

Bu vurgundan kısa bir zaman sonra, Puech'le Bay Lacamp, kazandıkları paradan dolayı memnun, son demlerinde gelir sahibi olarak yaşama emeliyle ortaklıktan çekildiler.

Ticarethanenin yegâne sahibi olarak kalan genç karı koca, artık talihin kendilerine iyiden iyiye güldüğüne kanaat getirdi. Félicité bazen kocasına:

"Sen benim talihsizliğimi yendin," diyordu.

Bu enerjik yaradılışlı kadının az sayıdaki zaaflarından biri, kendisini talihsiz sanmasıydı. O zamana kadar, bütün gayretlerine rağmen, babasının da kendisinin de hiçbir işte başarılı olamadıklarını iddia ederdi. Güneylilere mahsus hurafecilik de eklenince, genç kadın kendisini boğmaya uğraşan etten kemikten bir insanla savaşır gibi kaderle savaşmaya hazırlanmıştı.

Olaylar Félicité'nin endişelerini garip bir şekilde haklı çıkarmakta gecikmedi. Talihsizlik amansızca tekrar başladı. Rougon ticarethanesini her sene yeni bir felaket sarstı. Kâh bir müflis birkaç bin frangı alıp götürdü, kâh mahsulün bol olacağına dair yaptıkları hesaplar inanılmaz olaylar sonucunda yanlış çıktı, kâh en emin teşebbüsler berbat bir başarısızlığa uğradı. Aralıksız, amansız bir mücadele sürdü, gitti.

Félicité acı acı:

"Görüyorsun ya, yıldızım ne kadar düşük," diyordu.

Bununla beraber, şiddetle, inatla mücadeleye devam ediyor, ilk ticaret işinde çok ince bir sezgi gösterdiği halde, şimdi kocasına verdiği nasihatlerin neden bu kadar acıklı sonuçlara vardığını anlayamıyordu.

Karısının bu didişken ve inatçı tutumu olmasa, onun kadar sebatlı olmayıp azmini kaybeden Pierre ticarethaneyi belki yirmi defa tasfiye ederdi. Félicité zengin olmak istiyordu. Emelinin ancak ser-

vet üzerine kurulabileceğini anlıyordu. Birkaç yüz bin frank paraları olunca şehrin efendileri olacaklardı; kocasını önemli bir mevkiye tayin ettirecek, idareyi eline alacaktı. İkbale ulaşacağından endişesi yoktu, bu uğurda yapacağı mücadele için mükemmelen silahlanmış bulunduğunu hissediyordu. Fakat ilk kese altınları kazanma konusunda âciz kalıyordu. İnsanları parmağının ucunda çevirmekten korkmuyordu, fakat entrikacı ruhunun söz geçiremediği, kendisinden budala gibi kaçan o cansız, beyaz ve soğuk beş franklık sikkeler karşısında aczle karışık bir tür öfke duymaktaydı.

Savaş otuz seneden fazla sürdü. Puech öldüğü zaman yeni bir darbe daha yediler. Kırk bin frank kadar mirasa konmayı uman Félicité, bu nefsine düşkün ihtiyarın, son demlerinde daha rahat etmek için küçük servetini yaşadığı müddetçe gelir elde edebilmek üzere kullandığını öğrendi. Bu yüzden âdeta hasta oldu. Yavaş yavaş daha aksi oluyor, daha kuru, daha cırlak biri olup çıkıyordu. Sabahtan akşama kadar zeytinyağı küplerinin etrafında fırıl fırıl döndüğünü görenler, endişeli bir sinek gibi bu sürekli uçuşlarıyla satışı hızlandıracağını umduğuna hükmediyorlardı. Kocası ise tersine ağırlaşıyordu; talihsizlik onu şişmanlatıyor, daha hantal, daha gevşek hale getiriyordu. Bununla beraber, otuz sene devam eden bu mücadele onları iflasa da götürmedi. Her sene envanter yaptıklarında, iki yakalarının ucunu az çok bir araya getirebiliyorlardı; bir mevsim içinde kayba uğrarlarsa, gelecek mevsimde onu telafi ediyorlardı. Bir köşeye üç kuruş para koyamadıkları bu kıt kanaat hayat Félicité'yi çileden çıkartıyordu. Düpedüz iflası tercih edesi geliyordu. Bu son derece ufak işlere inatla devam edecekleri, kıt kanaat geçinecek kadar para kazanmak için didinecekleri yerde, belki o zaman yeni bir hayat kurmaya çalışırlardı. Bir asrın üçte biri kadar bir zaman içinde bir kenara elli bin frank koyamadılar.

Evlendiklerinin ilk yılından itibaren aileleri kalabalıklaşmaya başladı, bu durum gitgide çok ağır bir yük oldu. Félicité bazı ufak tefek kadınlar gibi doğurgan çıktı, vücudunun çelimsiz yapısına bakanlar bu döl bereketine asla ihtimal vermezdi. 1811'den 1815'e kadar beş sene zarfında, iki sene arayla üç oğlan doğurdu. Ondan sonraki dört sene içinde iki kız daha doğurdu. Çocuk yetiştirmeye

taşranın durgun ve hayvanca hayatı kadar müsait bir şey yoktur. Karı koca en son doğan iki çocuğu pek isteksiz karşıladı, çeyiz bulunmayınca kız çocuklar müthiş bir yük olurlar. Rougon, önüne gelene, artık bu kadar yeter, eğer şeytan bir altıncı çocuk daha gönderirse alnını karışlarım, diyordu. Gerçekten de Félicité bir daha hamile kalmadı. Yoksa kimbilir kaça kadar çıkacaktı.

Hoş, genç kadın bu cıvıl cıvıl çocuk kalabalığını bir iflas sebebi gibi de görmedi. Tersine, kendi elleri arasında yıkılan servetinin abidesini çocuklarının başı üzerine yeniden bina etti. Çocuklar daha on yaşına basmamışlardı ki geleceklerini hayal etmeye başladı. Kendi şahsi gayretiyle başarıya ulaşacağından pek şüpheli olduğu için, talihsizliği yenme konusunda onlara bel bağlamaya başlamıştı. Hayal kırıklığıyla sonuçlanan emellerini onlar tatmin edecek, boşu boşuna peşinde koştuğu o zengin ve gıpta uyandırıcı konumu kendisine onlar sağlayacaktı. O andan itibaren, ticarethanede devam ettiği mücadeleyi bırakmamakla beraber, tahakküm duygularını tatmin için ikinci bir taktik kullanmaya başladı. Üç oğlundan birinin bütün aileyi zengin edecek nüfuzlu bir insan olarak ortaya çıkmaması imkânsızdı ona göre. Bunu gizli bir hissin kendisine haber verdiğini söylüyordu. Onun için, yumurcakları hem ana gibi sert hem tefeci gibi seve okşaya, şevkle ve gayretle büyüttü. Onları ileride büyük faizler getirecek bir sermaye gibi seve seve beslemekten zevk aldı.

Pierre:

"Vazgeç yahu!" diye bağırıyordu. "Bütün çocuklar nankör olur. Şımartıyorsun şunları, bizi mahvediyorsun.

Félicité çocukları koleje göndermeye çalıştığı zaman, Pierre öfkelendi. Latince lüzumsuz bir lükstü, yakındaki küçük bir okula devam etmeleri kâfiydi. Fakat genç kadın ayak diredi; onun daha yüksek duyguları vardı, okumuş yazmış çocukların annesi olmaktan büyük bir gurur duyacaktı; zaten çocuklarının günün birinde nüfuzlu insanlar olduklarını görmek istiyorsa, onları kocası kadar cahil bırakmaması gerektiğini anlıyordu. Üçünü de Paris'te yüksek mevki sahibi hayal ediyor, yalnız bu mevkiyi açıkça tayin etmiyordu. Rougon razı olup da çocukların üçü de koleje girince, Félicité o

zamana kadar tatmadığı bir gururun zevkini duydu. Çocuklarının kendi aralarında öğretmenlerinden ve derslerinden bahsetmelerini hayranlıkla dinliyordu. Büyük oğlu, onun yanında, küçük kardeşlerinden birine *rosa, la rose*'u çektiği gün*, Félicité nefis bir müzik dinliyormuş gibi oldu. Hakkını vermek gerekir, bundan aldığı zevk hiçbir maddi endişeyle ilgili değildi. Rougon'un kendisi de, çocuklarının kendinden daha bilgili hale geldiklerini gören, okuma yazma bilmez bir adamın memnuniyetini duydu. Oğullarıyla şehrin en kodamanlarının oğulları arasında tabiatıyla başlayan arkadaşlık karı kocayı büsbütün mest etti. Küçükler belediye reisinin oğluyla, kaymakamın oğluyla, hatta Saint-Marc Mahallesi'nin Plassans'daki koleje verme tenezzülünde bulunduğu iki üç asilzadeyle senli benli konuşuyorlardı. Félicité böyle büyük bir şerefe paha biçemiyordu. Üç çocuğun tahsili Rougon ticarethanesinin bütçesini fena halde sarstı.

Çocukları bakalorya almaya kadar çok büyük fedakârlıklar sayesinde kolejde okutmaya devam eden karı koca, onların sınavda başarılı olacakları ümidiyle avundu. Hatta diplomalarını aldıktan sonra, Félicité başladığı eseri tamamlamak istedi; üçünü de Paris'e yollamaya kocasını razı etti. İkisi hukuk okudu, üçüncüsü tıbbiyeye devam etti. Üçü de koca adamlar olduktan, Rougon ticarethanesinin varını yoğunu tükettikten sonra, gelip tekrar taşrada yerleşmek zorunda kaldıkları zaman, biçare ana baba için bir düş kırıklığıdır başladı. Taşra, kurbanlarını tekrar avcu içine alır gibi oldu. Üç genç uyuşuklaştı, hantallaştı. Félicité'nin bütün talihsizliği gene ağzının tadını bozdu. Oğulları ona oyun ediyordu. Onu iflas ettirmişlerdi, kendilerine yatırılan sermayenin faizini getirmiyorlardı. Kaderin bu son cilvesi, onun hem kadınlık emellerine hem analık gururuna dokunduğu için daha da fenasına gidiyordu. Rougon sabahtan akşama kadar "Ben sana demedim mi!" diye söylenmeye başladı, bu onu büsbütün çileden çıkardı.

Bir gün, Félicité büyük oğluna tahsili uğrunda sarf ettiği paralardan dolayı acı acı sitem ettiği sırada, genç adam aynı decede acı bir ifadeyle şöyle demişti:

* Latince'deki isim çekimleri kastedilmektedir. -*ed.*

"İmkân bulursam, ileride bu paraları size iade ederim. Ama mademki servetiniz yoktu, bizi emekçi olarak yetiştirmeliydiniz. Sınıfını şaşırmış insanlarız, sizden daha fazla üzülüyoruz."

Félicité bu sözlerdeki derin manayı anladı. Ondan sonra kabahati çocuklarına bulmaktan vazgeçti, öfkesi usanmadan hayatına darbeler indiren kaderin aleyhine döndü. Sızlanmalarına tekrar başladı, tam başarıya ulaşacağı sırada akamete uğramasına sebep olan talihsizliğine daha fazla acınmaya başladı. Rougon, "Senin oğulların tembel herifler, bizi sonuna kadar yolacaklar," dedikçe o ters ters cevap veriyordu:

"Keşke daha param olsaydı da onlara verseydim. Zavallı çocuklar, sürünüp durmaları beş parasız olduklarından."

1848 senesi başında, Şubat ihtilalinin arifesinde, Rougon'ların üç oğlunun Plassans'da mevkileri pek çürüktü. Aynı kökten gelmiş olmalarına rağmen, birbirine derinlemesine aykırı, garip tipler arz ediyorlardı. Esas itibarıyla, analarıyla babalarından daha iyiydiler. Rougon'ların soyunun kadınlar vasıtasıyla iyileştirilmesi mukadderdi. Adélaïde, Pierre'i aşağılık ihtiraslara yatkın, orta derece bir zekâda yetiştirmişti; Félicité, kendi oğullarına, büyük alçaklıklara da büyük meziyetlere de yetenekli, daha yüksek zekâlar vermişti.

O tarihlerde, Rougon'ların büyük oğlu Eugène kırkına yaklaşmış bulunuyordu. Orta boylu, dazlak, göbek salıvermeye başlamış bir adamdı. Yüzü babasının yüzüne benziyordu; geniş hatlı, uzundu; cildinin altında, çehrenin yuvarlaklıklarını gevşeten ve yüze balmumu gibi sarımtırak bir beyazlık veren yağ tabakasının varlığı seziliyordu. Fakat Eugène'in kafasının kalın ve sert yapısında hâlâ köylülük hissedilmekle beraber, ağırlaşmış gözkapakları kalkıp da bakışları uyandığı zaman fizyonomi değişiyor, içten aydınlanıyordu. Babasının hantallığı oğlunda ciddiyet haline gelmişti. Bu şişman oğlanın genel tavrı kudretli bir vücudun uyku halini andırıyordu. Bazı geniş ve yorgun hareketlerini görenler, faaliyete geçeceği zamanı bekleyerek gerinen bir dev karşısında bulunduklarını sanırdı. Bilimin kanunlarını ayırt etmeye başladığı tabiatın şu sözde kaprislerinden biri sonucunda, Eugène'le Pierre arasında tam bir benzerlik bulunmakla beraber, fikir cevheri Félicité'den gelmiş gibiydi.

Eugène, babasının hantal vücuduna gömülü olup annesinin bazı manevi ve fikrî meziyetlerine sahip bulunmak gibi garip bir örnek oluşturuyordu. Yüksek emelleri, tahakküm içgüdüleri, küçük gelirlere ve küçük servetlere karşı garip bir horgörüsü vardı. Félicité'nin damarlarında birkaç damla asil kan bulunduğundan şüphe eden Plassans'ın belki de aldanmadığının deliliydi. Rougon'larda şiddetle gelişen ve bu ailenin ayırt edici vasfı gibi bir şey olan zevk düşkünlüğü onda en yüksek cevherlerinden birine ulaşıyordu; Eugène zevk sürmek istiyordu, fakat bunu tahakküm ihtiyaçlarını tatmin ederek, ruhi hazlar tatmak suretiyle yapmak istiyordu. Böyle bir adam taşrada başarı elde edecek adam değildi. Gözleri Paris'te fırsatları kollayarak, on beş sene orada siftindi durdu. Doğduğu küçük şehre döner dönmez, anasının babasının ekmeğini yememek için, avukatlar listesine adını yazdırmıştı. Ara sıra davalar aldı, hayatını kıt kanaat kazandı, namuslu bir orta hallilikten yukarı çıkmadı. Plassans'lılar onun sesini hımhım, hareketlerini hantal buluyordu. Davasını kazanmayı başardığı müvekkil nadirdi; çoğu zaman konu dışına çıkıyor, aklı başında Plassans'lıların tabiriyle saçmalıyordu. Hele bir gün, bir zarar ziyan davasında savunma yaptığı sırada, nerede olduğunu unuttu, siyasi görüşlerini sunmaya girişti, o derece ileri gitti ki başkan sözünü kesti. Eugène acayip bir gülümsemeyle hemen yerine oturdu. Müvekkili çok büyük bir para ödemeye mahkûm oldu. Bu sonuç karşısında, Eugène konu harici söylediği sözlere hiç de pişman olmuş gibi görünmedi. Üzerine aldığı davalardaki savunmalarına âdeta ileride işine yarayacak alelade alıştırmalar gözüyle bakıyordu. Félicité işte buna akıl erdiremiyor, büyük bir üzüntüye kapılıyordu; oğlunun Plassans hukuk mahkemesine kanunlar dikte ettirmesini istiyordu. En sonunda büyük oğlu hakkında pek kötü bir fikir edindi; onun fikrince, bu aileye şeref verecek olan evlat bu uyuşuk adam olamazdı. Pierre ise Eugène'e mutlak bir güven besliyordu; bu güvenin sebebi, karısından daha keskin gözlü olması değil, dış görünüşle yetinmesi, hık demiş burnundan düşmüş bir evladın dehasına inanmaktan kendisine de bir övünç payı çıkarmasıydı. Şubat ihtilalinden bir ay önce Eugène yerinde duramaz oldu, kendine has bir sezişle buhranı tahmin etti. Eder etmez de Plassans sokakları ona

dar gelmeye başladı. Mesire yerlerinde vicdan azabıyla kıvranan bir insan gibi dolaştığı görüldü. Sonra birdenbire kararını verdi, Paris'e gitti. Cebinde beş yüz frank bile yoktu.

Rougon'ların en küçük oğlu Aristide, âdeta geometrik denecek derece Eugène'in zıddıydı. Yüzü annesine benziyordu, doymak bilmez iştahları vardı, sinsi mizaçlıydı, babasının içgüdüleriyle aynı doğrultuda bayağı entrikalara yatkındı. Tabiat bazen simetri ihtiyacı duyar. Soytarı kafası gibi acayip şekilde yontulmuş bir baston sapına benzeyen tilki suratlı, ufak tefek bir adam olan Aristide her yere burnunu sokar, her tarafı araştırırdı; haysiyete ve şerefe pek kulak asmazdı, zevkine pek düşkündü. Büyük kardeşinin ikbali sevmesi gibi o da parayı severdi. Eugène bütün emelini halkı kendi iradesine boyun eğdirmekte bulur ve gelecekteki mutlak kudretini düşünerek mest olurken, o, çevresindekilerin on misli milyoner olduğunu, şahane bir malikânede yaşadığını, en nefis içkiler ve yiyeceklerle beslendiğini, vücudunun bütün duyguları ve bütün uzuvlarıyla yaşamanın tadını çıkardığını hayal ederdi. En önemlisi de çabucak zengin olmak istiyordu. Hayallere dalıp gittiğinde o hayal zihninde sihirli bir kuvvetle şekilleniverirdi, bir gece içinde fıçılar dolusu altına sahip olurdu. Tembel olduğu için böyle kolayca servet sahibi olmak işine geliyordu; kaldı ki emeline erişmek için hangi araçları kullanacağını asla dert etmezdi, en mükemmel araçlar onun gözünde en çabuk iş görenlerdi. Rougon'ların, yabani bir mahlukun iştahlarına sahip, kaba ve haris adamlar olan bu köylülerin nesli çok çabuk olgunlaşmıştı; Aristide'de her türlü maddi zevk ihtiyacı, aceleye getirilmiş bir eğitim yüzünden üç misli artarak gelişiyor, Aristide bunları nasıl tatmin edeceğine kafa yormaya başlayalı, bu ihtiyaçlar daha doymak bilmez, daha tehlikeli oluyordu. Félicité, hassas, kadınca sezişlerine rağmen bu oğlunu ötekilere tercih ediyor, Eugène'in kendisine çok daha fazla benzediğini göremiyordu; küçük oğlunun ailenin üstün erkeği olacağı, üstün bir erkeğin de kabiliyetlerindeki kudret kendini göstereceği güne kadar derbeder bir hayat sürmeye hakkı olduğu bahanesiyle, onun bütün divaneliklerini, bütün tembelliklerini mazur görüyordu. Aristide annesinin bu hoşgörüsünü çetin bir sınavdan geçirdi. Paris'te sefih ve tembel

bir hayat yaşadı, diplomalarını Quartier-Latin'deki birahanelerden alan talebelerden biri oldu. Zaten Paris'te topu topu iki sene kaldı. Babası oğlunun daha tek bir dersten bile geçmediğini görünce korktu, onu Plassans'da alıkoydu; ev bark derdiyle derli toplu bir insan haline geleceğini umarak ona bir eş aramaktan bahsetmeye başladı. Aristide hiç itiraz etmeden evlendi. O tarihte, emellerinin ne olduğunu kendisi de pek iyi tayin edemiyordu; taşra hayatı hoşuna gitmiyor değildi; o küçük şehirde, besiye girmiş gibi yiyip içiyor, uyuyor, aylak aylak geziyordu. Félicité onun tarafını o kadar hararetle tuttu ki Pierre genç adamın ticarethane işleriyle faal bir şekilde meşgul olması şartıyla, karı kocayı evinde barındırıp beslemeye razı oldu. O günden itibaren Aristide için mükemmel bir tembellik hayatı başladı; babasının yazıhanesinden bir mektep kaçağı gibi sıvışıp bütün günlerini ve gecelerinin büyük kısmını kulüpte geçirmeye, anasının gizlice kendisine verdiği birkaç Louis altınıyla kumar oynamaya başladı. Bu delikanlının bu şekilde sersemce geçirdiği dört senelik zamanın nasıl bir şey olduğunu iyice anlayabilmek için bir taşra köşesinde yaşamış olmak gerekir. Her küçük şehirde ana babalarının sırtından geçinen, bazen çalışıyormuş gibi yapan, fakat hakikatte tembelliklerine âdeta bir din rabıtasıyla bağlı kalan birtakım adamlar vardır. Aristide, taşranın boş hayatı ortasında zevk içinde siftindikleri görülen o yola gelmez aylaklar tipinden bir insan olup çıktı. Dört sene durmadan kâğıt oynadı. Kendisi kulüpte ömür geçirirken, gevşek ve soğukkanlı bir sarışın olan karısı, frapan giysilere olan düşkünlüğü ve bu kadar cılız bir mahlukta pek şaşılacak bir şey olan müthiş iştahıyla, Rougon ticarethanesinin iflasına yardım ediyordu. Angèle gök mavisi kurdelelere ve sığır filetosu kızartmasına bayılırdı. Kumandan Sicardot denen bir emekli yüzbaşının kızıydı, adamcağız on bin franktan ibaret olan bütün birikmiş parasını kızına çeyiz olarak vermişti. Pierre, Aristide'e o kadar az değer biçiyordu ki oğluna Angèle'i seçmekle parlak bir iş yaptığını ummuştu. Aklını çelen bu on bin frank çeyiz sonradan ona bir boyunduruk oldu. Oğlu hilekâr dolandırıcının biriydi; on bin frangı babasına teslim etti, onunla ortak oldu, kendisine bir kuruş bile ayırmayarak büyük bir fedakârlık tasladı.

"Bizim bir şeye ihtiyacımız yok," diyordu. "Karımla bana siz bakarsınız, ileride hesaplaşırız."

Pierre sıkıntıdaydı, Aristide'in bu fedakârlığından bir parça endişe duymakla beraber teklifi kabul etti. Aristide babasının belki de uzun zaman on bin frank nakit para bulup kendisine iade edemeyeceğini, ortaklık bozulmadığı müddetçe karısıyla beraber onun sırtından bol bol geçineceklerini düşünmüştü. Böylece birkaç banknotu mükemmel bir işe yatırmış oluyordu. Zeytinyağı taciri bu alışverişte ne kadar aldandığını anladığı zaman, Aristide'den yakayı sıyırmasına artık imkân kalmamıştı. Angèle'in çeyizi kötü giden birtakım ticaret işlerine yatırılmıştı. Pierre karı kocayı evinde barındırmak zorunda kaldı; öfkeden deli oluyor, gelininin doymak bilmez iştahıyla oğlunun tembellikleri yüreğine dert oluyordu. Paraları geri verebilse, kendi sert tabiriyle, kanını emen bu haşaratı belki yirmi defa kapı dışarı atmış bulunacaktı. Félicité hararetle onların tarafını tutuyordu; annesinin ikbal hırsının farkına varan genç adam, her akşam ona yakında gerçekleştireceği birtakım parlak servet planları anlatıyordu. Seyrek görülen bir tesadüf eseri olarak, Félicité geliniyle iyi geçiniyordu. Şu da var ki Angèle'de irade namına bir şey yoktu; ona, tıpkı bir eşya kullanır gibi, her istediğini yaptırmak mümkündü. Karısı küçük oğlunun müstakbel başarılarından bahsettiği zaman Pierre küplere biniyor, başarı şöyle dursun, Aristide'in günün birinde işletmenin mahvına sebep olacağını söylüyordu. Karı kocanın kendi evinde oturduğu o dört sene zarfında, Pierre bu şekilde kıyametler kopardığı, âciz öfkesini kavgalarla azaltmaya çalıştığı halde, Aristide'le Angèle sakin ve gülümser hallerini zerre kadar elden bırakmadılar. Birer külçe gibi oraya çökmüşler, çöktükleri yerde kalmışlardı. Nihayet Pierre talihin iyi bir cilvesine nail oldu, oğluna on bin frangını ödemeyi başardı. Onunla hesap görmek isteyince, Aristide öyle bir mızıkçılık etti ki babası, yeme içme, yatıp kalkma masraflarına karşılık on para tutmadan onu çıkıp gitmekte serbest bıraktı. Karı koca beş on adım ötede, eski mahallede, Saint-Louis Meydanı denen küçük meydanda bir eve taşındılar. On bin frank çabucak yendi, bitti. Bir iş tutmak icap etti. Evde para olduğu müddetçe Aristide yaşayış tar-

zını hiç değiştirmemişti. İş sonuncu yüz franklık banknota gelip dayanınca sinirli bir adam olmaya başladı. Şehirde acayip tavırlarla dolaştığı görüldü, kulüpte kahvesini içmez oldu, elini kâğıda sürmeden hararetle başkalarının oyununu seyrediyordu. Sefalet onu olduğundan daha beter hale getirmişti. Uzun zaman ayak diredi, hiçbir iş yapmadı. 1840'ta bir çocuğu oldu, adını Maxime koydular; bereket versin, büyükannesi Félicité çocuğu okula yazdırdı, ücretini de gizli gizli ödedi. Aristide'in evinde böylece bir boğaz eksilmiş oluyordu. Fakat zavallı Angèle açlıktan ölmek üzereydi, kocası nihayet bir iş aramak zorunda kaldı. Kaymakamlıkta bir işe girmeyi başardı. On seneye yakın bir zaman orada kaldı, maaşı bin sekiz yüz franga kadar yükseldi. Artık kinini, hıncını içine akıta akıta, mahrum kaldığı zevklere sürekli hasret çekerek yaşadı. Mevkisinin küçüklüğü onu çileden çıkartıyor, avcuna konan yüz elli franktan ibaret o sefil para ona kaderin bir alayı gibi görünüyordu. Teninin ihtirasını dindirme ihtiyacı hiçbir insanı bu derece tutuşturmamıştır. Dertlerini anlattığı Félicité, onu böyle aç görmekten memnun oldu; sefalet tembelliğini giderir, onu gayrete getirir diye düşündü. Aristide, iyi bir vurgun bekleyen hırsız gibi kulağı kirişte, pusuya yattı, etrafı gözlemeye başladı. 1848 senesi başında, kardeşi Paris'e gittiği zaman, bir ara o da peşinden gitmeyi düşündü. Fakat Eugène bekârdı, kendisi ise cebinde büyük bir para olmadıkça karısını o kadar uzaklara sürükleyemezdi. Bir felaket kokusu sezerek, karşısına çıkacak ilk avı gırtlaklamaya hazır, bekledi.

Rougon'ların Eugène'le Aristide arasında doğan ortanca oğulları Pascal, bu ailenin çocuğu değilmiş gibi görünürdü. O, irsiyet kanunlarını yalanlayan, sık görülür örneklerden biriydi. Tabiat, çoğu zaman bir soyun içinde, bütün unsurlarını kendi yaratıcı kuvvetlerinden çekip aldığı bir mahluk çıkartır. Pascal'ın ne ruhsal ne fiziksel bakımdan hiçbir tarafı Rougon'ları hatırlatmıyordu. Uzun boylu, halim ve ciddi yüzlü bir adam olan Pascal, ailesinin ihtiras ateşleriyle, ahlak kaidelerine pek uygun olmayan hareketleriyle taban tabana zıt, dürüst bir ruha, bir çalışma sevgisine, bir tevazu meyline sahipti. Paris'te tıp tahsilini büyük bir başarıyla bitirdikten sonra, profesörlerinin tekliflerine rağmen, sırf öylesi hoşuna gittiği

için Plassans'a çekilmişti. Taşranın sakin hayatından hoşlanıyor, bir âlim için bu hayatın Paris'in hayhuyuna yeğ olduğunu iddia ediyordu. Plassans'da bile fazla müşteri edinmeye zerre kadar heves etmedi. Gayet kanaatkârdı, servete karşı asil bir horgörü duyuyordu, sırf tesadüfen kendisine gelen birkaç hastayla yetindi. Lüks namına yaptığı tek şey, yeni şehirde şirin bir küçük ev edinmekten ibaretti; bir keşiş gibi oraya kapanıyor, aşkla, şevkle, doğa tarihi konusuna dalıyordu. Özellikle fizyolojiye derin merak sardı. İmarethanenin mezarcılarından sık sık kadavralar satın aldığı haberi şehirde duyuldu, bu yüzden bazı nazenin hanımefendilerle korkak birtakım burjuvalar ondan dehşet duymaya başladılar. Bereket versin, adını büyücüye çıkaracak kadar ileri gitmediler, fakat müşterileri daha da azaldı; Pascal'a, kibar cemiyet mensubu kimselerin lekelenmemek için serçe parmaklarının ucunu bile emanet etmemeleri gereken acayip bir adam gözüyle bakıldı. Belediye başkanının karısı bir gün şöyle demişti:

"Bu beye tedavi olmaktansa ölmeyi tercih ederim, her tarafı ölüm kokuyor."

O gün Pascal hakkındaki hüküm verilmiş demekti. Pascal etrafa böyle için için korku saldığına memnun oldu. Hastası ne kadar az olursa, sevgili bilim işleriyle o kadar fazla meşgul olabiliyordu. Vizitelerine pek az ücret aldığı için halk tabakasından olan müşterileri onu bırakmamıştı. Ancak geçimine yetecek kadar para kazanıyor, memleket halkından bin fersah uzakta, araştırmalarının ve keşiflerinin verdiği pürüzsüz zevk içinde memnun yaşıyordu. Ara sıra Paris'teki Bilimler Akademisi'ne bir yazı yolluyordu. Bu acayip huylu adamın, ölüm kokan bu zatın, bilim dünyasınca çok tanınmış, sözü çok dinlenir bir adam olduğunu Plassans halkı katiyen bilmiyordu. Pazar günleri, boynunda asılı botanikçi kutusu, elinde bir jeolog çekiciyle, Garrigues tepelerinde dolaşmaya çıktığını görenler omuz silkiyor, onu kadınlara pek sırnaşan, giysileri hep mis gibi menekşe kokan, şehrin iki dirhem bir çekirdek bir başka doktoruyla kıyaslıyorlardı. Pascal'ı anası babası da anlamış değillerdi. Félicité onun bu kadar acayip, bu kadar idareli bir hayat yaşadığını görünce hayretler içinde kaldı, ümitlerini boşa çıkardığı için ona sitem etti.

Aristide'in tembelliklerini günün birinde meyvesini verecek zanniyla hoş gördüğü halde, Pascal'ın orta halli yaşayış tarzına, gölgede kalmaktan hoşlanışına, servete hor bakışına, etliye sütlüye karışmamaktaki kesin kararlılığına öfkeleniyordu. Parlak emellerini tatmin edecek olan çocuğu muhakkak ki bu oğlu olmayacaktı. Bazen ona:

"Sen nereden çıktın böyle?" derdi. "Bizden değilsin sen. Kardeşlerine baksana, sağa sola koşuyorlar, kendilerine verdiğimiz eğitimden faydalanmaya çalışıyorlar. Sen, budalaca işlerden başka bir şey yapmıyorsun. Seni büyütmek için varımızı yoğumuzu sarf ettik, ama sen bize karşılığını vermiyorsun. Yok yok, sen bizden değilsin."

Pascal her seferinde, öfkeleneceği yerde gülüyor, ince bir alayla neşeli neşeli cevap veriyordu:

"Haydi, haydi, şikâyet etmeyin, sizi büsbütün de açıkta bırakacak değilim. Hastalanırsanız hepinizi bedava tedavi ederim."

Aile bireylerini seyrek görürdü zaten; onlara karşı zerre kadar tiksinti göstermez, kendisine has içgüdülere elinde olmadan boyun eğerdi. Aristide'e kaymakamlıkta bir memuriyete girmesinden önce birçok defa yardım etti. Bekâr kalmıştı. Yaklaşmakta olan vahim hadiseleri tahmin bile etmedi. İki üç yıldan beri büyük bir meseleyle, irsiyet meselesiyle uğraşıyor, hayvan soylarını insan soyuyla kıyaslayarak, elde ettiği tuhaf sonuçlara dalıp kendinden geçiyordu. Kendisi ve aile üyeleri üzerinde yaptığı gözlemler araştırmalarının hareket noktası olmuştu. Halk, bilinçsiz sezişiyle, onun Rougon'lardan na kadar başka bir adam olduğunu o kadar iyi anlıyordu ki ona soyadını eklemeden, sadece Mösyö Pascal diyordu.

1848 ihtilalinden üç sene önce Pierre'le Félicité ticarethanelerini bıraktılar. Yaşlanıyorlardı; ikisi de ellisini geçmiş, didinmekten bıkmıştı. Talihsizliklerini bildikleri için, mücadeleye devamda ısrar edecek olurlarsa büsbütün kuru tahta üstünde kalmaktan korktular. Oğulları, ümitlerini suya düşürmekle, öldürücü son darbeyi indirmişlerdi. Şimdi, onların sayesinde zengin olmayı artık akıllarından çıkardıkları için, hiç değilse son demlerinde yiyecek bir lokma kuru ekmekleri kalsın istiyorlardı. İşten çekilirken, taş çatlasa kırk bin frank kadar paraları vardı. Bu para onlara iki bin frank gelir getirecekti, bu da taşrada kıt kanaat yaşamaya yetecek kadar bir şeydi.

Bereket versin ki yalnızdılar, kızları Marthe ile Sidonie'yi evlendirmeyi başarmışlardı; biri Marsilya'ya, öteki Paris'e yerleşmişti.

Ticarethaneyi satıp savdıktan sonra yeni şehirde, emekli tacirler mahallesinde oturmayı pek istemişlerdi, fakat cesaret edemediler. Gelirleri pek azdı, orada kepaze olmaktan korktular; ikisinin ortası bir çare buldular, eski mahalle ile yeni mahalle arasında bulunan Banne Sokağı'nda bir ev kiraladılar. Evleri eski mahallenin kenarına sıralı evlerden biri olduğu için yine ayaktakımının oturduğu mahalledeydiler; ne var ki evlerinin pencerelerinden bakınca birkaç adım ötede zenginlerin mahallesini görüyorlardı, "vaat edilmiş topraklar"ın eşiğindeydiler.

Binanın ikinci katında bulunan daireleri üç büyük odadan ibaretti; bu odalardan birini yemek odası, birini salon, birini de yatak odası yapmışlardı. Birinci katta baston ve şemsiye taciri olan mal sahibi oturuyordu, adamın mağazası da zemin katındaydı. Derinliği az, dar bir bina olan ev iki kattan ibaretti. Félicité eve taşınırken yüreği fena halde burkuldu. Taşrada kira köşesinde oturmak fakirliğin bir itirafıdır. Plassans'da mevkisi iyi olan her ailenin kendi evi vardır, emlak fiyatı orada pek düşüktür. Pierre kesenin ağzını sıkı tutmuş, süse püse yanaşmamıştı; eski, solmuş, yıpranmış, topal mobilyaları tamir bile ettirmeden kullanmak icap etti. Bu pintiliğin sebeplerini Félicité pek iyi anlıyordu, bütün bu döküntülere yeniden bir şatafat vermek için olanca gayretini gösterdi; en yıpranmış mobilyaları kendi eliyle sağlamlaştırdı, koltukların tarazlanmış kadifelerini onardı.

Dairenin arka tarafında, mutfağın yanında bulunan yemek odası âdeta boş kalmıştı; bir masa ile bir düzine kadar sandalye, pencereleri komşu evin külrengi duvarına bakan bu geniş odanın loşluğu içinde kayboldu. Yatak odasına başkaları hiç girmediği için, Félicité artık kullanılmaz hale gelen eşyayı oraya saklamıştı; karyoladan, bir elbise dolabından, bir konsoldan, bir de tuvalet masasından başka, orada üst üste yerleştirilmiş iki beşik, kapakları kopuk bir büfe, bomboş bir kütüphane vardı; bunlar, ihtiyar kadının atmaya gönlünün bir türlü razı olmadığı emektar döküntülerdi. Fakat en fazla özeni salona gösterdi. Orayı oturulacak bir yer

haline getirmeyi neredeyse başarmıştı. Salonun eşyası parlak çiçekli sarımtırak kadifeyle kaplıydı. Ortada mermer göbekli bir sehpa vardı, odanın iki başında aynalı birer konsol duruyordu. Hatta zeminin ancak yarısını kaplayan bir halı, bir de sineklerin yer yer kara pisliklerle benekledikleri beyaz muslin kılıflı bir avize vardı. Duvarlarda Napolyon'un büyük meydan savaşlarını gösteren altı tane taşbasması resim asılıydı. Bu eşya imparatorluğun ilk yıllarından kalmaydı. Süs namına yalnızca salonun duvarlarının iri dallı, turuncu bir kâğıtla kaplanmasını sağlayabildi Félicité. Salon böylece acayip bir sarı renk almış, göz kamaştırıcı ve çiğ bir aydınlığa gömülmüştü; mobilya, duvarkâğıdı, pencerelerdeki perdeler sarıydı; halıya, sehpanın ve konsolların mermerlerine varıncaya kadar her şey sarıya bakıyordu. Gerçi perdeler kapalıyken renkler birbirini oldukça tutuyor, salon âdeta temiz pak gözüküyordu. Fakat Félicité daha başka bir debdebe hayal etmişti. Orasından burasından sırıtan bu sefalet onu kedere düşürüyor, fakat sesini çıkarmıyordu. Genellikle evin en güzel odası olan salonda vakit geçiriyordu. En zevkli, aynı zamanda en acı eğlencelerinden biri, bu odanın Banne Sokağı'na bakan pencerelerinden birinin önünde oturmaktı. Oradan bakınca Kaymakamlık Meydanı'nı yandan görüyordu. Orası onun hayal ettiği cennetti. Bu çıplak, tertemiz, şirin evlerle çevrili meydancık ona bir cennet bahçesi gibi görünüyordu. O evlerden birine sahip olmak için hayatının on senesini vermeye razıydı. Defterdarın oturduğu sol köşedeki evde özellikle gözü vardı. O eve âdeta aşeriyordu. Bazen o dairenin pencereleri açık bulunduğu zaman, süslü mobilyaları ucundan görüyor, gözüne ilişen bu debdebe kanını beynine sıçratıyordu.

O tarihte Rougon'lar garip bir kibir ve tatmin edilmemiş heves buhranı geçirmekteydiler. Kişiliklerinde bulunan tek tük iyi duygular da bozuluyordu. Kendilerini talihsizliğin kurbanı gibi gösteriyor, hiç tevekküllü davranmıyor, ihtiraslarını tatmin etmedikçe ölmemeye her zamankinden daha fazla kararlı, daha haris hareket ediyorlardı. Yaşları ilerlemiş olmasına rağmen hiçbir ümitlerini elden bırakmış değillerdi; Félicité içine öyle bir his doğduğunu, zengin olarak öleceğine inandığını söylüyordu. Fakat sefalet içinde

geçen her gün onları daha fazla eziyordu. Boşuna harcadıkları çabayı akıllarına getirdikçe, otuz sene süren mücadelelerini, çocuklarının kendilerini yüzüstü bırakışını hatırlayınca, kurdukları büyük hayallerin, çirkinliğini gizlemek için perdelerini örtmek zorunda kaldıkları bu sarı döşemeli salona vardığını gördükçe için için öfkeleniyorlardı. O zaman, teselli bulmak için, gösterişli servet planları kuruyor, çareler arıyorlardı. Félicité piyangoda yüz bin franklık büyük ikramiyeyi kazandığını hayal ediyordu, Pierre harikulade bir ticaret işi icat etmeyi kuruyordu. Bir tek düşünceyle yaşıyorlardı: Derhal, birkaç saat içinde servet yapmak, olsun da bir sene için olsun zengin olmak, sefa sürmek. Bütün varlıkları olanca şiddetiyle durmadan bu emele doğru atılıyordu. Çocuklarını okutmuş olmanın kendilerine hiçbir faydası dokunmayacağı fikrine bir türlü alışamayan ana babalara has o bencil düşünceyle, hâlâ oğullarına için için güveniyorlardı.

Félicité ihtiyarlamamış gibi görünüyordu; hep o yerinde duramayan, ağustosböceği gibi vızıldayan, aynı kara kuru kadındı. Sokakta arkadan gören biri, çevik yürüyüşünden, omuzlarının ve gövdesinin zayıflığından, onu on beş yaşında bir kız çocuğu sanırdı. Yüzü de hiç değişmemiş, yalnız avurtları biraz daha çökerek, büsbütün sansar suratına benzemişti; çizgileri değişmeden kırışmış bir küçük kız yüzüydü âdeta.

Pierre Rougon ise göbeklenmiş, gayet saygın bir burjuva olmuştu; büsbütün vakarlı gözükmesi için tek eksiği büyük bir gelirdi. Etli, solgun yüzü, hantallığı, uyuşuk hali, her tarafından para aktığı hissini veriyordu. Bir gün, kendisini tanımayan bir köylünün şu sözü söylediğini işitmişti: "Şu şişko galiba zengin bir herif, baksana, akşama ne yiyeceğini düşünür gibi bir hali yok!" Bu söz yüreğine oturmuştu, çünkü bir milyoner gibi yağlandığı, kerli ferli, halinden memnun bir tavır edindiği halde fakir kalışını feci bir alay sayıyordu. Pazar günleri, pencerenin mandalına astığı beş meteliklik küçük ayna karşısında tıraş olurken, sırtında frak, boynunda beyaz kravatla kaymakamın evine gidecek olsa, Plassans'daki filanca veya falanca devlet memurundan daha gösterişli duracağını düşünüyordu. Ticaret dertleri içinde benzi solan, hep oturmaktan vücudu yağ

bağlayan, kindar iştahlarını yüz çizgilerinin doğal donukluğu altında gizleyen bu köylü oğlu, gerçekten de insanı resmî bir salonda başköşeye oturtan o boş ve heybetli yüz ifadesine, kof vücut yapısına sahipti. Karısının bu adamı parmağının ucunda çevirdiği iddia ediliyordu, ama yanılıyorlardı. Pierre'de tam bir hödük inadı vardı; kendisinden farklı düşünen biri onun karşısında iradesini açıkça dile getirse, kaba bir öfkeye kapılır, elâlemi dövecek kadar ileri gidebilirdi. Fakat Félicité ona doğrudan karşı koymayacak kadar kıvraktı; bu bücür kadının ateşli, hareketli mizacı, engellerle doğrudan doğruya çarpışmaya uygun değildi; kocasını bir şeye razı etmek yahut en iyisi olduğunu düşündüğü bir yola onu sürmek istediği zaman, ağustosböceği gibi sert uçuşlarıyla onu kuşatıyor, her tarafından sokuyor, Pierre kendi de pek farkına varmadan razı oluncaya kadar belki yüz defa saldırıyordu. Pierre de Félicité'nin kendisinden daha zeki olduğunu hissediyor, onun tavsiyelerine sabırla katlanıyordu. Arabaya musallat olan sinekten* daha faydalı olan Félicité, bazen Pierre'in kulaklarının dibinde vızıldaya vızıldaya bütün işi görüyordu. Seyrek görülen bir şey olarak, karı koca başarısızlıklarını asla birbirlerinin başına kakmıyorlardı. Yalnızca çocukların tahsil meselesi evde kıyametler kopmasına sebep oluyordu.

1848 ihtilali, Rougon ailesinin tüm üyelerini işte böyle tetikte, talihsizlikleri yüzünden çileden çıkmış bir halde, servete bir yol ağzında rast gelirlerse ırzına geçmeye hazır vaziyette buldu. Hadiselerin üzerine atılmaya hazır, pusu kurmuş bir haydut ailesiydi bu. Eugène, Paris'i gözlüyordu; Aristide, Plassans'ı boğazlamak hülyasındaydı; belki de hepsinin en açgözlüleri olan anayla baba, kendi hesaplarına çalışmak, üstelik oğullarının başaracakları işlerden de faydalanmak niyetindeydiler; yalnızca Pascal, bu sessiz sedasız bilim âşığı, yeni şehirdeki şirin, küçük evinde, bir âşığın tasasızlığıyla güzelce yaşayıp gidiyordu.

* La Fontaine masallarından birindeki sinek. Yokuşu tırmanan beygire vızıltılarıyla güya yardım eden sineğe bu telmihi "odun yarıcının hınk deyicisi" tabiriyle ifade edebiliriz. *-çev.*

III

PLASSANS'DA, sınıflar arasındaki fark 1848'de çok kesin bir biçimde ortada olan o kapalı şehirde, siyasi olayların yankısı pek hafif oluyordu. Bugün bile orada halkın sesi boğulup kalmaktadır; burjuva sınıfı ihtiyatlı davranır, asilzadeler sessiz bir karamsarlık gösterir, kilise kurnaz ve sinsi hareket eder. İster krallar taht kapışsınlar, ister cumhuriyetler kurulsun, şehir pek az kımıldanır. Paris'te dövüşülürken Plassans'da uyunur. Fakat yüzey ne kadar sakin, ne kadar kayıtsız görünürse görünsün, dipte gizli gizli devam eden bir faaliyet vardır ki pek merakla incelenmeye değer. Sokaklarda seyrek silah patlar, fakat yeni şehirle Saint-Marc Mahallesi'nin salonları entrika içinde yüzer. 1830 senesine kadar halk tabakası hiç önemsenmedi. Bugün bile halk yokmuş gibi hareket edilmektedir. Her iş kilise, asilzadeler ve burjuvalar arasında olup biter. Sayısı pek çok olan papazlar mahalli siyasete yön verirler; bunlar, yeraltındaki mayınlar, karanlıkta patlayan silahlardır; her on senede bir, ileriye veya geriye doğru bir adım atılmasına zar zor izin veren bilgiç ve korkak bir taktik kullanırlar. Ne olursa olsun gürültüye meydan vermek istemeyen bu kişilerin bu gizli mücadeleleri, özel bir inceliği, küçük hesaplara yatkınlığı, ihtirastan mahrum insanlara mahsus bir sabra sahip olmayı gerektirir. Paris'te uluorta alay edilen taşra hantallığı işte böylece, kahpeliklerle, sinsi sinsi gırtlaklaşmalarla, gizli yenilgiler ve zaferlerle doludur. Bu adamcağızlar, hele menfaatleri tehlikede olursa, bizlerin umumi meydanda toplarla adam öldürmemiz gibi evde fiskeyle adam öldürürler.

Plassans'ın siyasi tarihi, Provence'taki küçük şehirlerin hepsininki gibi meraka değer bir özellik taşır. Plassans halkı 1830 senesine kadar dini bütün Katolik ve koyu kralcı olarak kalmıştı,

halk yalnızca allahın ve meşru krallarının adı üstüne yemin ederdi. Sonra garip bir değişim oldu; din ortadan kalktı, işçi ve burjuva sınıfı meşruiyet* davasına sırt çevirerek, yavaş yavaş çağımızın büyük demokrasi hareketine atıldı. 1848 ihtilali başladığı zaman, V. Henri'nin zaferi için çalışanlar yalnızca asilzadelerle kilise mensuplarından ibaret kaldı. Bunlar, Orléans hanedanının tahta çıkmasına, Bourbon'ları er geç saltanata döndürecek gülünç bir tecrübe olarak baktılar uzun zaman; ümitleri pek sarsılmakla beraber, eski taraftarlarının dağılması çok güçlerine gittiği için, onları tekrar kendilerine çekmeye uğraşarak, yine de mücadeleye girişmekten geri durmadılar. Saint-Marc Mahallesi bütün kiliselerin yardımıyla işe koyuldu. Şubat ihtilali günlerinin ertesinde, burjuva sınıfı, hele de halk tabakası, büyük bir heyecan içindeydi; bu acemi cumhuriyetçiler, ihtilalcilik ateşlerini bir an önce söndürmek için sabırsızlanıyorlardı. Fakat yeni şehirdeki rantiyeler için, bu asil hararet bir saman alevi gibi parlayıp sönmüştü. Küçük mülk sahipleri, işten çekilmiş tacirler, krallık idaresi zamanında keyif çatan veya küplerini dolduran bu insanlar, çok geçmeden telaşa kapıldılar; cumhuriyet devrinin sarsıntıları, kasalarından ve sevgili bencil hayatlarından yana onları fena halde korkuttu. O sebeple, 1849 yılında papazların muhalefeti patlak verince, Plassans'ın hemen bütün burjuva sınıfı muhafazakâr partiye geçti. Orada bağra basılarak karşılandılar. Yeni şehir Saint-Marc Mahallesi'yle o zamana kadar hiç bu derece sıkı ilişkiler kurmamıştı; birtakım asilzadeler, bazı avukatların ve eski zeytinyağı tacirlerinin ellerini sıkacak kadar ileri gittiler. Bu umulmadık teklifsizlik yeni mahalleyi heyecanlandırdı, o andan itibaren cumhuriyet hükümetine karşı şiddetli bir mücadeleye sevk etti. Bu yakınlaşmayı sağlamak için kilise büyük bir maharet ve sabır göstermek zorunda kalmıştı. Aslında Plassans asilzadeler sınıfı, ölüm döşeğindeki bir hasta gibi, üstesinden gelemeyeceği bir bitkinliğe gömülmüştü; imanını muhafaza ediyordu, fakat ölü toprağı serpilmiş gibi uykuya dalmıştı; harekete geçmemeyi, işi allaha bı-

Meşruiyetçilik (*Lejitimizm*): Fransa'da 1830 yılında doğan, Louis-Philippe d'Orléans'ın tahta çıkmasına karşı çıkarak, hükümdar olacak kişinin hükümdar soyundan gelmesi gerektiğini savunan görüştür. *-ed.*

rakmayı tercih ediyordu; tanrılarının ölmüş olduğunu, kendisinin de onun yanına gitmekten başka yapacak işi kalmadığını belki de için için hissettiğinden, elinden gelse sadece susarak itiraz edecekti. Hatta o kargaşalık devrinde, 1848 senesi felaketi ona bir an için Bourbon'ların dönüş ümidini verdiği zaman bile, uyuşuk, kayıtsız kaldı; kavgaya atılacağından bahsettiği halde, ocağının başından istemeye istemeye ayrıldı. Kilise bu âcizlik ve boyun eğmişlik duygusuna karşı durmadan mücadele etti. Bu işte âdeta ihtiras gösterdi. Bir papaz, umutsuzluğa düştüğü zaman daha şiddetle mücadele eder; kilisenin bütün siyaseti, icap ederse projelerinin başarısını asırlarca sonraya bırakarak, fakat bir saat bile vakit kaybetmeden, devamlı bir gayretle daima ileri doğru atılarak, ne olursa olsun dosdoğru yürümektir. O sebeple, Plassans'da irtica hareketini idare eden kilise oldu. Asilzadeler sınıfı ona sadece bir örtü vazifesi gördü, o kadar; kilise onun arkasına gizlendi, onu azarladı, yönetti, hatta ona sahte bir canlılık bile sağladı. Asilzadelerin tiksintilerini yenerek burjuva sınıfı ile elbirliği etmesini sağladığında, zaferi kazanacaklarından emin oldu. Saha pek mükemmel hazırlanmıştı; bu eski kralcı şehrin, kendi halinde burjuvalarla korkak tacirlerden oluşan bu halkın, er geç Düzen Partisi'ne* katılması kaçınılmazdı. Kilise, o hünerli taktiğiyle, bu dönekliği çabuklaştırdı. Yeni şehirdeki mülk sahiplerini yanına çektikten sonra, eski mahalledeki küçük esnafı bile kandırmayı başardı. Artık ondan sonra şehirde irtica hâkim oldu. Bu irtica hareketine her türlü görüş sahipleri dahildi; hırçınlaşan liberallerden, meşruiyetçilerden, Orléans'cılardan, Bonaparte'çılardan, kilise taraftarlarından oluşmuş bu karmakarışık topluluğun bir örneği daha görülmemişti. Fakat şimdi bunun ne önemi vardı? Mesele yalnızca cumhuriyeti öldürmekti. Cumhuriyet ise zaten can çekişiyordu. Kaymakamlık Meydanı'nın ortasında dikili hürriyet ağacını hâlâ selamlamaya devam edenler, halkın küçük bir zümresinden, şehrin on bin nüfusu içinde olsa olsa bin işçiden ibaretti.

Plassans'daki en kurnaz politikacılar, yani irtica hareketini idare edenler, imparatorluğu pek geç sezinleyebildiler. Prens Louis-

1848 yılında Fransa'da muhafazakârlar, meşruiyetçiler ve halk hareketinden hoşnutsuz bazı cumhuriyetçilerden oluşan siyasi topluluğa verilen addır. *-ed.*

Napolyon'un halk tarafından sevilmesi, onlara halkın kolayca hakkından gelinebilecek geçici bir hevesi gibi gözüktü. Prensin şahsını da pek o kadar takdir etmiyorlardı. Onu boş kafalı, ham hayalci, Fransa'yı ele geçirmekten, hele iktidar mevkisinde tutunmaktan âciz görüyorlardı. Onların gözünde prens, diledikleri gibi kullanmayı tasarladıkları bir aletten ibaretti; o temizliği yapacaktı, tahtın asıl sahibinin ortaya çıkacağı an gelince de onu kapı dışarı edeceklerdi. Fakat aylar geçtikçe endişelenmeye başladılar. Ancak o zaman kendilerine oyun edildiğini anlar gibi oldular. Ne var ki bir karar vermelerine vakit bırakılmadı; hükümet darbesi başlarında patladı, onlar da alkış tutmaya mecbur oldu. O koca rezil, o cumhuriyet katledilmişti ya... Ne olursa olsun bu da bir zaferdi. Kilise ile asilzadeler sınıfı olayları tevekkülle kabul etti, ümitlerinin gerçekleşmesini sonraya bıraktı, artakalan son cumhuriyetçileri ezmek için Bonaparte'çılarla birleşerek hüsranlarının öcünü aldı.

İşte bu olaylar, Rougon'ların yükselişinin temelini attı. Bu buhranın türlü aşamalarına karışarak, hürriyetin harabeleri üzerinde büyüdüler. Pusuda bekleyen bu haydutların soyduğu şey, cumhuriyet oldu; o boğazlandıktan sonra, varının yoğunun çalınmasına da yardım ettiler.

Şubat ihtilali günlerinin hemen ertesinde, ailenin en kurnazı olan Félicité nihayet doğru iz üzerinde olduklarını anladı. Harekete geçmesi için kocasının etrafında fırıl fırıl dönmeye, onu dürtmeye başladı. İhtilalin ilk söylentileri Pierre'i korkutmuştu. Karısı ortalık karışırsa kayıplarının az, fakat kazançlarının çok olacağını anlatınca, Pierre çabucak onun fikrine katıldı.

Félicité:

"Ne yapabilirsin bilmem," diyordu, "ama bana yapılacak bir iş var gibi geliyor. Mösyö de Carnavant da geçen gün söylüyordu. 'V. Henri tekrar tahta çıkarsa zengin olurum; bu kral, tekrar tahta geçmesi için yardım edenlere büyük ödüller verecektir,' diyordu. Biz de belki bu sayede servet sahibi oluruz. Tam zamanıdır, becerikli olmak lazım."

Marki de Carnavant, şehirdeki skandal dedikodularına bakılırsa Félicité'nin annesiyle pek içli dışlı tanışmış olan bu asilzade,

gerçekten de arada sırada karı kocayı ziyarete gelirdi. Dedikoducular Madam Rougon'un Marki'ye benzediğini iddia ederlerdi. Zayıf, ufak tefek, cevval bir adamdı Marki, o tarihte yetmiş beş yaşındaydı; Félicité'nin yüz çizgileri ve tavırları ihtiyarladıkça ona benzemişti. Marki'nin, göç esnasında babası tarafından zaten epeyce kemirilmiş olan servetinin artıklarını, kadınların sömürdüğü rivayet ediliyordu. Marki de Carnavant da fakir olduğunu pervasızca itiraf ediyordu zaten. Kont de Valqueyras isimli bir akrabası onu yanına almıştı; sığıntı halinde yaşıyor, kontun sofrasında karnını doyuruyor, onun konağının tavan arasında daracık bir yerde oturuyordu.

Sık sık Félicité'nin yanaklarını okşardı.

"Küçük," derdi, "şayet V. Henri bana bir servet verirse, mirasımı sana bırakacağım."

Félicité elli yaşına geldiği halde, Marki ona hâlâ "küçük" diye hitap ediyordu. Madam Rougon kocasını siyasete teşvik ederken, bu teklifsizce yanak okşamalarına, bu sürekli miras vaatlerine güveniyordu. Mösyö de Carnavant kendisine yardım edemediğinden dolayı birçok defa acı acı şikâyet etmişti. Nüfuzlu bir adam olduğu gün, ona bir baba gibi davranacağına hiç şüphe yoktu. Karısı durumu yarım ağızla açıklayınca, Pierre kendisine gösterilecek yolda yürümeye hazır olduğunu söyledi.

Marki, toplumdaki konumunun özelliği sebebiyle, cumhuriyetin hemen ilk günlerinden itibaren Plassans'da irtica hareketinin faal bir görevlisi oldu. Velinimetleri olan kralların dönüşüyle çok şey kazanacak olan bu ufacık tefecik, yerinde duramayan adam, onlar davalarını kazansın diye hararetle çalıştı. Saint-Marc Mahallesi'ndeki zengin asilzadeler, belki de kendilerini tehlikeye atmaktan ve tekrar sürgüne mahkûm olmaktan korktukları için umutsuzluk içinde susup uyuklarken, o harıl harıl çalışıyor, propaganda yapıyor, taraftar topluyordu. Görünmez bir elin kabzasını tuttuğu silah vazifesi görüyordu. Ondan sonra, Rougon'ların ziyaretine her gün gelmeye başladı. Ona bir faaliyet merkezi lazımdı. Akrabası Mösyö de Valqueyras konağına gizli cemiyet üyelerini sokmasını yasak etmiş, o da Félicité'nin sarı salonunu seçmişti. Hoş, Pierre de çok geçmeden kendisine değerli bir yardımcı olmuştu. O olmasa, Marki eski

mahalledeki küçük esnafı ve işçileri dolaşıp krallık davası lehinde söz söyleyemezdi; yuhalarlardı onu. Pierre ise tersine, bu adamların arasında yaşamış olduğu için onların anlayacağı dille konuşuyor, ihtiyaçlarını biliyor, yumuşak davranarak onları yola getirmeyi başarıyordu. Böyle böyle vazgeçilmez bir insan olup çıktı. On beş gün geçmeden, Rougon'lar kraldan daha çok kral taraftarı olmuşlardı. Marki, Pierre'in gayretkeşliğini görünce, kurnazca onun arkasına sığınmıştı. Pazıları kuvvetli birisi bir partinin bütün budalalıklarını yüklenmeye razı olunca, insanın kendisini ortaya atmasında mana yoktu. Pierre'in böbürlenmesine, kendisine paye vermesine, yüksekten atıp tutmasına ses çıkarmadı; davanın gereklerine göre, onu dizginlemekle yahut ileri sürmekle yetindi yalnızca. Eski zeytinyağı taciri de çok geçmeden bir şahsiyet oldu. Akşamları yalnız kaldıkları zaman, Félicité ona:

"Yürü, korkma," diyordu. "Tuttuğumuz yol doğru yoldur. Eğer böyle devam ederse zengin olacağız, defterdarın salonuna benzer bir salonumuz olacak, suareler vereceğiz."

Rougon'ların evinde küçük bir muhafazakârlar topluluğu peyda olmuştu; her akşam sarı salonda toplanıyor, cumhuriyet aleyhinde atıp tutuyorlardı.

Bu topluluk içinde emekliye ayrılmış üç dört tacir vardı ki gelirlerini kaybetme korkusuyla tir tir titriyor, akıllı uslu ve kuvvetli bir hükümetin gelmesini canla başla diliyorlardı. Belediye meclisi üyelerinden Mösyö Isidore Granoux isimli eski bir badem taciri bu grubun elebaşısı gibi bir şeydi. Burnundan beş altı santimetre aşağıda, tavşan ağzına benzeyen ağzıyla, tekerlek gözleriyle, hem halinden memnun hem sersem haliyle, canına kasteden aşçıdan korka korka yemini mideye indiren besili bir kaza benziyordu. Laf bulamadığı için az konuşurdu; yalnız, cumhuriyetçilerin zengin evlerini soymakla suçlandıklarını işittiğinde lakırdıya kulak verir, o zaman, görenlerin inme inmesinden korkacağı derecede kıpkırmızı kesilir, boğuk sesle mırıldanarak küfürler eder, "tembeller, dolandırıcılar, hırsızlar, katiller" diye söylenir dururdu.

Doğrusunu söylemek gerekirse, sarı salona gelip giden bütün davetliler, bu besili kaz gibi hantal insanlar değillerdi. Mösyö Roudier

denen tombul ve sokulgan yüzlü zengin bir mülk sahibi vardı ki Louis Philippe'in düşmesiyle hesapları altüst olmuş bir Orléans'cı ihtirasıyla orada saatlerce konuşurdu. Eskiden saraya mal satan Parisli bir tuhafiyeci vardı ki Plassans'a çekilmiş oturuyor, oğlunu adliyeci olarak yetiştirmiş, onu en yüksek mevkilere ulaştırmak için Orléans hanedanına güveniyordu. İhtilal ümitlerini mahvettiği için kendisini irticaya kaptırıp koyuvermişti. Serveti, Tuileries Sarayı'yla samimi bir dostluk halinde devam ettirir gibi göründüğü eski ticari ilişkileri, Paris'te kazandığı parayı başka bir bölgeye gelip de yemeye tenezzül eden her insanın taşrada edindiği nüfuz, ona Plassans'da çok büyük bir itibar kazandırıyordu; o konuşurken, bazı kimseler derin bir bilgini dinler gibi dinlerdi.

Salona düzenli gelenler arasında en dikkafalı insan muhakkak ki Aristide'in kaynatası Kumandan Sicardot idi. Pehlivan gibi iri yapılı, yol yol çiziklerle dolu, yer yer kırçıl tüylerle kaplı, tuğla kırmızısı yüzlü bir adam olan Sicardot, büyük ordunun en şanlı ahmaklarından biriydi. Şubat ihtilali günlerinde yalnızca sokak savaşları onu çileden çıkarmıştı; bu konuyu anlata anlata bitiremiyor, böyle dövüşmekten utanç duyduğunu öfkeyle söylüyor, çalımlı bir tavırla Napolyon'un şanlı devrini hatırlatıyordu.

Rougon'ların evinde bir de elleri terli, bakışları şüphe uyandıran Mösyö Vuillet isminde bir kitapçıya rastlanıyordu ki şehrin bütün sofu kadınları ermiş resimlerini, tespihlerini ondan alırlardı. Vuillet hem klasik, hem dinî kitaplar satardı; dini bütün Katolik'ti, düzenli olarak kiliseye giderdi, bu sayede birçok manastır ve kilise halkını müşteri edinmişti. Dâhice bir şey düşünmüş, kitap satışına bir de haftada iki defa yayımlanan *La Gazette de Plassans* adlı küçük bir gazetenin çıkarılması işini eklemişti; bu gazetede yalnızca kilisenin menfaatlerini savunmakla meşgul oluyordu. Bu gazete her sene bin frank kadar parasını yiyor, fakat onu kilisenin başsavunucusu haline getiriyor ve dükkânındaki köhne mukaddes eşyayı satmasına yardım ediyordu. Bu okuması yazması olmayan, imlâsı bozuk adam *La Gazette*'in makalelerini bizzat yazıyor, alçakgönüllülüğü ve hıncı kabiliyet yerine sayılıyordu. Marki mücadeleye koyulurken, bu yavan zangoç suratlı adamdan, onun kaba ve menfaat düşkü-

nü kaleminden elde edeceği faydayı dikkatle göz önünde tutmuştu. Şubattan beri *La Gazette*'in makaleleri daha az yanlışla çıkıyordu, yazıları Marki elden geçiriyordu.

Şimdi Rougon'ların sarı salonunda her akşam görülen acayip manzarayı gözünüzde canlandırabilirsiniz. Çeşit çeşit fikir sahipleri dirsek dirseğe oturur, hep birden cumhuriyet aleyhinde atıp tutarlardı. Nefrette anlaşıyorlardı. Bir tek toplantıyı bile kaçırmayan Marki, kumandanla öteki üyeler arasında çıkan küçük kavgaları kendi varlığıyla yatıştırıyordu. Bu bayağı adamlar, Marki'nin geldiğinde ve giderken birer birer ellerini sıkmasından gizli gizli gurur duyuyorlardı. Yalnızca Saint-Honoré Sokağı'nın hür fikirli adamı olan Roudier, Marki'nin beş kuruşu olmadığını söylüyor, onunla alay ediyordu. Marki, sevimli bir asilzade tebessümünü dudaklarından ayırmıyordu; bu burjuvalarla beraber o da bayağılaşıyor, fakat yüzünde Saint-Marc Mahallesi sakinlerinden herhangi birinin şart sayacağı küçümseyici yüz buruşturmalarından hiçbirine rastlanmıyordu. Sürdüğü asalak hayatı onu kıvraklaştırmıştı. Grubun ruhu oydu. İsimlerini asla açığa vurmadığı meçhul kimseler adına emirler veriyordu. "Şu işi istiyorlar, şu işi istemiyorlar," diyordu. Amme işlerine doğrudan doğruya karışmıyor gibi görünerek tepelerden bir yerden Plassans'ın kaderini idare eden bu saklı tanrılar, memleketin büyük politikacıları bazı rahipler olsa gerekti. Marki topluluk üyelerinde olağanüstü bir saygı uyandıran bu esrarengiz kişilerden bahsettiği zaman, Vuillet hayran bir tavır takınarak, bunların hepsini çok iyi tanıdığını anlatmak isterdi.

Bütün bu işler arasında en mutlu kişi Félicité idi. Sonunda salonuna gelen giden oluyordu. Sarı kadife kaplı eski eşyasından ötürü gerçi bir parça utanıyordu, fakat haklı dava kazanıldığı zaman satın alacağı süslü mobilyaları düşünerek teselli buluyordu. Rougon'lar gitgide kralcılıklarını ciddiye almaya başlamışlardı. Roudier yokken Félicité o kadar ileri gidiyordu ki zeytinyağı ticaretinden para kazanamamış olmalarının sebebinin Temmuz Krallığı* olduğunu söylüyordu. Fakirliklerine bir tür siyasi çeşni vermenin bir yoluydu

Fransa'da Orléans hanedanından Louis-Philippe'in 1830-1848 yılları arasındaki krallık dönemidir. -*ed.*

bu. Herkesin nabzına göre şerbet vermesini biliyor, hatta her akşam dağılacakları zaman, Granout'yu uyandırmak için yeni ve nazik bir yöntem bile icat ediyordu.

Çeşitli partilere mensup bu muhafazakârlar zümresi her gün büyüye büyüye, salon çok geçmeden büyük bir nüfuz kazandı. Üyelerinin çeşitliliğiyle, hele bunlardan her birinin kiliseden aldığı gizli teşvikle, bütün Plassans'a hâkim bir irtica merkezi oldu. Marki'nin kendi kendisini silik gösterme taktiğinden dolayı, bütün Plassans, Rougon'a heyetin elebaşısı gözüyle bakmaya başladı. Toplantılar onun evinde oluyordu; pek ileri görüşlü olmayan çoğunluğun, onu bu zümrenin başına geçirmesi ve halkın dikkatini onun üzerine çekmesi için bu kadarı yeterliydi. Bütün işi Rougon'a atfettiler, dünkü coşkun cumhuriyetçileri yavaş yavaş muhafazakâr partiye getiren bu hareketin başını çekenin o olduğunu sandılar. Öyle durumlar vardır ki bunlardan yalnızca yoz insanlar faydalanır. Bu gibiler, daha iyi mevki sahibi, daha nüfuzlu kimselerin bahtlarını tehlikeye atmaya asla cesaret edemeyecekleri işlere bel bağlarlar.

Roudier, Granoux ve ötekiler, zengin ve itibarlı kimseler olduklarından, muhafazakâr partinin faal başkanı olma bakımından Pierre'e bin defa tercih edilmeleri gerekirdi. Fakat hiçbiri kendi salonunu siyasi bir merkez yapmaya razı olmazdı, fikirleri kendilerini açıkça tehlikeye atacak dereceye kadar gitmiyordu. Sonuç olarak, yaygaracı tiplerden, taşra gevezelerinden başka bir şey değillerdi; bir komşu evinde cumhuriyet aleyhinde dedikodu yapmaktan hoşlanıyorlardı, mademki komşu dedikodularının sorumluluğunu yükleniyordu, bu işi yapmakta bir sakınca yoktu. Davayı kazanıp kazanmayacakları pek şüpheliydi. Plassans burjuvaları arasında bu talih oyununu oynayacak yalnızca Rougon'lar, tatmin olmamış hevesleri yüzünden en aşırı işleri bile göze alacak bu insanlar vardı.

1849 Nisan'ında Eugène birdenbire Paris'ten ayrıldı, babasının yanına geldi, on beş gün kaldı. Bu seyahatin amacı asla tam olarak anlaşılamadı. Eugène, yakında kurucu meclisin yerine geçecek olan milletvekilleri meclisi için adaylığını koyarsa başarılı olup olamayacağını anlamak üzere, memleketinde zemini yoklamaya gelmişti galiba. Başarısızlık riskini göze almayacak kadar kurnazdı. Halkî

kendisine pek taraftar bulmamış olacak ki herhangi bir girişimde bulunmaktan kaçındı. Kaldı ki ne yapıp ettiğini, Paris'te ne işler gördüğünü Plassans'da kimse bilmiyordu. Oraya geldiğinde, görenler onun eskisi kadar şişman olmadığını fark ettiler, eskisi kadar uyuşuk da değildi; etrafını aldılar, onu konuşturmaya çalıştılar. Eugène hiçbir şeyden haberi yokmuş gibi davrandı, sırlarını ortaya dökmedi, diğerlerini konuşmaya zorladı. Daha anlayışlı insanlar olsaydılar, onun görünürdeki tasasızlığına rağmen şehir halkının düşüncesini anlamayı pek merak ettiğini sezerlerdi. Eugène kendi hesabına değil, daha ziyade bir parti hesabına zemini yokluyor gibiydi.

Eugène, şahsi ümitlerinin hepsinden vazgeçmiş olmakla beraber, ay sonuna kadar yine Plassans'da kaldı. Özellikle sarı salondaki toplantıları hiç kaçırmadı. Çıngırak çalınır çalınmaz, lambadan mümkün mertebe uzağa, bir pencerenin oyuğuna oturuyordu. Çenesini sağ avcuna dayayıp toplantı bitinceye kadar orada kalıyor, kendinden geçmiş gibi dinliyordu. En budalaca laflar karşısında bile kayıtsız duruyordu. Granoux'nun telaşlı homurtularına varıncaya kadar her şeyi uygun buluyor, başını sallıyordu. Fikri sorulduğunda nazikçe çoğunluğun fikrini tekrarlıyordu. Ne Bourbon'lardan bahsederken 1815 olaylarının ertesi günündeymiş gibi konuşan Marki'nin kof hülyaları, ne vaktiyle yurttaş krala sattığı çorapların kaç çift olduğunu sayarak duygulanan Roudier'nin bayağı heyecanları, hiçbir şey onun sabrını tüketemedi. Tersine, bu Babil-kulesinde pek rahat etmiş gibi görünüyordu. Bazen bütün bu gülünç adamlar cumhuriyeti yerden yere vurdukları zaman, dudakları ciddi bir adamın somurtkanlığını taşımaya devam ettiği halde, gözlerinin içinin güldüğü görülürdü. Konuşmaları huşuyla dinlemesi, hiç elden bırakmadığı nezaketi, hepsinin muhabbetini kazanmasını sağlamıştı. Onun kof, fakat iyi bir adam olduğunu düşünüyorlardı. Eski bir zeytinyağı veya badem taciri, başına kendisi geçtiği takdirde Fransa'yı nasıl kurtaracağını o gürültüde anlatamadığı zaman, Eugène'in yanına sığınır, harikulade tasarılarını onun kulağına haykırırdı. Eugène, işittiği üstün şeyler karşısında hayran kalmış gibi usul usul başını sallardı. Yalnızca Vuillet ona kuşkulu bir tavırla bakıyordu. Yarı zangoç, yarı gazeteci olan bu kitapçı ötekilerden daha az konuşuyor, etrafı daha fazla

gözlüyordu. Avukatın bazen köşede bucakta Kumandan Sicardot ile konuştuğunu görmüştü. Onları göz hapsine almayı aklına koydu, fakat konuştukları sözlerin bir kelimesini bile işitmeyi başaramadı. O yaklaşırken Eugène bir göz kırpıyor, kumandanı susturuyordu. O tarihten itibaren Sicardot, Napolyon'dan ancak esrarengiz bir gülümsemeyle bahse başladı.

Eugène, Paris'e dönmeden iki gün önce, Sauvaire mesiresinde kardeşi Aristide'e rastladı; Aristide, kendisine yol gösterecek birini arar gibi ısrarla, bir müddet onunla beraber yürüdü. Son derece şaşkın bir vaziyetteydi. Cumhuriyet ilan edilir edilmez yeni hükümeti büyük bir heyecanla karşılamıştı. Paris'te geçirdiği iki sene içinde kıvraklaşan zekâsıyla Plassans'ın kalın kafalı insanlarından daha uzağı görüyordu; kralcılarla Orléans'cıların aczini seziyor, fakat cumhuriyeti çalmaya gelecek üçüncü hırsızın kim olduğunu açıklıkla tahmin edemiyordu. Her ihtimale karşı galipler tarafına geçmişti. Babasıyla bütün ilişkisini kesmiş, herkesin içinde ondan asilzadelere kanan ihtiyar bir deli, bir ihtiyar budala olarak bahsediyordu.

"Halbuki annem zeki kadındır," diye ekliyordu. "Kocasını, ümitleri hülyadan ibaret bir partiye girmeye teşvik edeceğini hiç sanmazdım. Büsbütün kuru tahta üstünde kalacaklar. Ama kadınların politikaya hiç aklı ermez."

Aristide kendisini mümkün olduğunca pahalıya satmak istiyordu. Artık en büyük kaygısı rüzgârın nereden eseceğini sezmek, zafer saatinde kendisini mükemmelen ödüllendirecek kimselerin tarafında bulunmak olmuştu. Ne yazık ki körlemesine gidiyordu; kendini o taşra köşesinde pusulasız, nereye yöneleceğini bilmez, yolunu kaybetmiş hissediyordu. Olaylar emin bir yol çizinceye kadar, hemen ilk günden takındığı ateşli cumhuriyetçi tavrını muhafaza etti. O tavır sayesinde kaymakamlıktaki eski görevinde kaldı, hatta maaşını artırdılar. Derken, bir rol oynama isteğiyle, Vuillet'nin rakibi bir kitapçıyı demokrat bir gazete çıkartmaya razı etti; gazetenin en ateşli yazarlarından biri oldu. Adı *l'Indépéndant* olan bu gazete, onun tesiri altında, gericilere karşı amansız bir mücadeleye girişti. Fakat cereyan, Aristide'i elinde olmadan, azar azar, gitmek istedi-

ği noktadan daha uzağa götürdü; öyle kışkırtıcı makaleler yazmaya başladı ki sonradan okurken kendisi de ürpertiler geçiriyordu. Babasının her akşam ünlü sarı salonda ağırladığı kimseler aleyhinde oğlunun arka arkaya yaptığı hücumlar Plassans'da pek dikkat çekti. Roudier'lerin ve Granoux'ların zenginliği Aristide'i öyle öfkelendiriyordu ki her türlü ihtiyatı kaybediyordu. Aç bir adamın şiddetli hasetiyle, burjuva sınıfını kendine kanlı bıçaklı düşman etmişti; o sırada Eugène'in gelişi ve Plassans'da takındığı tutum onu pek şaşırttı. Kardeşini son derece becerikli diye bellemişti. Onun fikrince, bu uyuşuk şişko oğlan, fare deliğinin ağzında pusu kuran kediler gibi, tek gözüyle uyurdu. Şimdi Eugène gecelerini hep sarı salonda geçiriyor, kendisinin o kadar insafsızca alaya aldığı o gülünç adamların sözlerini huşuyla dinliyordu. Şehirde dolaşan dedikodulardan kardeşinin Granoux ile el sıkıştığını, Marki'nin de onun elini sıktığını öğrenince, Aristide neye hükmedeceğini bilemedi, endişe içinde kaldı. Bu kadar yanılmış olabilir miydi? Acaba kralcılarla Orléans'cıların bir başarı elde etmeleri ihtimali var mıydı? Bu düşünce ona dehşet verdi. Dengesini kaybetti, çoğunlukla olduğu gibi, gafletinin öcünü almak için muhafazakârlara daha şiddetle saldırdı.

Sauvaire mesiresinde Eugène'in önünü kestiği günden bir gün önce *l'Indépendant* gazetesinde müthiş bir makale yayımlamış, cumhuriyetçileri kiliseleri yıkmak istemekle suçlayan Vuillet'nin bir yazısına cevap vererek kilise mensuplarının faaliyetlerini diline dolamıştı. Aristide, Vuillet'den nefret ederdi. Hafta geçmezdi ki bu iki gazeteci birbirlerine olabilecek en kaba küfürleri savurmasın. İstiarenin hâlâ revaçta olduğu taşra şehirlerinde, bayağı dinî benzetmeler kalem kavgalarında edebiyat yerine geçer. Aristide hasmına kâh "Yehuda kardeş" kâh "Saint-Antoine'ın uşağı" diye hitap eder, Vuillet de kibarca cevap vererek cumhuriyetçiye "giyotinle beslenen tıka basa kan içmiş canavar" adını verirdi.

Endişesini açıktan açığa göstermeye cesaret edemeyen Aristide, kardeşini yoklamak için ona yalnız şu soruyu sordu:

"Dünkü makalemi okudun mu? Ne düşünüyorsun?"

Eugène hafifçe omuz silkerek kısaca cevap verdi:

"Siz budalanın birisiniz kardeşim."

Gazeteci benzi atarak haykırdı:

"Şu halde Vuillet'ye hak veriyorsun. Vuillet'nin kazanacağına inanıyorsun."

"Ben mi? Vuillet'nin mi?"

Herhalde "Vuillet de senin gibi budalanın biri," diye ekleyecekti. Fakat kardeşinin kendisine doğru endişeyle uzanan ekşimiş yüzünü görünce birdenbire kuşkulanır gibi oldu. Sakince:

"Vuillet'nin haklı olduğu yanlar var," dedi.

Aristide kardeşinden ayrıldığı zaman eskisinden daha şaşkın bir haldeydi. Eugène herhalde kendisiyle alay etmişti, çünkü Vuillet tasavvur edilebilecek en iğrenç insandı. İhtiyatlı davranmayı, günün birinde bir partinin cumhuriyeti boğmasına yardım etmesi gerekirse elleri serbest kalsın diye, kendini daha fazla bağlamamayı aklına koydu.

Eugène, hareket edeceği günün sabahı, posta arabasına binmeden bir saat önce, babasını yatak odasına götürdü; onunla uzun uzadıya konuştu. Félicité salonda kalmıştı, dinlemek için boşu boşuna uğraştı. Baba oğul sözlerinin dışarıdan işitilmesinden korkar gibi gayet alçak sesle konuşuyorlardı. Nihayet odadan çıktıkları zaman çok heyecanlı bir halleri vardı. Eugène babasıyla annesini kucakladı, sonra uzata uzata konuşmak âdeti olduğu halde ateşli bir coşkuyla:

"Dediklerimi iyi anladınız, değil mi baba?" dedi. "Bahtımız bu sayede gülecektir. Bu yolda bütün kuvvetimizle çalışmalıyız. Bana güvenin."

"Talimatlarına harfi harfine uyacağım," diye cevap verdi Rougon. "Yalnız, sarf edeceğim gayretin ödülü olarak senden istediğim şeyi unutma.

"Eğer başarırsak istekleriniz yerine gelecektir, size söz veriyorum. Zaten size mektup yazacağım, olayların tutacağı yöne göre size yol göstereceğim. Telaş istemez, heyecan istemez. Bana körü körüne itaat edin."

Félicité merakla sordu:

"Ne kumpas kurdunuz kuzum?"

Eugène gülümseyerek cevap verdi:

"Sevgili anneciğim, hakkımda pek fazla şüphe beslediğiniz için bugün size ne ümitler beslediğimi anlatamam. Zaten bu ümitler henüz ihtimal hesaplarına dayanıyor. Düşüncelerimi anlamak için inançlı olmanız lazım. Hem zamanı gelince babam size anlatacak."

Félicité gücenir gibi bir tavır alınca, Eugène onu tekrar kucakladı, kulağına eğilerek ekledi:

"Beni inkâr ediyorsun ama, ben sana çekmişim. Şu sırada fazla zekâdan zarar gelir. Bir buhran çıkarsa, işi sen idare edeceksin."

Çıktı, gitti; sonra kapıyı tekrar açtı, buyurgan bir sesle şu sözleri ekledi:

"Özellikle Aristide'den sakının, arabozucunun biridir, her şeyi berbat eder. Onu gereği kadar incelemişimdir, dört ayaküstü düşeceğine eminim. Acımayın, çünkü servet kazanırsak, kendi hissesine düşeni nasıl olsa çalacaktır."

Eugène gittikten sonra, Félicité kendisinden gizlenen şeyi öğrenmeye çalıştı. Kocasının huyunu iyi bildiği için ona açıkça soramadı; öfkelenecek, senin üstüne vazife değil diye cevap verecekti. Fakat kurnazca bir taktik uygulamasına rağmen hiçbir şey öğrenemedi. Son derece ağzı sıkı davranmak icap eden o karışık günlerde, Eugène sırdaşını iyi seçmişti. Oğlunun gösterdiği güvenden dolayı koltukları kabaran Pierre, kendisine vakarlı ve esrarlı bir külçe halini veren o durgun ve hantal edasını daha da aşırı dereceye götürdü. Félicité hiçbir şey öğrenemeyeceğini anlayınca kocasının etrafında dönmekten vazgeçti. Bir tek merakı kaldı, o da en şiddetlisiydi. Baba oğul bir ödülden bahsetmişlerdi, bunu bizzat Pierre koşul olarak öne sürmüştü. Bu ödül ne olabilirdi? Politika meselelerine asla aldırış etmeyen Félicité'nin en fazla değer verdiği şey buydu. Kocasının kendini büyük ihtimalle pahalıya satmış olacağını biliyor, fakat pazarlığın mahiyetini öğrenmek için meraktan çatlıyordu. Bir akşam yatağa henüz girmişlerdi ki Pierre'in keyfinin yerinde olduğunu gördü, lafı döndürüp dolaştırıp fakirliklerinin sebep olduğu sıkıntılara getirdi.

"Artık buna bir son vermenin zamanı geldi," dedi. "Ahbapların buraya gelip gitmeye başlayalı odun parasıyla gazyağı parası vere vere mahvolduk. Bu masrafları kim ödeyecek? Herhalde hiç kimse."

Kocası bu tuzağa yakalandı. Hoş bir tebessümle böbürlenerek:

"Sabret," dedi.

Sonra karısının gözlerinin içine bakarak kurnaz bir tavırla ekledi:

"Defterdar karısı olmak hoşuna gider mi?"

Félicité'nin yüzü sevincinden kıpkırmızı kesildi. Yerinde doğrulup oturdu, kakırdamış kocakarı ellerini çocuk gibi çırptı.

"Sahi mi?" diye kekeledi. "Plassans'da mı?"

Pierre cevap vermedi, başını uzun uzun sallayarak tasdik etti. Karısının hayreti hoşuna gidiyordu. Félicité heyecandan boğulacaktı.

Nihayet:

"Evet ama," dedi, "dünya kadar kefalet parası ister. Komşumuz Mösyö Peirotte'un hazineye seksen bin frank yatırdığını söylemişlerdi."

Eski zeytinyağı taciri:

"Orası beni ilgilendirmiyor," dedi. "Eugène bütün işi halletmeyi üzerine alıyor. Paris'te bir bankere bu kefalet parasını verdirtecek. Anlıyorsun ya, geliri bol bir mevki seçtim. Eugène önce mırın kırın etti. Böyle mevkilerde bulunmak için zengin olmak lazımdır, âdet olarak nüfuzlu kimseler seçilir, diyordu. Ben ayak diredim, nihayet razı oldu. Defterdar olmak için ne Latince bilmeye lüzum var, ne Yunanca. Mösyö Peirotte gibi benim de bir yetkili yardımcım olur, bütün işi o görür."

Félicité hayran hayran onu dinliyordu. Pierre devam etti:

"Sevgili oğlumuzu endişelendiren şeyin ne olduğunu anladım. Burada biz pek sevilmiyoruz. Servetimiz olmadığını biliyorlar, dedikodu yapacaklar. Ama adam sen de! Buhran zamanlarında her şey olur. Eugène beni başka bir şehre tayin ettirmek istiyordu. Reddettim, Plassans'da kalmak istiyorum."

İhtiyar kadın telaşla:

"Evet, evet, burada kalmak lazım," dedi. "Burada sıkıntı çektik, burada zafer kazanmalıyız. Mail deresi kıyısında gezmeye çıktığında benim yünlü fistanlarıma küçümseyerek bakan bütün o haspaları aman nasıl mahvedeceğim!.. Defterdarlık benim aklıma gelmemişti. Belediye başkanı olmak istiyorsun zannediyordum."

"Belediye başkanı mı?.. Bırak canım!.. Parasız yer!.. Belediye başkanlığını Eugène de söyledi. 'On beş bin frank gelir temin edersen kabul ederim, diye cevap verdim."

Koca koca rakamların havai fişek patlar gibi fırladığı bu konuşma Félicité'yi coşturuyordu. Fıkır fıkır kaynıyor, için için bir kaşıntı duyuyordu. Nihayet huşu dolu bir tavır aldı, sordu:

"E, hesap yapalım. Kaç para kazanacaksın?"

Pierre:

"Zannederim, sabit maaş üç bin franktır."

Félicité:

"Üç bin," diye tekrarladı.

"Sonra tahsilat üzerinden bir yüzde veriyorlar, Plassans'da bu on iki bin frank kadar tutabilir."

"Etti on beş bin.

"Evet, takriben on beş bin frank. Peirotte bu kadar kazanıyor. Ama hepsi bu değil. Kendi hesabına bankerlik ediyor Peirotte. Buna izin var. Talihin açıldığını hisseder etmez belki bu işe ben de başlarım."

"Şu halde yirmi bin diyelim, dedi Félicité bulduğu rakam karşısında sersemleyerek. "Yirmi bin franklık gelir!"

"Avans alacağımız paraları geri vermek gerekecek, diye anımsattı Pierre.

Félicité:

"Ne önemi var?" dedi. "Buradakilerin çoğundan daha zengin olacağız. Marki ile ötekilerin lokmayı seninle paylaşması gerekecek mi?"

"Hayır, hayır, hepsi bizim olacak."

Félicité ısrarla soru sormaya devam edince, Pierre sırrını ağzından almak istiyor zannetti. Kaşlarını çattı.

"Çok konuştuk," dedi sertçe. "Vakit geç oldu, uyuyalım. Önceden hesap yapmak uğursuzluk getirir. Defterdarlığı henüz almış değilim. Her şeyden önce ağzını sıkı tut."

Lambayı söndürdüler, ama Félicité uyuyamadı. Gözlerini kapamış, hayallere dalmıştı. Yirmi bin franklık gelir karanlıkta, gözleri nin önünde hora tepiyordu. Félicité yeni şehirde güzel bir apartman

dairesi tutuyordu. Mösyö Peirotte kadar debdebe içinde yaşıyor, suareler veriyor, bütün şehre servetinin serpintilerini yağdırıyordu. Gururunu en fazla okşayan şey, kocasının o günler geldiğinde tutacağı parlak mevkiydi. Şimdi yüksekten atıp tutmak ve günün havadislerini öğrenmek için kahveye gider gibi kendi evine gelen Granoux'lara, Roudier'lere, bütün bu burjuvalara paralarını o zaman o verecekti. Félicité bu adamların kendi salonuna girerken takındıkları mağrur edayı pekâlâ fark etmiş, bu yüzden onlara garez olmuştu. Marki bile o alaycı nezaketiyle sinirine dokunmaya başlamıştı. Onun için, tek başlarına başarıya erişmek, kendi tabiriyle bütün lokmayı kendileri için alıkoymak, zevkle tasarladığı bir intikamdı. İleride bu kaba adamlar şapkalarını yerlere kadar indirerek defterdar Mösyö Rougon'un huzuruna çıktıkları zaman, Félicité onlara tepeden bakacaktı. Bütün gece bu düşünceleri zihninde evirip çevirdi. Ertesi gün, odasının panjurlarını açınca, gözleri kendiliğinden sokağın öte başındaki Mösyö Peirotte'un pencerelerine gitti; camların gerisinde sallanan geniş damasko* perdelere bakarak gülümsedi.

Félicité'nin ümitleri hedefini değiştirince daha da açgözlü oldu. Her kadın gibi, o da bir parçacık esrarengizlikten hoşlanmaz değildi. Kocasının takip ettiği gizli gaye onu Mösyö de Carnavant'ın kralcılık hareketinden çok daha fazla ihtiraslandırdı. Kocası daha başka yollarla büyük kazançlar elde edebileceği iddiasında olduğuna göre, Marki'nin başarısı üzerine bina ettiği hesaplardan fazla acınmaksızın vazgeçti. Bir yandan da kusursuz derecede ağzı sıkı ve ihtiyatlı davrandı.

Aslına bakılırsa, hâlâ endişeli bir merakla kıvranıyordu; Pierre'in en küçük hareketlerini inceliyor, bir şeyler anlamaya çalışıyordu. Ya yanlış bir yola saparsa? Ya Eugène peşi sıra onu tehlikeli bir işe sürükler de sonunda daha aç, daha fakir kalırlarsa? Bunları düşünmekle beraber, içine bir inanç da doluyordu. Eugène öyle bir tahakkümle emir vermişti ki Félicité ona inanmaya başlamıştı. Böyle hissetmesinde yine bilinmezliğin kuvveti vardı. Pierre ona büyük oğlunun Paris'te düşüp kalktığı yüksek şahsiyetlerden esrarengiz

*Damasko: Döşemelik olarak kullanılan keten ve ipek karışımı bir tür kumaş. –*ed.*

bir lisanla bahsediyordu. Félicité oğlunun oralarda ne yapabileceğini bilmiyordu, öte yandan Aristide'in Plassans'da yaptığı divanelikleri görmezlikten gelmek mümkün değildi. Kendi salonunun müdavimleri bile bu demokrat gazeteciyi son derece şiddetle tenkit etmekten geri durmuyorlardı. Granoux dişlerini sıkarak ondan haydut diye bahsediyor, Roudier de haftada iki üç defa Félicité'ye:

"Oğlunuz amma da yazılar yazıyor," diyordu. "Daha dün dostumuz Vuillet'ye insanı çileden çıkartacak bir hayâsızlıkla hücum etti."

Salonda bulunanların hepsi bu sözlere katılıyordu. Kumandan Sicardot damadını deliğe tıktıracağını söylüyordu. Pierre oğlunu açıktan açığa reddediyor, zavallı anne başını eğiyor, gözyaşlarını içine akıtıyordu. Zaman zaman patlayacak hale geliyordu; Roudier'nin yüzüne karşı haykırmak, sevgili çocuğunun kusurlarına rağmen kendisinden de, ötekilerin hepsinden de daha kıymetli olduğunu haykırmak istiyordu. Fakat eli ayağı bağlıydı, o kadar gayretle ele geçirilmiş bir mevkiyi tehlikeye atmak istemiyordu. Bütün şehrin Aristide'i yerden yere vurduğunu gördükçe kederleniyor, biçarenin kendi kendini mahvettiğini düşünüyordu. İki defa onunla gizlice konuştu, tekrar kendi aralarına katılması, sarı salonu daha fazla öfkelendirmemesi için yalvardı. Aristide, annesine, onun bu işlere aklı ermediği yolunda cevap verdi, kocasını Marki'nin emrine vermekle asıl büyük hatayı onun işlediğini söyledi. Félicité oğlunu kendi haline bırakmak zorunda kaldı; Eugène başarı kazanacak olursa, hâlâ çocuklarının hepsinden fazla sevdiği bu biçare oğlana da hisse vermesi için onu zorlamayı iyice aklına koydu.

Büyük oğlu gittikten sonra, Pierre Rougon yine irtica hareketinin göbeğinde yaşamaya devam etti. Meşhur sarı salonun kanaatlerinde hiçbir değişiklik olmamış gibiydi. Her akşam aynı insanlar geldi, orada krallık lehinde aynı propagandayı yaptı; ev sahibi de tıpkı eskisi gibi onların fikirlerini onayladı, onlara aynı gayretle yardımcı oldu. Eugène, Plassans'dan 1 Mayıs'ta ayrılmıştı. Birkaç gün sonra sarı salon heyecan içinde kaldı. Cumhurbaşkanının General Oudinot'ya Roma'nın kuşatılması kararını bildirdiği mektubu yorumluyorlardı. Bu mektup, irtica partisinin kararlı tutumu sayesinde elde edilmiş parlak bir zafer sayıldı.

1848 senesinden beri meclisler* Roma meselesini müzakere ediyorlardı; hür Fransa'nın asla işlemeyeceği bir suç olan bu müdahaleyle, yeni doğmuş cumhuriyeti boğmak bir Bonaparte'a düşmüştü Marki, krallık davasını güçlendirmek için bundan daha iyi bir iş yapılamayacağını söyledi. Vuillet enfes bir makale yazdı. Bir ay sonra, Kumandan Sicardot bir akşam Rougon'ların salonuna girip Fransız ordusunun Roma surları dibinde çarpışmakta olduğunu oradakilere haber verdiğinde, heyecan son haddini buldu. Herkes bu haberi çığlıklarla karşıladığı sırada, o ilerledi, Pierre'in elini manalı bir şekilde sıktı. Sonra oturur oturmaz cumhurbaşkanını övmeye başladı, Fransa'yı anarşiden yalnız onun kurtarabileceğini söyledi.

Marki lafa karıştı:

"Öyleyse bir an önce kurtarsın, sonra da vazifesini bilsin, onu meşru sahiplerinin ellerine teslim etsin!"

Pierre bu güzel cevabı çok uygun bulmuş gibi göründü. Böylece koyu kralcılığını ispat ettikten sonra, bu işte Prens Louis Bonaparte'ı pek tuttuğunu söyleyiverdi. Bunun üzerine kumandanla ikisi, başkanın harikulade niyetlerini öven ve âdeta önceden hazırlanmış ve ezberlenmiş hissini veren kısa cümlelerle konuştular. Bonapartçılık sarı salona açık açık ilk defa olarak giriyordu. Zaten 10 Aralık seçiminden beri, Prens'ten az çok yumuşak bir dille bahsedilmekteydi. Onu Cavaignac'a bin defa tercih ediyorlardı ve bütün irticacı grup onun lehine oy vermişti. Fakat kendisine bir dosttan ziyade bir suç ortağı gözüyle bakılıyordu, kaldı ki bu suç ortağından sakınıyorlardı da; onu cefayı başkaları çektiği halde sefayı kendisi sürmek istemekle suçlamaya başlamışlardı. Bununla beraber, o akşam Roma seferi sayesinde, Pierre'le kumandanın övgülerini onaylayarak dinlediler.

Granoux ve Roudier takımı, başkanın bütün o cumhuriyetçi hergeleleri kurşuna dizdirmesini istemeye başlamışlardı. Marki şömineye dayanmış, halının rengi atmış bir çiçeğini düşünceli düşünceli seyrediyordu. Nihayet başını kaldırdığı zaman, sözlerinin tesirini onun yüzünde kaçamaklı bakışlarla kollar gibi görünen Pierre birdenbire sustu. Mösyö de Carnavant kurnazca bir edayla Félicité'ye

* Fransız parlamentosu, biri Senato diğeri Ulusal Meclis olmak üzere iki meclisli bir yasama organıdır. --*ed.*

bakarak gülümsemekle yetindi. Pek kısa süren bu bakış ve gülümseme orada bulunan burjuvaların gözünden kaçtı. Yalnızca Vuillet cırlak bir sesle:

"Sizin Bonaparte'ın Paris'ten ziyade Londra'da olmasını tercih ederdim. İşlerimiz daha çabuk yürürdü," dedi.

Eski zeytinyağı taciri fazla ileri gitmiş olmaktan korkarak hafifçe sarardı. Oldukça metin bir tavırla:

"Ben 'Bonaparte'ıma' o kadar bağlı değilim," dedi. "Yetki bende olsaydı, onu nereye gönderirdim, bilirsiniz. Ben yalnızca Roma seferinin iyi bir iş olduğu iddiasındayım."

Félicité bu sahneyi merak ve hayretle seyretmişti. Bundan kocasına bahsetmeyişi, bu sahneden gizlice bir şeyler sezdiğini gösteriyordu. Manasını tamamıyla kavrayamadığı Marki'nin gülümsemesi onu çok düşündürmüştü.

O günden sonra Rougon, uzun aralıklarla, fırsat düştükçe, cumhurbaşkanı lehinde sözler söylemeye başladı. Öyle akşamlarda Kumandan Sicardot kibar bir kafadar rolü oynuyordu. Kaldı ki sarı salonda kilise taraftarlarının görüşü hâlâ ağır basmaktaydı. Bu irtica zümresi, Paris'te oluşan gericilik hareketi sayesinde, bilhassa ertesi sene şehirde kesin bir nüfuz kazandı. Memleket içinde Roma seferi adı verilen hürriyet aleyhtarı tedbirlerin bütünü, Plassans'da Rougon partisinin kesin zaferini sağladı. Şevk ve heyecan dolu son burjuvalar, cumhuriyetin can çekiştiğini görünce, bir çırpıda muhafazakârlara katıldılar. Rougon'ların yükselme devri gelmişti. Kaymakamlık Meydanı'nda dikili hürriyet ağacının kesildiği gün, yeni şehir onları âdeta başında gezdirdi. Viorne'un kıyılarından getirilmiş körpe bir kavak olan bu ağaç yavaş yavaş kurumuş, cumhuriyetçi işçileri üzüntüye boğmuştu; işçiler her pazar günü geliyor, ağacı kurutan illetin ne kadar ilerlediğine bakıyor, fakat bu aheste ölümün sebebini anlayamıyorlardı. Nihayet genç bir şapka işçisi, Rougon'ların evinden çıkan bir kadını ağacın köküne bir kova dolusu zehirli su dökerken gördüğünü iddia etti. O günden sonra, bizzat Félicité'nin her gece kalkıp kavak ağacını tuzruhuyla suladığı rivayeti yerleşip kaldı. Ağaç kuruyunca belediye, cumhuriyetin şerefinin bu ağacı oradan kaldırmayı emrettiğini söyledi. İşçilerin

hoşnutsuzluk göstermesinden korkulduğu için gecenin geç bir saati seçildi. Yeni şehirdeki muhafazakâr rantiyeler bu küçük eğlenceyi haber aldılar, hepsi bir hürriyet ağacının nasıl devrildiğini görmek için Kaymakamlık Meydanı'na indi. Sarı salon müdavimleri pencereye dolmuştu. Kavak ağacı boğuk boğuk çatırdayarak, öldürücü darbe yemiş bir kahraman gibi, feci bir katılıkla karanlıkta yere serildiği zaman, Félicité beyaz bir mendil sallamak lüzumunu duydu. O zaman halk arasında bir alkış koptu, seyirciler de mendillerini sallayarak bu selama karşılık verdiler. Hatta bir insan kümesi pencerenin altına kadar geldi.

"Gömüyoruz, gömüyoruz!" diye haykırdılar.

Herhalde cumhuriyeti kastediyorlardı. Félicité heyecandan az daha bir sinir buhranına tutuluyordu. Sarı salon güzel bir gece geçirdi.

Lakin Marki, Félicité'ye bakarken, dudaklarında hâlâ o esrarlı gülümsemeyi muhafaza ediyordu. Bu ufak tefek ihtiyar öyle kurnazdı ki Fransa'nın tuttuğu yolu anlamamasına imkân yoktu. İmparatorluk idaresinin geleceğini ilk sezenlerden biri o oldu. Sonradan, yasama meclisi beyhude kavgalarla kendini tüketir, Orléans'cılarla kralcılar bile bir hükümet darbesi fikrini ses çıkarmadan kabul ederken, o kesin olarak yenildiklerini kavradı. Bunu apaçık gören de yalnızca o oldu. Vuillet gazetesinin savunduğu V. Henri davasının savunulamaz hale geldiğini pekâlâ hissetmişti, fakat buna aldırdığı yoktu. Kilisenin emir kulu olmak ona yetiyordu; bütün politikası, ortalığa mümkün mertebe fazla sayıda tespih ve ermiş resmi yaymaktan ibaretti. Roudier ile Granoux'ya gelince, onlar şaşkın bir gaflet içinde yaşıyorlardı; kendilerine mahsus bir fikre sahip olup olmadıkları belli değildi; rahat rahat yiyip içmek, yatıp uyumak istiyorlardı, siyasi emelleri bundan ibaretti. Marki, emellerine veda ettikten sonra da Rougun'ların salonuna muntazaman devam etmekten geri durmadı. Orada gönül eğlendiriyordu. İhtirasların çarpışması, burjuva budalalıklarının ortaya serilmesi, ona her akşam eğlenceli bir gösteri seyrettirir olmuştu gitgide. Kont de Valqueyras'nın merhameti sayesinde barındığı küçük evine kapanacağı aklına geldikçe tir tir titriyordu. Bourbon'ların vaktinin

henüz gelmediği kanaatini habis bir memnunlukla kendine sakladı. Hiçbir şeyin farkında değilmiş gibi davranıyor, eskisi gibi krallığın zaferi için çalışıyor, hep kilisenin ve asilzadeler sınıfının emrinde bulunuyordu. Pierre'in yeni taktiğini daha ilk gününden sezmişti, Félicité'yi de onun yoldaşı sanıyordu.

Bir akşam herkesten önce gelmişti, ihtiyar kadını salonda yalnız buldu. Her zamanki gibi gülümseyerek teklifsizce sordu:

"Ee, küçük, işleriniz yolunda mı? Benden niçin gizleniyorsun kuzum?"

Félicité bu soruyu garip bulmuştu.

"Gizlendiğim yok," dedi.

"Hele şuna bakın, benim gibi ihtiyar bir tilkiyi aldatacağını sanıyor. A sevgili çocuğum, bana karşı dostça davran, sizlere gizlice yardım etmeye hazırım. Haydi, açıksözlü ol."

Félicité'nin kafasında birdenbire bir şimşek çaktı. Söyleyeceği bir söz yoktu, ama susmasını bilirse her şeyi öğrenebilecekti.

Mösyö de Carnavant:

"Gülümsüyorsun ha?" diye devam etti. "Bu bir itiraf başlangıcıdır. Kocanın arkasında senin olduğundan şüpheleniyordum zaten. Pierre hazırladığınız o güzelim ihaneti icat edemeyecek kadar höddüktür. Doğrusu, senin için Bourbon'lardan isteyeceğim şeyi umarım Bonaparte size verir, gönülden dilerim bunu."

Bu basit cümle ihtiyar kadının bir süredir beslediği şüpheleri kuvvetlendirdi. Heyecanla sordu:

"Bütün kazanç ihtimalleri Prens Louis'den yana, değil mi?"

Marki gülerek cevap verdi:

"Böyle olduğuna inanıyorum dersem beni ele verir misin? Ben bunu sineye çektim, küçük. Bitmiş ve gömülmüş bir ihtiyarım ben. Zaten senin için çalışıyorum. Mademki doğru yolu bensiz bulabildin, benim mağlubiyetim pahasına senin zafere ulaştığını görerek teselli bulacağım. Artık esrarengizliği bırak, yeter. Başın sıkışınca bana gel."

Sonra bayağılaşmış bir asilzadeye mahsus o inançsız gülümsemesiyle:

"Adam sen de!" dedi. "Ben de bir parça ihanet edebilirim yani."

Tam o sırada, eski zeytinyağı ve badem tacirleri çıkageldi.

Mösyö de Carnavant yavaş sesle:

"Ah! Sevgili mürteciler!" dedi. "Görüyor musun, küçük, politikada en büyük hüner, başkaları körken iki sağlam göze sahip olmaktır. En kuvvetli kâğıtlar senin elinde."

Bu konuşmadan gayrete gelen Félicité, ertesi gün kesin bir kanıt elde etmek istedi. 1851 senesinin ilk günlerinde bulunuyorlardı. On sekiz aydan uzun bir süredir Rougon, oğlu Eugène'den her on beş günde bir muntazaman bir mektup alıyordu. Yatak odasına kapanıp bu mektupları okuyor, sonra onları eski bir yazıhanenin gözüne saklıyor, yazıhanenin anahtarını da yeleğinin cebine sıkı sıkı yerleştiriyordu. Karısı sorduğu zaman şu cevabı vermekle yetiniyordu: "Eugène iyi olduğunu yazmış." Félicité oğlunun mektuplarını ele geçirmeyi çoktan beri kafasında kuruyordu. Ertesi sabah, Pierre hâlâ uykudayken kalktı, ayaklarının ucuna basa basa gitti, kocasının yeleğinin cebinden yazıhanenin anahtarını aldı, yerine aynı büyüklükteki konsol anahtarını koydu. Sonra kocası sokağa çıkar çıkmaz bu sefer de odaya o kapandı, çekmeceyi boşalttı, mektupları heyecan ve merakla okudu.

Mösyö de Carnavant aldanmamış, Félicité'nin kendi şüpheleri de doğru çıkmıştı. Çekmecede kırk kadar mektup vardı. Félicité bu mektuplarda imparatorlukla nihayet bulmaya hazırlanan büyük Bonapartçılık hareketini takip edebildi. Mektuplar, hadiseleri ortaya çıktıkça açıklayan ve bunların her birinden ümitler, hisseler çıkaran bir tür kısa günceydi. Eugène imanlıydı. Babasına Louis Bonaparte'tan durumu düzeltebilecek biricik zaruri ve muktedir insan diye bahsediyordu. Ona, kendisi daha Fransa'ya dönmeden önce, Bonapartçılığın gülünç bir hülyadan ibaret sayıldığı tarihlerde inanmıştı. Félicité oğlunun 1848'den beri çok faal bir hafiye olduğunu anladı. Belli ki Eugène, Paris'teki durumunu açıkça anlatmamakla beraber, isimlerini bir tür teklifsizlikle söylediği kimselerin emri altında, imparatorluk lehinde çalışıyordu. Mektuplarından her biri davadaki ilerlemeleri saptıyor, yakında bir sonuca ulaşılacağını düşündürüyordu. Bu mektuplar genel olarak Pierre'in Plassans'da nasıl davranması gerektiğini açıklayarak sona eriyordu.

Bunları okuyunca Félicité kocasının, lüzumunu kavrayamadığı bazı sözleriyle bazı hareketlerine mana verdi; Pierre oğlunun sözünü dinliyor, onun tavsiyelerine körü körüne uyuyordu.

İhtiyar kadın mektupları okuyup bitirdiği zaman tam bir kanaat edinmişti. Eugène'in niyetini açıkça görüyordu. Oğlu, kargaşalıktan istifade ederek politika sahasında başarı kazanmak ve yağma sırasında avın bir parçasını önlerine fırlatarak annesiyle babasına kendisini okuttukları için duyduğu borcu ödemek istiyordu. Yeter ki babası ona yardım etsin, davasına faydalı olsun; onu defterdarlığa tayin ettirmesi işten bile değildi. Canla başla en gizli işlere girmiş bir adam olduğu için kendisinden hiçbir şey esirgeyemezlerdi. Mektupları babasını hoş tutmak, böylelikle Rougon'ların çeşitli münasebetsizlikler yapmalarına mâni olmak için düşünülmüş bir çareydi. Félicité bunun için büyük bir minnettarlık duydu. Mektubun bazı yerlerini tekrar okudu; Eugène, bu satırlarda, en son gelecek felaketi üstü kapalı sözlerle anlatıyordu. Türünü ve kapsamını pek iyi kavrayamadığı bu felaket, Félicité'nin gözünde âdeta kıyamet gibi bir şey oldu. Allah, cennetlikleri sağına, cehennemlikleri soluna sıralayacaktı; Félicité kendisini cennetlikler arasına koyuyordu.

Ertesi gece yazıhanenin anahtarlarını tekrar yeleğin cebine koymayı başarınca, gelecek her yeni mektubu okumak için aynı yolu kullanmayı aklına koydu. Hiçbir şeyden haberi yokmuş gibi davranmayı da kararlaştırdı. Bu taktik mükemmeldi. O günden sonra kocasına farkında olmadan yapıyormuş gibi daha fazla yardım etmeye başladı. Pierre yalnız başına çalıştığını zannettiği halde, çoğu zaman lafı döndürüp dolaştırıp istenen zemine getiren, dananın kuyruğunun kopacağı o an için taraftar toplayan oydu. Eugène'in kendisine güvenmemesine üzülüyordu. Başarıya erişildikten sonra ona, "Ben her şeyi biliyordum, işi bozmak şöyle dursun, zaferi ben sağladım," demeyi pek istiyordu. Onun kadar gürültüsüz çalışıp onun kadar çok iş çıkaran bir omuzdaş daha görülmemiştir. Sırdaş edindiği Marki bu gayrete hayran kalıyordu.

Félicité'yi hâlâ endişelendiren bir şey vardı ki o da sevgili Aristide'inin akıbetiydi. Büyük oğlunun inancını paylaşalı, *l'Indépendant* gazetesinin öfkeli makaleleri onu daha fazla korkutuyordu. Félicité

bu biçare cumhuriyetçiyi Napolyoncu düşüncelere çevirmeyi çok istiyordu, fakat bu işi ihtiyatlı davranarak nasıl yapacağını bilemiyordu. Eugène'in Aristide'den sakınmalarını nasıl da ısrarla söylediğini hatırlıyordu. Meseleyi Mösyö de Carnavant'a anlattı, o da tamamıyla aynı fikirdeydi.

"Yavrum," dedi ona, "insan politikada yalnız kendi nefsini düşünmeyi bilmeli. Eğer oğlunuza fikir değiştirtirseniz, *l'Indépendant* gazetesi de Bonapartçılığı savunmaya başlarsa, bu, partiye şiddetli bir darbe olur. *l'Indépendant* hakkında verilecek hüküm verilmiştir, sadece adı bile Plassans'daki burjuvaları öfkelendirmeye yetiyor. Bırakın Aristide'cik bata çıka yürüsün, gençler böyle böyle yetişir. Uzun zaman mağdur rolü oynayacak biri gibi gelmiyor o bana."

Félicité, olayların içyüzünü bildiğine şimdi emin olduğundan, kendi ailesinin fertlerine doğru yolu göstermek için duyduğu şiddetli arzu ile oğlu Pascal'ı da iknaya uğraşacak kadar ileri gitti.

Hekim, araştırmalarına gömülmüş âlim bencilliğiyle, politikayla pek az meşgul oluyordu. O bir deney yaptığı sırada imparatorluklar yıkılsa, başını çevirip bakmaya bile tenezzül etmezdi. Yine de bir yabani gibi yaşadığını şimdi eskisinden daha fazla başına kakan annesinin ısrarlarına nihayet boyun eğmişti.

Annesi:

"Kibar cemiyetlere girip çıksaydın yüksek muhitlerde müşteriler bulurdun," diyordu. "Hiç olmazsa gel de akşamlarını bizim salonda geçir. Mösyö Roudier, Mösyö Granoux ve Mösyö Sicardot ile tanışmış olursun, hepsi hali vakti yerinde insanlar, vizite parası dört beş frank alırsın. Fakirler seni zengin edemez."

Başarı kazanmak, bütün aile fertlerinin servete ulaştığını görmek Félicité'de bir delilik halini almıştı. Pascal da annesini üzmemek için bir iki gece sarı salona geldi gitti. Korktuğu kadar canı sıkılmadı. İlk akşam, sağlıklı bir insanın ne dereceye kadar budala olabileceğini görerek şaşakaldı. Eski zeytinyağı ve badem tacirlerini, bizzat Marki ile kumandanı, o zamana kadar incelemeye fırsat bulamadığı acayip hayvanlar gibi gördü. Onların ekşi bir ifadeyle katılıp kalmış yüzlerini bir tabiat âlimi gibi ilgiyle seyretti, bu yüzlerde onların zihinlerini meşgul eden şeyleri ve arzularını gö-

rüyordu. Bir kedinin miyavlamasında yahut köpeğin havlamasında mana sezmeye çalışır gibi, onların beyhude gevezeliklerini dinledi. O tarihlerde karşılaştırmalı doğa tarihiyle pek meşguldü, irsiyetin hayvanlardaki tesiri üzerinde yapma imkânı bulduğu incelemeleri insanlara uyarlıyordu. Bu sebeple, sarı salona girince kendisini bir cambazhanenin içine düşmüş farz etti, hoşlandı. Tanıdığı birkaç hayvanla bu gülünç adamların her biri arasında benzerlikler arayıp buldu. Marki sıska vücuduyla, sivri ve düzenbaz yüzüyle ona tam olarak iri bir yeşil çekirgeyi hatırlattı. Vuillet, onun üzerinde, soluk renkli, yapışkan bir kurbağa tesiri bıraktı. Roudier hakkında daha yumuşak bir hüküm verdi, onu semiz bir koyuna, kumandanı da dişleri dökülmüş ihtiyar bir çomara benzetti. Fakat bir harika olan Granoux onu dinmeyen bir hayrette bırakmıştı. Bütün bir geceyi bu adamın yüz açılarını ölçmekle geçirdi. Kan içiciler diye bahsettiği cumhuriyetçiler aleyhinde belli belirsiz bir küfür geveledi̇ğini ne zaman işitse, şimdi dana gibi böğürecek diye düşünüyordu; Granoux'nun ayağa kalkışını gördükçe, dörtayak olup salondan öyle çıkacakmış zannediyordu. Annesi ona usulca:

"Sohbete katılsana," diyordu. "Bu zatları müşteri edinmeye çalış."

Nihayet sabrı tükenen Pascal:

"Ben baytar değilim," cevabını verdi.

Félicité bir akşam onu köşeye çekti, yola getirmeye çalıştı. Evine düzenli geldiğini görmekten memnundu. Onu cemiyet arasına katılmaya alıştı zannediyor, zengin adamları gülünçleştirmekten duyduğu garip zevkleri bir an olsun tahmin etmiyordu. Pascal'ı Plassans'ın en gözde hekimi yapmak için gizli gizli planlar kurmaktaydı. Granoux ile Roudier gibi adamların onu tanıtmaya razı olmaları kâfiydi. Bir hekimin cumhuriyetin yerine gelecek olan rejimin hararetli bir taraftarı olmaktan çok şey kazanacağını idrak ettiği için, her şeyden önce Pascal'a ailenin siyasi fikirlerini aşılamak istiyordu. Ona:

"Oğlum," dedi, "mademki artık aklını başına topladın, ileriyi düşünmek lazım. Seni cumhuriyetçilikle suçluyorlar, çünkü şehrin bütün baldırı çıplaklarını para almadan tedavi edecek kadar budalasın. Açık konuş, gerçek fikirlerin nedir?"

Pascal safça bir hayretle annesinin yüzüne baktı. Sonra gülümseyerek:

"Gerçek fikirlerim mi?" dedi. "Vallahi bilmem ki... Beni cumhuriyetçilikle suçluyorlar diyorsun, öyle mi? İyi ya! Hiç de gücenmedim. Eğer cumhuriyetçi demek herkesin saadetini dileyen bir kimse demekse, hiç şüphesiz cumhuriyetçiyim."

Félicité onun sözünü sertçe kesti:

"Aman, hiçbir şey beceremeyeceksin sen. Seni yolacaklar. Kardeşlerine bak, ilerlemeye çalışıyorlar."

Pascal bir âlim yaşamı sürerken yaptığı bencilliklerden dolayı kendini savunmasına lüzum olmadığını anladı. Annesi onu sadece siyasi durumdan faydalanmamakla eleştiriyordu. Hazin bir edayla gülmeye başladı, lafı değiştirdi. Félicité onu partilerin kazanç ihtimallerini hesaplamaya da, üstün gelecek gibi görünen tarafa katılmaya da asla alıştıramadı. Bununla beraber Pascal, arada sırada sarı salona gelip geceleri birkaç saat vakit geçirmeye devam etti. Granoux onu çağlar öncesinden kalma bir hayvan gibi ilgilendiriyordu.

Bu arada hadiseler ilerlemekteydi. 1851 yılı, Plassans'lı politikacılar için, Rougon'ların gizli davasına faydası dokunan bir endişe ve korku yılı oldu. Paris'ten birbirine çok aykırı haberler geliyordu, kâh cumhuriyetçiler üstün geliyordu kâh muhafazakâr parti cumhuriyeti alt ediyordu. Yasama meclisini birbirine katan kavgaların yankısı, taşranın bu kuytu bucağına, bir gün artmış, bir gün azalmış olarak geliyor, o derece değişik haller alıyordu ki ileriyi en iyi görenler bile karanlıkta yürüyordu. Genel olarak mevcut tek his, bir sonucun yaklaşmakta olduğuydu. Bu korkak burjuvalar kalabalığını endişe ve şaşkınlık içinde bırakan da bu sonucun ne olduğunun bilinememesiydi. Hepsi artık bu hale bir son verilmesini istiyordu. Belirsizlikten rahatsız oluyorlardı; eğer Türk padişahı Fransa'yı anarşiden kurtarmaya tenezzül etse, Türk padişahının kolları arasına atılmaya hazırdılar.

Marki'nin tebessümü gitgide müstehzileşiyordu. Akşamları sarı salonda Granoux'nun homurdanmaları korkudan anlaşılmaz hale gelince, Marki, Félicité'ye yaklaşıyor, kulağına:

"Haydi, küçük, meyve olgunlaştı..." diyordu. "Ama bir hizmetiniz dokunmalı!"

Eugène'in mektuplarını okumaya devam eden ve pek yakında kati bir buhran çıkabileceğinden haberi olan Félicité, bunun lüzumunu anlamıştı: Bir hizmetleri dokunması lazımdı. Rougon'ların ne işe yarayabileceğini defalarca sormuştu kendine. Nihayet Marki'ye danıştı.

Ufak tefek ihtiyar:

"Her şey hadiselere bağlı," diye cevap verdi "Eğer bölgede huzur devam ederse, bir ayaklanma olup da Plassans'a korku salmazsa, kendinizi göstermeniz ve yeni hükümete hizmet etmeniz güç olacaktır. O takdirde yerinizden kımıldamamanızı, oğlunuz Eugène'in lütuflarını sakince beklemenizi tavsiye ederim. Fakat şayet halk ayaklanır da bizim burjuvalar kendilerini tehdit altında görürlerse, o zaman gayet güzel bir rol oynama imkânı vardır. Senin kocan biraz hantalca..."

Félicité:

"Yoo!" dedi. "Onu kıvraklaştırmayı ben üzerime alıyorum... Acaba bölge isyan eder mi dersiniz?"

"Bence muhakkak. Plassans belki kımıldamaz, irtica hareketi Plassans'da geniş ölçüde başarı kazandı. Fakat civar şehirler, hele köyler ve kasabalar, çoktan beri gizli cemiyetlerin faaliyetine sahne oluyor, aşırı cumhuriyetçi partiye mensup bulunuyor. Hele bir hükümet darbesi patlak versin, Seille ormanlarından Sainte-Roure yaylasına kadar bütün havalide alarm çanları çalacak."

Félicité durakladı. Sonra:

"Demek ki," diye devam etti, "bahtımızın açılması için bir ayaklanma şart, öyle mi?"

Mösyö de Carnavant:

"Ben o fikirdeyim," diye cevap verdi.

Sonra hafifçe alaycı bir gülümsemeyle ekledi:

"Yeni bir hanedanın temeli ancak arbede esnasında atılır. Kan, iyi bir gübredir. Rougon'ların tarihinin, bazı meşhur aileler gibi, bir kırımla başlaması iyi olur."

Marki'nin bıyık altından gülerek söylediği bu sözler, Félicité'nin sırtında buz gibi bir ürperti dolaştırdı. Fakat inatçı kadındı, her sabah huşuyla seyrettiği Mösyö Peirotte'un güzel perdeleri cesaretini muhafaza etmesini sağlıyordu. Metanetinin gevşediğini hissedince pencerenin önüne gidiyor, defterdarın evini seyrediyordu. Orası onun Tuileries'siydi. Yeni şehre, eşiğinde senelerden beri arzularla yanıp tutuştuğu o vaat edilmiş yere girmek için en aşırı hareketleri göze almıştı.

Marki ile konuşması ona durumu bütün açıklığıyla gösterdi. Ondan birkaç gün sonra Eugène'in bir mektubunu daha okuma fırsatını buldu. Bir hükümet darbesi uğrunda çalışan Eugène de babasına önemlice bir konum kazandırmak için bir ayaklanma hareketine güveniyordu. Eugène doğup büyüdüğü bölgeyi tanıyordu. Bütün nasihatlerinde, Rougon'ların en kritik anda şehri ellerinde tutabilmeleri için, sarı salonun müdavimi gericilere mümkün mertebe fazla nüfuz verilmesi hedefini güdüyordu. Emeli yerine gelmiş, 1851 Kasım'ında sarı salon Plassans'a hâkim olmuştu. Roudier orada zengin burjuva sınıfını temsil ediyordu, bütün yeni şehir muhakkak ki onun tutumuna uyacaktı. Granoux daha da değerliydi, arkasında en nüfuzlu üyesi olduğu belediye meclisi vardı; öteki üyeler hakkında bu bir fikir verirdi. Son olarak, Marki'nin Ulusal Muhafız Şefi tayin ettirmeyi başardığı Kumandan Sicardot vasıtasıyla da sarı salon orduyu elinde tutuyordu. Rougon'lar, bu kötü şöhretli sefil insanlar, yükselişlerini sağlayacak araçları böylece etraflarına toplamayı başarmışlardı. Her biri, ya korkaklığından yahut budalalığından, onlara itaat etmek ve yükselmelerine körü körüne çalışmak zorundaydı. Rougon'ların çekinecekleri bir tek şey vardı, o da kendi nüfuzlarının tuttuğu istikamette işleyen ve kendi hizmetlerinin zaferdeki payını kısmen ellerinden alabilecek olan başka nüfuzlardı. En çok korktukları şey buydu, çünkü kurtarıcı rolünü tek başına kendileri oynamak niyetindeydiler. Kilise ile asilzade sınıfının, faaliyetlerini engellemek şöyle dursun, kendilerine yardım edeceklerini önceden biliyorlardı. Fakat kaymakam, belediye başkanı ve öteki devlet memurları öne geçerler de ayaklanma hareketini derhal bastırırlarsa, Rougonlar nüfuzlarını kaybedeceklerdi, hatta faaliyetleri yarı yolda

kalacaktı; faydalı olmak için ne vakit bulabileceklerdi, ne de imkân. Devlet memurlarının genel bir paniğe kapılarak tamamıyla çekimser kalmasını hayal ediyorlardı. Eğer meşru hükümet idaresi olduğu gibi ortadan kalkarsa, kendileri de Plassans'ın kaderine bir güncük tek başlarına sahip olurlarsa, yükselişlerinin temelini sağlamca atmış olacaklardı. Bereket versin ki yönetimde bu işi göze alacak kadar inançlı veyahut muhtaç insan yoktu. Kaymakam hür fikirli bir adamdı, herhalde şehrin iyi şöhreti sayesinde yürütme kuvveti onu orada unutmuştu; mizaç bakımından çekingen, iktidarını sonuna kadar kullanmaktan âciz bir adam olduğu için, bir ayaklanma hareketi karşısında hayli şaşalayacak olsa gerekti. Bu adamın demokrasi davasına taraftar olduğunu bilen, o itibarla gayretkeşlik edeceğinden korkmayan Rougon'lar, sadece onun nasıl bir tutum alacağını merak ediyorlardı. Belediyeden de korkuları yoktu. Belediye başkanı Mösyö Garçonnet, Saint-Marc Mahallesi'nin 1849'da tayin ettirmeyi başardığı bir kralcıydı; cumhuriyetçilerden nefret ediyor, onlara hayli hor bakıyordu. Fakat bazı kilise mensuplarıyla pek yakın dost olduğu için, Bonapartçıların yapacağı bir hükümet darbesine etkin bir biçimde yardım edemezdi. Öteki memurlar da aynı durumdaydı. Sulh hâkimleri, posta müdürü, tahsildar ve defterdar Mösyö Peirotte, mevkilerini kilisenin temsil ettiği irtica zümresine borçlu olduklarından, imparatorluk rejimini bağırlarına basamazlardı. Rougon'lar bu adamlardan nasıl yakayı sıyıracaklarını, sonra ortalığı tertemiz edip nasıl yalnızca kendilerinin sivrileceğini pek bilmemekle beraber, kurtarıcı rollerini ellerinden almak isteyen kimse bulunmadığını görüyor, her şeye rağmen büyük ümitler besliyorlardı.

Sonuca yaklaşılıyordu. Kasımın son günleri, bir hükümet darbesi rivayeti dolaşmaya, başkan prensin kendisini imparator seçtirmek istediği suçlaması işitilmeye başlayınca, Granoux:

"İyi ya canım, ne seçtirmek istiyorsa seçelim, yeter ki şu cumhuriyetçi serserileri kurşuna dizdirsin!" diye haykırmıştı.

Uyuyor zannettikleri Granoux'nun bu sözleri büyük bir heyecan uyandırdı. Marki duymamış gibi yaptı, fakat bütün burjuvalar eski badem tacirinin sözlerini başlarını sallayarak onayladılar. Hatta zengin olduğu için yüksek sesle onaylamaktan çekinmeyen Roudier,

göz ucuyla da Carnavant'a bakarak, durumun artık tahammül edilebilir olmadığını, Fransa'nın bir an önce kimin eliyle olursa olsun düzeltilmesi gerektiğini söyledi.

Marki yine bir şey söylemedi, onun bu susması kabullenme olarak görüldü. Muhafazakârlar zümresi, bunun üzerine kralcılıktan vazgeçerek, imparatorluk lehinde dileklerde bulunma cesaretini gösterdi.

Kumandan Sicardot ayağa kalktı.

"Dostlarım," dedi. "Bugün ancak bir Napolyon, tehdit altında bulunan şahısları ve malları koruyabilir. Korkmayın, Plassans'da asayişin sürmesi için icap eden tedbirleri aldım."

Gerçekten de Kumandan, Rougon'la sözbirliği ederek, tabyalar civarında, ahırımsı bir yerde bir miktar mermi ile çok sayıda tüfek saklamıştı. Aynı zamanda güvenebileceğini düşündüğü ulusal muhafızların yardımını da sağlamıştı. Sözleri çok güzel bir tesir yaptı. O akşam, sarı salonun o kendi halinde burjuvaları ayrılırlarken, şayet kıpırdamaya kalkışacak olurlarsa "kızılları" öldüreceklerinden bahsediyorlardı.

1 Aralık'ta Pierre Rougon, Eugène'den bir mektup aldı; her zamanki ihtiyatlılığıyla yatak odasına kapanıp mektubu okudu. Félicité onun odadan çıktığı zaman çok heyecanlı olduğunu fark etti. Bütün gün yazıhanenin etrafında fırıl fırıl döndü. Gece olunca daha fazla dayanamadı. Kocası uyur uyumaz usulca kalktı, yeleğin cebinden yazıhanenin anahtarlarını aldı, mümkün mertebe gürültü etmemeye çalışarak mektubu kaptı. Eugène buhranın patlak vereceğini babasına on satır yazı ile bildiriyor, annesine durumu haber vermesini tavsiye ediyordu. Onu haberdar etmek zamanı gelmişti, nasihatlerine ihtiyacı olabilirdi.

Ertesi gün Félicité, Rougon'un meseleyi açmasını bekledi, fakat ses seda çıkmadı. Merakını itirafa cesaret edemedi, yine bir şey bilmiyormuş gibi davranmaya devam etti; kendisini herhalde başka kadınlar gibi boşboğaz ve zayıf sanan kocasının bu budalaca kuşkularına öfkeleniyordu. Pierre, erkeğe evde üstünlüğün kendisinde olduğu zannını veren kocalık gururuyla, geçmişte başlarına gelen bütün talihsizlikleri karısına yüklemişti. Ailenin işlerini tek başına

idare ettiğini sandığından beri, her şeyin mükemmel yürüdüğünü zannediyordu. Onun için, karısından hiç nasihat istememeye, oğlunun tavsiyelerine rağmen ona hiçbir şey söylememeye karar verdi.

Bu, Félicité'nin gücüne gitti; zaferi kazanmayı Pierre kadar hararetle istemese işi baltalayacaktı. Başarı için canla başla çalışmaya devam etti, fakat bir yandan da öç alacak bir an kolluyordu.

"Ah! Adamakıllı bir korksa, büyük bir budalalık etse!.." diye düşünüyordu. "Gelip süklüm püklüm bana danıştığını bir görsem de bu sefer kuralları ben koysam!"

Félicité'yi tasalandıran şey, kendi yardımı olmadan zafere ulaştığı takdirde Pierre'in muhakkak takınacağı o kudretli efendi tavrıydı. Herhangi bir noter kâtibine tercih ettiği bu köylü çocuğuyla evlendiği zaman, onu ipini dilediği şekilde çekeceği, sapasağlam bir kukla gibi kullanmayı aklına koymuştu. Halbuki en can alacak günde, kukla o gafil hantallığıyla tek başına hareket etmek istiyordu! İhtiyar kadının bütün o kurnaz ruhu, ateşli çalışkanlığı isyan ediyordu. Pierre'in, annesine elli bin franklık makbuzu imzalatırken verdiği türden ani kararlara çok yatkın olduğunu biliyordu; ince eleyip sık dokumayan, iyi bir maşaydı Pierre, fakat özellikle büyük kıvraklık isteyen o günün şartları içinde, onu idare etme ihtiyacını duyuyordu Félicité.

Hükümet darbesine ait resmî haber Plassans'a bir perşembeye rastlayan 3 Aralık günü öğleden sonra geldi ancak. Akşam saat yedi olur olmaz sarı salonda eksiksiz toplanılmıştı. Buhranı hepsi şiddetle arzu ettiği halde, çoğunun yüzünde belli belirsiz bir endişe okunuyordu. Sonu gelmez gevezelikler arasında olaylara ilişkin yorumlar yapıldı. Benzi ötekiler gibi hafifçe atmış olan Pierre, fuzuli bir ihtiyatlılık göstererek, orada bulunan kralcılarla Orléans'cıların önünde Prens Louis'nin kestirip atan hareketini mazur gösterme lüzumunu duydu.

"Halkın oyuna başvurulacağı söyleniyor," dedi. "Millet dilediği hükümeti seçmekte serbest olacak. Başkan, meşru yöneticilerimizin karşısında işin başından çekilecek tıynette bir insandır."

Yalnızca tam bir asilzade gibi soğukkanlı duran Marki bu sözleri bir gülümsemeyle karşıladı. Ötekiler, o andaki heyecan içinde, sonra

olacak işlere hiç kulak asmıyorlardı. Bütün siyasi kanaatler yok oluyordu. Roudier, eski bir esnaf olarak Orléans hanedanına duyduğu muhabbeti unutarak, Pierre'in lafını ağzına tıktı. Hep bir ağızdan:

"Muhakeme yürütmeyelim," diye haykırıştılar. "Asayişi muhafaza etmeyi düşünelim."

Bu adamcağızlar cumhuriyetçilerden müthiş surette korkuyorlardı. Halbuki Paris'te olup biten hadiseler haber alındığı zaman, şehirde pek hafif bir heyecan duyulmuştu. Kaymakamlık kapısına yapıştırılan duvar ilanlarının karşısına birikenler olmuştu; birkaç yüz işçin'in işlerini bıraktıkları, bir direniş hareketi hazırlamaya çalıştıkları da rivayet ediliyordu. Hepsi bundan ibaretti. Hiçbir vahim kargaşalık kopmayacakmış gibi görünüyordu. Civar şehirlerin, köylerin takınacakları tutum daha endişe verici bir meseleydi, fakat onların hükümet darbesini nasıl karşıladıkları henüz bilinmiyordu.

Saat dokuza doğru Granoux nefes nefese geldi, alelacele toplantıya çağrılan belediye meclisinin oturumundan geliyordu. Heyecandan kısılan bir sesle, belediye başkanı Mösyö Garçonnet'nin, çekincelerini dile getirmekle beraber, asayişi en şiddetli vasıtalarla muhafazaya karar verdiğini söyledi. Fakat sarı salonda en fazla dedikoduya sebep olan haber, kaymakamın istifa haberi oldu; bu devlet memuru, içişleri bakanlığının telgraflarını Plassans halkına bildirmeyi kesin bir dille reddetmişti. Granoux'nun ifadesine göre, kaymakam şehirden ayrılmış, telgraflar belediye başkanı tarafından duvarlara asılmıştı. Fransa'da demokratça görüşlerini savunma cesaretini gösteren biricik kaymakam belki de oydu.

Mösyö Garçonnet'nin kararlı tutumu Rougon'ları için için endişelendirdiyse de, kendilerine meydanı boş bırakan kaymakamın kaçışını dillerine doladılar. Sarı salon grubunun hükümet darbesini kabul ettiği, emrivakilerin açıkça lehinde bulunduğu, o tarihî gecede karara bağlandı. Vuillet'ye bu doğrultuda bir makale yazma görevi verildi, makale ertesi gün *La Gazette*'te yayımlanacaktı. O da, Marki de hiçbir itirazda bulunmadılar. Herhalde arada sırada isimlerini huşuyla ima ettikleri esrarengiz kimselerden talimat almışlardı. Kiliseyle asilzadeler sınıfı, müşterek düşman olan cumhuriyeti ezmek için, galiplere yardım etmeye şimdiden razıydı.

O gece, sarı salonda müzakere devam ederken, Aristide endişeden soğuk soğuk terler döküyordu. Son Louis altınını ortaya süren bir kumarbaz bile asla böyle bir endişe duymuş değildir. O gün, amirinin istifası onu çok düşündürmüştü. Onun defalarca "hükümet darbesi başarısız kalacaktır," dediğini işitmişti. Dar kafalı, dürüst bir adam olan bu devlet memuru, sonunda demokrasinin kazanacağına inanmakla beraber, direnerek bu zafer uğrunda çalışmak cesaretini gösteremiyordu. Aristide sarih bilgiler edinmek için sık sık kaymakamın kapılarını dinlerdi; kör gibi yürüdüğünü hissediyor, hükümet kapısından hırsızlama kaptığı haberlere sımsıkı yapışıyordu. Kaymakamın görüşü dikkatini çekti, fakat yine de şaşırıp kalmıştı. "Prens'in yenileceğine eminse niçin uzaklaşıyor?" diye düşünüyordu. Bununla beraber, bir karar vermek zorunda olduğu için, muhalefete devam etmeyi aklına koydu. Hükümet darbesinin çok aleyhinde bir makale yazdı, ertesi günkü sayıda çıkmak üzere hemen o akşam *l'Indépéndant* gazetesine götürdü. Bu makalenin provalarını düzeltmiş, âdeta yüreği ferahlamış olarak eve dönüyordu ki Banne Sokağı'ndan geçtiği sırada düşünmeden başını kaldırdı, Rougon'ların pencerelerine baktı. Bu pencereler pırıl pırıl aydınlıktı. Gazeteci endişeli bir merakla:

"Acaba yukarıda ne kumpas kuruyorlar?" diye düşündü.

O zaman, son olaylar hakkında sarı salonun ne düşündüğünü anlamayı şiddetle arzuladı. Bu irticacı zümreye orta derecede bir zekâ atfediyordu, fakat şüpheleri de dirilmeye başlamıştı; insanın dört yaşındaki bir çocuktan öğüt isteyebileceği o anlardan birini yaşıyordu. Granoux ile ötekiler aleyhinde yaptığı yayınlardan sonra, o an babasının evine girmeyi aklından geçiremezdi. Yine de yukarı çıktı, merdivende bir karşılaşma olursa nasıl acayip bir surat ifadesi takınacağını düşünüyordu. Rougon'ların kapısına gelince yalnızca birtakım boğuk sesler işitti.

"Çocuk muyum neyim," diye söylendi. "Korkudan aptallaştım."

Aşağı inmek üzereydi ki annesinin bir misafiri uğurlamakta olduğunu işitti. Tavan arasına çıkan küçük merdivenin oluşturduğu karanlık kovuğa kendini atacak vakti ancak bulabildi. Kapı açıldı, Marki gözüktü, peşi sıra da Félicité çıktı. Mösyö de Carnavant, her-

halde sokakta ellerini sıkmak zorunda kalmamak için, yeni şehirli rantiyelerden daha önce çıkıp giderdi hep. Merdiven başında sesini alçaltarak:

"Ee, küçük," dedi, "bu adamlar benim zannettiğimden daha ödlekmiş. Böyle adamlarla Fransa, hangi gözü pek insan elini uzatırsa, onun elinde kalır."

Sonra kendi kendine konuşur gibi acı acı ekledi:

"Belli ki krallık modern zamanlara göre fazla dürüst kalıyor. O, devrini tamamladı."

Félicité:

"Eugène buhranı babasına önceden haber vermişti. Prens Louis'nin zaferini muhakkak görüyor," dedi.

Marki merdivenin ilk basamaklarını inerken:

"Yoo, cesaretle yürüyebilirsiniz!" diye cevap verdi. "İki üç güne kadar memleketin adamakıllı eli ayağı bağlanacak. Allahaısmarladık, yarın görüşürüz, küçük."

Félicité tekrar kapıyı örttü, sığındığı karanlık kovukta Aristide'in gözleri açılmıştı. Marki'nin sokağa çıkmasını beklemedi, merdivenleri dörder dörder indi, deli gibi dışarı fırladı; sonra *l'Indépéndant* gazetesi matbaasına doğru koşmaya başladı. Kafasının içinde yığınla düşünce çarpışıyordu. Öfkeden kuduruyor, ailesini kendisini aldatmakla suçluyordu. Ne demek! Eugène annesiyle babasını durumdan haberdar ediyordu da annesi ağabeysinin mektuplarını ona hiçbir zaman göstermemişti ha! Halbuki kendisi onun nasihatlerine körü körüne uyardı. Ağabeysinin hükümet darbesinin başarıya ereceğine muhakkak gözüyle baktığını şu anda tesadüfen öğreniyordu! Bu haber, kaymakam olacak o budala yüzünden kulak vermediği bazı önsezilerini doğruluyordu. Hele de kralcı olacak kadar sersem zannettiği halde tam zamanında Bonapartçı olduğu meydana çıkan babasına fena halde öfkelenmişti.

Koşa koşa giderken bir yandan söyleniyordu:

"Bana amma da budalaca işler yaptırdılar ha, şimdi halim duman. Ne ders, ne ders! Granoux benden daha akıllı."

Fırtına gibi gürleyerek *l'Indépéndant* gazetesi idarehanesine girdi, boğuk bir sesle makalesini istedi. Makale sayfaya bağlanmıştı

bile. Sayfayı söktürdü, harfleri domino taşı gibi şiddetle birbirine karıştırarak makaleyi kendi eliyle dağıttıktan sonra ancak sakinleşebildi. Gazeteyi idare eden kitapçı onun bu hareketini alık alık seyretti. Esasen bu hadiseye memnundu, çünkü makaleyi tehlikeli bulmuştu. Fakat *l'Indépéndant*'ın yayımlanabilmesi için mutlaka yazıya ihtiyacı vardı.

"Bana başka bir yazı verecek misiniz?" diye sordu.

Aristide:

"Elbette," diye cevap verdi.

Bir masaya oturdu, hükümet darbesi hakkında gayet hararetli bir methiye yazmaya koyuldu. Daha ilk satırda Prens Louis'nin cumhuriyeti kurtardığına yemin ediyordu. Fakat daha bir sayfa yazmamıştı ki durdu, makalenin gerisini arar gibi oldu. Sansar suratında endişe alametleri beliriyordu.

Nihayet:

"Eve gitmem lazım," dedi. "Yazıyı birazdan gönderirim, icap ederse gazete biraz geç çıkar."

Eve dönerken düşüncelere dalarak ağır ağır yürüdü. Kararsızlığı tekrar başlamıştı. Karşı tarafa bu kadar çabuk katılmaya ne lüzum vardı? Eugène zeki çocuktu, ama belki de annesi onun mektubunda okuduğu basit bir cümlenin manasını abartmıştı. Ne olursa olsun, beklemek ve susmak daha iyiydi.

Bir saat sonra Angèle, şiddetli bir heyecana tutulmuş gibi yaparak kitapçının dükkânına geldi.

"Kocamın eli fena halde yaralandı," dedi. "Evden içeri girerken dört parmağı kapıya sıkıştı. Şiddetli can acılarıyla kıvrana kıvrana bana şu küçük notu yazdırdı, yarın yayımlamanızı rica ediyor."

Ertesi gün, âdeta baştan başa zabıta vukuatıyla dolu olarak çıkan *l'Indépéndant* gazetesinin ilk sütununun başında şu birkaç satırlık yazı vardı:

"Kıymetli arkadaşımız Mösyö Aristide Rougon'un geçirdiği üzücü bir kaza yüzünden bir müddet makalelerini yayımlamaktan mahrum kalacağız. Halihazırdaki ciddi durumda susmak kendisine pek acı gelecektir. Fakat eminiz ki okuyucularımızdan hiçbiri onun

yurtseverlik duygularından ve Fransa'nın mutluluğu lehindeki dileklerinden şüphe etmeyecektir."

Bu muğlak not uzun uzadıya düşünülerek yazılmıştı. Son cümle bütün tarafların lehine yorumlanabilirdi. Böylelikle Aristide, zaferden sonra, galiplerin hakkında yazacağı bir methiye ile makalelerine muhteşem bir şekilde başlamayı tasarlıyordu. Ertesi gün, kolu bir bezle boynuna asılı olarak şehrin her tarafını dolaştı. Gazetedeki notu okuyup ödü patlayan annesi koşup gelmişti; Aristide ona elini göstermek istemedi, ihtiyar kadınla hakikati ona anlatan acı bir lisanla konuştu. Félicité onun yanından ayrılırken, yüreği rahat, biraz alaycı:

"Bir şey değil, geçer. Dinlenmekten başka bir şeye ihtiyacın yok," dedi.

L'Indépendant'ın bölgedeki demokrat gazetelerin çoğu gibi rahatsız edilmemesi, kuşkusuz bu sözümona kaza ile kaymakamın makamını bırakıp gitmesi sayesinde olmuştu.

4 Aralık günü Plassans'da nispeten sakin geçti. Akşamüstü halk bir nümayiş yaptı, jandarmalar gözükünce herkes dağılıverdi. Bir işçi kafilesi Mösyö Garçonnet'ye gelerek Paris'ten gelen telgrafların kendilerine bildirilmesini istedi, belediye başkanı bir çalımla bu isteği geri çevirdi. Kafile dağılırken "Yaşasın cumhuriyet! Yaşasın anayasa!" diye haykırmıştı. Sonra sükûnet yerine geldi. Sarı salon bu zararsız gezintiyi uzun uzun yorumladıktan sonra, işlerin gayet iyi gittiği hükmünü verdi.

Fakat Aralık ayının 5'i ve 6'sı daha endişeli geçti. Civardaki küçük şehirlerin arka arkaya ayaklandıkları işitildi. Bölgenin bütün güney kısmı silaha sarılıyordu; La Palud ve Saint-Martin-de-Vaulx ilk olarak ayaklanmışlar, Chavanoz, Nazères, Poujols, Valqueyras, Vernoux kasabalarını peşleri sıra sürüklemişlerdi. Bunun üzerine sarı salon ciddi bir paniğe kapıldı. Onları asıl tasalandıran şey, Plassans'ın isyan ortasında tek başına kalmış olmasıydı. Asi çeteleri dağda bayırda dolaşıp her türlü haber ulaştırma yolunu kesmiş olsa gerekti. Granoux belediye başkanının hiçbir haber almadığını telaşlı bir tavırla tekrar edip duruyordu. Bazı kimseler de Marsilya'da kanın gövdeyi götürdüğünü, Paris'te de müthiş bir ihtilal patlak

verdiğini söylemeye başlamışlardı. Kumandan Sicardot burjuvaların ödlekliğine fena halde öfkeleniyor, askerlerinin başında öleceğinden bahsediyordu.

7 Aralık pazar günü dehşet son haddini buldu. Bir tür irtica komitesinin devamlı olarak toplantı halinde bulunduğu sarı salon, saat altı olur olmaz, benzi atmış, tir tir titreyen birtakım adamcağızlarla doldu; bunlar bir cenaze odasındaymış gibi aralarında kısık sesle konuşuyorlardı. O gün, takriben üç bin kişilik bir asiler çetesinin, en fazla üç fersah uzakta bir köy olan Alboise'da toplandığı haber alınmıştı. Gerçi bu çetenin Plassans'ı solunda bırakarak vilayet merkezi üzerine yürüyeceği iddia ediliyordu, fakat hareket planı değişebilirdi; nasırlı işçi ellerinin boğazlarını sıktığı vehmine kapılmak için, korkak rantiyelerin asileri birkaç kilometre uzakta hissetmeleri yeterdi. O sabah, ihtilalin bir taslağını görmüşlerdi; Plassans'daki birkaç cumhuriyetçi, şehirde ciddi bir şeye teşebbüs edemeyeceklerini görüp La Palud ve Saint-Martin-de-Vaulx'daki kardeşlerine katılmaya karar vermişlerdi; saat on bir sularında ilk grup *La Marseillaise*'i söyleyerek ve birkaç cam kırarak Rome Kapısı'ndan çıkıp gitmişti. Granoux'nun pencerelerinden biri zarar görmüştü. Granoux hadiseyi korkudan dili dolaşarak anlatıyordu.

Şimdi sarı salon şiddetli bir endişe içinde kıvranıyordu. Kumandan asilerin yürüyüşü hakkında bilgi edinmek üzere uşağını göndermişti. Bu adamın dönüp gelmesi bekleniyor, bir yandan da pek şaşılacak tahminler yürütülüyordu. Toplantıda bütün üyeler hazırdı. Roudier ile Granoux koltuklarına yığılmış, melûl melûl bakışıyorlardı; arkalarında işten çekilmiş tacirler zümresi şaşkın şaşkın sızlanıyordu. Fazla korkar gibi görünmeyen Vuillet, dükkânını ve kendisini korumak için alacağı tedbirleri, tavan arasına mı yoksa mahzene mi saklanacağını düşünüyor, mahzeni tercih ediyordu. Pierre'le kumandan bir aşağı bir yukarı dolaşıyor, ara sıra bir iki söz ediyorlardı. Eski zeytinyağı taciri, dostu Sicardot'nun cesaretinden birazı kendisine geçsin diye ona yapışıyordu. Pierre buhranı uzun zamandan beri beklemekteydi, heyecandan boğulmasına rağmen sakin görünmeye çalışıyordu. Marki'ye gelince, her zamankinden

daha zarif, daha güler yüzlüydü; bir köşeye çekilmiş, pek neşeli gözüken Félicité ile konuşuyordu.

Nihayet kapı çalındı. Salondakiler silah sesi işitmiş gibi ürperdiler. Félicité kapıyı açmaya gittiği sırada içeride bir ölüm sessizliği vardı; sararmış, endişeli yüzler kapıya doğru dönüyordu. Kumandanın uşağı soluk soluğa eşikte gözüktü, efendisine tepeden inme haber verdi:

"Efendim, asiler bir saate kadar burada olacak."

Bu haber yıldırım gibi tesir etti. Hepsi haykırışarak doğruldu, kollar tavana doğru kalktı. Dakikalarca kimse kimsenin ne dediğini anlayamadı. Habercinin etrafını almış, sorular yağdırıyorlardı. Kumandan nihayet:

"Hay Allah kahretsin!" diye haykırdı. "Böyle bağırıp durmasanıza! Sakin olun, yoksa hiçbir işe karışmam!"

Hepsi derin derin göğüs geçirerek yerlerine çöktü. O zaman ayrıntıları öğrenebildiler. Uşak çeteye Tulettes'le rastlamış, acele geri dönmüştü.

"En az üç bin kişi var," dedi. "Asker gibi bölük bölük ilerliyorlar. Aralarında esirler görür gibi oldum.

Burjuvalar dehşet içinde:

"Esirler mi?" diye haykırıştı.

Marki incecik sesiyle lafa karıştı:

"Elbette! Haber aldığıma göre asiler muhafazakâr diye tanınmış kimseleri tutukluyorlarmış."

Bu haber sarı salondakileri büsbütün şaşırttı. Birkaç burjuva gizlenecek emin bir yer bulmak için önlerinde fazla zaman olmadığını düşünerek kalktı, kapıdan sıvıştılar.

Cumhuriyetçilerin insanları tutukladıkları haberi Félicité'yi şaşırtır gibi oldu. Marki'yi bir kenara çekti:

"Bu adamlar tutukladıkları kimseleri ne yapıyorlar?"

Mösyö de Carnavant:

"Ne yapacaklar, peşlerine takıp götürüyorlar," diye cevap verdi. "Onları mükemmel birer rehine saysalar gerek."

İhtiyar kadın acayip bir sesle:

"Yaa!" dedi.

Sonra salonda cereyan eden o tuhaf panik sahnesini düşünceli bir edayla tekrar seyre koyuldu. Burjuvalar yavaş yavaş ortadan kayboldu; çok geçmeden salonda Vuillet ile Roudier'den başka kimse kalmadı, tehlikenin yaklaşması bunlara biraz cesaret vermişti. Granoux'ya gelince, dizlerinin bağı çözüldüğü için o da oturduğu köşede kalakalmıştı.

Sicardot öteki üyelerin kaçıştığını görünce:

"Doğrusunu isterseniz, bana göre böylesi daha iyi," dedi. "Bu korkaklar beni öfkelendiriyordu. İki seneden fazladır bölgedeki cumhuriyetçileri kurşuna dizmekten bahsediyorlar, bugün on paralık bir kestane fişeği bile patlatacakları yok."

Şapkasını aldı, kapıya doğru yürüdü.

"Haydi, vakit daralıyor," diye devam etti. "Gelin, Rougon."

Félicité o anı bekliyor gibiydi. Kapıya doğru atıldı, acar Sicardot'nun peşinden gitmeye pek de can atmayan kocasının yolunu kesti, birdenbire endişelenmiş gibi yaparak:

"Olmaz, sokağa çıkma," diye haykırdı. "Katiyen beni yalnız bırakamazsın. Bu serseriler seni öldürür."

Kumandan hayretle durdu.

"Hoppala!" diye söylendi. "Şimdi de kadınlar sızlanmaya başlarlarsa, tamam... Haydi gelin, Rougon."

İhtiyar kadın gitgide artan bir dehşete kapılır gibi yaparak:

"Hayır, hayır, gelmeyecek," dedi. "Yakasına yapışırım, yine bırakmam.

Bu manzara karşısında pek şaşırıp kalan Marki merakla Félicité'ye bakıyordu. Biraz önce neşeli neşeli konuşan kadın bu muydu? Acaba nasıl bir tiyatro oynuyordu? Bu arada Pierre, karısı mâni olmaya başlayalı, her ne pahasına olursa olsun dışarı çıkmak istiyormuş gibi yapıyordu.

İhtiyar kadın onun bir koluna asıldı, bir kere daha:

"Çıkmayacaksın diyorum sana," dedi.

Sonra kumandana döndü:

"Nasıl olur da direnmeyi düşünebilirsiniz? Onlar üç bin kişi, siz yüz cesur insan bulamazsınız. Boşu boşuna canınıza kıydıracaksınız."

Sicardot sabırsızlandı:

"Ne yapalım, vazife," dedi.

Félicité hüngür hüngür ağlamaya başladı. Kocasının yüzüne gözlerini dikerek devam etti:

"Öldürmeseler bile esir edecekler kocamı, eyvahlar olsun! Terk edilmiş bir şehirde tek başıma ne yaparım!"

Kumandan:

"Asilerin ellerini kollarını sallaya sallaya evimize girmelerine ses çıkarmazsak tutuklanmayacağımızı mı sanıyorsunuz kuzum?" diye haykırdı. "Bir saate varmadan belediye başkanının da, bütün memurların da esir düşeceklerine yemin edebilirim, kocanızla bu salonun müdavimleri de caba."

Marki, Félicité'nin dehşete kapılmış bir tavırla şu soruyu sorarken dudaklarında hafif bir tebessüm belirdiğini görür gibi oldu:

"Acaba?"

Sicardot cevap verdi:

"Elbette! Cumhuriyetçiler arkalarında düşman bırakacak kadar budala değildir. Yarın Plassans'da bir tek devlet memuru, bir tek namuslu vatandaş kalmayacaktır."

Kumandanın ağzından hünerle kaptığı bu sözler üzerine Félicité kocasının kolunu bıraktı. Pierre sokağa çıkıyormuş gibi yapmaktan vazgeçti. Karısının becerikli taktiğini kavrayamamış, kendisiyle gizlice işbirliği ettiğinin zerre kadar farkına varmamış olmakla beraber, onun sayesinde tam bir mücadele planı hazırlamış bulunuyordu.

Kumandana:

"Bir karar vermeden önce iyice düşünmek lazım," dedi. "Ailelerimizin gerçek menfaatlerini unuttuğumuzu söylemekte karım belki de haksız değil."

Félicité'nin dehşet dolu feryatlarını ödleklere mahsus bir hayranlıkla dinleyen Granoux:

"Elbette, hanımefendi haksız değil," dedi.

Kumandan hızlı bir hareketle şapkasını başına geçirdi, sert sert:

"Haklı haksız, ne olursa olsun," dedi. "Ben ulusal muhafız kumandanıyım, şu dakikada belediye binasında bulunmam gerekirdi. Doğrusunu söyleyin, korkuyorsunuz, beni yalnız bırakıyorsunuz... Öyleyse hoşça kalın."

Kapının tokmağını çevireceği sırada Rougon birdenbire onu durdurdu.

"Dinleyin, Sicardot," dedi.

Sonra Vuillet'nin kepçe kulaklarını açtığını görünce onu bir köşeye çekti. Orada alçak sesle asilerin arkasından şehirde asayişi temin edebilecek birkaç azimli kişi bırakmanın savaş kurallarına uygun bir tedbir olacağını anlattı. Fakat inatçı kumandan görevinden ayrılmamakta ayak direyince, Rougon ihtiyat kuvvetin başına kendisinin geçmesi teklifinde bulundu.

"Bana silahlarla mühimmatın bulunduğu hangarın anahtarını verin, adamlarımızdan elli kişi kadar ayırın, ben kendilerini çağırıncaya kadar bir yere kımıldamamalarını söyleyin," dedi.

Sicardot bu ihtiyat tedbirlerine nihayet razı oldu, hangarın anahtarını ona teslim etti. O anda direnişe geçmenin fayda vermeyeceğini kendisi de anlamıştı, fakat ne olursa olsun bizzat tehlikeye atılmayı da istiyordu.

Bu konuşma esnasında Marki, kurnaz bir tavırla Félicité'nin kulağına bir iki kelime fısıldadı. Herhalde oynadığı tiyatrodan dolayı kendisini tebrik ediyordu. İhtiyar kadın hafifçe gülümsemekten kendini alamadı. Sicardot'nun Rougon'un elini sıkarak evden çıkmaya hazırlandığını görünce yine o telaşlı halini aldı.

"Sahi, gidiyor musunuz?" diye sordu.

Sicardot:

"Eski bir Napolyon askeri serserilerden asla korkmaz," diye cevap verdi.

Merdiven sahanlığına çıkmıştı bile. Granoux seğirtti, ona seslendi:

"Eğer belediyeye gidiyorsanız, neler olduğunu belediye başkanına haber verin. Ben korkmasın diye koşup karıma haber vermeye gidiyorum."

Bu kez Félicité Marki'nin kulağına eğilmiş, için için sevinerek şu sözleri mırıldanıyordu:

"Allah biliyor ya, şu münasebetsiz kumandanın tutuklanmasını tercih ederim. Fazla gayretkeş."

Bu arada Rougon, Granoux'yu tekrar salona getirmişti. Bulunduğu köşeden olup bitenleri sessizce seyreden ve ihtiyat tedbirleri alınması tekliflerini sertçe başını sallayarak uygun bulan Roudier de yanlarına geldi. Marki ile Vuillet de yerlerinden kalkınca, Pierre:

"Şimdi yalnız kaldık," dedi. "Hepimiz huzur isteyen insanlarız, saklanmamızı teklif ediyorum, muhakkak bir tutuklamadan kurtulalım, kuvvet tekrar bizim tarafa geçince de serbest kalalım."

Granoux az daha onu kucaklayacaktı, Roudier ile Vuillet rahat bir nefes aldılar. Zeytinyağı taciri böbürlenerek devam etti:

"Yakında sizlere ihtiyacım olacak baylar. Plassans'da asayişi yeniden kurma şerefi bize ait olacak."

Vuillet, Félicité'yi endişelendiren bir heyecanla:

"Bize güvenebilirsiniz," diye haykırdı.

Vakit daralıyordu. Şehri daha iyi savunmak için saklanmaya karar veren, Plassans'ın bu acayip savunucuları, her biri bir kovuğa gizlenmek için telaşla dağıldılar. Pierre karısıyla yalnız kalınca, ona eve kapanma gafletinde bulunmamasını, gelip kendisini soran olursa küçük bir seyahate gittiği cevabını vermesini tembih etti. Félicité işi aptallığa vurup korkar gibi yaparak bütün bu işlerin sonunun nereye varacağını sorunca, Pierre sert bir cevap verdi:

"O senin üstüne vazife değil. İşlerimizin idaresini bana bırak. O zaman her şey daha iyi olur."

Birkaç dakika sonra Banne Sokağı'nın alt başına doğru hızlı hızlı iniyordu. Sauvaire mesiresine varınca, eski mahalleden silahlı bir işçi kafilesinin *La Marseillaise* marşını söyleyerek çıktığını gördü.

"Vay canına!" diye söylendi. "Tam zamanında çıkmışım. İşte şehir ayaklanıyor."

Rome Kapısı'na doğru adımlarını hızlandırdı. Orada bekçi kapıyı açmayı ağırdan alınca Pierre soğuk soğuk terler döktü. Yola daha ilk adımını atar atmaz ayışığında, dış mahallenin öbür ucunda, tüfekleri ufacık beyaz pırıltılar saçan asiler kafilesini gördü. Koşa koşa Saint-Mittre Çıkmazı'na girdi, uzun yıllardan beri gitmediği annesinin evine daldı.

IV

ANTOINE MACQUART, Plassans'a Napolyon'un düşüşünden sonra dönüp geldi. İnanılmaz bir şans eseri olarak, imparatorluğun son ve kanlı seferlerinden hiçbirisine katılmamıştı. Depo taburundan depo taburuna dolaşmış, onu bir askerin sürdüğü sersemce hayattan çekip çıkaracak hiçbir hadise olmamıştı. Bu hayat onun yaradılıştan gelen kusurlarını büsbütün artırdı. Tembelliğine haklı sebepler buldu. Sayısız kere ceza almasına sebep olan ayyaşlığı o andan itibaren gözünde gerçek bir dinî inanç halini aldı. Fakat onu beter bir hayta haline getiren asıl şey, akşamın ekmeğini sabahtan kazanan yoksullara karşı duyduğu kibirli küçümsemeydi.

Arkadaşlarına sık sık:

"Memlekette param var," diyordu. "Askerlik süremi bitirdikten sonra burjuva hayatı yaşayabileceğim."

Bu inanç ve koyu cehaleti onbaşı rütbesine bile çıkmasına engel oldu.

Plassans'dan ayrıldığı günden beri, kardeşi onu oradan uzakta tutmak için bin türlü bahane uydurduğundan, bir tek gün bile izinli gelmemişti. O sebeple Pierre'in, analarının servetini ele geçirmek için nasıl hünerli bir yol bulduğundan da katiyen haberi yoktu. Derin bir kayıtsızlık içinde yaşayan Adélaïde, sadece sağlıklı olduğunu haber vermek için bile olsa, ona üç mektup yazmamıştı. Para istemek için defalarca yaptığı başvuruların çoğu cevapsız kaldığı halde içine hiç şüphe girmemiş, kırk yılda bir yirmi frankçık para koparmak için çektiği zahmeti Pierre'in pintiliğine vermekle yetinmişti. Bu durum, onun yerine orduya girecek birini tutacağını sıkı sıkı vaat etmesine rağmen kendisini askerlik hizmetinde inim inim inleten kardeşine karşı kinini artırmaktan başka bir işe yaramadı.

Eve dönünce artık ufacık çocuk gibi boyun eğmeyeceğine, dilediği gibi yaşamak için servetten kendi payını açıkça isteyeceğine ant içiyordu. Kendisini memlekete getiren posta arabasında giderken, tatlı tatlı bir tembel hayatı geçireceğini kuruyordu. Ümitlerinin yıkılışı müthiş oldu. Dış mahalleye gelip de Fouque'ların bostanını orada göremeyince şaşırıp kaldı. Annesinin yeni adresini başkalarına sormaya mecbur oldu. Orada kıyametler koptu. Adélaïde malların satıldığını ona fütursuzca söyledi. Antoine köpürdü, anasına el kaldıracak kadar ileri gitti.

Zavallı kadın sürekli:

"Kardeşin ne varsa hepsini aldı; sana bakacak, öyle anlaştık," deyip duruyordu.

Antoine nihayet oradan çıktı, dönüşünü haber verdiği Pierre'in yanına koştu; Pierre, onu, ilk söyleyeceği kaba sözde bütün ilişkilerini kesecek şekilde karşılamaya hazırlanmıştı.

Zeytinyağı taciri, Antoine'la mahsus senli benli konuşmadı.

"Beni dinleyin," dedi. "Kafamı kızdırmayın, yoksa sizi kapı dışarı ederim. Sonuç itibarıyla sizi tanımıyorum. Aynı ismi taşımıyoruz. Annemin kötü yola sapması benim için zaten yeterince fena bir şey, bir de piçlerinin buraya gelip bana hakaret etmesine razı olamam. Size karşı iyi niyetler besliyordum, ama mademki küstahlık ediyorsunuz, hiçbir şey yapmayacağım, kesinlikle yapmayacağım."

Antoine öfkeden neredeyse boğulacaktı.

"Ya paramı, paramı geri verecek misin hırsız herif?" diye haykırdı. "Yoksa seni mahkemelere mi sürükleyeyim?"

Pierre omuz silkiyordu. Gitgide daha sakinleşerek:

"Bende size ait para yok," dedi. "Annem servetini dilediği şekilde kullandı. Onun işlerine burnumu sokacak değilim. Her türlü miras ümidinden kendi isteğimle vazgeçtim. Sizin pis suçlamalarınız bana tesir etmez."

Kardeşi bu soğukkanlılık karşısında büsbütün çileden çıkarak neye inanacağını bilemez vaziyette kekelemeye başlayınca, Pierre, Adélaïde'in imzaladığı makbuzu gözlerinin önüne koyuverdi. Bu belgeyi okuyunca Antoine büsbütün yıkıldı.

Âdeta sakinleşmiş bir sesle:

"Pekâlâ," dedi. "Bundan sonra ne yapacağımı ben bilirim."

Aslına bakılırsa, hangi çareye başvuracağını bilemiyordu. Hissesine sahip olmak ve öcünü almak için derhal çare bulmaktaki aczi, şiddetli öfkesini daha da artırıyordu. Annesinin yanına döndü, onu çirkin bir sorguya çekti. Biçare kadın oğluna Pierre'e başvurmasını tavsiye etmekten başka bir şey söyleyemiyordu.

Antoine küstah küstah haykırdı:

"Siz beni mekik gibi oradan oraya dolaştıracağınızı mı zannediyorsunuz? Paracıkların hanginizde olduğunu öğrenmesini bilirim ben. Yoksa sen çoktan erittin mi parayı?"

Sonra annesinin eski ahlaksızlığını ima ederek, son meteliklerini de başka bir hergeleye mi yedirdiğini sordu. Babasını bile işe karıştırdı; "O ayyaş Macquart muhakkak ölünceye kadar seni tırtıklamıştır, çocuklarını kuru tahtada bıraktı," diyordu. Biçare kadın sersem sersem dinliyordu. Yanaklarından iri damlalar dökülüyordu. Çocuk gibi korkarak kendini savundu; oğlunun sorularına hâkim karşısındaymış gibi cevaplar veriyor, yanlış bir şey yapmadığına yeminler ediyor, kendisinin bir kuruş bile almadığını, hepsini Pierre'in aldığını ısrarla, mütemadiyen tekrarlayıp duruyordu. Nihayet Antoine anasının sözlerine inanır gibi oldu.

"Ah! Ne hergele herif!" diye söylendi. "Demek beni askerlikten kurtarmaması da bundanmış."

Antoine annesinin evinde, köşeye atılmış bir hasır parçası üzerinde yatmak zorunda kaldı. Memlekete cepleri tamtakır dönmüştü; onu asıl çileden çıkartan şey, kardeşi onun gördüğü kadarıyla iyi işler yapar, bol bol yiyip içer, horul horul uyurken, kendisinin sokağa fırlatılan bir köpek gibi baştan atılması, beş parasız kalması, ısınacak ateşi, yatacak bir yeri olmamasıydı. Elbise alacak parası olmadığı için, ertesi gün ayağında emir eri pantolonu, başında emir eri kasketiyle sokağa çıktı. Şans eseri bir dolabın içinde vaktiyle Macquart'a ait olan, yıpranmış, paralanmış, sarımtırak kadifeden eski bir ceket buldu. Şehri bu acayip kılıkla dolaştı, başına gelenleri anlattı, adalet istedi.

Danışmaya gittiği insanlar onu horgörüyle karşıladılar, öfkesinden ağladı. Taşrada, düşmüş ailelere karşı herkes insafsız davranır.

İnsanların kanaatince, Rougon-Macquart'lar birbirlerini yemekle atalarından kalma tıynetlerini gösteriyorlardı; halk, onları ayıracak yerde, elinden gelse birbirlerini ısırmaya kışkırtacaktı. Gerçi Pierre irsî lekesinden temizlenmeye başlıyordu. Dolandırıcılığı hoşa gitmişti; bazı kimseler daha da ileri giderek, eğer paranın üstüne sahiden oturduysa iyi ettiğini, bunun şehirdeki sefillere iyi bir ders olacağını söylediler.

Antoine ,cesaretini kaybetmiş bir halde eve döndü. Bir avukat, uzun sürecek bir davaya dayanacak kadar parası olup olmadığını kurnazca sorup öğrendikten sonra, tiksinir gibi bir tavırla, kirli çamaşırını aile içinde yıkamasını tavsiye etmişti. Bu adamın dediğine bakılırsa, iş karışık görünüyordu; mahkeme uzun sürecekti, davanın kazanılması da şüpheliydi. Hem zaten para lazımdı, çok para lazımdı.

Antoine o akşam annesine karşı daha haşin davrandı, hıncını kimden alacağını bilmediği için bir gün önceki suçlamaları tekrar sıraladı; zavallı kadın gece yarısına kadar utancından ve korkusundan tir tir titredi. Adélaïde'in Pierre'den aylık aldığını öğrenen Antoine, kardeşinin elli bin frangı cebe indirdiğine kanaat getirmişti. Fakat öfkesinden domuzluk ediyor, hâlâ annesinden şüphe ediyormuş gibi davranıyor, bu kötülük yüreğini soğutuyordu. Kuşkulu bir tavırla annesini mütemadiyen sorguya çekiyor, servetini âşıklarla yediğini sanırmış gibi yapıyordu. Sonunda kaba kaba:

"Ee, babamdan başka âşığın yok değildi ya," dedi.

Bu son darbe üzerine Adélaïde yerinden kalktı, sendeleye sendeleye gitti, eski bir sandığın üzerine yığıldı, bütün gece orada hıçkıra hıçkıra ağladı.

Antoine kardeşine karşı girişeceği mücadeleyi tek başına ve beş parasız başarıya ulaştıramayacağını çok geçmeden anladı. Önce Adélaïde'i davasına dahil etmeye çalıştı, onun ileri süreceği bir suçlama vahim sonuçlar verebilirdi. Fakat bu pek gevşek, pek uyuşuk, biçare kadın, Antoine'ın daha ilk sözlerinde, büyük oğlunu rahatsız etmek istemediğini kesin bir dille anlattı.

"Ben talihsiz bir kadınım," dedi. "Öfkelenmekte haklısın. Ama çocuklarımdan birini hapishaneye yollarsam çok büyük vicdan azabı çekerim. Yok, beni dövmene razıyım, bu işi yapamam."

Antoine anasından gözyaşından başka bir şey elde edemeyeceğini anladı; müstahak olduğu cezayı zaten bulduğunu, kendisine hiç acımadığını söyledi sadece. Oğlunun arka arkaya çıkardığı kavgalar yüzünden sarsılan Adélaïde o akşam her zamanki gibi bir sinir buhranına yakalandı; gözleri açık, ölü gibi kaskatı kesilip kaldı. Genç adam kadını yatağına fırlattı, sonra giysisinin yakasını gevşetmeye bile lüzum görmeden evde para aramaya başladı. Kırk frank kadar bir şey buldu. Onu aldı; annesi oracıkta, kasılmış vücuduyla, soluksuz, serili yatarken, o fütursuzca çıktı, Marsilya posta arabasına bindi.

Kız kardeşi Ursule'ü alan şapka işçisi Mouret'nin de Pierre'in dolandırıcılığına kızmış olması gerektiğini, karısının menfaatlerini savunmak isteyeceğini düşündü. Fakat iş umduğu gibi çıkmadı. Mouret, Ursule'ü yetim gibi görmeye alıştığını, ne pahasına olursa onun ailesiyle kavga istemediğini açıkça söyledi. Karı kocanın işleri iyi gidiyordu. Çok soğuk karşılanan Antoine alelacele tekrar posta arabasına bindi. Fakat gitmeden önce, şapka işçisinin gözlerinde okuduğu gizli küçümsemenin öcünü almak istedi. Kız kardeşini solgun ve güç nefes alır gibi görmüştü, oradan ayrılırken kocasına sinsi sinsi şu sözü söyleme insafsızlığını gösterdi:

"Dikkat edin, kız kardeşim öteden beri çelimsizdir, onu çok değişmiş gördüm, her an elinizden gidebilir."

Mouret'nin yaşaran gözleri, parmağını açık bir yaraya bastığını ispat etti ona. Bu işçiler de mutluluklarını pek fazla göz önüne seriyorlardı.

Plassans'a dönünce, elinin kolunun bağlı olduğuna iyice kanaat getirmek Antoine'ı daha da tehditkâr kıldı. Bir ay şehrin içinde dolaştı, durdu. Sokak sokak geziyor, önüne gelene hikâyesini anlatıyordu. Annesinden bir frank koparmayı başardı mıydı bir meyhaneye gidip içiyor, "Kardeşim alçağın biri, yakında ben ona göstereceğim!" diye bar bar bağırıyordu. Böyle yerlerde sarhoşlar arasında oluşan tatlı kardeşlik sayesinde, kendisine sevecenlikle bakan dinleyiciler buluyordu; şehrin bütün aşağılık adamları onun kavgasını benimsemişti; yiğit bir askeri yiyecek ekmeksiz bırakan Rougon hergelesi aleyhinde sonu gelmez küfürler savruluyor, sohbet her za-

manki gibi bütün zenginlerin topyekûn mahkûm edilmesiyle sona eriyordu. Annesi üstüne başına daha uygun bir şeyler almayı teklif ettiği halde, Antoine öç alma arzusunu ileri götürerek, hâlâ başında asker kasketi, ayağında emir eri pantolonu, sırtında sarı kadifeden ceketiyle dolaşıyordu. Bu partalları pazar günleri Sauvaire mesiresinde âlemin gözü önüne seriyordu.

En ince zevklerinden biri, günde on defa Pierre'in mağazası önünden geçmekti. Ceketinin deliklerini parmağı ile büyütüyor, adımlarını yavaşlatıyor, bazen sokakta daha fazla kalmak için kapının önünde lafa dalıyordu. Böyle yaptığı günler, kendisine yoldaşlık eden ayyaş ahbaplarından birini alıp getiriyor, ona elli bin frangın nasıl çalındığını anlatıyor, hakaretlerini ve tehditlerini sokakta herkesin duyacağı kadar yüksek sesle savurarak, küfürlerini dükkânın ta içine, duyurmak istediği kimsenin kulağına ulaştırıyordu.

Félicité bu duruma fena halde üzülerek:

"Bu gidişle günün birinde gelip bizim evin önünde dilenecek," diyordu.

Mağrur kadın bu rezaletten son derece büyük bir azap duymaktaydı. Hatta o sıralarda Rougon'la evlendiğine gizli gizli esef bile etti, Rougon'un ailesi de gerçekten pek berbat bir aileydi. Félicité, Antoine'ın sırtında o paçavralarla dolaşmaması için her fedakârlığa hazırdı. Fakat kardeşinin davranışlarından dolayı çılgına dönen Pierre, yanında onun adının söylenmesine bile tahammül edemiyordu. Karısı birkaç kuruş verip bu adamı baştan savmanın belki daha doğru olacağını söylediği zaman, Pierre hiddetle:

"Hayır, hiçbir şey vermem, bir metelik bile," diye haykırıyordu. "Gebersin!"

Bununla beraber, Antoine'ın halinin tahammül edilmez bir şekil almaya başladığını sonunda kendisi de itiraf etti. Bir gün, bu işe bir son vermek isteyen Félicité, yüzünü horgörüyle buruşturarak, "şu herif" dediği Antoine'ı çağırdı. "Şu herif" yanında kendisinden daha pejmürde kılıklı bir arkadaşıyla sokak ortasında ona "kaltak" diye sövmekle meşguldü. Arkadaşı da, kendisi de sarhoştu.

Antoine alaycı bir sesle arkadaşına:

"Gel, gel," dedi. "Bizi içeriden çağırıyorlar."

Félicité geriledi.

"Yalnızca sizinle konuşmak istiyoruz," diye mırıldandı.

Antoine:

"Adam sen de!" dedi. "Arkadaşım iyi çocuktur. Konuşacağımız şeylerin hepsini dinleyebilir. Benim şahidimdir."

Şahit bir iskemleye çöktü. Şapkasını çıkarmadı, ayyaşlara ve küstahlığını hisseden kaba adamlara mahsus sersem sırıtışıyla etrafına bakınmaya başladı. Félicité, nasıl acayip insanları misafir olarak içeri aldığını dışarıdan görmesinler diye, utancından kapının önünde durdu. Bereket versin kocası imdadına yetişti. Pierre'le kardeşi arasında şiddetli bir kavga çıktı. Antoine, dili ağırlaşıp dolaştığı için, aynı şikâyetleri küfürlerle karışık olarak belki yirmi defadan fazla tekrarladı. Hatta sonunda ağlamaya başladı, üzüntüsü neredeyse arkadaşına da sirayet edecekti. Pierre gayet vakarlı bir tavırla kendini savunmuştu. Nihayet:

"Pekâlâ," dedi. "Bedbahtsınız, size acıyorum. Bana pek ağır hakaretlerde bulundunuz, ama ben yine de anabir kardeş olduğumuzu unutmuyorum. Fakat size bir şey verecek olursam, bilin ki bunu sizden çekindiğim için değil, sırf iyilik olsun diye vereceğim. İşinizi yoluna koymak için yüz frank versem razı mısınız?"

Bu beklenmedik yüz frank teklifi Antoine'ın arkadaşının pek hoşuna gitti. Memnun bir tavırla onun yüzüne baktı. Bu bakışın manası açıkça şuydu: "Mademki burjuva yüz frank teklif ediyor, artık sen de ileri geri konuşma!" Lakin Antoine, kardeşinin işi güzellikle halletme eğiliminden faydalanmak niyetindeydi. "Benimle alay mı ediyorsun?" diye sordu; o, yüz frank değil, hissesine düşen on bin frangı istiyordu.

Arkadaşı:

"Hata ediyorsun, hata ediyorsun," diye söylendi.

Pierre sabrı tükenerek ikisini de kapı dışarı edeceğini söyleyince Antoine yelkenleri suya indirdi, birdenbire yalnız bin franga razı oldu. Bu rakam üzerinde tam on beş dakika daha kavga ettiler. Dükkânın önünde kalabalık birikmeye başlıyordu. Félicité araya girdi. Telaşla:

"Bana bakın," dedi. "Kocam size iki yüz frank versin, ben de size bir takım elbise alayım, bir senelik kira ile de bir ev tutayım."

Rougon öfkelendi. Fakat Antoine'ın arkadaşı pek memnun oldu.

"Bu iş tamam," dedi. "Arkadaşım bu teklifi kabul ediyor."

Antoine gerçekten de yüzünü ekşiterek kabul ettiğini söyledi. Daha fazla bir şey koparamayacağını anlıyordu. Para ile elbiseyi kendisine ertesi gün göndermeleri kararlaştı. Birkaç gün sonra, Félicité bir ev bulur bulmaz, Antoine oraya yerleşecekti. Çıkıp giderlerken genç adamla beraber gelmiş olan ayyaş, önce ne kadar küstah davrandı ise şimdi o kadar saygılı hareket etti; alçakgönüllü ve acemi bir tavırla karı kocayı belki on defadan fazla selamladı, sanki Rougon'ların lütfu kendisine mahsusmuş gibi birtakım teşekkürler geveledi.

Bir hafta sonra Antoine eski mahallede büyük bir odaya yerleşmiş bulunuyordu. Genç adamın artık kendilerini rahat bırakmayı kesin olarak taahhüt etmesi üzerine, Félicité vaat ettiğinden de fazlasını yaparak, bu odaya bir karyola, bir masa, birkaç da iskemle koydurmuştu. Adélaïde oğlunun kendi yanından ayrılmasına hiç üzülmedi; onu evinde tuttuğu kısa zaman içinde, üç aydan fazla kuru ekmekle sade suyla hayat geçirmeye mahkûm olmuştu. Antoine aldığı iki yüz frangı çabucak yiyip bitirdi. Bu parayı hayatını kazanmasını sağlayabilecek bir küçük ticaret işine yatırmayı bir an bile aklından geçirmemişti. Tekrar meteliksiz kalınca, hiçbir zanaatı olmadığı, devamlı çalışmadan da hiçbir şekilde hoşlanmadığı için, yine Rougon'ların kesesinden para çekmek istedi. Fakat şartlar aynı değildi, onları korkutmayı başaramadı. Hatta Pierre bu fırsattan istifade ederek onu kapı dışarı etti, bir daha evine ayak basmasını yasakladı. Antoine eski suçlamalarına tekrar başladıysa da nafile; kardeşinin âlicenaplık gösterdiğini Félicité'nin önüne gelene anlatması sayesinde öğrenen şehir halkı, Antoine'ı haksız buldu ve tembellikle suçladı. Lakin açlık Antoine'ın canına tak etmişti. Babası gibi kaçakçılık edeceğini, ailesinin şerefini kirletecek marifetler işleyeceğini söyleyerek tehditler savurdu. Rougon'lar omuz silkip geçtiler, Antoine'ın hayatını tehlikeye atamayacak kadar korkak ol-

duğunu biliyorlardı. Nihayet Antoine, kendi yakınlarına ve bütün cemiyete karşı için için bir öfke duyarak, iş aramaya razı oldu.

Dış mahalledeki meyhanelerden birinde, evinden çalışan bir sepetçiyle tanışmıştı. Ona yardımcılık etmeyi teklif etti. Az bir zaman içinde sepet ve küfe yapmayı öğrendi. İşçiliği kaba olan bu mal düşük fiyatla satılıyor, kolay elden çıkarılıyordu. Antoine çok geçmeden kendi hesabına çalışmaya başladı. Yorucu olmayan bu zanaat hoşuna gidiyordu. Canı istediği zaman dilediği gibi tembellik edebiliyordu, onun asıl istediği de zaten buydu. Çaresiz kaldığı zaman çalışıyor, alelacele bir düzine kadar sepet örüyor, pazara götürüp satıyordu. Cebinde para kaldığı müddetçe serseri serseri geziyor, o şarapçıdan bu şarapçıya dolaşıyor, açık havada yan gelerek yiyor içiyordu; sonra parası bitip bir gün aç kalınca, homurdana homurdana sepetlik sazlarını tekrar eline alıyor, hiçbir iş görmeden yaşayan zenginlere veryansın ederek çalışmaya başlıyordu. Sepetçilik zanaatı bu şekilde işlenirse pek kazançsız bir iştir; Antoine, ucuz söğüt dalı tedarik etmenin çaresini bulmamış olsaydı, kazancı sarhoşluk masrafını bile karşılamaya yetmezdi. Bu söğüt dallarını hiçbir zaman Plassans'dan satın almadığı için, aylık ihtiyacını civar bir şehirden tedarik ettiğini söylüyor, orada daha ucuza söğüt dalı sattıklarını iddia ediyordu. İşin doğrusu şuydu ki, aysız geceler Viorne söğütlüklerini yoluyordu. Hatta bir defasında orman bekçisine yakalandı, birkaç gün hapiste yattı. Antoine işte o günden itibaren şehirde koyu cumhuriyetçilik taslamaya başladı. Su kenarında sakin sakin çubuğunu tüttürürken orman bekçisinin kendisini tutukladığını iddia etti.

"Benden kurtulmak istiyorlar, çünkü fikirlerimi biliyorlar," diye ekliyordu. "Ama benim o hergele zenginlerden korkum yok!"

Bununla beraber, on sene süren bir tembellikten sonra, Macquart pek fazla çalıştığı kanaatine vardı. Aklından hiç çıkmayan emeli, hiçbir iş görmeden rahat yaşamak için bir usul icat etmekti. Kollarını kavuşturup oturabilmek şartıyla açlığa razı olan bazı tembeller gibi kuru ekmek ve sade suyla yaşayarak tembellik etmek işine gelmiyordu. Onun istediği, güzel yemekler yiyip sabahtan akşama kadar yan gelmekti. Bir ara, Saint-Marc Mahallesi'ndeki asil-

zadelerden birinin yanına uşaklığa girmeye kalktı. Fakat ahbaplarından bir seyis, efendilerinin titizliğinden bahsederek onu korkuttu. Macquart sepet yapmak için lazım olan söğüt dallarını parayla satın almak zorunda kalacağı günün yaklaştığını anlayarak sepet işinden soğumuştu; para karşılığında bir başkasının yerine tekrar askere gitmek üzereydi ki bir kadınla tanıştı, bu tanışma planlarını değiştirdi.

Bütün şehrin, ismini kısaltarak Fine diye tanıdığı Joséphine Gavaudan otuz yaşlarında iriyarı bir kadındı. Erkek yüzü gibi kocaman, kemikli bir yüzü, çenesinde ve dudaklarında seyrek fakat müthiş uzun tüyleri vardı. İcabında yumruğuna bile güvenen, acar bir kadın olduğunu söylerlerdi. Geniş omuzları, iri kolları karşısında küçük haşarılar derin bir saygı duyar, onun bıyıklarını görünce gülümsemeye bile cesaret edemezlerdi. Buna rağmen Fine'in çocuk sesi gibi incecik, pürüzsüz bir sesi vardı. Kendisiyle düşüp kalkanlar, bu kadının korkutucu görünüşüne rağmen koyun gibi yumuşak başlı olduğunu söylüyordu. İşte pek hamarat olduğu için bir kenara para koyabilirdi, fakat içkiye düşkündü, anason rakısına bayılırdı. Onu pazar akşamları sıklıkla evine koltukta götürmeye mecbur olurlardı.

Fine bütün hafta bir hayvan inadıyla çalışırdı. Üç dört iş birden görür, mevsimine göre halde meyve yahut suda pişmiş kestane satar, birkaç rantiyenin ev işlerine bakar, ziyafet günlerinde burjuva evlerinde bulaşık yıkamaya gider, boş zamanlarında eski sandalyelerin hasırlarını tamir ederdi. Bütün şehirde esasen sandalye tamircisi olarak tanınmıştı. Güneyde hasır sandalye tüketimi pek fazladır, herkes hasır sandalye kullanır.

Antoine Macquart, Fine'le halde tanıştı. Kışın sepet satmaya oraya gittiğinde, ısınmak için Fine'in kestane pişirdiği fırının yanında dururdu. En hafif işten bile dehşet duyan bir adam olduğu halde bu kadının çalışkanlığına hayran oldu. Bu iriyarı mahlukun görünüşteki haşinliği altında yavaş yavaş birtakım çekingenlikler, gizli kalmış iyi taraflar sezdi. Buram buram tüten tenceresinin karşısında durup hayran hayran bakan pejmürde kılıklı oğlanlara avuç avuç kestane verdiğini görürdü sıkça. Bazen de, belediye-

den gelen pazar müfettişi hırladığı zaman, Fine iri yumruklarının farkında değilmiş gibi ağlamaklı olurdu. Antoine sonunda bu kadının tam kendisine yarayacak kadın olduğuna hükmetmişti. Fine hem onun hesabına hem kendi hesabına çalışacak, evde de emir Antoine'da olacaktı. Kadın ona yorulmaz, itaatli bir dolap beygirliği edecekti. Fine'in içkiye olan düşkünlüğünü gayet doğal buluyordu. Böyle bir evliliğin kârlı taraflarını iyice hesapladıktan sonra ona yüreğini açtı, Fine son derece memnun oldu. O güne kadar hiçbir erkek ona sataşmaya cesaret edememişti. Antoine'ın haydutların daniskası olduğunu ne kadar söyledilerse de fayda etmedi; Fine, gürbüz vücudunun çoktan beri özlediği evliliği reddetme cesaretini kendisinde göremedi. Daha düğün akşamından itibaren genç adam, karısının hal civarında, Civadière Sokağı'ndaki evine gelip yerleşti. Üç odadan ibaret olan bu ev kendi evinden çok daha iyi döşeliydi. Antoine karyolaya serili bir çift yumuşacık döşeğe uzanınca rahat bir nefes aldı.

İlk günler işler pek yolunda gitti. Fine eskisi gibi çeşitli işleriyle uğraşıyordu; Antoine, kendisinin de şaştığı bir tür erkeklik gururuyla, o zamana kadar bir ayda yapmadığı sayıda sepeti bir hafta içinde ördü. Fakat pazar günü patırtı koptu. Evde yüklüce bir para vardı, karı koca bu paranın büyük bir kısmını yediler. Geceleyin ikisi de bulut gibi sarhoş olup birbirlerini eşek sudan gelinceye kadar dövdüler. Fakat ertesi gün kavganın nasıl başladığını bile hatırlayamadılar. Saat on sularına kadar muhabbetleri pek yolundaydı; sonra Antoine, Fine'i şiddetle dövmeye başlamış, Fine de öfkelenmiş, yumuşak başlılığını unutmuş, yediği tokat sayısında yumruk indirmişti. Ertesi gün hiçbir şey olmamış gibi yine gayretle işe koyuldu kadın. Fakat kocası için için kin güderek geç kalktı, sonra da akşama kadar güneşte piposunu tüttürdü.

O andan itibaren Macquart'lar böyle sürüp gideceği belli olan bir yaşayış şekli tutturdular. Kadının kocasını geçindirmek için kan ter içinde çalışması gerektiğinde âdeta zımnen anlaşmışlardı. Çalışmaktan yaradılış itibarıyla hoşlanan Fine itiraz etmedi. İçmediği zamanlar melek gibi sabırlıydı; kocasının tembelliğini pek doğal buluyor, onu en küçük işlerden bile sakınmaya çalışıyordu.

Tek küçük zevki olan anason rakısını içince de huysuzlaşmıyordu, ama hakkını arıyordu; bu çok sevdiği içkinin önüne oturup fazlaca kaçırdığı akşamlar, Antoine kavga çıkaracak olursa, Fine tembelliğini, nankörlüğünü yüzüne vurarak onun üstüne çullanıyordu. Komşular karı kocanın odasında muntazaman çıkan patırtılara alışıktı. Antoine'la Fine kıyasıya dövüşüyorlardı; kadın haylaz oğluna haddini bildiren ana gibi vuruyordu, fakat koca hain ve kindar davranıyor, hesaplı vuruyordu; kaç defa biçareyi sakat etmesine ramak kaldı.

Fine ona:

"Bacağımı yahut kolumu kırarsan marifet yapmış olursun sanki. O zaman seni kim besleyecek, miskin?" diyordu.

Bu kavgalar dışında, Antoine bu yeni hayatını gayet iyi buluyordu. Karnı tok, sırtı pekti, canı istedikçe içkisini de içiyordu. Sepetçiliği tamamıyla bırakmıştı; bazen, fazla canı sıkıldığı zamanlar, o hafta pazara götürmek üzere bir düzine kadar sepet örmeye niyetleniyordu, fakat çoğu defa, başladığı ilk sepeti bile tamamlamıyordu. Bir kanepenin altına yerleştirdiği söğüt dalı demetini yirmi sene içinde tüketemedi.

Macquart'ların üç çocuğu oldu. İkisi kız, biri oğlandı.

Evlendiklerinden bir sene sonra, 1827'de doğan ilk çocukları Lisa evde kalmadı. Gayet sağlıklı, yanağından kan damlayan, tombul, güzel bir kızdı, annesine çok benziyordu. Fakat anasındaki dolap beygiri sadakati onda yok gibiydi. Macquart onun sırtından rahat rahat yaşamayı iyice aklına koymuştu. Lisa daha ufacık çocukken, bir pasta versinler diye bütün gün çalışmaya razı oluyordu. Henüz yedi yaşına basmadan, komşuları olan posta müdürü kadın çocuğu pek sevdi. Yanına aldı, kendisine ahretlik yaptı. 1839 senesinde kocası ölüp de kendisi de Paris'e gidince, Lisa'yı beraberinde götürdü. Annesiyle babası kızlarını âdeta ona büsbütün vermişlerdi.

Ertesi sene dünyaya gelen ikinci kızları Gervaise doğuştan topaldı. Sarhoşluk esnasında, herhalde karı kocanın boğuştukları kepaze gecelerden birinde peydahlanmış olduğu için, sağ bacağı eğri ve inceydi; anasının azgın bir sarhoşluk ve kavga esnasında katlandığı dayakların acayip, irsî bir mahsulüydü. Gervaise cılız kaldı; Fine

çocuğun sapsarı ve pek çelimsiz olduğunu görünce, vücudu kuvvetlenmeye muhtaç bahanesiyle, onu anason rakısıyla beslemeye başladı. Biçare mahluk daha fazla kurudu. İnce uzun bir kızdı; vücuduna daima bol gelen giysileri, içinde bir şey yokmuş gibi üstünden dökülürdü. Sıskacık, sakat vücudu üzerinde nefis bir taşbebek başı, zarif, narin, yuvarlak ve solgun, ufak bir yüzü vardı. Sakatlığı ona âdeta bir güzellik veriyor, her adımda vücudu ölçülü bir salınışla hafifçe bükülüyordu.

Macquart'ların oğlu Jean üç sene sonra doğdu. Gervaise'in zayıf vücuduna hiç de benzemeyen gürbüz bir oğlan oldu. Büyük kız gibi anasına çekmişti, fakat yüzü ona benzemiyordu. Rougon-Macquart ailesinde muntazam çizgili bir yüze sahip ilk çocuk oydu; zekâsı kıt, yaradılışı ciddi, hantal ve donuk bir mahluktu. Bu çocuk günün birinde başına buyruk bir mevki edinmek azmiyle büyüdü. Okula düzenli olarak devam etti, hayli kalın olan kafasına bir parça hesap ve imla dersi sokabilmek için çok uğraştı. Sonra bir zanaatkârın yanına çırak girdi, aynı gayretle çalıştı; başkalarının bir saatte öğrendiklerini o ancak bir günde öğrenebildiği için bu sebatı daha takdire değer bir şeydi.

Yavrucaklar eve yük oldukları müddetçe Antoine söylendi durdu. Boşuna masraf kapısıydılar, onun payını da yutuyorlardı. Kardeşi gibi o da bir daha çocuk peydahlamamaya yemin etmişti, ne bulurlarsa yiyen bu mahluklar analarıyla bababalarını kuru tahtada bırakıyorlardı. Sofrada beş kişi oldukları günden beri, annelerinin en yağlı parçaları Jean'a, Lisa'ya ve Gervaise'e verdiğini gördükçe, Antoine'ın sızlanışı işitilecek şeydi.

"Tamam, tıkıştır bakalım, patlasınlar yemekten!" diye söyleniyordu.

Fine çocuklara ne zaman bir giysi, bir çift kundura alsa, Antoine günlerce somurturdu. Ah! Bilseydi, kendisini günde dört metelikten fazla tütün içmemeye mecbur eden, akşam yemeklerinde sofraya sık sık o çok nefret ettiği patates yahnisinin konmasına sebep olan bu bir sürü yumurcağı asla peydahlamazdı.

Sonra sonra, Jean'la Gervaise ilk kazanmaya başladıkları birer frankları kendisine getirmeye başlar başlamaz, çocukların işe ya-

rar tarafları da bulunduğu hükmünü verdi. Lisa çoktan gitmişti. Antoine, kendisini annelerine beslettiği gibi, hiç seslerini çıkarmayan iki çocuğa da besletti. Bu, daha baştan aklına koyduğu bir kazanç kapısı olmuştu onun için. Küçük Gervaise sekiz yaşına basar basmaz komşu bademcinin yanına girdi, badem kırmaya başladı; günde yarım frank kazanıyor, bu parayı babası krallar gibi cebine indiriyor, Fine bile bu paranın nereye gittiğini sormaya cesaret edemiyordu. Sonra genç kız bir çamaşırcının yanına çıraklığa girdi; işçiliğe geçip de günde iki frank kazanmaya başlayınca, o iki frank da Macquart'ın elinde aynı şekilde eridi. Marangozluk zanaatı öğrenen Jean da hafta başları aldığı parayı annesine teslim etmeden önce yolda Macquart'a rastlayacak olursa aynı şekilde soyuluyordu. Ara sıra Macquart'ın bu parayı elden kaçırdığı olurdu, o zaman müthiş surat asardı. Bir hafta karısına ve çocuklarına öfkeli öfkeli bakar, hiç yoktan çatacak yer arardı, fakat yine de hiddetinin sebebini itiraf etmeyecek kadar utanması vardı. Ertesi hafta ödeme günü gözcülük eder, çocukların kazancını ellerinden kapmayı başarır başarmaz günlerce ortadan kaybolurdu.

Dayak yiye yiye, komşu oğlan çocuklarla bir arada sokakta büyüyen Gervaise on dört yaşında gebe kaldı. Çocuğun babası on sekiz yaşında bile yoktu. Lantier isminde bir sepiciydi. Macquart öfkelendi. Sonra iyi bir kadın olan Lantier'nin annesinin çocuğu yanına almaya razı olduğunu öğrenince öfkesi geçti. Fakat Gervaise'i kendi yanında alıkoydu. Kız bir frank gündelik almaya başlamıştı, Antoine onu evlendirme lafını ağzına almaktan kaçındı. Dört sene sonra Gervaise bir oğlan daha doğurdu, Lantier'nin annesi onu da istedi. Bu sefer Macquart büsbütün göz yumdu. Fine, sepici ile konuşup, etrafta dedikodu uyandırmaya başlayan bu durumu bir hale yola koymanın münasip olacağını çekine çekine kendisine söyleyince, Antoine kızını yanından ayırmayacağını, kendisini ayartan herife onu ileride, "kızına layık bir erkek olup mobilya satın alacak kadar parası bulunduğu zaman" vereceğini söyleyerek kesip attı.

O tarih, Antoine Macquart'ın en rahat yaşadığı devir oldu. Pahalı kumaşlardan redingotlarla, pantolonlarla bir burjuva gibi giyinmeye başladı. İtinayla tıraş oluyordu, âdeta yağlanmıştı; meyhane

meyhane dolaşan, bet beniz uçuk, üst baş parça parça o eski serseri değildi artık. Kahvelere gitmeye, gazete okumaya, Sauvaire mesiresinde gezmeye başlamıştı. Cebinde parası oldukça kibarlık taslıyordu. Züğürtlük günlerinde ise evinden çıkmıyor, ininde oturmak zorunda kaldığı, kahve içmeye gidemediği için öfkeleniyordu; böyle günlerde fakirliğinden dolayı bütün insanlığa kabahat bulur, öfkeden ve hasetten çatlar, o hale gelirdi ki Fine ona acır, gece kahveye gidebilsin diye evde bulunan son frangı çoğu zaman eline verirdi. Mübarek adam aşırı derecede bencildi. Gervaise eve ayda altmış frank para getirdiği halde incecik basma elbiselerle geziyor, halbuki kendisi Plassans'ın en iyi terzilerinden birine yaptırdığı siyah atlas yelekler giyiyordu. Jean, günde üç dört frank para kazanan bu koca oğlan, belki de daha hayâsızca soyuluyordu. Babasının sabahtan akşama kadar oturduğu kahvehane tesadüfen onun patronunun dükkânıyla karşı karşıyaydı; çocuk, elinde rende veya testereyle çalışırken, meydanın öte tarafından, "Mösyö" Macquart'ın kahvesine şeker koyduğunu, küçük rantiyelerden biriyle piket* oynadığını görebiliyordu. Tembel ihtiyar onun parasıyla kumar oynuyordu. Jean kahveye hiç gitmezdi, bir fincan kahveye verecek beş frangı hiç olmazdı. Antoine ona genç kız muamelesi ediyor, cebinde bir santim para bırakmıyor, vaktini nasıl geçirdiğine dair dakikası dakikasına hesap soruyordu. Zavallıcık arkadaşlarına uyup da Viorne kıyısında yahut Garrigues yamaçlarında kır gezintisine çıkarak bir gün kaybetse, babası öfkelenir, el kaldırır, on beş günlük yevmiyeden dört frank eksildi diye uzun zaman kin güderdi. Oğlunu işte böyle şahsi menfaati yüzünden emri altında tutuyor, hatta genç marangozun sevistiği metresleri kendi metresi sayacak kadar ileri gidiyordu. Macquart'ların evine Gervaise'in arkadaşları olan on altı, on sekiz yaşında işçi kızlar gelirdi. Buluğa erme çağında olan bu kızlar atak ve neşeli şeylerdi; kışkırtıcı, ateşli bir halleri vardı; bazı geceler odayı gençlikleri ve neşeleriyle doldururlardı. Her türlü zevkten mahrum, parasızlık yüzünden evde kapalı oturan zavallı Jean, bu kızlara arzu dolu, ışıl ışıl gözlerle bakardı. Fakat ona yaşattıkları küçük oğ-

Piket: Bir iskambil oyunu. *-ed.*

lan çocuk hayatı zavallıya yenemediği bir çekingenlik verir, Jean kız kardeşinin arkadaşlarıyla oyun oynar, onlara parmaklarının ucuyla dokunmaya bile zor cesaret ederdi. Macquart onun haline acıyarak omuz silker, alaycı bir üstünlük tavrı takınarak:

"Ne bön şey!" derdi.

Karısı arkasını dönünce de genç kızları enselerinden öperdi. Hatta Jean'ın ötekilerden daha fazla peşinde dolaştığı genç bir çamaşırcı kızla işi daha ileri götürdü. Bir akşam kızı âdeta onun kolları arasından çaldı. İhtiyar külhani zamparalığa özeniyordu.

Metresinin sırtından geçinen erkekler vardır. Antoine Macquart da aynı derecede utanmazlık ve hayâsızlıkla karısının, çocuklarının sırtından geçiniyordu. Zerre kadar ar etmeden evi soyup soğana çeviriyor, evde bir şeyler kalmayınca sokakta keyfediyordu. Üstelik bir de büyüklük taslıyor, kahveden dönüşte evde kendisini bekleyen sefaletle alay ediyor, yemeği berbat buluyor, Gervaise'e sersemin biri diyor, Jean'ın hiç adam olmayacağını söylüyordu. En yağlı parçayı kendisi yediği zaman bencil zevkine gömülerek ellerini ovuşturuyordu; sonra zavallı iki çocuk yorgunluktan harap, masaya dayanıp uyurken, o keyifli keyifli piposunu tüttürüyordu. Günleri bomboş, mutlu geçiyordu. Orospu gibi masraflarını başkalarına gördürmek, meyhane peykesinde tembel tembel yan gelip oturmak, akşam serinliğinde mesirede yahut Mail deresi kenarında gezinti yapmak ona pek doğal görünüyordu. Gitgide aşk kaçamaklarını oğluna anlatmaya başladı, Jean onun anlattığı şeyleri aç bir adam gibi gözleri parıl parıl yanarak dinliyordu. Annelerini kocasının naçiz bir cariyesi gibi görmeye alışık olan çocuklar bu duruma itiraz etmiyorlardı. Karı koca ikisi de sarhoş oldukları zaman Antoine'ı kıyasıya pataklayan bu yaman kadın, aklı başındayken hâlâ onun karşısında tir tir titriyor, evde zorbalık etmesine ses çıkarmıyordu. Gündüzleri pazarda kazandığı paraları Antoine geceleri aşırdığı halde, kadın üstü kapalı sitemler etmekten başka bir şey yapmıyordu. Bazen Antoine o haftanın parasını önceden yer, ölesiye çalışan biçare kadını mankafalıkla, işin içinden çıkamamakla suçlardı.

Fine kuzu gibi sakin davranır, o koca vücuttan çıktığı için pek acayip gelen incecik, pürüzsüz sesiyle cevap verir, artık yirmi ya-

şında olmadığını, para kazanmanın zorlaştığını söylerdi. Sonra derdini unutmak için bir litre anason rakısı alır, gece Antoine kahveye gittikten sonra kızıyla beraber kadeh kadeh onu içerdi. Onların sefahati de buydu. Jean gider yatardı; ana kız masanın başında kalır, hafif bir gürültü duyarlarsa şişeyle kadehleri kaldırmak için kulak kabartır, otururlardı. Macquart geciktiğinde, farkına varmadan, böyle azar azar sarhoş oldukları olurdu. Belli belirsiz bir gülümsemeyle sersem sersem bakışan ana kız, sonunda dilleri dolaşarak konuşmaya başlarlardı. Gervaise'in yanakları yer yer pembeleşir, çok narin, ufak taşbebek yüzü sersemce bir mutluluk ifadesine bürünürdü; bu çelimsiz, soluk benizli çocuğun yanakları sarhoşluktan kıpkırmızı kesilerek, nemli dudaklarına ayyaşların salak gülüşünün yayılması, yüreğe eza veren bir manzara oluştururdu. Fine iskemlesine çöker kalır, yayıldıkça yayılırdı. Bazen gözcülük etmeyi unutur yahut merdivende Antoine'ın ayak seslerini duyunca şişelerle kadehleri kaldıracak takat bulamazlardı. Böyle günlerde Macquart'ların evinde dövüşülürdü. Jean babasıyla anasını ayırmak, kız kardeşini götürüp yatırmak için yatağından kalkmaya mecbur olurdu; onun yardımı olmasa, Gervaise'in yerde yatıp uyuması işten değildi.

Her zümrenin gülünç ve rezil tarafları vardır. Haset ve kin ateşiyle kavrulan, bütün toplumdan öç almayı kuran Antoine Macquart, cumhuriyeti mutlu bir devir gibi karşıladı; bu devirde komşunun kasasını soyup ceplerini dolduracağını, hatta komşu zerre kadar hoşnutsuzluk gösterirse onu boğacağını umuyordu. Kahvede geçirdiği ömür, anlamadan okuduğu gazete makaleleri onu müthiş bir geveze haline getirmişti; siyaset bahsinde dünyanın en acayip teorilerini ileri sürüyordu. Macquart'ın nasıl bir kötü niyetle saçma sapan konuşmaya başladığını tasavvur edebilmek için taşrada, küçük kahvehanelerde, okuduklarını içine sindirememiş o hasetçilerden birinin uluorta nutuk vermesini dinlemek lazımdır. Antoine çok konuştuğu, askerlik etmiş olduğu, doğal olarak da azim ve irade sahibi bir insan sanıldığı için safdiller etrafını alıyor, sözlerine pek kulak veriyorlardı. Bir parti önderi olmamakla beraber, etrafına işçilerden oluşan bir küçük kalabalık toplayabilmişti; bunlar,

Antoine'ın hasetten ileri gelen öfkelerini dürüst ve inançlı öfkeler zannediyorlardı.

Antoine daha şubat ayı olaylarında Plassans'ı avcunun içine aldığına kanaat getirmişti; sokaklardan geçerken, şaşkın şaşkın dükkânlarının kapısı önünde duran küçük esnafa alaycı alaycı bakışlarında açıkça şu mana okunuyordu: "Bizim günümüz de geldi, kuzucuklarım, sizlere nasıl da eğlenceli bir hora teptireceğiz!" İnanılmaz derecede küstahlaşmıştı; muzaffer bir kumandan, bir zorba rolü oynuyordu. O derecede ki kahvede içtiği şeylerin parasını vermez oldu, gözlerini devire devire baktıkça karşısında tir tir titreyen kahvenin sahibi enayi de ona hesap pusulası çıkarma cesaretini asla gösteremedi. Antoine'ın o tarihte içtiği kahvenin haddi hesabı yoktu; bazen ahbaplarına da ikramda bulunuyor, "Millet açlıktan ölüyor, zenginler mallarını fakirlerle paylaşmalı," diye saatlerce haykırıyordu. Kendisi olsa, fakire bir metelik vermezdi.

Antoine'ı böyle azgın bir cumhuriyetçi yapan şey, açıktan açığa irticanın tarafına geçen Rougonlar'dan nihayet öç alacağını ümit etmesi olmuştu. Ah! Gün gelip de Pierre'le Félicité onun insafına kalsaydı, bu ne büyük bir zafer olurdu! Rougon'lar, işleri hayli kötü gitmiş olmakla beraber, burjuva olmuşlardı; halbuki Macquart işçi olarak kalmıştı, bu onu çileden çıkartıyordu. Daha da fenasına giden bir şey vardı: Rougon'ların oğullarından biri avukat, öteki hekim, üçüncüsü memurdu; halbuki kendi oğlu Jean bir marangoz yanında, kızı Gervaise bir çamaşırcı kadının yanında çalışıyordu. Antoine, Rougon'larla Macquart'ları kıyaslayınca, karısının halde kestane satmasından, geceleri de mahallenin yağlı eski hasır iskemlelerini tamir etmesinden büyük bir utanç duyuyordu. Halbuki Pierre kardeşiydi, geliri sayesinde rahat rahat yaşama hakkına kendinden daha fazla sahip değildi. Kaldı ki bugün kibarlık taslaması kendisinden çaldığı para sayesindeydi. Antoine bu bahsi ele alır almaz öfkeden kuduruyordu; saatlerce söyleniyor, eski suçlamalarını dili damağı kuruyana kadar tekrarlıyor, bıkıp usanmadan:

"Eğer kardeşim layık olduğu yerde olsaydı, şu dakikada rant sahibi olan bendim," deyip duruyordu.

Kardeşinin layık olduğu yer neresi diye sorulduğu zaman da müthiş bir sesle "Zindan!" cevabını veriyordu.

Rougon'lar muhafazakârları etraflarına toplayıp Plassans'da belli bir nüfuz kazandıkları zaman, kini daha da fazlalaştı. Kahvedeki budalaca gevezelikleri esnasında sarı salon bir haydut mağarası, milleti boğazlayacaklarına dair her akşam hançerleri üzerine ant içen bir kötü adamlar meclisi olup çıktı. Açları Pierre'in aleyhine daha fazla kışkırtmak için, eski zeytinyağı tacirinin iddia ettiği kadar fakir olmadığı, hazinelerini hasisliğinden ve hırsızlardan korktuğundan dolayı sakladığı dedikodusunu çıkartacak kadar ileri gitti. Böylece, akıl almaz masallar anlatarak birtakım zavallı adamları ayaklandırmayı hedefleyen bir taktik güttü; sonunda bu masallara kendisi de inandı. Şahsi garezlerini ve öç alma arzularını saf bir yurtseverlik maskesi altında gizlemek istiyor, ama pek beceremiyordu; lakin öyle gayret sarf ediyordu, öyle gümbürtülü bir sesi vardı ki o sıralarda hiç kimse onun inançlarından şüpheye düşemezdi.

Aslında bu ailenin bütün fertleri aynı azgın iştahlara sahipti. Macquart'ın aşırı siyasi kanaatlerinin bastırılmış öfkelerden ve acılaşmış hasetlerden ibaret olduğunu bilen Félicité, imkân bulsa onu susturmak için sus payı vermeye hazırdı. Ne yazık ki parası yoktu, kocasının oynadığı tehlikeli oyuna onu ortak etmeye de cesaret edemiyordu. Antoine yeni şehirdeki rantiyeler nezdinde onlara büyük bir zarar veriyordu. Akrabaları olması kâfiydi. Granoux ile Roudier, ailelerinde böyle bir adam bulunmasını, küçümser bir tavırla mütemadiyen yüzlerine vuruyordu. Bu sebeple Félicité bu lekeyi temizlemeyi nasıl başaracaklarını düşünüyor, üzülüyordu.

İleride Mösyö Rougon'un, karısı halde kestane satan, kendisi gece gündüz ayyaşlıkla, tembellikle vakit geçiren bir kardeşi bulunmasının pek feci, pek yakışıksız olacağını düşünüyordu. Antoine'ın âdeta inadına bozmak istediği gizli faaliyetlerinin başarısızlığa uğraması ihtimalini düşünerek korkmaya başlamıştı. Bu adamın sarı salonu herkesin içinde avaz avaz çekiştirdiğini gelip kendisine haber verdikleri zaman, Félicité onun işi inada bindirip kepazelik çıkartarak ümitlerini mahvedebileceğini düşünüyor, ürperiyordu.

Antoine tutumunun Rougon'ları kimbilir ne kadar rahatsız ettiğini anlıyor, sırf sabırlarını tüketmek için günden güne daha koyu siyasi kanaatlere sahipmiş gibi yapıyordu. Kahvede bütün müşterileri başlarını çevirip kendisine baktıran bir sesle, Pierre'den "kardeşim" diye bahsediyor, sokakta sarı salonun müdavimlerinden bir irticacıya rastlasa küfürler homurdanıyordu; bu küfürlere muhatap olan vakarlı burjuva bu büyük cüret karşısında şaşırıyor, gece meseleyi Rougon'lara anlatıyor, bu kötü tesadüften onları sorumlu sayar gibi görünüyordu.

Bir gün Granoux burnundan soluyarak çıkageldi. Daha kapıdan girer girmez:

"Doğrusu tahammül edilir şey değil," diye haykırdı. "Adım başı hakaret görüyoruz."

Sonra Pierre'e dönerek:

"Bayım," dedi, "insanın sizinki gibi bir kardeşi olursa, cemiyet içine salıvermez. Kaymakamlık Meydanı'ndan doğru geliyordum, bu alçak herif yanımdan geçti, bir şeyler mırıldandı, söylediği sözler arasında 'kaşarlanmış dolandırıcı' sözünü apaçık işittim."

Félicité sapsarı kesildi. Granoux'dan özür dileme lüzumunu duydu, fakat beriki ayak diriyor, evine dönmeye kalkıyordu. Marki atıldı, ara bulmaya çalıştı:

"Bu münasebetsiz herifin size kaşarlanmış dolandırıcı demiş olması şaşılacak şey, hakaretin size yönelik olduğuna emin misiniz?"

Granoux şaşaladı; Antoine'ın belki de "Yine o kaşarlanmış dolandırıcının evine mi gidiyorsun?" demiş olmasının pek muhtemel bulunduğunu kabul etmek zorunda kaldı.

Mösyö de Carnavant elinde olmadan dudaklarında beliren tebessümü gizlemek için çenesini okşadı.

Bunun üzerine Rougon büyük bir soğukkanlılıkla:

"Tahminime göre, kaşarlanmış dolandırıcı ben olsam gerek," dedi. "Bu yanlış anlamanın düzeltilmiş olmasına memnunum. Rica ederim baylar, sözkonusu adamın yanınıza yaklaşmasına meydan vermeyiniz, ben kendisini tamamıyla reddediyorum."

Fakat Félicité işi bu kadar soğukkanlılıkla ele almıyor, Macquart'ın çıkardığı her kepazelik onu âdeta hasta ediyordu. Sa-

lonuna gelip giden bayların kimbilir neler düşündüğünü düşünerek kaç gece sabahlamıştı.

Hükümet darbesinden birkaç ay önce Rougon'lar imzasız bir mektup aldılar. Üç sayfa dolusu iğrenç küfürlerle dolu bu mektupta, eğer üyesi oldukları parti mücadeleden galip çıkarsa, Adélaïde'in eski aşk maceralarının kepazeliği ile Pierre'in sefahat yüzünden aptallaşan annesine elli bin franklık bir makbuzu imzalatarak hırsızlık ettiğinin gazeteye yazılacağı tehditi savruluyordu. Bu mektubu okuyunca Rougon beyninden vurulmuşa döndü. Félicité kendini tutamadı, kocasına ailesinin ne yüzkarası, ne pis bir aile olduğunu söyledi, çünkü karı koca mektubun Antoine'ın marifeti olduğundan bir an bile tereddüt etmemişti.

Pierre karamsar bir tavırla:

"Ne pahasına olursa olsun bu alçak heriften yakayı sıyırmalıyız," dedi. "Fazla rahatsız etmeye başladı."

Bu arada Macquart eski taktiğini tekrar ele almış, Rougon'lara karşı, hem de aile üyeleri arasında, kendisine yardımcı arıyordu. Önce *l'Indépéndant* gazetesindeki müthiş makalelerini okuyunca Aristide'e güvenmişti. Fakat genç adam, şiddetli kıskançlık gözünü bürümüş olmakla beraber, amcası gibi bir adamla ortak dava güdecek kadar budala değildi. Antoine'ı avutma zahmetine bile girmedi, onu daima uzaklaştırdı; bu da Antoine'ın Aristide'i şüpheli bir adam saymasına sebep oldu. Antoine'ın saltanat sürdüğü kahvehanelerde gazetecinin gizli bir tahrikçi olduğu bile söylendi. Bu taraftan bir şey elde edemeyen Macquart'ın, kız kardeşi Ursule'ün çocuklarını yoklamaktan başka çaresi kalmamıştı.

Ursule 1839'da ölmüş, kardeşinin şom ağızlılığı böylece gerçekleşmişti. Annesinin sinir nöbetleri onda ağır ilerleyen bir vereme dönmüş, bu verem de genç kadını yavaş yavaş kemirmişti. Geride üç çocuk bırakmıştı: bir memurla evli olan Hélène isimli on sekiz yaşında bir kızla, büyüğü yirmi üç yaşında François, küçüğü altı yaşına yeni basmış bir biçare olan Silvère isimli iki erkek çocuk. Delice sevdiği karısının ölümü Mouret'nin üzerinde yıldırım tesiri yapmıştı. Bir sene siftindi, işine gücüne bakmaz oldu, biriktirdiği parayı kaybetti. Sonra bir sabah onu Ursule'ün giysilerinin hâlâ asılı

durduğu sandık odasında kendini asmış buldular. İyi bir ticaret eğitimi aldırmayı başardığı büyük oğlu kâtip olarak dayısı Rougon'un yanına, ticarethaneden ayrılan Aristide'in yerine girdi.

Rougon, Macquart'lara karşı beslediği derin kine rağmen, çalışkan ve kanaatkâr olduğunu bildiği yeğenini büyük bir memnuniyetle kabul etmişti. İşlerini düzene koymak için kendisine yardım edecek fedakâr bir delikanlıya ihtiyaç duyuyordu. Kaldı ki Mouret'lerin işleri yolunda giderken, iyi para kazanan bu karı kocayı pek takdir etmiş, bu yüzden kız kardeşiyle barışmıştı. Belki de François'yı yanına almayı kabul etmekle ona bir tazminat vermek istiyordu. Çocuğun annesini soymuştu, oğluna iş vermek suretiyle vicdan azabından kurtuluyordu; dolandırıcıların böyle namusluca hesapları vardır. Bu, onun için kârlı bir iş oldu. Yeğeninin şahsında, aradığı yardımcıyı buldu. O tarihte Rougon'lar ticarethanesinin para kazanmamasının kabahati bu kendi halinde, çok dikkatli çalışan, bütün hayatını bir bakkal tezgâhının arkasında, bir zeytinyağı küpüyle bir balık kurusu paketinin arasında geçirmek için yaratılmış sanılacak kadar sessiz sedasız çocukta bulunmamalıdır. François, çehre bakımından annesine çok benzemekle beraber, dürüst düşünceli ve dar kafalı olma bakımından, yaradılış itibarıyla muntazam hayatı seven, esnaflığın sağlam hesaplarından hoşlanan babasına çekmişti. François'yı ticarethanesine aldıktan üç ay sonra Pierre, yaptığını telafi etme fikrini sürdürerek, başından nasıl atacağını bilemediği küçük kızı Marthe'ı nikâhla ona verdi. İki genç birkaç gün içinde birbirlerini sevivermişti. Garip bir durum vardı ki herhalde sevişmelerine ve bu sevgilerinin artmasına o sebep olmuştu: İkisi birbirine şaşılacak derecede çok, bir erkek kardeşle bir kız kardeş kadar fazla benziyordu. François'nın yüzü, Ursule'den dolayı, ninesi Adélaïde'in yüzüydü. Marthe'ın benzerliği daha garipti, Pierre Rougon'da annesini açıkça andıran hiçbir yüz çizgisi bulunmadığı halde, o da Adélaïde'in modeliydi; yüz benzerliği burada Pierre'in üstünden aşmış, kızında daha kuvvetle belirmişti. Hoş, karı kocanın kardeş benzerliği çehrelerinden öteye geçmiyordu. François durmuş oturmuş, hantalca bir adam olan şapkacı Mouret'ye tam yakışır bir evlat olmasına karşılık, Marthe büyükan-

nesi gibi heyecanlı, iç dengesi bozuk bir kızdı; onun, araya fasıla girmiş, tam ve garip bir örneğiydi. Belki de François ile Marthe'ı birbirlerinin kollarına atan şey, aynı zamanda hem çehrelerinin benzerliği hem mizaçlarının aykırılığı olmuştu. Karı kocanın 1840 senesinden 1844 senesine kadar geçen zaman zarfında üç çocukları oldu. François, amcası işten çekilinceye kadar onun yanında kaldı. Pierre ticarethanesini ona bırakmak istiyordu, fakat genç adam Plassans'da ticaretin ne derece az kazançlı bir iş olduğunu biliyordu; bu teklifi reddetti, Marsilya'ya gidip, biriktirdiği bir miktar para ile orada bir iş tuttu.

Macquart, tembelliğinin sebep olduğu kin yüzünden hasis ve sinsi dediği bu çalışkan şişko oğlanı, Rougon'lar aleyhindeki mücadelesine sürüklemekten vazgeçmek zorunda kaldı. Fakat Mouret'nin ikinci oğlu, on beş yaşında bir çocuk olan Silvère'in, aradığı yardımcı olabileceğine hükmetti. Mouret'yi karısının giysileri arasında kendini asmış buldukları zaman, küçük Silvère daha okula bile gitmiyordu. Ağabeysi bu biçare mahluku ne yapacağını bilemediğinden, beraberinde dayısının yanına götürdü. Pierre çocuğun geldiğini görünce suratını buruşturdu, telafi fikrini faydasız bir boğazı besleyecek kadar ileri götürme niyetinde değildi. Silvère'i Félicité de parmağına dolamıştı; kimsesiz bir biçare gibi, çocuğun gözünün yaşı dinmiyordu. O sırada, Rougon'ları nadir ziyaretlerinden birinde büyükannesi onun haline acıdı, onu yanına almak istedi. Pierre pek sevindi, çocuğu gönderdi. Adélaïde'e aydan aya verdiği azıcık maaşı artırmaya bile yanaşmadı, bu para şimdi ikisini de idare edecekti.

O tarihte Adélaïde yetmiş beş yaşına yaklaşmıştı. Bir keşiş hayatı geçirerek ihtiyarladığı için, vaktiyle kaçakçı Macquart'ın boynuna atılmak için seğirten zayıf, ateşli kız değildi artık. Saint-Mittre Çıkmazı'ndaki kulübesinde, içinde yapayalnız yaşadığı, patates ve kuru sebzeyle beslendiği için ayda bir defa bile çıkmadığı o sessiz, kasvetli kovukta katılıp kalmıştı. Yoldan geçerken görenler onu manastırda kapalı otura otura dünyadan elini eteğini çeken, gevşek beyaz tenli, kurulu bebek yürüyüşlü ihtiyar rahibelere benzetiyorlardı. Hep beyaz bir başörtüsünün hanım hanımcık çerçevelediği solgun yüzü,

ölü yüzü gibi hissiz, durulmuş, son derece kayıtsız bir maske gibiydi. Uzun zaman susmaya alıştığı için konuşamaz olmuştu; evinin loşluğu, gözünün önünde hep aynı şeylerin bulunması bakışlarını söndürmüş, gözlerine bir pınar suyu duruluğu vermişti. Dünyadan elini eteğini tamamen çekmiş olmak, fiziksel ve ruhsal aheste bir ölüm, bu kaçık âşık kadını ağırbaşlı bir büyükhanım haline getirmişti. Gözleri hiçbir şey düşünmeden bir noktaya takıldığı, baktığı halde görmediği anlarda, bu parlak ve derin oyuklardan büyük bir iç boşluğu görülüyordu. Adélaïde'in eski şehvet ateşlerinden kala kala gevşemiş bir ten, ihtiyarlıktan titreyen eller kalmıştı. Bir dişi kurt azgınlığı ile sevmişti; şimdi tükenmiş, tabutluk olacak kadar kağşamış zavallı varlığından artık kurumuş bir yaprak yavanlığı yayılıyordu. Bu hal, istemdışı ve buyurgan bir iffetlilik içinde kendi kendini yiyen sinirlerin, şiddetli arzuların garip bir faaliyetinin eseriydi. Macquart'ın, kendi hayatı için vücudu zaruri olan bu adamın ölümünden sonra, Adélaïde'in aşk ihtiyaçları gövdesinde alev alev yanmış, dört duvar arasında kapalı bir kız gibi onu kavurmuş, genç kadın bir an olsun bu ihtiyaçları tatmin etmeyi aklına getirmemişti. Yüz kızartıcı bir hayat geçirse, belki de bu doyurulmayan iştahın sebep olduğu kadar yorulmaz, aptallaşmazdı; oysa bu tatminsizlik, aheste ve gizli bir tahribatla bedenini dönüştürerek yapacağını yapmıştı.

Bu ölü vücutta, bir damla kanı kalmamış gibi görünen bu solgun, ihtiyar kadının vücudunda bazen hâlâ elektrik cereyanları gibi sinir buhranları dolaşıyor, onu coşturuyor, bir saat müddetle ona hayatı o feci kuvvetiyle yaşatıyordu. Adélaïde kaskatı vücuduyla, gözleri apaçık yatağına seriliyordu; sonra hıçkırıklarla boğuluyor, çırpınıyordu. Başını duvarlara çarpmasın diye vücudunu karyolaya bağlamak icap eden isterik deli kadınlar gibi müthiş bir kuvvet peyda ediyordu. Eski ateşli hallerine bu dönüş, birdenbire gelen bu buhranlar, onun biçare hasta vücudunu feci şekilde sarsıyordu. Sanki bütün o ateşli ve ihtiraslı gençliği, altmışlık kadın donukluğuyla kaplanmış vücudunda yüz kızartıcı bir şekilde isyan ediyordu. Sersem sersem yataktan kalktıktan sonra sendeleyerek yürüyor, öyle şaşkın bir halde ortaya çıkıyordu ki dış mahallenin dedikoducu kadınları "Deli kocakarı, içmiş!" diyorlardı.

Küçük Silvère'in çocuk gülümsemesi Adélaïde için son bir solgun ışık oldu, donmuş vücudunu bir parça ısıttı. Yalnızlıktan usandığı, bir nöbet geçirip tek başına ölme ihtimaliyle dehşete kapıldığı için çocuğu yanına almak istemişti. Etrafında dolaşan bu mini miniçocuk ölüme karşı bir teminattı. Sessizliğini bozmaksızın, kurulu bebek hareketlerine bir parça kıvraklık vermeksizin, Silvère'e karşı tarife sığmaz bir sevgi beslemeye başladı. Kaskatı, konuşmadan saatlerce oturup çocuğun oyunlarını seyrediyor, köhne kulübede kopardığı tahammül edilmez patırtıyı hayran hayran dinliyordu. Silvère bir süpürge sopasına binip at koşturmaya, kapılara çarpıp bağıra bağıra ağlamaya başlayalı, o mezar gibi yer çın çın ötüyordu. Çocuk Adélaïde'i yeniden hayata çekiyordu. İhtiyar kadın pek hoş sakarlıklarla bakıyordu ona. Gençliğinde ana olduğunu unutup kendini sevdaya veren bu kadın, Silvère'in yüzünü gözünü silerken, üstünü başını giydirirken, onun o çelimsiz vücudunun üzerine titrerken, bir lohusa gibi yüce hazlar duyuyordu. Bu sevgi, sevme ihtiyacıyla harap olmuş bu kadına tanrının ihsan ettiği bir sevda uyanışı, şiddetten arınmış son bir ihtiras oldu. En keskin arzular içinde yaşamış bu kalbin ölüme yaklaşırken bir çocuğun sevgisiyle dolması ne kadar dokunaklı bir akıbetti.

Adélaïde, hayattan çoktandır elini çektiği için, cana yakın, şişman büyükanneler gibi lafazan olamıyordu; öksüzü bir genç kız gibi utana utana gizlice seviyor, sevgisini gösteren sözler ve hareketler bulamıyordu. Bazen onu dizlerine oturtuyor, donuk gözleriyle uzun uzun yüzüne bakıyordu. Çocuk bu beyaz, sessiz yüzden korkup hıçkırarak ağlamaya başlayınca, kadın yaptığı işten utanır gibi, onu öpmeden hemen yere bırakıyordu. Belki de kaçakçı Macquart'la çocuk arasında belli belirsiz bir benzerlik buluyordu.

Silvère hep Adélaïde'le baş başa olarak büyüdü. Çocukça bir sevgi gösterisiyle ona Dide Hala diyordu, gitgide bu isim ihtiyar kadına mal olup kaldı. Hala tabiri bu şekilde kullanıldığında Provence bölgesinde sevgiyi ifade eden bir şeydir. Çocuk, büyükannesine saygılı bir korkuyla karışık acayip bir sevgi beslemeye başlamıştı. Daha ufacıkken, Adélaïde bir sinir buhranına yakalandığı zaman, Silvère onun yüzünde ortaya çıkan değişikliklerden korkup ağlaya

ağlaya kaçardı; buhran geçtikten sonra çekine çekine döner gelir, sanki biçare ihtiyar kadın kendisini dövebilirmiş gibi kaçmaya hazır, tetikte dururdu. Sonraları, on iki yaşına bastığı zaman, bu sinir buhranları esnasında cesaretle Adélaïde'in yanında durdu, karyolasından düşüp bir tarafı yaralanmasın diye gözcülük etti. Kadının kollarını, bacaklarını buran ani kasılmaları zapt etmek için onu kolları arasında saatlerce tutardı. Durulduğu anlarda, Adélaïde'in kasılmış yüzüne, giysilerinin bir kefen gibi yapıştığı bir deri bir kemik vücuduna derin bir merhametle bakardı. Her ay tekrarlanan bu gizli dram, ceset gibi kaskatı yatan bu ihtiyar kadınla, onun üzerine eğilmiş, hayatın dönüşünü sessizce gözleyen bu çocuk, kulübenin loşluğunda dehşet verici bir kasvet, yüreği burkan bir acı ifadesi alırdı. Dide Hala ayılınca güçlükle kalkar, üstünü başını düzeltir, Silvère'e soru bile sormadan evin içinde dolaşmaya başlardı. Hiçbir şey hatırlamazdı, çocuk da içten gelen bir ihtiyatlılıkla biraz önceki sahneye dair en küçük bir imada bulunmaktan çekinirdi. Torunu büyükanneye derinden bağlayan şey, zaman zaman gelen bu nöbetler oldu özellikle. Fakat Adélaïde nasıl Silvère'i zevzek taşkınlıklar göstermeden taparcasına seviyorsa, Silvère de ona karşı âdeta utanç duyarak gizli bir muhabbet beslerdi. Esasen kendisini yanına aldığı ve büyüttüğü için büyükannesine minnettar olmakla beraber, onu acımak ve saygı göstermek gereken, meçhul hastalıkların pençesinde, şaşılacak bir mahluk gibi görürdü. Herhalde Adélaïde'in de yeteri kadar insana benzer tarafı kalmamıştı, fazla beyaz, fazla kaskatıydı; Silvère onun boynuna sarılmaya cesaret edemezdi. İçinde sonsuz bir sevginin ürpertisini duydukları kederli bir sessizliğe gömülü yaşayıp gittiler.

Çocukluğundan beri içine çektiği bu ciddi ve hüzünlü hava, Silvère'e, her türlü heyecanın içinde biriktiği kuvvetli bir ruh aşıladı. Silvère henüz küçük yaştayken ciddi, akıllı uslu bir küçük erkek oldu, okumayı âdeta inatla arzu etti. Fakat papaz okulunda yalnızca bir parça imla ve hesap dersi öğrenebildi, sanat öğrenmek için çıraklığa girmek zorunda olduğundan on iki yaşında okulu bıraktı. Temel bilgiler onda hep eksik oldu. Fakat eline geçen, ciltleri eksilmiş kitapların hepsini okudu, böylece acayip bir bilgi dağarcığı

edindi. Bir yığın şeye dair malumatı vardı; bunlar kafasının içinde açık olarak tertipleyemediği, eksik, iyi sindirilememiş şeylerdi. Ufacıkken, Vian isimli bir arabacı ustasının yanında oyun oynamaya giderdi. Babacan bir adam olan Vian'ın imalathanesi çıkmaz sokağın ağzında, Saint-Mittre Meydanı'nın karşısındaydı. Arabacı ustası tahtalarını bu meydana yerleştirirdi. Silvère tamir edilmekte olan arabaların tekerleklerine tırmanır, ufacık elleriyle ağır aletleri güçlükle kaldırıp sürüklemekten hoşlanırdı; en büyük zevklerinden biri, bir tahta parçasının ucundan tutarak yahut lazım olan demir parçalarını taşıyıp getirerek işçilere yardım etmekti. Büyüdükten sonra doğal olarak Vian'ın yanına çırak girdi. Arabacı ustası hep bacaklarının arasında dolaşan bu yumurcaktan hoşlanmış, Adélaïde'den onu yanına vermesini rica etmiş, hiçbir ücret kabul etmek istememişti. Silvère, zavallı Dide Hala'nın kendisi için harcadığı paraları geri verebileceğini düşünerek, bu teklifi cana minnet bildi. Kısa zamanda mükemmel bir işçi oldu. Fakat daha yüksek emeller besliyordu. Plassans'da bir araba yapıcısının imalathanesinde pırıl pırıl cilalı yeni bir araba görmüş, günün birinde böyle arabalar yapmayı aklına koymuştu. O araba zihninde nadide, eşsiz bir sanat eseri gibi kaldı; bir işçi olarak bütün emelleri o hedefe yöneldi. Vian'ın imalathanesinde eline geçen arabaları, önceleri bütün sevgisini vererek tamir ettiği o arabaları, şimdi beğenilmeye değmez buluyordu. Resim okuluna devam etmeye başladı, orada genç bir kolej kaçağı ile tanıştı. Delikanlı ona eski geometri kitabını ödünç verdi. Silvère, hocasız, geometriye çalışmaya koyuldu; dünyanın en basit konularını anlayabilmek için haftalarca kafa patlatıyordu. Böylece imzalarını atmakta bile zorluk çektikleri halde, tanıdıkları birinden bahseder gibi cebirden bahseden işçilerden oldu. Hiçbir sağlam temele dayanmayan, bölük pörçük bilgi kadar zihni karıştıran şey yoktur. Çoğu zaman bu bilgi kırıntıları yüksek hakikatlere dair tamamen yanlış fikirler verir ve zekâsı kıt olanları tahammül edilmez ukalalar haline getirir. Silvère'de ise, oradan buradan kapma bu bilgi kırıntıları genç adamın coşkunluğunu artırmıştı. Çocuk kendisine kapalı duran ufuklar idrak etti. Eliyle tutmayı başaramadığı bu şeyler hakkında derin bir saygı duymaya başladı, her zaman anla-

masa da erişmeye çalıştığı büyük düşüncelere ve büyük sözlere karşı derin ve masum bir saygı besledi. Silvère, mabedin eşiğinden öteye geçemeyen, uzaktan yıldız zannettiği mumların karşısında dize gelen bir safdil, yüce bir safdil oldu.

Saint-Mittre Çıkmazı'ndaki kulübenin sokak kapısından doğrudan doğruya büyük bir odaya giriliyordu. Zemini taş döşeli olan, hem mutfak hem yemek odası diye kullanılan bu odanın eşyası birkaç hasır sandalyeden, ortadan ayaklı bir masadan, bir de Adélaïde'in kapağına bir yün kumaş parçası sererek kanepe yaptığı eski bir sandıktan ibaretti. Geniş bir ocağın solunda, bir köşede, etrafı yapma çiçeklerle kuşatılmış, alçıdan bir Meryem heykeli vardı. Sofulukla ne kadar az ilgili olurlarsa olsunlar, Provence'lı ihtiyar kadınlar bu Meryem heykelini gelenek olarak kendilerine koruyucu ana seçmişlerdir. Bu odadan evin arkasındaki küçük avluya bir koridorla geçiliyordu, avluda bir kuyu vardı. Demir bir karyola, bir de iskemleden ibaret eşya ile döşeli dar bir oda olan Dide Hala'nın yatak odası koridorun solundaydı; sağda, içinde ancak bir ot minder sığacak kadar yer bulunan, ondan daha dar bir odada Silvère yatıyordu. Çocuk metelik metelik para biriktirip civardaki bir eskiciden satın aldığı, ciltleri eksik kitapları yanı başında bulundurabilmek için tavana kadar yükselen bir raf düzeneği uydurmak zorunda kalmıştı. Geceleyin kitap okurken lambasını yatağının başucundaki çiviye asardı. Büyükannesine nöbet gelecek olsa, ilk hırıltıyı duyar duymaz bir sıçrayışta onun yanına gidebiliyordu.

Silvère'in delikanlılık hayatı da çocukluk hayatına benzedi. Bütün varlığını bu ıssız köşeye sığdırdı. Babası gibi o da meyhanelerden ve pazar gezintilerinden hoşlanmazdı. Arkadaşları patırtılı neşeleriyle onun ince duygularını incitiyordu. Silvère kitap okumayı, basit bir geometri problemi üzerinde kafa patlatmayı tercih ediyordu. Dide Hala dışarıdan öteberi alma işlerini ona vermeye başlayalı hiç sokağa çıkmıyor, ailesine bile yabancı duruyordu. Bazen onun böyle silkilip atılmış olması delikanlıyı düşündürürdü. Silvère, çocuklarının burnunun dibinde oturduğu halde, onların sanki ölmüş gibi unutmaya çalıştıkları zavallı ihtiyar kadına bakar, o zaman onu daha fazla, hem kendi hem ötekiler hesabına severdi. Dide Hala'nın eski

günahlarının cezasını çektiğini zaman zaman belli belirsiz aklından geçirecek olsa, "bana düşen onu affetmektir" diye düşünürdü.

Böylesine ateşli ve içe kapanık bir ruhta, cumhuriyetçi fikirler doğal olarak coşkun şekilde kendini gösterdi. Silvère geceleri kovuğunda Rousseau'nun bir kitabını üst üste okuyordu; bu kitabı komşu eskicinin dükkânında, köhne kilitlerin arasında ele geçirmişti. Bu kitabı okumak için sabaha kadar gözüne uyku girmezdi. Bahtsızların gözünde aziz olan evrensel mutluluk hayalini kurarken, hürriyet, eşitlik, kardeşlik sözcükleri kulaklarında, dindar insanları dize getiren o çınlayan, mübarek çan sesleri gibi öterdi. Silvère, Fransa'da cumhuriyet ilan edildiğini haber alınca, herkesin bir cennet hayatı süreceğini zannetti. Yarı buçuk tahsiliyle öteki işçilerden daha uzağı görebiliyor, emelleri gündelik ekmek işine takılıp kalmıyordu. Fakat derin safdilliği, insanlar hakkındaki tam bilgisizliği, onu ebedi adaletin hüküm sürdüğü bir cennetin ortasında, teoriden ibaret bir hülyaya gömüyordu. Uzun zaman haz dolu bir cennet hayatı yaşadı. Cumhuriyetlerin en güzelinde işlerin pek de öyle ahım şahım gitmediğini sezince son derece kederlendi; bir başka hülyaya kapıldı, insanları cebirle de olsa mutlu olmaya zorlamak istedi. Halkın menfaatlerine zarar verir gibi gördüğü her hareket onda bir nefret, bir öç alma isteği uyandırdı. Çocuk gibi yumuşak başlı olduğu halde şiddetli siyasi kinler besledi. Bir sinek öldüremezken, her dakika silaha sarılacağından bahsediyordu. Kanının bütün ateşiyle, mutlak, şuursuz bir tutku halinde hürriyete susadı. Gözünü heyecan bürümüştü, hem fazla cahil hem fazla okumuş olduğu için hoşgörülü davranamıyordu, insanları hesaba katmak istemedi; ona tam adil, tam hür, ideal bir hükümet lazımdı. Dayısı Macquart onu Rougon'lara saldırtmayı işte o tarihte tasarladı. Eğer gereği gibi çileden çıkartmayı başarabilirse, bu genç delinin müthiş bir iş yapacağını düşünüyordu. Epey ince bir hesaptı bu.

Böylelikle Antoine, genç adamın fikirlerine karşı hudutsuz bir hayranlık duyuyormuş gibi yaparak, Silvère'i evine getirtmeye çalıştı. Daha ilk adımda işi berbat etmesine ramak kaldı. Cumhuriyetin zaferini mutlu bir zevk ve safa devri, sonu gelmez bir yiyip içme çağı gibi öyle çıkarcı bir düşünüş tarzı vardı ki yeğeninin

yalnızca manevi olan emellerine aykırı gelip onu incitti. Macquart yanlış yol tuttuğunu anladı; işi acayip bir tumturaklı konuşmaya, kuru gürültüden ibaret cafcaflı bir laf kalabalığına döktü. Silvère bunu Macquart'ın yurtseverliğini ispata yeten bir delil olarak kabul etti. Çok geçmeden dayı ile yeğen haftada iki üç defa birbirlerini görmeye başladılar. Memleketin kaderi hakkında dobra dobra kararlar verdikleri uzun tartışmaları esnasında Antoine, Rougon'ların salonunun Fransa'nın mutluluğu önündeki baş engel olduğuna delikanlıyı inandırmaya çalıştı. Fakat Silvère'in yanında annesi için "kâfir cadı" diyerek tekrar yanlış yola saptı. Hatta zavallı ihtiyar kadının eski kepazeliklerini ona anlatacak kadar ileri gitti. Delikanlı utancından kıpkırmızı oldu, sözünü kesmeden onu dinledi. Bu şeyleri merak ettiği yoktu, Dide Hala'ya karşı beslediği saygı ve sevgi hislerini inciten bu ifşaat canını sıktı. O günden itibaren büyükannesine, onu affettiğini anlatan candan tebessümlerle, candan bakışlarla daha fazla ihtimam gösterdi. Macquart da bir budalalık ettiğini anlamıştı; Adélaïde'in yalnızlığından, fakirliğinden Rougon'ları sorumlu tutarak Silvère'in sevgisini kullanmaya çalıştı. İddiasına bakılırsa, kendisi öteden beri hayırlı bir evlat gibi hareket etmiş, fakat kardeşi alçakça davranmıştı. Annesini soyup soğana çevirmişti, şimdi kadıncağızın bir meteliği kalmadığı için Pierre ondan utanıyordu. Antoine bu konu üzerinde bitmez tükenmez gevezelikler ediyor, Silvère, Pierre Dayı'ya öfkeleniyor, Antoine Dayı da pek memnun oluyordu.

Delikanlının her ziyaretinde aynı sahneler tekrarlıyordu. Silvère akşamüstü Macquart ailesi yemekteyken geliyordu. Antoine homurdana homurdana patates yahnisi yemekle meşgul oluyordu. Patatesin içindeki domuz yağı parçalarını birer birer kendisine seçiyor, tabak Jean'la Gervaise'in ellerine geçerken gözleriyle takip ediyordu.

Alaycı bir kayıtsızlık havası altında yarım yamalak gizleyebildiği için için bir öfkeyle:

"Görüyorsun ya Silvère," diyordu. "Yine patates, hep patates! Artık bundan başka bir şey yediğimiz yok. Et zenginlere mahsus. İnsanın fil gibi iştahlı çocukları olunca, iki yakasını bir araya getirmesinin imkânı yok."

Gervaise'le Jean başlarını tabaklarına eğiyor, bir dilim ekmek kesmeye bile cesaret edemiyorlardı. Silvère, hülyasına gömülü, semalarda dolaştığı için, durumu asla kavrayamıyordu. Kızılca kıyameti koparabilecek şu sözleri sakin bir sesle söylüyordu:

"Ama dayıcığım, çalışın bari."

Bu sözle yarası tazelenen Macquart sinsi sinsi gülüyor:

"Ya! Çalışayım diyorsun öyle mi?" diyordu. "Çalışayım da, o zengin keratalar benim sırtımdan daha çok para kazansın, değil mi? Canım çıkıncıya kadar çalışırsam belki bir frank kazanırım. Zahmete değmez!"

Delikanlı:

"İnsan ne kazanmak mümkünse onu kazanır," diye cevap veriyordu. "Bir frank bir franktır, eve yardımı olur. Hem siz eski askersiniz, niçin bir iş aramıyorsunuz?"

O zaman Fine lafa karışıyor, fakat işlediği bu sersemliğe sonra pişman oluyordu.

"Ben de her gün aynı şeyi söylüyorum," diyordu. "Mesela pazar müfettişinin bir yardımcıya ihtiyacı var. Kendisine kocamı söyledim, bizi tutar gibi görünüyor..."

Macquart sert sert onun yüzüne bakıyor, öfkesini zapt etmeye çalışarak paylıyor, lafını ağzına tıkıyordu:

"Hişt! Sen sus. Bu kadınlar ne dediklerini bilmezler! Beni kimse işe almaz. Fikirlerimin ne olduğunu çok iyi biliyorlar."

Kendisine ne zaman bir iş teklif edilse, böyle derin bir öfkeye kapılıyordu. Yine de mütemadiyen iş istiyor, bulunan işleri birbirinden acayip sebepler ileri sürerek reddediyordu. Bu bahis üzerinde ısrar edilirse küplere biniyordu. Akşam yemeğinden sonra Jean eline bir gazete alacak olsa:

"Sen gidip yatsan daha iyi edersin," diyordu. "Yarın sabah geç kalacaksın, bir yevmiye daha gidecek. Bu çapkın geçen hafta sekiz frank eksik para getirdi. Ama patronuna rica ettim, parasını kendi eline vermemesini söyledim. Parayı ben alacağım."

Jean babasının şikâyetlerini dinlememek için yatmaya gidiyordu. Silvère'den pek hoşlanmazdı. Politika canını sıkıyor, kuzenini "kaçık" buluyordu. Odada yalnızca kadınlar kaldığında, sofrayı

topladıktan sonra yanılıp da alçak sesle konuşacak olurlarsa, Macquart:

"Ah! Tembeller!" diye haykırıyordu. "Bu evde dikilecek sökük filan yok mu? Hepimizde üst baş paramparça. Bana bak Gervaise, ustanla konuştum, marifetlerini öğrendim. Serserilik ediyormuşsun, hiçbir işe yaradığın yokmuş."

Yirmisini geçmiş koca bir kız olan Gervaise, Silvère'in yanında böyle azarlandığı için kızarıyordu. Silvère de onun karşısında bir eza duyuyordu. Dayısının evde olmadığı bir akşam geç gelmiş, ana kızı boş bir şişenin başında bulut gibi sarhoş bulmuştu. O günden beri kuzinini ne zaman görse, salak salak gülen, biçare solgun yüzü yer yer kırmızı lekelerle kaplı bu çocuğun utanılacak halini hatırlıyordu. Gervaise hakkında dillerde dolaşan çirkin dedikodulardan da utanıyordu. Bir keşiş gibi iffetli büyüdüğü için, bazen Gervaise'i göz ucuyla, bir orospu ile karşılaşmış mektepli gibi korkarak, hayretli bakışlarla seyrediyordu.

Karısıyla kızı iğnelerini ele alıp onun eski gömleklerini tamir etmek için göz nuru dökmeye başladıkları zaman, Macquart en rahat köşeye yan gelip oturur, içkisini çekiştirip çubuğunu tüttürür, tembelliğin zevkini çıkarırdı. Düzenbaz ihtiyarın zenginleri halkın alın terini istismar etmekle suçladığı saat gelir çatardı. Tembel tembel oturan, biçarelerin sırtından geçinen o yeni şehirli beyzadeler aleyhinde şahane bir öfkelenişi vardı. O sabah gazetelerden kaptığı komünist fikir kırıntıları, onun ağzına düşünce gülünç, acayip bir şey oluyordu. Macquart yakında yeni bir devir başlayacağını, o devirde hiç kimsenin çalışmak zorunda olmayacağını söylüyordu. Fakat en vahşi nefretini Rougon'lara saklıyor, yediği patatesler boğazına diziliyordu.

"O Félicité olacak kaltağı gördüm," diyordu. "Bu sabah halden piliç alıyordu. Piliç yiyorlar, miras hırsızları!"

Silvère:

"Dide Halam, Pierre Dayım'ın askerlikten döndüğünüz zaman size iyilik ettiğini söylüyor," diye cevap veriyordu. "Büyük bir para harcamış, size elbise yaptırmış, ev tutmuş, öyle mi?"

Macquart öfkeleniyor, avazı çıktığı kadar haykırıyordu:

"Büyük bir para mı? Büyükannen aklını oynatmış!.. Benim ağzımı kapatmak için bu rivayetleri o haydutlar kendileri çıkarttı. Ben hiç para almadım."

Fine yine patavatsızca lafa karışıyor, kocasına iki yüz frank, bir takım giysi, bir senelik de ev kirası aldığını hatırlatıyordu. Antoine bağırıp onu susturuyor, gitgide artan bir öfkeyle:

"İki yüz frank ha! Aman ne büyük şey! Ben hakkımı istiyorum, hakkım on bin franktır. Ev vermişlermiş, beni köpek yuvası gibi bir kovuğa attılar, giysi dediğin de Pierre'in verdiği eski redingot, öyle pis, öyle delik deşikti ki sırtına giymeye utanıyordu, ondan verdi."

Yalan söylüyordu, fakat öfkesi karşısında kimse itiraz edemiyordu. Sonra Silvère'e döndü.

"Sen de epey safdilsin, hâlâ onları savunuyorsun," diye ekledi. "Ananı soyup soğana çevirdiler, parası olup da kendine bakabilseydi ölmezdi."

Delikanlı:

"Yok, haksızlık ediyorsunuz dayı," diyordu. "Annem bakımsızlıktan ölmedi; hem biliyorum, babam karısının ailesinden bir metelik bile kabul etmezdi."

"Haydi oradan sen de! Parayı verince baban da alırdı, herkes de alır. Alçakça soyulduk, malımızı geri istemeliyiz."

Sonra Macquart belki yüzüncü defa elli bin frank hikâyesini anlatmaya başlıyordu. Hikâyeyi bütün eklemeleri ve süsleriyle ezbere bilen yeğeni, dinlerken bir parça sabırsızlanıyordu.

Antoine lafın sonunda:

"Eğer erkeksen, bir gün benimle beraber gelirsin, Rougon'ların evinde güzel bir patırtı çıkartırız. Paramızı almadan çıkmayız."

Fakat Silvère ciddileşiyor, açıkça cevap veriyordu:

"Bu alçaklar bizi soydularsa kendileri düşünsün! Paraları kendilerinin olsun. Anlıyorsunuz ya dayıcığım, ailemizi yere çalmak bize yakışmaz. Kötülük ettilerse, bir gün gelir, korkunç şekilde cezasını görürler."

Dayısı:

"Ah! Bu ne safdil çocuk," diye haykırıyordu. "Kuvvet bizim elimize geçsin de, görürsün bak, kendi işimi nasıl kendim yoluna ko-

yuyorum. Allah bizim işlerin ucunu koyvermiş! Mendebur aile şu bizimkisi, mendebur aile! Açlıktan gebersem bu namussuzlardan biri bile bir kuru ekmek vermez."

Macquart bu bahsi tutturdu muydu sonu gelmezdi. Hasedini cılk bir yara halinde ortaya sererdi. Ailede yalnız kendisinin talihsizliğe uğradığını, diğerleri canları istediği kadar et bulabildikleri halde kendisinin patates yediğini düşününce gözünü kan bürüyordu. O zaman, küçük yeğenlerine varıncaya kadar bütün akrabasını diline doluyor, her biri aleyhinde ileri sürecek şikâyetler, tehditler buluyordu. Acı acı:

"Evet, evet," deyip duruyordu. "Beni yüzüstü bırakırlar, köpek gibi geberirim."

Gervaise başını kaldırmadan, hep iğnesini çekerek, çekine çekine:

"Peki ama baba," diyordu bazen, "kuzenim Pascal geçen sene hasta olduğun zaman bize yardım etti."

Fine de kızını destekliyor:

"Senden beş para istemeden hastalığına baktı," diye ekliyordu. "Sana et suyu yapayım diye kaç defa avcuma beş frank sıkıştırdı."

Macquart:

"O mu?" diye bağırıyordu. "Bünyem sağlam olmasaydı o beni gebertirdi yahu! Susun be budalalar, siz de! Çocuk gibi her lafa kanıyorsunuz. Onların hepsi benim ölmemi ister. Hastalanırsam bir daha yeğenimi çağırmayın, rica edeceğim, çünkü onun eline kaldığım için zaten hiç rahat değildim. Köşe başı hekimi; müşterilerinin içinde doğru dürüst bir tek adam yok."

Macquart çenesi bir kere açıldı mıydı artık susmuyordu.

"O Aristide olacak yılan da öyle," diyordu. "Sahte kardeş, kalleşin biri. Sen onun *l'Indépendant* gazetesindeki makalelerine inanıyor musun Silvère? İnanıyorsan, koca enayinin birisin demektir. O makaleler Fransızca bile değil. Öteden beri söylerim, bu sahte cumhuriyetçi saygıdeğer babasıyla bir olup bizimle alay ediyor. Göreceksin bak, içyüzü nasıl meydana çıkacak... Ya kardeşi, ünlü Eugène, Rougon'ların yere göğe koyamadıkları o koca hayvan! Bir de sıkılmadan Paris'te yüksek bir mevkisi var diye iddia ediyorlar,

ben biliyorum onun mevkisini, Jérusalem Sokağı'nda memur, hafiyenin biri..."

Dürüst ruhlu olduğu için, dayısının yalancı ithamları en sonunda fenasına giden Silvère onun sözünü kesiyor:

"Size bunu kim söyledi? Böyle olduğunu nereden bileceksiniz?" diyordu.

"Ya! Nereden bileceğim, öyle mi? Sen böyle mi sanıyorsun? Hafiyedir diyorum sana... Sende bu safdillik varken, koyun gibi yününü kırksalar ses çıkarmazsın. Sen erkek değilsin. Kardeşin François'nın aleyhinde bir şey söylemek istemem, ama senin yerinde olsam, ondan gördüğüm pintice muameleden dolayı adamakıllı gocunurdum. Marsilya'da ağırlığınca para kazanıyor, ufak tefek zevklerin için sana yirmi frankçık olsun katiyen yollamıyor. Günün birinde sefalete düşecek olursan, ona başvurma, hiç tavsiye etmem."

Delikanlı hafifçe değişen mağrur bir sesle cevap veriyordu:

"Benim kimseye ihtiyacım yok. Çalışıyorum, kazancım Dide Hala ile bana yeter. İnsafsızlık ediyorsunuz dayıcığım."

"Ben hakikati söylüyorum, o kadar... Senin gözlerini açmak istiyorum. Bizim aile mendebur bir ailedir; acı, ama böyle. Aristide'in oğlu küçük Maxime, o dokuz yaşındaki piç kurusu bile beni gördüğü zaman dilini çıkarıyor. Günün birinde bu çocuk anasını dövecek, oh olsun diyeceğim. Sen beni dinle, ne dersen de, bu insanların hiçbirisi böyle talihli olmaya layık değil. Ama her ailede bu böyledir. İyiler sıkıntı çeker, kötüler servet sahibi olur."

Macquart'ın yeğeni karşısında bu kadar zevkle ortaya döktüğü bütün bu kirli çamaşırlar delikanlıyı son derece iğrendiriyordu. Hülyasına gömülmeyi ne kadar istiyordu. Sabırsızlığını iyice belli eden alametler gösterir göstermez, Antoine onu akrabası aleyhinde kışkırtmak için kesin çarelere başvuruyordu. Sakinleşmiş gibi yapıyor:

"Sen savun onları! Savun!" diyordu. "Ben, işimi onlarla hiçbir ilişkim olmayacak şekilde tuttum. Sana onlar hakkında söylediklerim, zavallı anama olan sevgimden geliyor. Bu güruh, biçareye sahiden insanı çileden çıkartacak şekilde muamele ediyor."

Silvère:

"Alçak insanlar!" diye mırıldanıyordu.

"Oo! Senin bir şey bildiğin, bir şey anladığın yok. Rougon'ların kadıncağız aleyhinde etmedikleri hakaret yok. Aristide oğlunu ona selam vermekten men etti. Félicité onu tımarhaneye kapattıracağından bahsediyor."

Delikanlı çarşaf gibi bembeyaz kesiliyor, dayısını birdenbire susturuyordu.

"Yeter!" diye haykırıyordu. "Daha fazlasını öğrenmek istemiyorum. Bütün bunlar sona ermeli."

Düzenbaz ihtiyar safdil bir eda alıyor:

"Mademki söylediklerim canını sıkıyor, susuyorum," diyordu. "Ama öyle şeyler var ki bilmezsen olmaz, meğerki işi aptallığa vurmak isteyesin."

Macquart, Silvère'i Rougon'ların üzerine saldırtmaya uğraşmakla beraber, delikanlının gözlerini ıstırapla yaşartmaktan da büyük bir haz duyuyordu. Belki de ötekilerden daha çok ondan nefret ediyordu, çünkü Silvère mükemmel bir işçiydi, ağzına içki koymazdı. Onun için Macquart, inceden inceye hain hesaplarla hareket ederek feci yalanlar uydurur, zavallı çocuğu ta kalbinden vururdu. Sonra, onun sararan yüzünü, titreyen ellerini, üzgün bakışlarını görünce, vuracağı darbeleri hesaplayan ve kurbanını can alacak yerinden vuran kötü ruhlu bir insan gibi haz duyardı. Silvère'i gereği kadar incittiğine, öfkelendirdiğine kanaat getirince, nihayet lafı politikaya getirirdi.

Sesini alçaltarak:

"Bana kesin olarak söylediklerine göre, Rougon'lar tepeden inme bir iş hazırlıyorlarmış," diyordu.

Silvère dikkat kesiliyor, soruyordu:

"Tepeden inme bir iş mi?"

"Evet, bu yakınlarda bir gece, şehirdeki bütün dürüst insanları yakalayıp hapse atacaklarmış."

Delikanlı önce bunu kuşkuyla karşılıyordu. Fakat dayısı kesin ayrıntılar veriyordu. Listelerin hazırlandığını söylüyor, bu listelerde isimleri yazılı kimseleri sayıyor, komplonun ne şekilde, saat kaçta, hangi şartlarda yapılacağını anlatıyordu. Silvère yavaş yavaş bu ço-

cuk masalına inanıyor, sonra cumhuriyet düşmanları aleyhinde ateş püskürmeye başlıyordu.

"Memlekete ihanete devam ederlerse, asıl biz onları kıskıvrak bağlamalıyız," diye haykırıyordu. "Tutuklayacakları yurttaşları ne yapmak niyetindeymişler?"

Macquart bıyık altından gülüyor:

"Ne mi yapacaklarmış?" diyordu. "Hapishanenin yeraltı katındaki zindanlarda kurşuna dizecekler azizim!"

Delikanlı dehşet içinde sersem sersem onun yüzüne bakıyor, söyleyecek söz bulamıyordu. O zaman beriki devam ediyordu:

"Bunlara gelinceye kadar daha kimler öldürüldü orada... Geceleyin adliye sarayının arka tarafında bir dolaşmaya çık da bak, nasıl silah sesleri, iniltiler duyacaksın."

Silvère:

"Vay alçaklar!" diye söyleniyordu.

O zaman dayı ile yeğen yüksek politikaya dalıyordu. Fine'le Gervaise onların çekişmeye başladıklarını görünce usulca yatmaya gidiyorlardı. Berikiler bunun farkına bile varmıyordu. Gece yarısına kadar yeğenle dayı Paris'ten gelen haberler üzerinde böylece düşünüp tartışıyor, yakında olacağı muhakkak mücadeleden bahsediyordu. Macquart kendi partisinin üyeleri aleyhinde atıp tutuyordu. Silvère ideal hürriyet hülyasını sayıklıyor, kendi söyleyip kendi dinliyordu. Bu acayip görüşmeler esnasında dayı sayısız kadeh içki içiyor, yeğeni heyecandan sarhoş oluyordu. Lakin Antoine, bu cumhuriyetçi gençten, Rougon'lar aleyhinde kalleşçe bir hesap, bir savaş planı koparamadı. Onu ne kadar kışkırttıysa da ağzından kötüleri er geç cezalandıracak olan ebedi adalet sözünden başka bir laf alamadı.

Mert delikanlı silaha sarılacağından, cumhuriyet düşmanlarını boğazlayacağından hararetle bahsediyordu gerçi, fakat bu düşmanlar hayal olmaktan çıkıp da dayısı Pierre'de yahut tanıdığı herhangi başka bir kimsede şahıslandı mıydı, kan dökme faciasından kendisini esirgemesi için allaha güveniyordu. Hatta dayısının evinde sevgili cumhuriyetinden serbestçe bahsetme zevkini tatmasa, hasetçi öfkelerinden bir tür eza duyduğu Macquart'la görüşmeye bile belki son verirdi. Bununla beraber, dayısı Silvère'in hayatı üzerinde kesin

bir tesir yaptı; sürekli telkinleriyle onun sinirlerini tahrik etti. Nihayet silaha sarılıp dövüşmeyi, evrensel mutluluğu cebirle sağlamayı şiddetle arzu ettirdi ona.

Silvère on altı yaşına bastığı zaman, Macquart onu Fransa'nın bütün güneyine yayılmış kuvvetli bir cemiyet olan Montagnards* adlı gizli cemiyete üye yazdırdı. Cumhuriyetçi genç, o andan itibaren Adélaïde'in ocağın davlumbazı üzerine astığı, kaçakçının karabinasına göz dikti. Bir gece büyükannesi uykudayken tüfeği temizledi, kullanılabilecek hale getirdi. Sonra tekrar çivisine astı, bekledi. Meczupvari hülyalarıyla avunuyor, muazzam destanlar hayal ediyor, hürriyet savunucularının galip çıktığı, bütün dünya tarafından alkışlandıkları destansı savaşlar, kahramanca menkıbeler görüyordu.

Macquart gayretlerinin boşa gitmesine rağmen ümidini kaybetmedi. Rougon'ları bir köşeye sıkıştırabilirse, tek başına boğmayı başarabileceğini düşündü. Arka arkaya gelen birtakım olayların onu tekrar çalışmak zorunda bırakmasından sonra, hem hasetçi hem de aç olan bu tembel adamın öfkesi daha da büyüdü. 1850 yılının ilk günleri, Fine bir göğüs iltihabından âdeta birdenbire öldü. Bir akşam evin çamaşırlarını yıkamaya Viorne kıyısına gitmiş, yıkadığı çamaşırı ıslak ıslak sırtında getirirken üşümüştü. Eve döndüğü zaman sırılsıklam ve ter içindeydi, son derece ağır o yükün altında eziilmişti. Hastalanıp yatmış, bir daha da kalkamamıştı. Bu ölüm Macquart'ı keder içinde bıraktı. En sağlam geliri elinden gitmişti. Birkaç gün sonra, karısının kestane kaynatmak için kullandığı kazanla, üzerinde eski hasır iskemleleri tamir ettiği sehpayı sattığı zaman, karısını elinden aldığı için allaha kötü kötü sövdü; kocası olduğu için utandığı o iri ve kaba kadının bütün kıymetini şimdi anlıyordu. Çocuklarının kazancına daha arsızca musallat oldu. Fakat bir ay sonra, babasının sürekli isteklerinden usanan Gervaise, anası ölen Lantier ile iki çocuğunu alıp savuştu, gitti. Sevdalılar Paris'e sığındılar. Antoine şaşırıp kaldı, kızı aleyhinde alçakça sözlerle attı tuttu, benzerleri gibi hastanelerde gebermesini diledi. Bu hakaret

* Fransız büyük ihtilalinde başlayıp 1848'de tekrar dirilen bir siyasi hareketin adı. -çev.

tufanı, gitgide kötüleştiği muhakkak olan durumunu düzeltmeye yaramadı. Çok geçmeden Jean da kız kardeşinin yolundan gitti. Haftalığını alacağı bir günü bekledi, bir biçimine getirip parasını kendisi tahsil etti. Giderken, babası olacak tembeli artık beslemek istemediğini, eğer babası kendisini zaptiye marifetiyle geri getirmeye kalkışacak olursa, bir daha eline ne testere, ne rende almaya karar verdiğini ahbaplarından birine söylemiş, o da bu sözleri babasına nakletmişti. Ertesi gün Antoine oğlunu boşu boşuna arayıp da bulamayınca, yirmi senedir yan gelip kendini bol bol beslettiği evde beş parasız, yapayalnız kaldı, müthiş bir öfkeye kapıldı. Eşyaya tekmeler savurdu, yakası açılmadık küfürlerle avaz avaz haykırdı. Sonra yığılıp kaldı, hastalıktan yeni kalkmış biri gibi ayaklarını sürümeye, inlemeye başladı. Ekmeğini kendi kazanma korkusu onu düpedüz hasta ediyordu. Silvère kendisini görmeye geldiği zaman, Antoine hüngür hüngür ağlayarak çocukların nankörlüğünden şikâyet etti. Öteden beri evlatları için şefkatli bir baba olmuş değil miydi? Jean'la Gervaise yaptığı bütün iyiliklere böyle nankörlükle karşılık veren alçak evlatlardı. Şimdi ihtiyarladığı için kendisinden artık bir şey koparamayacaklarını anlamışlar, onu bir başına bırakıp gitmişlerdi.

Silvère:

"Ama dayıcığım," dedi, "daha çalışabilecek yaştasınız."

Macquart öksürdü, sırtını kamburlaştırdı, başını hazin hazin salladı; sanki en ufak yorgunluğa bile uzun süre dayanamayacağını anlatmak istedi. Yeğeni çıkıp giderken de ondan on frank ödünç aldı. Çocukların eski öteberilerini birer birer eskiciye taşıyarak, bir yandan da evdeki ufak tefeği satarak bir ay geçindi. Çok geçmeden bir masa, bir iskemle, yatağı ve sırtındaki giysileriyle kaldı. Hatta ceviz ağacından karyolayı bile alelade bir ot minderle değiştirdi. Bütün geçim araçları tükenince, öfkesinden ağlayarak, intiharı göze alan bir kimse gibi benzi sapsarı, çeyrek asırdan beri bir köşede unutulup kalmış söğüt dalları destesini ortaya çıkardı. Desteyi alırken, dağ kaldırıyormuş gibi zorluk çekti. Yalnızlığının kabahatini insanlara yükleye yükleye, yine sepet ve küfe örmeye koyuldu. En çok o sıralarda zenginlerle mal paylaşmaktan bahse başladı. Kor-

kunç tavırlar takınıyordu. Kahvehaneyi nutuklarıyla ateşe veriyor, öfkeli bakışları ona hudutsuz bir itibar kazandırıyordu. Hoş, yalnız Silvère'den yahut bir arkadaştan beş frank sızdırma imkânını bulamadığı zamanlar çalışıyordu. Artık her gün tıraş olan, yabanlık* giysilerini giyen, burjuvalık taslayan eski işçi "Mösyö" Macquart değildi. Vaktiyle sırtındaki paçavraları kullanarak cebini doldurmaya çalışan o murdar herif olmuştu yine. Şimdi yaptığı sepetleri satmak için hemen hemen her kurulan pazara gittiğinden, Félicité hale gitmeye cesaret edemiyordu. Antoine bir keresinde onunla müthiş bir kavga etmişti. Sefaleti arttıkça Rougon'lara beslediği kin de çoğalıyordu. Korkunç tehditler savuruyor, "Mademki zenginler beni çalışmaya zorlamak için aralarında anlaşıyorlar, ben de adaleti kendi elimle yerine getireceğim," diye yemin ediyordu.

Bu ruh durumundayken patlak veren hükümet darbesini, tazı payının kokusunu almış bir köpek gibi hararetli ve patırtılı bir sevinçle karşıladı. Şehirdeki nüfuzlu liberallerden birkaçı aralarında anlaşamayıp bir kenarda kaldıklarından, Macquart doğal olarak ayaklanmanın en gözde isimlerinden biri oldu. İşçiler, bu tembel hakkında sonunda pek fena bir kanaate varmış olmalarına rağmen, sırasında onu bir isyan bayrağı gibi kullanacaklardı. Fakat ilk günler, şehir sakin kaldığından, Macquart planlarının bozulduğunu zannetti. Ancak köylerin ayaklandığını haber aldığı zaman yeniden ümide düştü. Ne pahasına olursa olsun Plassans'dan ayrılmak istemezdi. Onun için bir bahane uydurdu, La Palud ve Saint-Martin-de-Vaulx'daki asi çetelere katılmak üzere pazar sabahı yola çıkan işçilerle beraber gitmedi. Aynı günün akşamı, Macquart eski mahalledeki kötü meyhanelerden birinde birkaç koyu cumhuriyetçiyle beraber oturduğu sırada, bir arkadaş koşa koşa geldi. Asilerin Plassans'a birkaç kilometre mesafeye kadar gelmiş olduklarını haber verdi. Bu haberi, şehre girmeyi başaran ve şehrin kapılarını yoldaki kafileye açtırmakla görevlendirilmiş bulunan bir ulak getirmişti. Bir zafer haykırışı ortalığı çınlattı. Özellikle Macquart heyecandan çılgına döndü. Asilerin bu bek-

Yabanlık: Konuk olarak bir yere giderken ya da özel günlerde giyilen giysi. -*ed.*

lenmedik zamanda gelişini allahın kendisine bir lütfu saydı. Yakında Rougon'ların gırtlağına sarılacağını düşündükçe sevincinden elleri titriyordu.

Antoine'la arkadaşları kahveden aceleyle çıktılar. Şehri henüz terk etmemiş olan bütün cumhuriyetçiler çok geçmeden Sauvaire mesiresinde toplandı. Rougon'un saklanmak için koşarak annesinin evine giderken gördüğü kalabalık bunlardı. Kafile Banne Sokağı hizasına vardığı zaman, en arkadan gelmekte olan Macquart, kahvedeki gevezelikleriyle tesiri altına almış olduğu iri yapılı, kuş beyinli adamlar olan dört arkadaşını geride bıraktırdı. Daha büyük felaketleri önlemek için cumhuriyet düşmanlarını derhal tutuklamak gerektiğine onları kolayca kandırdı. İşin doğrusu, asilerin şehre girmesiyle çıkacak kargaşalık sırasında Pierre'i elinden kaçıracağından korkuyordu. İri yapılı dört adam örnek bir itaatle onu takip etti. Rougon'ların kapısını hızlı hızlı çaldılar. Bu nazik anda, Félicité'nin gösterdiği cesaret takdire şayandı. İndi, sokak kapısını açtı.

Macquart ona sert sert:

"Evine girmek istiyoruz," dedi.

Félicité kaynını tanımıyormuş gibi yaptı, alaycı bir nezaketle:

"Pekâlâ baylar, giriniz," diye cevap verdi.

Yukarı çıktıkları zaman Macquart, Félicité'ye gidip kocasını çağırmasını emretti. Félicité daha da sakin bir tavırla:

"Kocam burada yok," dedi. "İşleri için seyahate çıktı. Bu akşam saat altıdaki Marsilya posta arabasıyla hareket etti."

Antoine sakin bir sesle söylenen bu söz karşısında müthiş bir öfkeye kapıldı. Hızla salona girdi, yatak odasına daldı, yatağı altüst etti, perdelerin arkasını, mobilyaların altlarını araştırdı. O dört iri adam da kendisine yardım ediyordu. Bir çeyrek saat apartmanın kıyısını bucağını araştırdılar.

Félicité salondaki kanepeye rahat rahat yerleşmiş, uykudan birdenbire uyandırıldığı için doğru dürüst giyinmeye vakit bulamamış bir kimse gibi etekliğinin şeritlerini bağlıyordu.

Macquart salona döndü:

"Doğruymuş, kaçmış ödlek herif!" diye söylendi.

Bununla beraber, kuşkulu gözlerle etrafına bakmaya devam etti. Pierre'in en nazik anda davadan vazgeçmiş olamayacağını seziyordu. Esnemekte olan Félicité'ye yaklaştı:

"Kocanın saklandığı yeri bize göster, sana söz veriyorum, kendisine hiçbir fenalık etmeyeceğiz."

Félicité sabırsızlanarak:

"Size hakikati söyledim, kocam burada olmadığına göre kendisini size teslim edemem ya. Her yeri aradınız, değil mi? Artık beni rahat bırakın."

Macquart, Félicité'nin soğukkanlılığına fena halde öfkelenmişti. Tam o sırada sokaktan bir gürültü yükselmeseydi onu mutlaka dövecekti. Asiler kafilesi Banne Sokağı'na giriyordu, gürültü oydu.

Macquart yengesine yumruğunu salladı; acuze kaltak diyerek, yakında tekrar geleceğini söyleyip tehdit ederek, sarı salondan çıkmak zorunda kaldı. Merdivenin alt başında, yanındaki adamlardan birini kenara çekti; bu, dört kişiden en iriyarısıydı, Cassoute isimli bir yol işçisiydi. Ona merdivenin ilk basamağına oturmasını, yeni bir emir alıncaya kadar oradan kımıldamamasını söyledi.

"Yukarıki itin eve geldiğini görürsen hemen gel, bana haber ver," dedi.

Adam hantal vücuduyla oraya oturdu. Macquart sokağa çıktıktan sonra başını kaldırıp bakınca, Félicité'nin sarı salonun pencerelerinden birine abanmış, sanki başta bando mızıkayla şehrin sokaklarından geçen bir tabur askere bakıyormuş gibi asilerin geçişini merakla seyrettiğini gördü. Bu son fütursuzluk gösterisi Macquart'ı öyle öfkelendirdi ki şeytan tekrar yukarı çık, ihtiyar karıyı sokağa fırlat dedi. Antoine kafilenin peşinden yürürken bir yandan da boğuk bir sesle:

"Evet, evet, nasıl geçtiğimizi seyret," diye söyleniyordu. "Yarın görürüz bakalım balkonuna çıkabilecek misin!"

Asiler Rome Kapısı'ndan içeri girdikleri zaman, gece saat bire geliyordu. Plassans'da kalmış olan işçiler, bekçinin elinden anahtarları zorla çekip aldıktan sonra, adamın sızlanmalarına rağmen kapının iki kanadını birden ardına kadar açmışlardı. Görevinde çok titiz olduğu için kapıdan bir seferde bir tek kişiyi, o da yüzünü uzun

uzun inceledikten sonra içeri alan bekçi, bu insan seli karşısında afallayıp kaldı. "Namusum beş paralık oldu," deyip duruyordu. Kafilenin başında hep Plassans'lılar yürüyor, ötekilere yol gösteriyordu. Miette ön safta, solunda Silvère'le ilerliyor, sıçrayarak uykudan uyanan burjuvaların korkudan büyümüş gözlerle kapalı panjurların gerisinden kendilerini seyrettiklerini hissettiğinden beri, elindeki bayrağı daha cüretle yukarı kaldırıyordu. Asiler Rome ve Banne sokaklarından temkinli bir yavaşlıkla geçtiler. Ahalinin sakin mizaçlı olduğunu bildikleri halde, her dörtyol ağzında, patlayan tüfeklerle karşılaşacaklarından korkuyorlardı. Fakat şehir ölmüş gibiydi, pencerelerden gelen boğuk hayret nidaları dışında bir şey işitilmiyordu. Yalnızca beş altı panjur açıldı. İhtiyar bir rantiye, sırtında gecelik entarisi, elinde şamdanıyla gözüküyor, daha iyi görmek için eğiliyor, sonra bu kara şeytanlardan oluşan kalabalığı peşinden sürükleyen iriyarı, kızıl kızı görür görmez bu şeytani manzaradan dehşete kapılıyor, telaşla penceresini örtüyordu. Uyuyan şehrin sessizliği asileri rahatlattı, eski mahallenin dar sokaklarına girme cesaretini gösterdiler, kısa ve dar bir yolla birbirine bağlı olan Pazar Meydanı'yla Belediye Meydanı'na vardılar. Sıska ağaçlar dikili her iki meydan parlak bir ayışığıyla aydınlanmıştı. Yeni tamir görmüş olan belediye binası parlak gökyüzünde çiğ beyaz büyük bir leke oluşturuyor, binanın birinci kat balkonu dökme demirden arabesk süsleriyle ince kara çizgiler halinde gözüküyordu. Balkonda ayakta duran birkaç kişi iyiden iyiye seçiliyordu. Bunlar, belediye başkanı, Kumandan Sicardot, üç dört belediye meclisi üyesi ve daha başka devlet memurlarıydı. Aşağıda kapılar kapalıydı. Her iki meydanı dolduran üç bin cumhuriyetçi, kapıları bir itişte devirmeye hazır, durdu; başlarını kaldırıp baktılar.

Asiler kafilesinin o saatte gelişi hükümet makamlarını gafil avlamıştı. Kumandan Sicardot belediye binasına geçmeden önce gidip üniformasını giyecek kadar vakit bulmuştu. Sonra koşup belediye başkanını uyandırmak icap etti. Asilerin serbest bıraktığı Rome Kapısı bekçisi haydutların şehre girmiş bulunduklarını haber verdiği zaman, kumandan bin zorlukla yirmi kadar ulusal muhafızı toplayabilmişti henüz. Kışla yakın olmasına rağmen jandarmalara haber

bile verilememişti. Konuyu müzakere etmek için kapıları alelacele kapatmak icap etti. Beş dakika sonra işitilen boğuk ve sürekli uğultu kafilenin yaklaştığını haber veriyordu.

Cumhuriyete garaz olan Mösyö Garçonnet, elinden gelse kendini kuvvetle savunmak isterdi. Fakat temkinli adamdı; etrafında uyku sersemi, benzi atmış birkaç kişiden başka kimse bulunmadığını görünce mücadelenin nafile olacağını anladı. Müzakere uzun sürmedi. Yalnızca Sicardot inat etti; vuruşmak istiyor, bu üç bin hergeleyi yola getirmeye yirmi kişinin yeteceğini söylüyordu. Mösyö Garçonnet omuz silkti, verilecek tek kararın şerefli bir şekilde teslim olmaktan ibaret olduğunu söyledi. Halkın velvelesi gitgide çoğaldığından balkona çıktı, orada hazır bulunanların hepsi de peşinden yürüdü. Yavaş yavaş gürültü kesildi. Aşağıda asilerin oluşturduğu kara, ürpertili kalabalığın arasında tüfekler, oraklar ayışığında pırıltılar saçıyordu.

Belediye başkanı gür bir sesle haykırdı:

"Kimsiniz, ne istiyorsunuz?"

O zaman, La Palud kasabasında mülk sahibi olan paltolu bir adam ilerledi. Mösyö Garçonnet'nin sorusuna cevap vermeden:

"Kapıyı açın," dedi. "Bir kardeş kavgasına meydan vermeyin."

Belediye başkanı:

"Size çekilmenizi ihtar ediyorum," diye ekledi. "Kanun namına bu hareketinizi protesto ediyorum."

Bu sözler kalabalık arasında şiddetli gürültülere sebep oldu. Patırtı bir parça dinince öfkeli birtakım emirler balkona kadar yükseldi. Birtakım sesler haykırdı:

"Biz buraya kanun namına geldik."

"Devlet memuru sıfatıyla sizin göreviniz, memleketin temel kanununa, ihlal edilen, ayaklar altına alınan anayasaya hürmet ettirmektir."

"Yaşasın anayasa! Yaşasın cumhuriyet!"

Mösyö Garçonnet sesini işittirmeye çalışarak hâlâ devlet memurluğu sıfatını ileri sürmeye uğraşınca, balkonun dibinden ayrılmayan La Palud'lü mülk sahibi şiddetle onun sözünü kesti:

"Siz düşmüş bir devlet memurunun memurundan başka bir şey değilsiniz. Sizi görevinizden aldık."

Kumandan Sicardot o ana kadar boğuk boğuk küfürler geveleyerek, öfkeli öfkeli bıyıklarını yemiş durmuştu. Sopaları, orakları gördükçe çileden çıkıyordu; adam başına birer tüfekleri bile bulunmayan bu beş paralık askerlere layık oldukları muameleyi etmemek için kendini inanılmaz derecede zorluyordu. Fakat alelade paltolu bir adamın, hamaili* boynunda bir belediye başkanını görevinden alma iddiasında bulunduğunu işitince daha fazla susamadı.

"Serseri sürüleri!" diye haykırdı. "Yanımda dört askerle bir onbaşı olsaydı, aşağı inip kulaklarınızı çeker, size haddinizi bildirirdim!"

Çok vahim hadiseler çıkartmak için bu kadarı bile fazlaydı. Kalabalık avaz avaz haykırarak belediye binasının kapılarına saldırdı. Mösyö Garçonnet eğer halk tarafından parçalanmalarını istemiyorsa aklını başına toplaması için Sicardot'ya yalvararak, dehşet içinde balkondan alelacele ayrıldı. İki dakika sürmeden kapılar ardı ardına devrildi; halk belediye binasını doldurdu, ulusal muhafızların silahlarını ellerinden aldı. Belediye başkanıyla öteki memurlar tutuklandı. Sicardot kılıcını teslim etmeyi reddettiğinden asilerden birkaçı öfkelendi, çok soğukkanlı bir adam olan Tulettes müfrezesi şefi kumandanı himaye etmek zorunda kaldı. Cumhuriyetçiler belediye binasını ellerine geçirince, aldıkları esirleri Pazar Meydanı'nda bir küçük kahveye götürüp orada göz hapsine aldılar.

Eğer şefler adamlarının ne olursa olsun bir şeyler yemeye ve birkaç saat dinlenmeye muhtaç olduklarına kanaat getirmeseydi, asiler ordusu Plassans'dan geçmeyecekti. Kafile doğrudan doğruya vilayet merkezine gideceği yerde, kumanda eden devşirme generalin mazur görülemeyecek tecrübesizliği ve zaafı yüzünden sola çark etmiş, kendi mahvına sebep olabilecek kadar geniş bir devir yapmıştı. Daha on fersah kadar uzakta bulunan Sainte-Roure yaylalarına doğru ilerliyorlardı ki bu uzun yolu yürümek mecburiyetinde olduklarını görerek, saat ilerlemiş olmasına rağmen şehre girmeye karar vermişlerdi. O sırada saat on bir buçuk sularıydı.

Hamail: Sağ omuzdan sol kalçaya kadar uzanıp ucuna kılıç takılan kayış. -*ed.*

Mösyö Garçonnet kafilenin yiyecek istediğini haber alınca, bunu tedarik etmeyi üzerine aldı. Bu devlet memuru, bu güç koşullarda durumu büyük bir açıklıkla kavrayacak kadar zeki davrandı. Bu üç bin açı doyurmak lazımdı; Plassans uykudan uyandığı zaman, onları hâlâ sokaklarının kaldırımlarına oturmuş halde bulmamalıydı. Gün doğmadan çekilirlerse, uyuyan şehrin ortasından korkulu bir rüya gibi, şafakla beraber dağılan bir kâbus gibi sadece geçip gitmekle kalacaklardı. Mösyö Garçonnet hâlâ esir bulunmasına rağmen, peşinde iki muhafızla beraber fırınları dolaştı, ne kadar yiyecek bulduysa asilere dağıttırdı.

Saat bire doğru o üç bin kişi yere çömelmiş, silahlarını bacaklarının arasına kıstırmış, karın doyuruyordu. Pazar Meydanı'yla Belediye Meydanı koskoca bir yemekhane halini almıştı. Parlak ayışığının her grubunu keskin çizgilerle belli ettiği bu kaynaşan kalabalık şiddetli soğuğa rağmen neşeliydi. Zavallılar acıkmışlardı, parmaklarını hohlayarak paylarına düşeni güle oynaya tıkıştırıyorlardı. Evlerin beyaz eşiklerine oturmuş kara, belli belirsiz şekiller seçilen civar sokaklardan da ikide bir kahkahalar işitiliyor, karanlıklardan çıkıp gelen bu sesler büyük kalabalık içinde kayboluyordu. Cesaret bulan meraklılar, başları eşarplı mahalle kadınları, bu korkunç asilerin, bu kan içici adamların, pazar yerindeki tulumbaya kadar nöbetleşe gidip avuçlarıyla su içişlerini seyrediyorlardı.

Belediye binası işgal edildiği sırada, iki adım ötede, hale giden Canquoin Sokağı'ndaki jandarma dairesi de halkın eline geçmişti. Jandarmalar yataklarında bastırılmış, birkaç dakika içinde silahları alınmıştı. Halkın itiş kakışı Miette'le Silvère'i o tarafa sürüklemişti. Bayrağın direğini hâlâ göğsüne bastıran kız kışlanın duvarına kısılıp kaldı; delikanlı da insan seline sürüklenip jandarma dairesine girdi, jandarmaların alelacele kaptıkları karabinaları ellerinden almak için arkadaşlarına yardım etti. Silvère vahşileşmiş, kafilenin hamlesiyle sarhoşa dönmüştü; Rengade isimli iriyarı bir jandarmaya saldırdı, birkaç dakika onunla didişti. Sert bir hareketle karabinasını elinden almayı başardı. Silahın namlusu Rengade'ın yüzüne şiddetle çarptı, sağ gözünü patlattı. Kan akmaya başladı, Silvère'in ellerine bulaştı; delikanlı birdenbire kendine geldi. Ellerine baktı,

karabinayı bıraktı. Sonra şaşkın bir halde parmaklarını silke silke koşarak dışarı çıktı.

Miette:

"Yaralandın mı?" diye haykırdı.

Silvère boğuk bir sesle:

"Hayır, hayır," diye cevap verdi. "Bir jandarma vurdum."

"Öldü mü?"

"Bilmiyorum. Yüzü kan içindeydi. Çabuk gel."

Genç kızı sürükledi. Hale girince onu bir taş peykeye oturttu. Orada kendisini beklemesini söyledi. Hâlâ ellerine bakıyor, birtakım laflar geveliyordu. Miette, onun kesik kesik laflarından, yola çıkmadan önce gidip büyükannesini kucaklamak istediğini anladı sonunda.

"Peki, git," dedi. "Beni merak etme. Ellerini yıka."

Silvère parmaklarını ayrık tutarak hızla uzaklaştı. Yanından geçtiği çeşmelerde ellerini yıkamayı akıl edemiyordu. Teninin üzerinde Rengade'ın kanının ılıklığını duyduğundan beri bir tek düşüncesi vardı: Dide Hala'nın yanına koşmak, küçük avludaki kuyunun yalağında ellerini yıkamak. Bu kanı yalnız orada temizleyebileceğine inanıyordu.

Huzur ve şefkat içinde geçen çocukluk çağı aklına geliyor, bir dakika için bile olsa büyükannesinin eteğinin dibine sığınma ihtiyacıyla yanıp tutuşuyordu. Soluk soluğa eve geldi. Dide Hala yatmamıştı, başka bir zamanda olsa Silvère buna şaşardı. Fakat içeri girdiği zaman bir köşede, eski sandığın üstünde oturan dayısı Rougon'u görmedi bile. Zavallı ihtiyar kadının sorduğu soruları işitmedi. Telaşla:

"Büyükanne," dedi, "beni affedin. Ötekilerle beraber gideceğim. Görüyorsunuz ya, ellerimde kan var... Galiba bir jandarma öldürdüm."

Dide Hala acayip bir sesle:

"Bir jandarma mı öldürdün?" dedi.

Kızıl lekelere takılıp kalan gözlerinde keskin pırıltılar tutuşuyordu. Birdenbire davlumbaza doğru döndü.

"Tüfeği almışsın," dedi. "Tüfek nerede?"

Silvère karabinayı Miette'in yanında bırakmıştı, silahın emniyetli bir yerde olduğuna yemin etti. Adélaïde torununun yanında ilk defa olarak kaçakçı Macquart'ı ima etti. Garip bir enerjiyle:

"Tüfeği geri getireceksin değil mi?" dedi. "Söz ver!.. Ondan bana yalnız bu tüfek kaldı. Jandarma öldürmüşsün, onu da jandarmalar öldürdü."

Zalim bir memnunlukla Silvère'e dikkatle bakmayı sürdürüyor, ona engel olmayı düşünmüyordu. Çocuktan hiç açıklama istemiyor, torunlarının vücudunda ufacık bir çizik olsa ölecekler zanneden yufka yürekli büyükanneler gibi ağlamıyordu. Bütün varlığı bir tek düşünceye bağlanmıştı, bu düşünceyi nihayet şiddetli bir merakla şu şekilde ifade etti:

"Jandarmayı tüfekle mi öldürdün?

Silvère ya yanlış işitmiş yahut anlamamış olmalıydı.

"Evet," diye cevap verdi. "Ellerimi yıkayacağım."

Dayısını ancak kuyudan döndüğü zaman gördü. Pierre delikanlının sözlerini işitince sararmıştı. Félicité'nin gerçekten hakkı vardı, ailesi onu lekelemekten zevk duyuyordu. İşte şimdi de yeğenlerinden biri jandarma öldürüyordu! Bu zırdelinin asilere katılmasına engel olmazsa defterdarlık makamı asla onun olmayacaktı. Silvère'i dışarı bırakmamaya azmetti, kapının önünde durdu.

Onu orada gördüğü için son derece hayret eden Silvère'e:

"Bana bakın," dedi. "Ben ailenin reisiyim, bu evden dışarı çıkmanızı yasaklıyorum. Yarın sizi sınırdan geçirtmeye gayret edeceğim."

Silvère omuz silkti.

"Yol verin, geçeyim," dedi sakince. "Ben hafiye değilim, saklandığınız yeri haber vermem, merak etmeyin."

Rougon aile şerefinden, ailenin büyüğü olarak otoritesinden bahsetmeyi sürdürünce, delikanlı:

"Ben sizin aileden miyim?" diye devam etti. "Siz beni öteden beri reddettiniz. Bugün korkudan buraya gelmişsiniz, çünkü adalet gününün geldiğini hissediyorsunuz. Haydi bakalım, yol verin! Ben saklanmıyorum, yerine getirilecek bir görevim var."

Rougon kımıldamıyordu. O zaman, Silvère'in sert sözlerini bir tür hayranlıkla dinleyen Dide Hala kupkuru elini oğlunun koluna değdirdi.

"Çekil oradan Pierre," dedi. "Çocuğun evden çıkması lazım."

Delikanlı dayısını hafifçe itti, dışarı fırladı. Rougon kapıyı sıkı sıkı örttü, öfke ve tehdit dolu bir sesle annesine:

"Eğer başına bir felaket gelirse, kabahat sizindir," dedi. "Siz deli ihtiyarın birisiniz, ne yaptığınızı bilmiyorsunuz."

Fakat Adélaïde onu işitmemiş gibiydi. Sönmekte olan ateşe bir demet çırpı attı, belli belirsiz bir tebessümle mırıldandı:

"Ben bu işleri bilirim... Aylarca dışarıda kalırdı, sonra daha sağlıklı dönüp getirdi."

Herhalde Macquart'dan bahsediyordu.

Bu sırada Silvère koşa koşa hale döndü. Miette'i bıraktığı yere yaklaşırken birtakım gürültüler işitti, birikmiş bir kalabalık gördü, adımlarını hızlandırdı. Acı bir hadise olmuştu. Asiler sakin sakin karın doyurmaya oturduktan sonra, aralarında birtakım meraklılar dolaşmaya başlamıştı. Bu meraklılar arasında ortakçı Rébufat'nın oğlu Justin de vardı. Yirmi yaşında, çelimsiz, ne idüğü belirsiz bir mahluk olan Justin, kuzini Miette'e müthiş kin besliyordu. Evde yediği ekmeği başına kakıyor, ona sokak köşesinde bulunup merhameten eve alınmış sefil bir mahluk gibi davranıyordu. Herhalde kız, metresi olma teklifini reddetmişti. Sıska, solgun, kolları bacakları haddinden fazla uzun, eğri suratlı olduğu için, güzel ve gürbüz kızın kendisine muhtemelen tepeden bakışının ve kendi çirkinliğinin hıncını ondan çıkarıyordu. Bütün emeli, babasını kandırıp kızı evden attırmaktı. Onun için daima Miette'i gözlüyordu. Bir süredir onun Silvère'le buluşmakta olduğunu sezmişti. Bütün bildiklerini Rébufat'ya haber vermek için fırsat kolluyordu. O akşam kızın saat sekiz sularında evden savuştuğunu görünce, kinine mağlup oldu, dilini daha fazla tutamadı. Rébufat onun anlattığı şeyleri dinleyince müthiş şekilde öfkelendi, şayet dönüp gelecek olursa o sürtüğü evden tekmeyle kovacağını söyledi. Justin ertesi gün seyredeceği güzel sahnenin zevkini önceden düşüne düşüne uykuya yattı. Sonra alacağı intikamın tadına derhal bakmak için şiddetli bir istek duydu. Tekrar giyindi, çıktı. Belki Miette'e rast gelirdi. Çok küstah davranmayı aklına koymuştu. Böylece asilerin şehre girişlerinde hazır bulundu, belediye binasına kadar peşlerinden yürüdü. İçinden bir ses sevdalıları o tarafta bulacağını söylüyordu. Gerçekten de kuzinini,

Silvère'i beklemek için oturduğu peyke üzerinde buldu. Onu sırtında geniş harmaniyesiyle, yanı başında, halin bir sütununa dayadığı kırmızı bayrakla görünce sırıtmaya, onunla kaba kaba alay etmeye başladı. Justin'i görünce hayretten donakalan genç kız söyleyecek bir kelime bulamadı. Hakaretlerin karşısında hıçkırarak ağlıyordu. O, başı eğik, yüzünü gizleyerek hıçkırıklarla sarsılırken, Justin ona kürek mahkûmunun kızı diye hitap ediyor, Jas-Meiffren'e dönmeye kalkışacak olursa Rébufat Baba'nın onu sopadan geçireceğini haykırıyordu. Bir çeyrek saat onu karşısında böylece titretti, harap etti. Birtakım adamlar halka olmuş, bu acıklı sahneyi seyrediyor, densiz densiz gülüyorlardı. Nihayet asilerden birkaçı araya girdi; Miette'i rahat bırakmazsa, ona yaman bir ibret dersi vereceklerini söyleyerek delikanlıyı tehdit ettiler. Fakat Justin, gerilemekle beraber, onlara kendilerinden korkmadığını söyledi. Silvère tam o sırada gözüktü. Rébufat'nın oğlu, Silvère'i görünce kaçmak ister gibi birdenbire geriye sıçradı. Silvère'in kendisinden çok daha kuvvetli olduğunu biliyor, ondan korkuyordu. Lakin genç kıza âşığının yanında son bir defa daha hakaret etmenin şiddetli zevkine dayanamadı.

"Arabacının uzakta olmadığını biliyordum!" diye haykırdı. "Bu kaçığın peşinden gitmek için bizi bıraktın, değil mi? Alçak kız! Daha on altı yaşında bile yoksun! Vaftiz ne zaman?"

Silvère'in yumruklarını sıktığını görünce birkaç adım daha geriledi. İğrenç bir alaycılıkla devam etti:

"Sakın doğurmak için bize gelme. Ebeye ihtiyacın kalmaz. Babam seni tekmeyle doğurtur, işitiyor musun?"

Suratı bere içinde, haykıra haykıra kaçtı. Silvère bir sıçrayışta onun üzerine atılmış, suratının ortasına müthiş bir yumruk indirmişti. Peşinden kovalamadı. Miette'in yanına döndüğü zaman kızı ayakta buldu, elinin ayasıyla telaşlı telaşlı yaşlarını siliyordu. Silvère kızı teselli etmek için tatlı tatlı yüzüne bakınca, Miette ani bir enerjiyle:

"Yok," dedi. "Artık ağlamıyorum, görüyorsun... Böyle olduğu daha iyi. Artık gidiyorum diye vicdan azabı duymuyorum. Serbestim."

Bayrağı tekrar aldı, Silvère'i asilerin ortasına kendisi getirdi. O sırada saat gece ikiye geliyordu. Hava öyle soğumuştu ki cumhuriyetçiler ayağa kalkmış, ekmeklerini ayakta bitiriyor, jimnastik adımıyla yerlerinde sayarak ısınmaya çalışıyorlardı. Şefler nihayet hareket emrini verdi. Kafile tekrar sıraya girdi. Esirleri ortalarına aldılar; Mösyö Garçonnet ile kumandan Sicardot'dan başka, defterdar Mösyö Peirotte'la daha birçok memuru da tutuklamış, götürüyorlardı.

O sırada Aristide'in gruplar arasında dolaştığı görüldü. Yavrucak bu muazzam ayaklanma karşısında cumhuriyetçilerin dostu olarak kalmamanın ihtiyatsızlık olacağını düşünmüştü, fakat aynı zamanda cumhuriyetçiler arasında gözüküp fazla lekelenmek de istemediği için, kolu askıda, onlarla vedalaşmaya gelmişti. Silah tutmasına mâni olan bu mendebur yaradan acı acı şikâyet ediyordu. Kalabalık arasında kardeşi Pascal'a rast geldi. Pascal'ın elinde cerrah aletleri takımı, bir de küçük sıhhi imdat çantası vardı. Hekim ona sakin bir sesle asilerle birlikte gideceğini haber verdi. Aristide gayet alçak sesle kardeşine "Koca budala!" dedi. Fazla oyalanmadan, şehrin muhafazasına kendisini memur ederler korkusuyla sıvıştı. Bu görevi son derece tehlikeli buluyordu.

Asiler Plassans'ı ellerinde tutmayı akıllarından geçiremezlerdi. Şehirde fazla irtica yanlısı bir ruh hüküm sürdüğü için, daha önce başka yerlerde yaptıkları gibi, orada bir demokrasi komisyonu kurmaya bile teşebbüs edemezlerdi. Sadece uzaklaşıp gideceklerdi; lakin Macquart, kininin verdiği gayret ve cesaretle ileri atılmış, emrine yirmi kadar gözü pek adam verildiği takdirde Plassans'ı susturacağını söylemişti. İstediği yirmi kişiyi verdiler. Macquart onların başına geçti, gidip belediye binasını işgal etti. Bu sırada kafile Sauvaire mesiresinden inmiş, Grand-Porte'tan geçerek şehirden çıkmış, gelirken fırtına gibi geçtiği sokakları arkasında sessiz ve ıssız bırakmıştı. Uzakta yollar ayışığının altında bembeyaz gözüküyordu. Miette, Silvère'in koluna girmek istememişti. Kırmızı bayrağı iki eliyle tutuyor, tırnaklarını sızlatan, parmaklarını morartan soğuktan hiç şikâyet etmeden, metin, dimdik, mertçe yürüyordu.

V

UZAKTA YOLLAR ayışığının altında bembeyaz gözüküyordu. Asi kafilesi soğuk ve parlak kırlarda kahramanca yürüyüşüne devam etti. Bu geniş bir coşkunluk cereyanına benziyordu. Miette'le Silvère'i, aşka ve hürriyete susamış bu koca çocukları sürükleyen destan nağmesi, Macquart'larla Rougon'ların yüz kızartıcı komedyaları içinde kutsal bir mertlikle aksediyordu. Halkın yüksek sesi, sarı salondaki gevezeliklerle Antoine Dayı'nın yergileri arasında zaman zaman uğulduyordu. Bayağı maskaralık, rezilce maskaralık, tarihin büyük dramına dönüşmekteydi.

Asiler Plassans'dan çıkınca Orchères yolunu tutmuşlardı. Bu şehre sabahın onuna doğru varacaklardı. Bu yol, eteklerinde dereler akan tepeleri yamacın yarısından döne döne takip ederek, Viorne nehrinin yatağı boyunca yukarı doğru çıkar. Solda ova, külrengi kasabaların uzak aralıklarla yer yer beneklediği, kocaman bir yeşil halı gibi yayılır. Sağda taşlık sahaları, güneşte kavrulmuş gibi pasrengi kayalarıyla, Garrigues sıradağlarının çorak tepeleri yükselir. Irmak tarafında şose halinde uzanan anayol, aralarından adım başında ovanın şurası burası gözüken koca koca kayaların ortasından geçer. Tepelerin tam böğrüne oyulmuş bu yoldan daha vahşi, daha acayip şekilde muhteşem bir manzara bulunmaz. Hele geceleyin bu yerlerde huşu dolu bir dehşet duyulur. Asiler solgun ışığın altında, iki tarafı mabet yıkıntılarıyla dolu harap bir şehrin caddesinden geçer gibi ilerliyorlardı. Ayışığı her kayayı kırık bir sütun gövdesine, devrilmiş bir direk başlığına, esrarengiz kapılar açılmış bir kale duvarına benzetiyordu. Tepede Garrigues dağlarının yığını, kuleleri, dikilitaşları, yüksek taraçalı evleri gökyüzünün bir kısmını kapatan muazzam bir devler beldesi gibi, belli belirsiz, donuk beyaz bir ren-

ge bürünmüş uyuyordu. İçerilere doğru, ova tarafında ise dağınık ışıklardan bir umman, üzerinde aydınlık sis tabakaları yüzen bomboş, uçsuz bucaksız bir saha gömülüyor, uzayıp gidiyordu. Asiler kafilesi devasa bir şoseden, fosforlu bir denizin kenarında inşa edilmiş, kimselerin bilmediği bir Babil kulesinin etrafını dolaşan bir devriye yolundan gittiğini zannedebilirdi.

O gece Viorne suyu, yolun kayalıklarının altında, boğuk bir sesle uğulduyordu. Akan suyun bu sürekli şarıltısı arasında asiler, bir felaket çanının keskin iniltilerini seçiyorlardı. Ovaya, ırmağın öte tarafına yayılmış olan kasabalar ayaklanıyor, imdat çanı çalıyor, ateşler yakıyorlardı. Bir ölüm çanının gece karanlığında âdeta ısrarlı çınlamalarla takip ettiği yürüyüş halindeki kafile, isyanın bir barut serpintisi gibi sabaha kadar vadi boyunca böyle ilerlediğini gördü. Ateşler karanlığı kızıl noktalarla deliyor, uzaktan şarkılar hafif soluklar halinde geliyordu. Ayın beyazımtırak buğularına gömülmüş bütün o bulanık alan, ani öfke sarsıntıları geçirerek belli belirsiz kaynaşıyordu. Fersahlarla yol boyunca hep aynı manzara devam etti.

Gözlerini Paris'teki hadiselerin cumhuriyetçilerin yüreğine doldurduğu heyecan bürümüş olan bu yürüyüş halindeki adamlar, isyan içinde baştan başa sarsılan bu ince uzun toprak sahanın manzarasını gördükçe coşuyorlardı. Bütün memleketin ayaklanacağını hayal ederek o heyecanla mest olmuş, Fransa'nın peşlerinden geldiğini sanıyor, Viorne'ün ötesinde, dağınık ışık ummanında, kendileri gibi cumhuriyeti savunmaya koşan sonsuz insan dizileri görmüş gibi oluyorlardı. Yontulmamış zekâları, halk kitlelerine mahsus o saflık ve yanılsamanın etkisiyle, kolay ve kesin bir zafere inanıyordu. O anda, ödevini yerine getirme cesaretini yalnız onların gösterdiğini, halbuki memleketin geri kalanının dehşetten mahvolmuş bir halde, ödlekçe elini kolunu bağlattığını söyleyecek olan herhangi bir kimseyi vatan haini diye yakalayıp kurşuna dizebilirlerdi.

Garrigues dağlarının yamacında, yolun kenarında bulunan birkaç köyün gösterdiği kabul de cesaretlerini boyuna artıran bir sebep oluyordu. Küçük ordu yaklaşırken halk topyekûn ayaklanıyordu; kadınlar koşup gelerek onların bir an önce zafere ulaşmalarını

diliyor, erkekler ellerine geçen silahı kapıp yarım yamalak giyinerek onlara katılıyordu. Her köyde yeni bir alkışla, hoş geldiniz yaygaralarıyla, uzun uzun tekrarlanan vedalarla karşılanıyorlardı.

Sabaha karşı ay Garrigues dağlarının arkasında kayboldu. Asiler kış gecesinin koyu karanlığında hızla yürüyüşlerine devam ettiler. Artık ne ovayı ne tepeleri seçebiliyorlardı; yalnız karaltıların derinliğinde görünmez trampetler gibi çalınan çanların tok sesli iniltilerini işitiyor, nereye saklı olduklarını bilmedikleri bu çanların acı acı feryat etmeleriyle durmadan gayrete geliyorlardı.

Miette'le Silvère kafilenin heyecanıyla sürüklenip gidiyordu. Sabaha karşı genç kız yorgunluktan bitkin bir haldeydi. Artık kısa adımlarla yürüyebiliyor, etrafındaki ızbandutların geniş adımlarına ayak uyduramıyordu. Fakat şikâyet etmemek için bütün cesaretini toplamıştı. Bir delikanlı gibi metin olmadığını itiraf etmek çok gücüne gidecekti. İlk birkaç fersah yolu alır almaz Silvère onun koluna girmişti. Sonra katılaşan parmaklarından bayrağın yavaş yavaş kaymakta olduğunu görünce, dinlensin diye bayrağı elinden almak istemişti. Bunun üzerine Miette öfkelenmiş, kendisi bayrağı omzunda taşımaya devam ederken, Silvère'in onu yalnızca bir eliyle tutmasına izin vermişti. Böylelikle kahramanca tavrını bir çocuk inadıyla muhafaza etti, delikanlı ara sıra endişeli bir şefkatle yüzüne baktıkça ona gülümsüyordu. Fakat ay kaybolunca karanlıkta kendini koyverdi. Silvère genç kızın koluna giderek daha fazla yaslandığını hissediyordu. Bayrağı kendisi taşımak, sendelemesin diye Miette'in beline sarılmak zorunda kaldı. Genç kız hâlâ şikâyet etmiyordu.

Silvère:

"Çok mu yoruldun zavallı Miette'ciğim?" diye sordu.

Genç kız daralmış nefesiyle:

"Evet, biraz yorgunum," diye cevap verdi.

"Dinlenelim mi?"

Miette bir şey söylemedi, ama delikanlı onun sendelediğini anladı. O zaman bayrağı asilerden birine emanet etti. Kızı âdeta kucağında taşıyarak saflardan dışarı çıktı. Miette bir parça çırpındı, böyle küçük bir kız çocuğuna benzediği için utanıyordu. Fakat

Silvère onu sakinleştirdi, mesafeyi yarı yarıya kısaltan bir kestirme yol bildiğini söyledi. Tam bir saat dinlenebilecek, yine de Orchères'e kafileyle aynı zamanda varacaklardı.

O sırada saat altı sularıydı. Viorne'dan hafif bir sis yükseliyordu. Gece karanlığı daha da koyulaşır gibiydi. Gençler Garrigues yamacına el yordamıyla tırmandılar, bir kayaya kadar çıkıp oturdular. Etraflarında bir karaltılar uçurumu vardı. Sığ bir kayalığın tepesinde, boşluğun üzerinde tek başlarına kalmış gibiydiler. Küçük ordunun boğuk ayak sesleri kaybolunca, bu boşlukta iki çan sesinden başka bir şey işitmez oldular. Bunlardan biri herhalde ayaklarının dibinde, yol kenarındaki bir köyde çalındığı için çok kuvvetle çınlıyor, beriki onun heyecanlı iniltilerine uzaklardan boğuk hıçkırıklarla karşılık veriyordu. Sanki bu iki çan, bir hiçlik içinde birbirlerine bir dünyanın hazin akıbetini anlatıyordu.

Miette'le Silvère hızlı yürüyüp ısındıkları için önce soğuğu duymadılar. Susup oturdular, geceyi ürperten bu felaket çanlarının gürültüsünü tarife sığmaz bir hüzünle dinlediler. Birbirlerini bile görmüyorlardı. Miette korktu. Silvère'in elini aradı, avcunda tuttu. Saatlerdir onları düşünmekten âciz bir halde kendilerinden geçiren ateşli atılışın ardından bu birdenbire duruş, bu yalnızlık ortasında yan yana bulunuş, heyecanlı bir rüyadan sıçrayarak uyanır gibi ikisini de yorgunluktan harap ve şaşkın bir hale getirmişti. Sanki bir dalga onları yolun kenarına fırlatmış, sonra deniz geri çekilmişti. Vücutları yenemedikleri bir tepki veriyor, şuursuz bir sersemliğe gömülüyorlardı. Heyecanlarını unutmuşlardı, katılmaları icap eden o insan kafilesini artık akıllarına getirmiyorlardı. Vahşi karanlığın ortasında el ele, yapayalnız olduklarını hissetmenin hüzünlü büyüsüne kaptırmışlardı kendilerini. Genç kız bir müddet sonra:

"Bana kızmadın ya?" diye sordu. "Seninle beraber sabaha kadar yürürüm, ama onlar çok hızlı gidiyorlardı, artık soluğum kesilmişti."

Delikanlı:

"Sana niçin kızayım?" dedi.

"Ne bileyim ben, beni artık sevmezsin diye korkuyorum. Ben de senin gibi geniş adımlar atmak, hiç durmadan hep yürümek isterdim, beni çocuk zannedeceksin."

Silvère karanlıkta gülümsedi. Miette bu gülümsemenin farkına vardı. Kararlı bir sesle devam etti:

"Bana sürekli kız kardeş gibi davranmamalısın. Ben senin kadının olmak istiyorum."

Sonra Silvère'i kendisi göğsüne doğru çekti. Onu kolları arasında sımsıkı tuttu.

"Üşüyeceğiz, böyle yapalım da ısınalım," diye mırıldandı.

Bir müddet sustular. O şaşkınlık anına kadar gençler birbirlerini kardeşçe bir şefkatle sevmişlerdi. Onları birbirlerine sıkı sıkı sarılmaya, erkek ve kız kardeşlerden daha uzun süre kucak kucağa kalmaya iten çekimi, bilgisizliklerinden dolayı kuvvetli bir dostluk sanmaya devam ediyorlardı. Fakat bu saf sevginin derinliğinde, Miette'le Silvère'in ateşli kanlarının fırtınaları her gün biraz daha yüksek sesle uğulduyordu. Yaşları, bilgileri arttıkça, bu saf aşktan güneylilere mahsus ateşli bir tutku doğacaktı. Bir delikanlının boynuna sarılan her genç kız bir kadın olmuş, kendi farkında olmasa da bir okşanışla uyanabilecek bir kadın olmuş demektir. Sevdalılar birbirlerinin yanaklarından öptükleri zaman, farkında olmadan dudakları arıyorlar demektir. Bir öpücük âşıklar yaratır. Miette'le Silvère, yüreklerindeki bütün kanı dudaklarına çeken türden bir buseyle, o karanlık ve soğuk aralık ayı gecesi, felaket çanının acı feryatları arasında öpüştüler.

Sımsıkı sarılmışlar, hiçbir şey konuşmadan oturuyorlardı. Miette "Böyle yapalım da ısınalım," demişti, masum masum ısınmayı bekliyorlardı. Biraz sonra elbiselerinden vücutlarına bir ılıklık yayıldı; sarılışlarının vücutlarını tutuşturduğunu hissettiler, göğüslerinin aynı solukla kabarıp indiğini duydular. Vücutlarını bir gevşeklik kapladı, hummalı bir uyuşukluğa gömüldüler. Şimdi ısınmışlardı; örtülü gözkapaklarının önünden pırıltılar geçiyor, beyinlerine doğru belli belirsiz gürültüler yükseliyordu. Birkaç dakika süren bu ıstıraplı zevk anı onlara sonsuz gibi geldi. İşte o zaman dudakları, rüyaya benzer bir hal arasında birleşti. Uzun, haris bir buseyle öpüştüler. Sanki o zamana kadar birbirlerini hiç öpmemişlerdi. Acı duyuyorlardı, ayrıldılar. Sonra gecenin soğuğu ateşlerini

dindirip vücutlarını buz gibi üşütünce, büyük bir utançla birbirlerinden biraz uzaklaştılar.

İki çan, gençlerin etrafında derinleşen karanlık uçurumda, hâlâ kasvetli sesleriyle konuşuyordu. Korkudan titreyen Miette, Silvère'e yaklaşmaya cesaret edemedi. Hatta Silvère'in orada olup olmadığını bile bilmiyor, kımıldadığını bile işitmiyordu. İkisi de öpüşmelerinin verdiği şiddetli hisle doluydu; dillerinin ucuna kadar taşkın sözler yükseliyor, birbirlerine teşekkür etmek, tekrar öpüşmek istiyorlardı. Fakat o yakıcı mutluluklarından dolayı o kadar utanıyorlardı ki bunu açıktan açığa konuşmaktansa ikinci defa tatmamayı tercih ediyorlardı. Eğer hızlı yürüyüşleri kanlarını kamçılamasaydı, eğer koyu karanlık gece suç ortaklığı etmeseydi, daha uzun zaman samimi arkadaşlar gibi birbirlerini yanaklarından öpeceklerdi. Miette utanmaya başlamıştı. Yüreğini açtığı bu mutluluk dolu karanlıklarda, Silvère'in ateşli busesinden sonra, Justin'in kaba muamelesini hatırladı. Birkaç saat önce kendisine düşmüş bir kız diye hitap eden o delikanlıyı yüzü kızarmadan dinlemişti. Justin vaftiz ne zaman diye sormuş, şayet Jas-Meiffren'e dönmeye kalkışırsa babasının onu tekmelerle doğurtacağını bağıra bağıra söylemişti. Miette bunların ne demek olduğunu anlamadan ağlamıştı, ağlamıştı çünkü bütün bu sözlerin iğrenç şeyler olduğunu seziyordu. Şimdi kadın olmaya başlarken, son kalan masum duygularıyla, yakıcılığını hâlâ hissettiği busenin, kuzeninin kendisine yüklediği ayıbı varlığına doldurmaya belki de kâfi geldiğini düşünüyordu. O zaman bir ıstırap duydu, hıçkırmaya başladı.

Silvère endişeyle sordu:

"Neyin var? Niçin ağlıyorsun?"

Miette:

"Hayır, bırak," diye inledi. "Neyim var bilmiyorum."

Sonra gözyaşları arasında, kendini tutamıyormuş gibi ekledi:

"Ah! Ben bahtsız bir kızım. On yaşımdayken beni taşlıyorlardı. Şimdi de en aşağılık bir mahluk gibi muamele ediyorlar. Justin bana herkesin içinde hakaret etmekte haklıydı. Biz bir fenalık yaptık Silvère."

Delikanlı keder içinde onu kolları arasına aldı, teselliye çalıştı.

"Seni seviyorum," diye mırıldandı. "Ben senin kardeşinim. Niçin fenalık ettik diyorsun? Üşüyorduk da onun için öpüştük. Her akşam ayrılırken öpüşürdük, biliyorsun."

Miette çok kısık bir sesle:

"Oo! Deminki gibi değil," dedi. "Bunu yapmamak lazım, anlıyor musun, herhalde yasak bir şey olsa gerek, çünkü bir tuhaf oldum. Şimdi ben yoldan geçerken erkekler gülecekler. Kendimi savunmaya cesaret edemeyeceğim, onlar haklı olacaklar."

Delikanlı susuyor, ilk sevda öpüşmesiyle vücudu ürpertiler içinde kalıp korkudan tir tir titreyen bu on üç yaşındaki koca kızın ürkekliğini gidermek için söyleyecek söz bulamıyordu. Onu hafif hafif göğsüne bastırıyor, kucaklaşmalarının ılık uyuşukluğunu tekrar hissettirebilirse onu yatıştıracağını seziyordu. Fakat Miette çırpınıyor, devam ediyordu:

"İstersen çıkar gideriz, memleketi bırakırız. Artık Plassans'a dönemem, eniştem beni döver, bütün şehir halkı beni parmakla gösterir..."

Sonra birdenbire öfkelenmiş gibi:

"Hayır, ben uğursuzun biriyim," dedi. "Dide Hala'dan ayrılıp benimle gelmekten seni men ediyorum. Beni dağ başında, bir yol üstünde bırak."

Silvère:

"Miette, Miette, böyle söyleme!" diye yalvardı.

"Öyle, öyle, senin yakanı bırakacağım. Aklını başına al. Ben bir sürtük gibi kovulmuş bir kızım, seninle beraber kasabaya dönersem her gün dövüşeceksin. İstemiyorum."

Delikanlı onu tekrar dudaklarından öptü:

"Benim karım olacaksın, sana bundan sonra kimse dokunmaya cesaret edemez."

Miette hafif bir feryat kopardı:

"Of! Yalvarırım, beni böyle öpme, fena oluyorum."

Biraz sustu, sonra:

"Biliyorsun ki senin karın olamam," dedi. "Çok genciz. Beklemem lazım, o zamana kadar utancımdan ölürüm. İsyan etmekte haksızsın, beni bir köşeye atıp bırakmaya mecbur olacaksın."

O zaman Silvère artık dayanamadı, ağlamaya başladı. Bir erkeğin hıçkırıklarında keder verici bir katılık vardır. Miette zavallı delikanlının kolları arasında sarsıla sarsıla ağladığını hissedince korktu, dudaklarının yandığını unutup onu yüzünden öptü. Silvère'i ağlatan kendisiydi. Bir öpücüğün yakıcı tadına tahammül edemeyecek kadar budalaydı. Tam da âşığı kendisini o zamana kadar yapmadığı şekilde kucakladığı anda bu hazin şeyleri ne diye düşündüğünü bilmiyordu. Kendisini üzdüğünden dolayı af dilemek için Silvère'i göğsüne bastırıyordu. İki genç ağlayarak, endişeli kollarıyla birbirlerini sıkarak, karanlık aralık ayı gecesine biraz daha fazla keder katıyordu. Uzakta çanlar daha da soluk soluğa bir sesle hâlâ durmadan inliyordu.

Silvère hıçkırıkları arasında:

"Ölmek daha iyi, ölmek daha iyi," deyip duruyordu.

Miette:

"Ağlama artık, beni affet," diye yalvarıyordu. "Metin olacağım, sen ne istersen yapacağım."

Delikanlı gözyaşlarını silince:

"Haklısın," dedi. "Plassans'a dönemeyiz. Ama korkak davranmanın zamanı değil. Dövüşten galip çıkarsak, gidip Dide Hala'yı alırım, hep beraber çok uzaklara gideriz. Biz kazanırsak...

Sustu. Miette usulca sordu:

"Ya yenilirsek?"

Silvère daha da alçak bir sesle cevap verdi:

"O zaman inayet allahtan! Ben herhalde hayatta olmayacağım. Sen biçare ihtiyarı teselli edersin. Böylesi daha iyi olur."

Genç kız:

"Evet," diye mırıldandı. "Biraz önce söylüyordun, ölmek daha iyi."

Bu ölüm arzusu üzerine birbirlerine daha sıkı sarıldılar. Miette, Silvère'le beraber ölmeyi gerçekten umuyordu. Delikanlı yalnız kendinden bahsetmişti, fakat kız toprağın altına kendisini de beraber sürüklemekten zevk duyacağını anlıyordu. Orada yeryüzünde olduğundan daha serbest sevişebileceklerdi. Dide Hala da ölecek, oraya gelip onlara katılacaktı. Birdenbire içlerine doğan bu his, fe-

laket çanlarının sesi vasıtasıyla tanrının yakında yerine getireceğini vaat ettiği, acayip bir haz duyuran bir temenni oldu. Ölüm! Ölüm! Çanlar bu kelimeyi gitgide artan bir coşkunlukla tekrar ediyor, sevdalılar karanlıklardan gelen bu çağrıya kendilerini bırakıyordu. Vücutlarının ılıklığı ve tekrar birleşen dudaklarının yakıcılığıyla gömüldükleri uyuşuklukta, son uykunun tadını önceden sezer gibi oluyorlardı.

Miette artık kendini tutmuyordu. Şimdi asıl kendisi dudaklarını Silvère'in dudaklarına yapıştırıyor, önce acı yakıcılığına tahammül edemediği o hazzı sessiz bir ateşlilikle arıyordu. Yakın bir ölümün hülyası onu hararetlendirmişti; artık kızarmıyor, âşığına sarılıyordu; dudaklarını ancak şöyle bir değdirdiği, yüreğini eriten sırrın tamamına derhal eremediği için öfkelendiği bu yeni zevkleri, toprağın altına girmeden önce tamamıyla öğrenmek ister gibiydi. Uyanan hislerinin verdiği baş dönmesi arasında, öpüşmeden ileri başka bir şey daha bulunduğunu seziyor, bu başka şey onu hem korkutuyor hem cezbediyordu. O zaman kendini bırakıyordu; elinden gelse, bakirelere has hayâsız saflıkla Silvère'e bu sırrı örten peçeyi yırtması için yalvaracaktı. Silvère ise kızın buseleriyle deliye dönmüş, eksiksiz bir mutluluğa gömülü, halsiz, başka bir istek duymuyor, daha büyük hazlar olabileceğine dahi inanmıyordu.

Miette soluğu kesilip de ilk kucaklaşmanın şiddetli zevkinin azaldığını hissedince:

"Sen beni sevmeden ölmek istemiyorum," diye mırıldandı. "Beni daha fazla sevmeni istiyorum..."

Utancını idrak ettiği için değil, ne istediğini bilmediği için söyleyecek kelime bulamıyordu. Yalnız için için bir isyanla ve zevkte sonsuzluğa erme ihtiyacıyla sarsılmaktaydı.

O masum haliyle, istediği oyuncak verilmeyen bir çocuk gibi, neredeyse ayağını yere vuracaktı.

Silvère kendinden geçiyor, boyuna:

"Seni seviyorum, seni seviyorum," diyordu.

Miette başını sallıyor, sanki bunun doğru olmadığını, delikanlının kendisinden bir şey gizlediğini söylüyordu. Gürbüz ve hür yaradılışı, hayatın doğurgan taraflarını ona gizli bir içgüdüyle anlatı-

yordu. Eğer bu gizli şeyi öğrenmeden ölmesi mukadderse, bu ölümü istemiyordu. Kanının ve sinirlerinin bu isyanını, ateş gibi yanan, şaşkın şaşkın aranan elleriyle, kekelediği sözlerle, yalvarışlarıyla safça itiraf ediyordu.

Sonra sakinleşti, başını delikanlının omzuna dayadı, sustu. Silvère eğiliyor, onu uzun uzun öpüyordu. Miette bu buseleri aheste aheste tadıyor, manalarını, gizli lezzetini arıyordu. Onları sorguya çekiyor, damarlarında koşuşmalarını dinliyor, bütün aşk, bütün ihtiras siz misiniz diye soruyordu. Vücudunu bir uyuşukluk kapladı, yavaş yavaş uykuya daldı. Fakat uykusunda Silvère'in okşamalarından yine zevk duyuyordu. Silvère genç kızı kırmızı bol harmaniyeye sarmış, harmaniyenin bir ucunu kendi örtünmüştü. Artık soğuğu duymuyorlardı. Silvère, Miette'in muntazam nefes aldığını işitip uyuduğunu anlayınca, yollarına gayretle devam etmelerine imkân verecek olan bu dinlenmeden dolayı sevindi. Kızı bir saat uyumaya bırakma kararı verdi. Gök hâlâ kapkaraydı, doğuda belli belirsiz beyazımtırak bir çizgi sabahın yaklaştığını gösteriyordu. Âşıkların arkalarında bir çam ormanı bulunsa gerekti. Delikanlı ormanın seher rüzgârıyla cıvıl cıvıl uyandığını işitiyordu. Çanların feryatları ürperen havada daha keskinleşiyor, Miette'in sevda ateşlerine nasıl katıldılarsa, uykusunda da ona öylece ninni söylüyorlardı.

Delikanlı ile genç kız, o kargaşalık gecesine gelinceye kadar, işçi sınıfı içinde, o kısmetsizler, o sade ruhlu insanlar arasında doğan türden saf bir aşk macerası yaşamışlardı. Bu sınıf insanlarda, hâlâ bazen eski Yunan masallarındakilere benzer ilkel aşklara tesadüf edilir.

Miette henüz dokuz yaşındayken, babası bir jandarmayı öldürdüğü için kürek cezasına gönderilmişti. Chantegreil'in davası memlekette meşhur olmuştu. Bu kaçak avcı işlediği cinayeti açıkça itiraf etti, fakat jandarmanın kendisine tüfeğiyle nişan aldığına yemin etti. "Ben ondan atik davrandım, o kadar," dedi, "nefsimi müdafaa ettim; bu bir düellodur, cinayet değil." Bu düşüncesinde ısrar etti. Bir jandarmanın bir kaçak avcıya ateş etmeye hakkı olduğu halde, bir kaçak avcının bir jandarmaya silah atmaya hakkı olmadığını ağır ceza reisi ona bir türlü anlatamadı.

Chantegreil inançlı duruşu ve geçmişteki iyi hali sayesinde giyotinden yakayı kurtardı. Adamcağız, Toulon'a hareketinden önce kızını yanına getirdikleri zaman çocuk gibi ağladı. Daha beşikteyken annesini kaybeden yavrucak, Seille boğazlarında bir kasaba olan Chavanoz'da büyükbabasıyla beraber yaşıyordu. Kaçak avcı mahkûm olup gittikten sonra, ihtiyarla küçük kız sadakayla yaşamaya başladılar. Hepsi avcı olan Chavanoz ahalisi, kürek mahkûmunun geride bıraktığı biçarelerin yardımına koştu. Bu arada ihtiyar kederinden öldü. Eğer komşu kadınlar Plassans'da bir halası bulunduğunu hatırlamasaydı, tek başına kalan Miette yollarda dilenecekti. Hayırsever biri onu halasının yanına götürmeyi üzerine aldı, fakat hala kızı hayli kötü karşıladı.

Ortakçı Rébufat ile evlenmiş olan Eulalie Chantegreil, kara suratlı, iriyarı, iradesi kuvvetli bir cadalozdu; evde onun sözü geçiyordu. Dış mahallede söylendiğine göre, kocasını parmağının ucunda oynatıyordu. Hakikat şuydu ki hasis, işte ve kazanmada haris bir adam olan Rébufat, eşine az rastlanır derecede gürbüz, kanaatkâr ve idareli bir kadın olan bu iriyarı cadaloza bir tür saygı besliyordu. Onun sayesinde karı koca refah içinde yaşıyordu. Ortakçı akşam işten döndüğünde Miette'i evde görünce söylendi. Fakat karısı sert bir sesle ona şunları söyleyerek ağzını kapadı:

"Adam sen de! Kızın vücudu sağlam, bize hizmetçilik eder; biz de onu besleriz, hizmetçi aylığını bir kenara koymuş oluruz."

Bu hesap Rébufat'nın işine geldi. Çocuğun kollarını bile yokladı, memnunlukla yaşına göre çok sağlam olduğunu söyledi. Miette o tarihte dokuz yaşındaydı. Rébufat hemen ertesi günden itibaren onu işe koştu. Güneyde köylü kadınların işi kuzeydekilerden çok daha hafiftir. Orada kadınların toprağı çapaladıklarına, yük taşıdıklarına, erkeklerin işlerini gördüklerine nadiren rastlanır. Güneyde kadınlar demet bağlarlar, zeytin ve dut yaprağı toplarlar; en zahmetli işleri zararlı otları yolmaktır. Miette neşeyle çalıştı. Açık hava hayatı ona neşe ve sağlık veriyordu. Halası hayatta oldukça kızın yüzü güldü. Kadıncağız haşin hallerine rağmen onu kendi çocuğu gibi seviyordu. Kocasının bazen kıza vermeye çalıştığı ağır işleri görmesine engel oluyor, Rébufat'ya şöyle haykırıyordu:

"Oo! Çok marifetli adamsın! Budala, anlamıyorsun ki çocuğu bugün haddinden fazla yorarsan yarın hiçbir iş göremez."

Rébufat bu söze itiraz edemeyerek başını eğiyor, kızın sırtına yüklemek istediği yükü kendisi taşıyordu.

O sırada on altı yaşında olan, tembellikle geçirdiği zamanını Miette'ten nefret etmeye, ona sinsi sinsi eziyet etmeye ayıran kuzeninin münasebetsizlikleri olmasa, kız halası Eulalie'nin gizli himayesi altında pek mutlu yaşayacaktı. Justin'in zevkten dört köşe olduğu anlar, yalanlardan ibaret bir gammazlıkla, Miette'e azar işittirmeyi başardığı anlardı. Onu görmemiş gibi yaparak ayağına bastığı yahut hoyratça ittiği zaman güler, başkalarının kötü durumundan zevk alan kimselere mahsus sinsi bir haz duyardı. O zaman Miette iri siyah gözleriyle ona bakar, öfkeyle ve sessiz bir vakarla dolu parlak bakışlarıyla bu ödlek arsızın sinsi gülüşlerini durdururdu. Aslına bakılırsa Justin, kuzininden fena halde korkuyordu.

Genç kız on birine basacağı sırada, halası Eulalie birdenbire öldü. O günden itibaren evde her şey değişti. Rébufat yavaş yavaş Miette'i çiftlik yanaşması haline getirdi. Onu kaba işlerle ezmeye, yük hayvanı gibi işe koşmaya başladı. Kızcağız şikâyet bile etmiyor, ödemesi gereken bir şükran borcu olduğunu sanıyordu. Akşamları yorgunluktan harap bir halde halasına, o cadaloz kadına ağlıyor, onun gizli gizli yaptığı bütün o iyiliği şimdi anlıyordu. Hoş, iş çetin de olsa çalışmaktan yılmıyordu Miette. Kuvvetli olmak hoşuna gidiyor, iri kollarıyla, sağlam omuzlarıyla övünüyordu. Fenasına giden şey, eniştesinin kendisini kuşkulu bir gözetim altında tutması, mütemadiyen azarlaması, öfkeli bir efendi tavrı takınmasıydı. Şimdi Miette evde bir yabancıydı. Hatta bir yabancı bile bu kadar ağır muamele göremezdi. Rébufat menfaate dayanan bir acımayla yanında alıkoyduğu bu küçük akraba kızı utanmazca sömürüyordu. Miette bu haşin konukseverliğin karşılığını çalışmasıyla on misli ödüyordu. Gün geçmiyordu ki Rébufat kızın yediği ekmeği başına kakmasın. Hele Justin'in onu incitmekte üstüne yoktu. Annesi öldükten sonra kızcağızın savunmasız kaldığını gördüğü için, evdeki hayatını tahammül edilmez bir hale getirmek gayesiyle ona yapmadığı kötülüğü bırakmamıştı. İcat ettiği en kurnazca işkence, Miette'e ba-

basından bahsetmek oldu. Biçare kız, yanında kürek cezası ve kürek mahkûmu sözlerinin söylenmesini yasak eden halasının himayesi altında, dünyadan uzak yaşadığı için bu kelimelerin manasını anlamıyordu. Bunu ona öğreten Justin oldu, jandarmanın öldürülüşünü ve Chantegreil'in mahkûmiyetini kıza kendi üslubuyla anlattı. Verdiği çirkin ayrıntıların haddi hesabı yoktu: Kürek mahkûmlarının ayağında pranga vardır, günde on beş saat çalışırlar, ağır işler altında ölürler, kaldıkları zindan kasvetli bir yerdir, diyor, oranın bütün dehşetli taraflarını ince ince tasvir ediyordu. Miette, ağzı bir karış açık, gözleri yaşlı, onu dinliyordu. Bazen ani bir öfkeyle hamle yapıyor, Justin onun sıkılmış yumrukları karşısında hemen geriye doğru sıçrıyordu. Bu insafsızca anlatımının zevkini arsızca çıkarıyordu. Babası en küçük bir ihmal yüzünden kızı sıkıştırdığı zaman, Justin de ondan yana oluyor, Miette'e tehlikesizce hakaret edebildiği için seviniyordu. Miette kendini savunmaya yeltenirse:

"Haydi canım," diyordu. "Soydur, çeker; sen de baban gibi zindanda gebereceksin."

Miette ta yüreğinden yaralanarak utancından yere geçiyor, eli ayağı kesiliyordu.

O tarihte Miette kadın olmaya başlamıştı bile. Erken buluğa ermişti, uğradığı işkenceye şaşılacak bir metanetle karşı koydu. Yalnız, doğuştan sahip olduğu gururu kuzeninin hakaretleri karşısında gevşediği zamanlar, seyrek olarak kendini bırakıyordu. Çok geçmeden, üzerine atılmasın diye konuşurken korkudan her hareketini izleyen bu korkak mahlukun aralıksız söylediği incitici sözlere ağlamadan tahammül etmeye başladı. Ayrıca dik dik yüzüne bakarak onu susturmasını da biliyordu. Defalarca Jas-Meiffren'den kaçmak istedi. Fakat metin davrandı, katlandığı zulmün altında yenilmiş görünmemek için bunu yapmadı. Sonuç olarak ekmeğini alnının teriyle kazanıyordu, Rébufat'ların evinde sığıntı yaşamıyordu; bu inanç gururuna yetiyordu. Mücadele etmek için orada kaldı, ayak diredi, hep karşı koyma düşüncesiyle yaşadı. Tuttuğu yol sessiz sedasız işini görmek, acı sözlerden karşısındakini sessizce hor görerek öç almak yoluydu. Eniştesi tarafından çok fazla sömürüldüğü için, kendisini kapı dışarı ettirmeyi hayal eden Justin'in gammazlıkları-

na onun kolay kulak asmayacağını biliyordu. O nedenle, kendiliğinden çıkıp gitmemeyi bir tür gurur meselesi yapmıştı.

Kendi isteğiyle uzun uzun susuyor, bu susmaları esnasında acayip hülyalara dalıyordu. Bütün günlerini sabahtan akşama kadar dört duvar arasında, dünyadan ayrı geçirdiği için hep asi bir kız olarak büyüdü. Dış mahallenin kendi halinde insanlarını pek ürkütecek türden fikirler edindi. Özellikle babasının başına gelenlerle meşgul oldu. Justin'in bütün acı sözlerini hatırladı. Nihayet babasına yüklenen adam öldürme suçlamasına aklı yattı, onun kendisini öldürmeye kalkan jandarmayı öldürmekle iyi ettiğini düşündü. İşin aslını Jas-Meiffren'de çalışmış olan bir rençperden dinlemişti. O andan itibaren, kırk yılda bir sokağa çıktığı zamanlar, dış mahallenin haylazları:

"Yuuu! Chantgreil'e bak!" diye haykırarak peşinden koştuklarında, başını bile çevirmez oldu. Dişlerini sıkıyor, adımlarını hızlandırıyor, gözlerini vahşi bir karaltı bürüyordu. İçeri girip demir parmaklıklı kapıyı kapayınca, peşindeki çocuk sürüsüne uzun uzun bakıyordu yalnızca. Eğer bazen çocukluğu olduğu gibi yüreğinde canlanmasa, onlara kötü davranabilir, hor görülen insanlara mahsus acımasız bir hal takınabilirdi. On bir yaşında olduğu için küçük bir kızın zayıflığına kendini bırakıyor, o sayede rahatlıyordu. O zamanlarda ağlamaya başlıyor, kendinden de babasından da utanıyordu. Ağladığını görürlerse daha fazla eziyet edeceklerini anladığından, bir ahıra gizleniyor, orada rahat rahat hıçkırıyordu. İyice ağladıktan sonra mutfağa gidip gözlerini yıkıyor, her zamanki sakin çehresini takınıyordu. Gizlenmesine sebep olan şey yalnızca menfaati değildi, erken gelişen kuvvetinden kaynaklanan gururu öylesine büyüktü ki artık çocuk gözükmeyi istemiyordu. Böyle giderse suratsız bir mahluk olacaktı. Sevgiye eğilimli yaradılışındaki şefkatli tarafları tekrar bulmasıyla bereket versin ki kurtuldu.

Dide Hala ile Silvère'in oturdukları evin avlusundaki kuyu müşterek bir kuyuydu. Jas-Meiffren'in duvarı bu kuyuyu ikiye bölüyordu. Vaktiyle Fouque'ların bostanı komşunun büyük malikânesiyle birleşmeden önce, bostancılar bu kuyuyu her gün kullanırlardı. Fakat kuyu müştemilattan uzakta olduğu için, arazi satın alınalı beri,

geniş depolara sahip olan Jas sakinleri buradan ayda bir kova su bile çekmiyordu. Öte taraftakilerin ise tersine her sabah çıkrığı gıcırdattıkları işitiliyordu. Silvère, Dide Hala'ya ev işleri için lazım olan suyu çekiyordu.

Bir gün çıkrık kırıldı. Genç araba işçisi kendi eliyle meşe ağacından güzel ve sağlam bir çıkrık yaptı, günlük işini bitirdikten sonra akşamına onu kuyuya taktı. Çıkrığı kuyuya takmak için duvara çıkmak zorunda kalmıştı. İşini bitirdikten sonra duvarın üstünde bacaklarını iki yana sallandırıp bir müddet oturdu, dinlendi, geniş Jas-Meiffren'i merakla seyretti. Bir ara, birkaç adım ötesinde, arsız otları yolmakla meşgul bir köylü kadın ilişti gözüne. Mevsim temmuzdu, güneş ufku aşmak üzere olduğu halde sıcak ortalığı kavuruyordu. Köylü kadın kazağını çıkarmıştı. Sırtında beyaz korsesi, omuzları üzerine örttüğü boyalı atkısıyla, gömleğinin kolları dirseklerine kadar sıvalı, arkasından çapraz tutturduğu iki askıyla bağlı mavi pamukludan etekliği katmer katmer, yere çömelmişti. Dizleri üzerinde yürüyerek harıl harıl muzır otları yoluyor, bir küfeye dolduruyordu. Delikanlı, kadının yolunmamış otları bulmak için sağa sola uzanan, güneşten yanmış, çıplak kollarını görüyordu yalnızca. Silvère köylü kadının kollarının bu süratli gidiş gelişini zevkle seyrediyor, o kolların çok sıkı, çok çevik olduğunu görmekten garip bir haz duyuyordu. Silvère'in çalışırken yaptığı gürültünün kesilmesi üzerine kadın hafifçe doğrulup bakmış, delikanlı yüzünün çizgilerini daha fark etmeden tekrar başını eğmişti. Bu ürkek hareket Silvère'i oraya mıhladı. Meraklı bir delikanlı gibi bu kadının kim olabileceğini düşünüyor, farkında olmadan ıslık çalıyor, elindeki keskiyle tempo tutuyordu. Derken keski elinden fırladı, Jas-Meiffren tarafına düştü, kuyunun bileziğine çarptı, duvardan birkaç adım öteye yuvarlandı.

Silvère keskiye baktı, eğildi, inmekte tereddüt etti. Fakat köylü kadın göz ucuyla delikanlıyı süzüyor olmalıydı ki hiçbir şey söylemeden doğruldu, keskiyi yerden aldı, Silvère'e uzattı. O zaman delikanlı, köylü kadının çocuk yaşta bir genç kız olduğunu gördü. Şaşırdı, bir parça utandı. Genç kız batan güneşin kızıllığı ortasında ona doğru uzanmıştı. Duvarın o kısmı alçaktı, fakat yine de kızın

boyuna göre fazla yüksekti. Silvère duvarın üstüne yüzükoyun yattı, küçük köylü kızı ayaklarının ucuna basarak yükseldi. İkisi de bir şey söylemiyor, utangaç ve gülümser, bakışıyorlardı. Doğrusu delikanlı, kızı bu vaziyette bir müddet tutmayı isterdi. Kızın ona doğru uzanan yüzü, iri siyah gözleriyle, kırmızı dudaklarıyla pek nefisti. Delikanlıyı şaşırtıyor, acayip bir heyecana sürüklüyordu. O zamana kadar hiçbir kızı bu derece yakından görmemişti; bir ağzın, bir çift gözün seyrinden bu kadar zevk duyulabileceğini bilmiyordu. Boyalı atkısı, beyaz korsesi, omuzlar hareket ettikçe gerilen askılarla tutturulmuş mavi pamukludan etekliği, her şeyi ona bilmediği bir cazibeye sahip görünüyordu. Gözleri kendisine keskiyi uzatan kolun boyunca kaydı; bu kol, dirseğe kadar, güneş yanığıyla örtünmüş gibi buğdayımsı pembe renkteydi, fakat Silvère daha ileride, gömleğin kıvrık kolunun gölgelediği kısımda, sütbeyaz, tombul bir ten görüyordu. Şaşaladı, daha fazla eğildi, nihayet keskiyi yakalayabildi. Köylü kız bocalamaya başlıyordu. Sonra kız aşağıda, başı hâlâ yukarı kalkık, delikanlı duvarın tepesinde yarı uzanmış bir halde, birbirlerine gülümseyerek böylece kaldılar. Nasıl ayrılacaklarını bilemiyorlardı. Bir kelime konuşmamışlardı. Hatta Silvère teşekkür etmeyi bile akıl edemiyordu.

"Senin adın ne?" diye sordu.

Köylü kız:

"Marie," diye cevap verdi. "Ama herkes beni Miette diye çağırır."

Ayaklarının ucuna basarak hafifçe yükseldi, pürüzsüz sesiyle o da:

"Ya senin adın?" diye sordu.

Genç işçi cevap verdi:

"Benim adım Silvère."

Bir an sustular, bu susma esnasında âdeta isimlerinin ahengini zevkle dinler gibi oldular.

Silvère ekledi:

"Ben on beş yaşındayım. Sen?"

Miette:

"Ben Toussaint yortusunda on bire basacağım," dedi.

Genç işçi şaştığını gösteren bir hareket yaptı.

"Sahi mi!" dedi gülerek. "Ben de seni basbayağı kadın sanmıştım... İri kolların var."

Miette gözlerini indirip kollarına baktı, o da gülmeye başladı. Sonra artık hiçbir şey konuşmadılar. Bir müddet daha öylece durdular, bakışıp birbirlerine gülümsediler. Silvère kendisine soracak başka bir şey yokmuş gibi durunca Miette yürüyüp gidiverdi, bir daha başını kaldırmadan arsız otları yolmaya koyuldu. Silvère bir müddet daha duvarın tepesinde kaldı. Gün kavuşuyor, Jas-Meiffren'in sarı topraklarına yandan güneş ışığı vuruyordu. Toprak tutuşuyor, sanki yerden yayılan bir yangın alevi etrafı sarıyordu. Silvère bu alev alev yanan zemin üzerinde, genç köylü kızının çömelip çıplak kollarıyla yine hamaratça çalışmaya başlamasını seyrediyordu. Kızın mavi pamukludan etekliği ağarıyor, tunç rengine bürünmüş kollarında ışıltılar dolaşıyordu. Silvère orada dura dura sonunda bir tür utanç duydu. Duvardan indi.

Zihni geçirdiği macerayla dolu olan Silvère, o akşam Dide Hala'yı sorguya çekmeye çalıştı. Bu kapkara gözlü, kıpkırmızı dudaklı Miette'in kim olduğunu o bilirdi belki. Fakat Dide Hala, çıkmaz sokaktaki evde oturalı beri, küçük avlu duvarının öte tarafına hiç bakmamıştı. O duvar, onun gözünde mazisini gizli tutan, aşılmaz bir set gibiydi. Bu duvarın öte tarafında, aşkını, kalbini, tenini gömdüğü Fouque'ların o eski bostanında şimdi ne bulunduğunu bilmiyor, bilmek istemiyordu. Silvère'in ilk soruları üzerine onun yüzüne çocuk gibi korkarak baktı. Sönmüş günlerinin küllerini o da mı karıştıracak, oğlu Antoine gibi o da mı kendisini ağlatacaktı? Çabuk çabuk cevap verdi:

"Bilmem, artık sokağa çıktığım yok, kimseyi görmüyorum..."

Silvère ertesi günü sabırsızlıkla bekledi. Patronunun oraya varır varmaz atölyedeki arkadaşlarını konuşturdu. Miette'le konuştuğunu söylemedi. Jas-Meiffren'de uzaktan gözüne bir kız iliştiğinden bahsetti üstü kapalı olarak. İşçilerden biri:

"Aa! O, Chantegreil'in kızı!" diye haykırdı.

Sonra Silvère'in soru sormasına gerek kalmadan, arkadaşları kendisine kaçak avcı Chantegreil'le kızı Miette'in macerasını, halkın dışlananlara karşı beslediği o körü körüne kinle anlattılar.

Hele Miette'ten çok çirkin şekilde bahsettiler. Anlatırken, kürek mahkûmunun kızı tabiri bir hakaret şeklinde, zavallı masum yavrucağı ebedi bir ayıba mahkûm eden çürütülmez bir hüküm gibi dillerinde dolaşıyordu.

Mert ve dürüst bir adam olan araba yapıcısı Vian nihayet adamları susturdu. İncelemekle meşgul olduğu iki tekerlekli arabanın okunu elinden bırakıp:

"Hey! Dedikoducu herifler, susun!" dedi. "Bir çocuğu dilinize dolamaya utanmıyor musunuz? Ben o kızı gördüm. Çok dürüst bir hali var. Hem işten kaçmadığını söylüyorlar, daha şimdiden otuz yaşında bir kadın kadar çalışıyormuş. Burada onun eline su dökemeyecek tembeller var. İnşallah ileride iyi bir kocaya varır da dedikoducuların çenesi kapanır."

İşçilerin kaba alaylarıyla hakaretleri karşısında donakalan Silvère, Vian'nın bu son sözü üzerine gözlerinin yaşardığını hissetti. Bununla beraber, ağzını açıp bir söz söylemedi. Yanına bıraktığı çekicini tekrar eline aldı, çemberlemekte olduğu bir tekerlek poyrasını* var gücüyle dövmeye başladı.

Akşam atölyeden çıkar çıkmaz koşup tekrar duvara tırmandı. Miette'i bir gün önceki işiyle meşgul buldu. Seslendi. Kız sıkılgan gülümsemesiyle gözyaşları içinde büyümüş bir çocuk olmaktan gelen şirin yabaniliğiyle yaklaştı.

Silvère ona birdenbire:

"Sen Chantegreil'in kızısın değil mi?" diye sordu.

Miette geriledi, gülümsemesi kalmadı; gözlerinin karası sertleşti, bakışları kuşkuyla pırıldadı. Bu çocuk da başkaları gibi kendisine hakaret mi edecekti? Cevap vermeden sırtını döneceği sırada, Silvère onun yüzündeki ani değişiklik karşısında şaşırdı, hemen ekledi:

"Gitme, rica ederim... Seni üzmek niyetinde değilim... Sana söyleyecek o kadar çok şeyim var ki!"

Miette dönüp geldi, hâlâ güvensizdi. Silvère, çok dolu olan yüreğini uzun uzun boşaltmayı aklına koyduğu halde, lafa nereden

Poyra: Bir tekerleğin ortasında parmakların bağlandığı ve dingilin geçirildiği çevresi delikli parça. *-ed.*

başlayacağını bilemediği, yeni bir patavatsızlık yapmaktan korktuğu için susup kaldı. Nihayet bütün kalbini bir tek cümleye sığdırdı. Heyecanlı bir sesle:

"Senin dostun olayım ister misin?" dedi.

Miette tekrar nemlenen ve gülümsemeye başlayan gözlerini büyük bir hayretle kaldırıp ona bakınca, delikanlı telaşla devam etti:

"Seni üzüyorlar, biliyorum. Buna bir son vermek lazım. Bundan sonra seni ben koruyacağım. İster misin?"

Kız sevinç içindeydi. Ayağına gelen bu dostluk, onu sessiz nefretlerle dolu bütün kâbuslarından kurtarıyordu. Başını salladı, cevap verdi:

"Hayır, benim yüzümden dövüşmeni istemem. Başına çok iş açılır. Hem öyle insanlar var ki onlara karşı beni koruyamazsın sen."

Silvère onu bütün dünyaya karşı koruyacağını haykırmak istedi, fakat Miette şirin bir el hareketiyle onu susturdu.

"Dostum ol, bana yeter," dedi.

Bunun üzerine, seslerini mümkün mertebe alçaltarak birkaç dakika konuştular. Miette, Silvère'e eniştesiyle kuzeninden bahsetti. Onların Silvère'i böyle ata biner gibi duvarın üstüne oturmuş vaziyette görmelerini ne pahasına olursa olsun istemiyordu. Justin, kendi aleyhinde eline bir silah geçirecek olursa, insafsız davranırdı. Miette, annesinin görüşmesini yasakladığı bir arkadaşıyla konuşan mektepli kız gibi korka korka endişelerini anlatıyordu. Silvère, Miette'i rahat rahat göremeyeceğini anladı. Buna çok üzüldü. Lakin duvara bir daha çıkmamaya da söz verdi. Birbirlerini görmek için ikisi de çare aramaktayken, Miette, Silvère'e gitmesi için yalvardı. Justin'in bahçeden geçip kuyuya doğru gelmekte olduğunu görmüştü. Silvère aceleyle duvardan indi. Küçük avluya inince duvarın dibinde durdu, kaçtığı için kendi kendine öfkelenerek kulak kabarttı. Birkaç dakika sonra duvara tekrar tırmanmayı göze aldı, Jas-Meiffren'e bir göz attı. Fakat Justin'in Miette'le konuştuğunu görünce çabucak başını geri çekti. Ertesi gün arkadaşını uzaktan olsun göremedi. Miette, Jas'nın bu kısmındaki işini bitirmiş olsa gerekti. Aradan böylece bir hafta geçtiği halde iki arkadaş tek kelime konuşma fırsatını bulama-

mıştı. Silvère keder içindeydi. Rébufat'lara gidip Miette'i düpedüz sormayı kuruyordu kafasında.

Ara yerdeki müşterek kuyu, derinliği pek az olan büyük bir kuyuydu. Duvarın iki tarafında, kuyu bilezikleri geniş birer yarım daire oluşturuyordu. Su en fazla üç dört metre derinlikteydi. Kuyu ağzının iki kısmı, iki yarımay gibi bu durgun suyun yüzüne aksediyor, duvarın gölgesi bu iki yarımayı siyah bir çizgi ile biçiyordu. Eğilip bakınca yarı karanlıkta şaşılacak derecede parlak ve iyi gösteren iki ayna görülür gibi oluyordu. Güneşli sabahlar, iplerden dökülen damlalar suyun yüzünü bulandırmadığı zaman, bu aynalar, bu gökyüzü yansımaları, yeşil suyun üzerinde bembeyaz gözüküyor, duvar boyunca yükselip kuyunun tepesinden bakan bir sarmaşığın yapraklarını teker teker gösteriyordu.

Bir sabah Silvère, Dide Hala'ya su çekmek için çok erken bir saatte kuyunun başına gelip ipi tuttuğu sırada, düşünmeden eğilip kuyuya baktı. İrkildi, eğilmiş vaziyette kımıldamadan durdu. Kuyunun dibinde gülümseyerek kendisine bakan bir genç kız yüzü görür gibi olmuştu. Fakat Silvère ipi sarsmış, çalkanan su hiçbir şeyi net olarak aksettirmeyen bulanık bir aynadan ibaret kalmıştı. Delikanlı kımıldamaya cesaret edemedi, kalbi hızlı hızlı çarparak suyun tekrar durulmasını bekledi. Suyun yüzündeki kırışıklar genişleyip düzeldikçe, hayalin tekrar belirmeye başladığını gördü. Bu yüz, çizgilerine belli belirsiz bir hayalet zarifliği veren bir salıntıyla uzun zaman titreşti. Nihayet bu salıntı dindi. Hayalet, endamıyla, renkli atkısıyla, beyaz korsesiyle, mavi askılarıyla Miette'in gülümser yüzüydü. Silvère öteki aynada da kendisini gördü. O zaman ikisi de birbirlerini gördüklerini bildikleri için başlarını sallayarak birbirlerine işaret verdiler. İlk anda bir şeyler söylemeyi bile akıl etmediler. Sonra selamlaştılar.

"Günaydın Silvère."

"Günaydın Miette."

Seslerinin acayip ahengi onları şaşırttı. Sesler bu rutubetli kovukta boğuk ve garip bir tatlılığa bürünmüş, akşam garipliğinde kırlarda işitilen seslerin hafif ezgisiyle çok uzaktan gelir gibi oluyordu. Birbirlerinin sesini işitmek için yavaş konuşmaları gerektiğini

anladılar. En hafif soluk kuyuda yankı yapıyordu. Kuyu bileziğinin iki tarafına abanıp eğildiler, bakışarak konuştular. Miette bir haftadan beri ne kadar kederli olduğunu söyledi. Jas'nın öte başında çalışıyor, ancak sabahları erkenden sıvışabiliyordu. Bunu söylerken yüzünü üzüntüyle buruşturuyor, Silvère bunu mükemmel surette görüyor, başını öfkeyle sallayarak karşılık veriyordu. Sözlerinin gerektirdiği el hareketleri ve yüz ifadeleriyle, karşı karşıyaymışlar gibi dertleşiyorlardı. Artık birbirlerini orada, o gizli derinliklerde gördükleri için, aralarını ayıran duvarı umursadıkları yoktu.

Miette kurnaz bir yüz ifadesiyle devam etti:

"Her gün aynı saatte su çektiğini biliyordum. Çıkrığın gıcırdadığını evden duyuyorum. Ben de bir bahane uydurdum, bu kuyunun suyu zerzevatları daha iyi besliyor dedim. Her sabah seninle aynı zamanda gelip su çekerim, kimse kuşkulanmadan seninle konuşabilirim diye düşündüm."

Kurnazlığını beğendiğini gösteren masum bir gülüşle sözünü bağladı:

"Ama birbirimizi suda göreceğimiz aklıma gelmemişti."

Gerçekten ikisi de ummadıkları bu zevkle seviniyorlardı. Hâlâ çocuk tarafları vardı, bu yeni oyun o kadar hoşlarına gidiyordu ki sırf dudaklarının kımıldadığını görmek için konuşuyorlardı. Nitekim bu sabah randevularını hiç kaçırmamaya ant içtiler. Miette gitmek zorunda olduğunu belirterek, Silvère'e su kovasını çekebileceğini söyledi. Fakat Silvère ipi kımıldatmaya cesaret edemiyordu. Miette hâlâ eğilmiş vaziyette duruyordu. Silvère onun gülümseyen yüzünü görüyor, bu tebessümü yok etmek çok gücüne gidiyordu. Kovayı hafifçe sarsmasıyla su titreşti, Miette'in gülümsemesi silikleşti. Silvère garip bir korkuya kapılarak durdu. Miette'i gücendirdiğini, kızın ağladığını sanıyordu. Fakat Miette, kuyudaki yankının daha uzun, daha çınlamalı aksettirdiği bir gülüşle ona, "Hadisene! Hadisene!" diye sesleniyordu. Sonra kendisi de gürültüyle bir kova sarkıttı. Kuyuda fırtına koptu. Kara suyun altında her şey kayboldu. O zaman Silvère, duvarın öte tarafında Miette'in uzaklaşan ayak seslerini dinleyerek, çaresiz iki testisini doldurdu.

O günden sonra, iki genç bir tek defa bile randevuyu kaçırmadı. Durgun su, içinde kendi hayallerini seyrettikleri bu beyaz aynalar, buluşmalarına sonsuz bir cazibe veriyordu. Bu cazibe, çocuklara mahsus oyuncu hayal güçlerine uzun zaman kâfi geldi. Yüz yüze görüşmeyi hiç özlemiyorlardı; bir kuyuyu ayna diye kullanmak, sabahleyin birbirlerine onun yankısıyla günaydın demek daha hoşlarına gidiyordu. Bir müddet sonra kuyuyu bir eski dost bellediler. Erimiş gümüşe benzeyen ağır ve durgun su tabakasının üstüne eğilmekten hoşlanıyorlardı. Aşağıda, esrarlı bir yarı aydınlıkta yeşil ışıklar koşuşuyor, o rutubetli kovuğu ağaçlar arasında kaybolmuş bir gizli bucağa benzetiyordu. İki genç birbirlerini böylece, suyun ve yaprakların serinliği ortasında, yosunla kaplı bir tür yeşilimtırak yuva içinde görüyorlardı. Cazibesine kapılarak hafif ürpertilerle üzerine eğildikleri bu derin kaynağın, bu oyuk kulenin bilinmezliği, birbirlerine gülümsemenin hazzına, itiraf etmedikleri latif bir korku ekliyordu. Delice bir istek duyarak aşağı inmeyi, suyun yüzünden birkaç santimetre aşağıda bir tür yuvarlak bank oluşturan iri taşlar dizisi üzerine oturmayı kuruyorlardı. Ayaklarını suya daldıracak, saatlerce konuşacaklardı; onları o yerde aramak kimsenin aklına gelmeyecekti. Sonra orada acaba ne var diye düşününce, o belli belirsiz ürküntüyü tekrar duyuyor, ta dibe kadar, taşları acayip akislerle harelendiren o yeşil aydınlıklara, karanlık köşelerden yükselen o acayip gürültülere kadar eğilip bakmanın yeterli olduğuna karar veriyorlardı. Özellikle de görünmez âlemden gelen o gürültüler onları endişelendiriyordu. Çoğu zaman seslerine birtakım sesler cevap verir gibi oluyordu. O zaman susuyor, mana veremedikleri bin türlü hafif inilti işitiyorlardı. Bu sesler, rutubetin sinsi faaliyeti, havanın iç çekişi, taşlardan süzülüp düştükçe bir hıçkırık gibi boğuk boğuk akseden damlaların şıpırtılarıydı. Yüreklerini rahat ettirmek için birbirlerine sevgi ifade eden baş işaretleri yapıyorlardı. Onları kuyu bileziklerine yaslandırıp orada tutan cazibenin, her şiddetli haz gibi, bir nebze gizli dehşet veren bir tarafı vardı. Fakat kuyu hep aynı eski dostları olarak kalıyordu. Buluşmaları için ne kadar mükemmel bir bahaneydi! Miette'in her adımını gözetleyen Justin, onun sabahları kuyudan su çekmeye can atmasından asla kuşkulan-

madı. Bazen kızın kuyuya sarktığını, işi uzattığını uzaktan görür, "Ah! Tembel! Şuna bak hele, suda halkalar yapıp eğleniyor!" diye söylenirdi. Duvarın öte tarafında, suyun içinde, genç kızın tebessümünü seyrederek, "O Justin olacak kızıl eşek seni hırpalarsa bana haber ver, haddini bildireyim!" diyen bir yavuklu bulunduğunu nasıl tahmin ederdi ki?!

Bu oyun bir aydan fazla sürdü. Aylardan temmuzdu; sabahları her taraf güneşten parıl parıl, bembeyaz, tutuşuyor, o rutubetli köşeye sığınmak zevk veriyordu. Kuyunun buz gibi soluğunu yüzlerinde hissetmek, gökyüzünün yangını tutuştuğu saatte bu pınar suyu içinde sevişmek hoş bir şeydi.

Miette anızların arasından geçerek soluk soluğa geliyordu. Koşarken alnındaki ve şakaklarındaki incecik saçlar tarazlanıyordu. Testisini hemen oracığa bırakıveriyor, yüzü kıpkırmızı, saçları darmadağın, kıkır kıkır gülerek kuyuya eğiliyordu. Randevuya hemen her zaman ilk gelen Silvère, onun böyle gülerek, delişmen bir telaşla suda belirdiğini görünce, bir patikanın dönemecinde birdenbire kollarına atılsa nasıl şiddetli bir heyecan duyacaksa öyle heyecanlanıyordu. Etraflarında günlük güneşlik sabahın neşesi çınlıyor, böcek vızıltılarıyla çın çın öten sıcak bir aydınlık dalgası eski duvarı, direkleri, kuyu bileziklerini dövüyordu. Fakat onlar dalga dalga yayılan bu sabah güneşini artık görmüyor, yerden yükselen bin çeşit gürültüyü işitmiyorlardı. Yerin altındaki yeşil bucaklarında, o esrarlı, korkulu kovuğun dibindeydiler; iç titreten bir sevinçle, serinliğin ve yarı karanlığın zevkini çıkarmaya dalıyorlardı.

Uzun seyirler mizacına uygun düşmeyen Miette, bazı sabahlar muziplik ediyordu; ipi sallıyor, mahsustan sular damlatıyor, duru aynaların yüzünü kırıştırıyor, şekilleri bozuyordu. Silvère rahat durması için ona yalvarıyordu. Kendisi daha içten bir ateşle tutuştuğu için, arkadaşının yüzünü, çizgilerinin bütün pürüzsüzlüğüyle suya akseden o yüzü seyretmekten daha büyük bir zevk tanımıyordu. Fakat Miette onu dinlemiyor, şakalar yapıyor, sesini kalınlaştırıyor, umacı taklidi yapıyor, kuyunun yankısı bu sese boğuk bir tatlılık veriyordu.

"Hayır, hayır," diye homurdanıyordu Miette. "Bugün seni sevmiyorum, sana surat ediyorum, bak ne kadar çirkinim."

Sonra yayvanlaşan, suyun yüzünde dans eden çehrelerinin aldığı açayip şekilleri görüp gülmeye başlıyordu.

Bir sabah ciddi ciddi öfkelendi. Silvère'i randevuda bulamadı, çıkrığı boşu boşuna gıcırdatarak bir çeyrek saate yakın onu bekledi. Fena halde kızdı, uzaklaşmaya hazırlandığı sırada nihayet Silvère geldi. Miette onu görür görmez kuyunun içinde tam manasıyla bir fırtına kopardı. Suyu öfkeli öfkeli çalkalıyor, karamtırak su döne döne boğuk fışkırtılarla taşlara çarpıyordu. Silvère kendisini Dide Hala'nın alıkoyduğunu ne kadar söylediyse de fayda etmedi. Miette bütün mazeretlere:

"Sen beni üzdün, yüzünü görmek istemiyorum," diye cevap veriyordu.

Zavallı delikanlı, başka günler durgun suyun sessizliği içinde kendisini çok parlak bir hayalin beklediği, ama o gün hazin gürültülerle dolu bu karanlık kovuğa kederle sesleniyordu. Miette'i görmeden çekilip gitmek zorunda kaldı. Ertesi gün randevu saatinden önce gelmiş, melül melül kuyuya bakıyordu. Hiçbir ses duymuyor, inatçı kızın belki de gelmeyeceğini düşünüyordu. Derken, ondan çok önce gelip duvarın öte tarafında sinsi sinsi onu bekleyen Miette, kahkahayla gülerek birdenbire eğildi. Her şey unutuldu.

Kuyu işte böylece birtakım dramlara ve komedilere yataklık etti. Bu mübarek kovuk, beyaz aynaları, ahenkli yankısıyla iki gencin sevgilerini özellikle hızlandırdı. Silvère'le Miette bu kuyuya garip bir canlılık verdiler; onu taze aşklarıyla öyle doldurdular ki çok sonra, onlar bilezik taşlarına yaslanmayı bıraktıkları zaman bile, Silvère her sabah su çekerken, oraya doldurdukları neşenin tesirini hâlâ muhafaza eden ürpertili yarı karanlıkta Miette'in gülen yüzünü görür gibi oluyordu.

Bir ay devam eden bu oyunla karışık sevgi Miette'i o sessiz kederlerinden kurtardı. İçinde yaşadığı kin dolu yalnızlık yüzünden yüreğinde mahpus kalan sevgilerinin, çocukluğa has mutlu tasasızlıklarının uyandığını hissetti. Bir kimse tarafından sevildiğine, dünyada yapayalnız olmadığına emin olmak, Justin'in ve dış ma-

halle yumurcaklarının eziyetlerine tahammül edebilmesini sağladı. Şimdi yüreğinde bir şarkı sesi vardı, yuhaları işitmesine mâni oluyordu. Babasını merhamet ve şefkatle düşünüyor, amansız intikam hülyalarına eskisi kadar sık dalmıyordu. Henüz doğan aşkı parlak bir şafak gibiydi, hummaları bu şafakta diniyordu. Aynı zamanda, sevdalı kızlara özgü bir hilekârlık gelmişti üzerine. Justin'in hiçbir şeyden şüphelenmemesi için sessiz ve asi tavrını muhafaza etmesi gerektiğini düşünmüştü. Fakat bu oğlan kendisini incittiği zaman, bütün gayretine rağmen gözlerinin içi yine tatlı bakışlarla dolu kalıyordu. Nasıl edip de eskisi gibi sert ve fena bakışlı olacağını bilemiyordu. Justin onun sabahları kahvaltıda dudaklarının arasından şarkı mırıldandığını da işitiyor, ne düşündüğü anlaşılmayan o kuşkulu haliyle onu süzerek:

"Ooo, çok neşelisin Chantegreil," diyordu. "Mutlaka bir hınzırlık yaptın."

Miette omuz silkiyor, fakat için için korkuyordu. Çabucak isyanlar içindeki mazlum kız rolünü oynamaya uğraşıyordu. Justin kurbanının gizli neşelerini sezinlemekle beraber, onun kendisini nasıl atlattığını anlayıncaya kadar uzun zaman araştırdı.

Öte yanda Silvère de derin mutluluklar tatmaktaydı. Miette'le her günkü buluşmaları evdeki boş saatlerini doldurmaya yetiyordu. Yalnızlık içinde geçen hayatını, Dide Hala ile hiç konuşmadan baş başa geçirdiği uzun saatleri, sabahki hatıralarını birer birer tekrar yaşamaya, en küçük ayrıntısına kadar onlardan zevk almaya hasretti. O zaman, ruhunu dolduran kuvvetli hisler onu büyükannesinin yanı başında kurduğu kapalı hayata daha fazla gömdü. Mizaç itibarıyla, düşünceleriyle baş başa dilediğince yaşayabildiği gizli köşeleri, ıssız yerleri severdi. O dönemde, dış mahallenin eskicilerinde bulduğu, ciltleri eksik bütün kitapları harıl harıl okumaya başlamıştı. Bu kitaplar ona topluma dair mertçe ve acayip bir inanç veriyordu. Sağlam bir temeli olmayan, iyi sindiremediği bu bilgi ona dünya hakkında, hele kadınlar hakkında gururlu fikirler, şiddetli hazlar veren ufuklar açıyordu; yüreği bu tür hislere aç olarak kalsaydı, bu bilgiler zihnini pek bulandıracaktı. Karşısına Miette çıktı. Silvère onu önce arkadaş gibi, sonra hayatının bütün

zevki ve emeli gibi karşıladı. Gece, yattığı daracık odaya çekilip de lambasını yatağının başucuna astıktan sonra, tepesindeki raftan rasgele alıp huşuyla okuduğu tozlu, eski kitabın her sayfasında yine Miette'i buluyordu. Okuduğu şeylerde bir genç kızın, güzel ve iyi bir kadının bahsi geçecek olsa, kendi sevgilisini hemen onun yerine koyuyordu. Sonra sahneye kendisi de katılıyordu. Şairane bir aşk macerası okursa, sonunda ya Miette'le evleniyor yahut onunla beraber ölüyordu. Yarı bilginlerin zor bahislere karşı duydukları o acayip tutkuyla romanlara tercih ettiği kitaplarda bir siyasi yergi yazısı yahut sosyal ekonomiye dair ciddi bir deneme okursa, çoğu zaman anlamayı bile başaramadığı bu son derece sıkıcı şeylere Miette'i katmanın yine de bir yolunu buluyordu. Evlendikleri zaman onu nasıl hoş tutacağını, nasıl seveceğini öğrendiğini sanıyordu bu kitaplardan. Miette'i böylece en dipsiz hülyalarına karıştırıyordu. Eline geçen on sekizinci asra ait bazı hikâyelerin açık saçıklıklarına karşı bu saf sevgiyle korunarak, evrensel mutluluk hülyasıyla çılgına dönen büyük zihinlerin o devirde kurdukları insanseverlik hülyalarına Miette'le birlikte gömülmekten özellikle zevk duydu. Ona göre, fakirliğin ortadan kalkması ve ihtilalin kesin zafere ulaşması için Miette'in varlığı olmazsa olmazdı. Belki yirmi defa bırakıp tekrar ele aldığı ciltten gergin dimağını ayıramadığı, ateşli okumalarla dolu geceler geçirdi; bu geceler, sonuç itibarıyla şehvetli bir kızgınlıkla doluydu. Vücudu daracık odanın duvarları arasına sıkışmış, gözü lambanın sarı, bulanık ışığıyla dumanlanmış bir halde, gün ağarıncaya kadar yasak bir sarhoşluğun tadını duyar gibi bu kızgınlığın zevkini çıkarıyor, uykusuzluğun yakıcı tesirlerine kendisini istekle bırakarak, yüce duygularından dolayı saçma sapan yeni bir toplum tasarısı kuruyordu. Bu toplumda, hep Miette'in temsil ettiği kadına, bütün milletler diz çökerek tapıyorlardı. Silvère birtakım irsî tesirlerle hayalperestliğe yatkındı; büyükannesinin sinir bozuklukları onda süreğen heyecan hali alıyor, delikanlı azametli ve imkânsız ne varsa ona doğru atılıyordu. Yalnız geçen çocukluğu, yarım tahsili, yaradılışının eğilimlerini daha da fazla geliştirmişti. Fakat sabit fikrin bir insan kafasına çivi gibi saplandığı yaşa henüz girmemişti. Sabahleyin bir kova suyla başını yıkayıp serinler

serinlemez, hülyalarının yalnızca safdil bir inançla ve tarife sığmaz bir sevgiyle dolu yabaniliğini hatırlıyordu. Tekrar çocuklaşıyordu. Sırf sevgilisinin tebessümüne kavuşmak, parlak sabahın zevklerini tatmak ihtiyacıyla kuyunun başına koşuyordu. Gün ortasında geleceğe ait düşüncelerle dalgınlaşır, çoğu zaman da birdenbire coşarsa, Dide Hala'yı iki yanağından öpüyordu. O zaman ihtiyar kadın onun gözlerinin içine bakıyor, bu gözleri, tanır gibi olduğu bir coşkuyla pırıltılı ve derinleşmiş görünce, endişelenir gibi oluyordu.

Lakin Miette'le Silvère, birbirlerinin yalnızca gölgelerini görmekten bir parça usanmışlardı. Oyuncaklarını eskitmiş, kuyunun kendilerine veremediği daha kuvvetli zevkler düşlüyorlardı. Duymaya başladıkları bu gerçeklik ihtiyacıyla, birbirlerini yüz yüze görmeyi, kırlarda koşmayı, dostluklarını daha iyi hissetmek için birbirlerine sokulup, kollarını birbirlerinin beline dolayıp, yorgun argın dönmeyi istiyorlardı. Silvère bir sabah duvardan aşıvermek, kendisiyle birlikte Jas'da gezinmek istediğini Miette'e söyledi. Fakat kız, kendisini Justin'in insafına bırakacak olan bu deliliği yapmaması için yalvardı. Delikanlı başka bir çare arayacağına söz verdi.

Kuyuyu kuşatan duvar birkaç adım ileride birdenbire bir dirsek yapıyor, kovuğumsu bir yer oluşturuyordu. Sevdalılar oraya sığınabilseler, onları hiç kimse göremezdi. Mesele o kovuğa ulaşabilmekteydi. Silvère, Miette'i çok ürküten duvardan aşma niyetini artık aklına getiremezdi. Gizli gizli başka bir şey tasarlıyordu. Vaktiyle Macquart'la Adélaïde'in bir gece içinde açtıkları küçük kapı, bitişik koca arazinin bir köşesinde unutulup kalmıştı. Bu kapıyı yok etmeyi bile akla getirmemişlerdi. Kapı, rutubetten kararmış, yemyeşil yosun bağlamış, kilidiyle menteşeleri pas içinde, âdeta köhne duvarla bir gibiydi. Anahtarı herhalde kayıptı; kapı tahtalarının alt kısmında, yerde peyda olan hafif tümsekler, bu tümseklerin üzerinde biten otlar, uzun senelerden beri oradan kimsenin geçmediğini yeteri kadar ispat ediyordu. Silvère o kaybolan anahtarı bulma ümidindeydi. Dide Hala'nın maziye ait yadigârları nasıl bir bağlılıkla oldukları yerde çürümeye bıraktığını biliyordu. Gelgelelim evin içini bir hafta araştırdığı halde hiçbir sonuç alamadı. Her gece hırsız adımlarıyla çıkıyor, o gün ele geçirdiği anahtarın nihayet aradığı

anahtar olup olmadığına bakıyordu. Bu şekilde günlerce raflarda, çekmecelerin içinde, her tarafta ele geçirdiği, herhalde Fouque'ların eski bostanına ait otuzdan fazla anahtarı denedi. Ümidini kesmek üzereydi ki nihayet mübarek anahtarı buldu. Hep kilide sokulu duran sokak kapısının anahtarına bir sicimle bağlanıvermişti, kırk seneden fazladır orada sallanıp duruyordu. Dide Hala onu herhalde her gün ellemiş, yok etmeye gönlü bir türlü razı olmamıştı. Bu anahtar şimdi ona ölmüş zevklerini acı acı hatırlatmaktan başka işe yaramıyordu. Silvère bulduğu anahtarın kapıyı iyice açtığına emin olduktan sonra, Miette'e hazırladığı sürprizin sevincini düşleyerek ertesi günü bekledi. Yaptığı araştırmaları ondan gizlemişti.

Ertesi gün kızın testisini yere bıraktığını duyar duymaz kapıyı yavaşça açtı, uzun otlar bürümüş eşiği bir itişte temizledi. Başını uzatınca Miette'in kuyuya doğru eğilmiş, içeriye baktığını, kendisini beklemekte olduğunu gördü. O zaman iki sıçrayışta duvarın oluşturduğu kovuğa ulaştı, sesini kızı ürpertecek şekilde tatlılaştırarak oradan "Miette! Miette!" diye seslendi. Miette onu duvarın tepesinde sanarak başını kaldırdı. Sonra Jas'da, kendisinden birkaç adım ötede olduğunu görünce hafif bir hayret nidası kopardı, seğirtti. El ele tutuştular; birbirlerine bu kadar yakın olmanın verdiği hayranlıkla bakışıyor, güneşin sıcak aydınlığında birbirlerini böyle daha güzel buluyorlardı. Ağustos ortası, Meryem Ana yortusuydu; âdeta kendisine mahsus neşeli solukları olan o duru havada, uzakta çanlar çalınıyordu.

"Günaydın Silvère!"

"Günaydın Miette!"

Birbirlerine sabah selamını verdikleri bu ses ikisini de şaşırttı. Seslerinin ancak kuyunun yankısıyla boğulmuş perdesini tanıyorlardı. Şimdi bu sesler onlara bir tarlakuşunun cıvıltısı kadar pürüzsüz göründü. Ah! O ılık köşe, o bayram havası ne kadar tatlıydı! Hep el ele tutuşuyorlardı; Silvère duvara dayanmış, Miette bir parça geriye doğru yaslanmıştı. Aralarında tebessümlerinin aydınlığı vardı. Kuyunun boğuk akislerine bırakmaya cesaret edemedikleri bütün güzel sözleri birbirlerine söylemek üzereydiler ki Silvère hafif bir gürültü işitip başını çevirince sarardı, Miette'in

ellerini bıraktı. Karşısında Dide Hala'nın kapı eşiğinde dimdik durduğunu görmüştü.

Büyükanne tesadüfen kuyunun başına gelmişti. Silvère'in köhne kara duvarda ardına kadar açtığı kapının beyaz boşluğunu görünce yüreği şiddetle çarpmıştı. Bu beyaz boşluk, mazisine hoyratça açılmış, aydınlık bir uçuruma benziyordu. Kendisini sabahın aydınlığında, asabi aşkının bütün taşkınlığıyla koşarken, eşiği aşarken görür gibi oldu. Macquart orada onu bekliyordu. Adélaïde, Macquart'ın boynuna sarılıyor, göğsüne yaslanıp kalıyor, henüz yükselen, kapatmaya vakit bulamadığı kapıdan onunla beraber bahçeye giren güneş, onları yandan vuran ışıkları içine gömüyordu. Gözlerinin önünde birdenbire canlanan bu hayal, hatıraların yakıcı izlerini tazeleyerek, son bir ceza gibi, onu ihtiyarlığının uyuşukluğundan zalimce çekip çıkarmıştı. Bu kapının yine açılabileceğini hiç düşünmemişti. Onun gözünde, Macquart'ın ölümü bu kapıyı örmüştü. Kuyu, duvar, olduğu gibi yere gömülse, o bundan daha fazla şaşmazdı. Şaşkınlığı arasında, bu eşiğin kutsallığını ihlal ettikten sonra, o beyaz boşluğu, arkasında bir mezar gibi açık bırakan saygısız ele karşı için için bir isyan yükseliyordu. Büyülenmiş gibi ilerledi. Kapının altında kımıldamadan durdu.

Orada acı bir hayretle karşıya baktı. Fouque'ların bostanı Jas-Meiffren'le birleştirildi diye kendisine söylemişlerdi gerçi. Fakat o, gençliğinin bu derece ölmüş bulunduğuna asla ihtimal veremezdi. Hafızasında kıymet verdiği ne varsa hepsini kuvvetli bir rüzgâr süpürüp götürmüş gibiydi. Eski ev, geniş zerzevat bahçesi, yeşil zerzevat öbekleri yok olmuştu. Eskiden kalma ne bir taş ne bir ağaç vardı. İçinde büyüdüğü, daha düne gelinceye kadar ne zaman gözlerini kapasa hayalini gördüğü o bucağın yerinde, şimdi çıplak bir toprak, çorak bir kır gibi kasvetli, geniş bir anızlık saha uzanıyordu. Artık gözlerini kapayıp da maziye ait şeyleri hatırlamak istedikçe, gençliğinin gömüldüğü toprağa serilmiş sarımtırak abadan bir kefen gibi hep bu anızlığı görecekti. Bu sıradan ve kayıtsız manzaranın karşısında, kalbinin ikinci defa öldüğünü duyar gibi oldu. Şu anda her şey tamamıyla bitmişti. Hatıralarının hayaline varıncaya kadar elinden almışlardı. O zaman, beyaz boşluğun, ebediyen kaybolmuş

günlere ardına kadar açık duran bu kapının cazibesine kendini bıraktığına pişman oldu.

Uğursuz kapıyı örtüp oranın kutsallığını bozanın hangi el olduğunu bile araştırmadan çekilip gitmek üzereydi ki Miette'le Silvère gözüne ilişti. Başlarını eğmiş, utanç içinde onun kendilerine bakmasını bekleyen sevdalı iki genci görünce daha şiddetli bir acı duyarak eşikte durdu. Şimdi işi anlıyordu. Macquart'la kendisinin sabahın parlak ışığında kucak kucağa ebediyen buluşmaları alınyazısıydı. Kapı ikinci defa olarak suç ortaklığı ediyordu. Aşkın geçtiği yerden, aşk bir kere daha geçiyordu. Şimdideki zevkleri, gelecekteki gözyaşlarıyla bu, aşkın ezeli tekerrürüydü. Dide Hala yalnız gözyaşlarını gördü; birdenbire içine doğar gibi iki genç, kalplerinden vurulmuş, kan içinde gözlerinin önüne geldi. Bu yerin kendisinde uyandırdığı ıstırapların hatırasıyla sarsılarak sevgili Silvère'ine ağladı. Bütün suç kendisindeydi. Eğer duvarı vaktiyle o delmemiş olsaydı, Silvère bu ıssız köşede bir kızın ayakları dibinde, ölümü kışkırtan ve kıskandıran bir mutlulukla mest olmayacaktı.

Bir süre susup kaldıktan sonra geldi, hiçbir şey söylemeden delikanlının elinden tuttu. Bu öldürücü zevklerden kendisini suçlu hissetmeseydi, belki de onları duvarın dibinde çene çalmakta serbest bırakacaktı. Silvère'le birlikte içeri girerlerken, testisini kapıp anızların arasından kaçmakta olan Miette'in hafif ayak seslerini işitip döndü, baktı. Kız, bu kadar ucuz kurtulduğuna memnun, deli gibi koşuyordu. Dide Hala onun ipini koparmış bir keçi gibi tarladan geçtiğini görünce elinde olmadan gülümsedi.

"Daha çok genç," diye mırıldandı. "Vakti var."

Herhalde Miette'in ıstırap çekmek ve ağlamak için daha vakti olduğunu söylemek istiyordu. Sonra kızın parlak güneşin altında koşusunu vecd içinde seyreden Silvère'e baktı, sadece şu sözleri ekledi:

"Ayağını denk al oğlum, insan bundan ölür."

Varlığının derinliğinde uyuşup kalmış bütün ıstırapları dirilten bu macera hakkında söylediği sözler bundan ibaret kaldı. Dide Hala susmayı akide edinmişti. Silvère eve girince, ihtiyar kadın kapıya çifte kilit vurdu, anahtarı kuyuya attı. Böylece kapının kendisini bir daha suç ortağı etmeyeceğine emindi. Dönüp geldi, kapıyı bir

an inceledi; eski kasvetli, durgun halini tekrar bulduğunu görünce memnun oldu. Mezar tekrar örtülmüştü; beyaz boşluk, sümüklüböceklerin üzerine gümüşten gözyaşları döktükleri, rutubetten kararmış, yosunla yemyeşil olmuş o birkaç tahta parçasıyla ebediyen tıkanmış bulunuyordu.

O akşam Dide Hala, vücudunu hâlâ ara ara sarsan sinir buhranlarından birine tutuldu yine. Bu sinir nöbetleri esnasında, çoğu zaman kâbus görür gibi, birbirini tutmaz laflar bağırıp çağırırdı. O akşam onu yatağında zapt etmeye çalışan Silvère, bu kıvranan biçare vücut karşısında şiddetli bir merhametle yüreği burkulurken, ihtiyar kadının soluk soluğa, kolcu, tüfek, cinayet gibi laflar ettiğini işitti. Dide Hala çırpınıyor, yalvarıyor, öç sayıklıyordu. Nöbet geçerken her zaman olduğu gibi acayip bir dehşete kapıldı, bir korku ürpertisiyle çeneleri birbirine vurdu. Yattığı yerde yarı yarıya doğruluyor, odanın köşelerine vahşi bir hayretle bakıyor, sonra uzun uzun göğüs geçirerek başı tekrar yastığa düşüyordu. Birtakım sanrılar görüyor olmalıydı. Sonra Silvère'i çekip göğsüne bastırdı; onu zaman zaman başka birisiyle karıştırmakla beraber, tanımaya başlar gibi oldu.

"Geldiler," diye kekeliyordu. "Görüyor musun, seni götürecekler, seni yine öldürecekler... İstemiyorum... Kov gitsinler, istemiyor de, gözlerini dikip bana böyle bakmalarından rahatsız oluyorum."

Bahsettiği insanları görmemek için duvara döndü, biraz sustuktan sonra:

"Sen yanımdasın, değil mi yavrum?" diye devam etti. "Yanımdan ayrılma... Demin ölüyorum zannettim... Duvarı deldiğimize hata ettik. O günden beri acı çektim. Bu kapının bize yine felaket getireceğini pekâlâ biliyordum. Ah! Zavallı masum yavrucaklar, ne kadar çok gözyaşı! Onları da köpek gibi kurşunla öldürecekler."

Üzerine tekrar katalepsi* hali geliyor, Silvère'in orada bulunduğunun bile farkında olmuyordu. Birdenbire doğruldu, korkunç bir dehşet ifadesiyle yatağın ayakucuna baktı. Ak saçlı başını delikanlının göğsüne saklayarak:

Katalepsi: Akıl hastalıklarında ve hipnozlarda görülen irade kaybı, dış etkilere karşı duyarlılığın yok olması sonucunda vücutta ortaya çıkan katılaşma durumu. *-ed.*

"Onları niçin kovmadın?" diye haykırdı. "Hâlâ buradalar. Elinde tüfek tutan adam ateş edeceğim diye işaret yapıyor..."

Biraz sonra, nöbetlerin sonunda her zaman gelen ağır uykuya daldı. Ertesi gün her şeyi unutmuş gibiydi. Silvère'i duvarın arkasında sevdiği kızla beraber bulduğu sabahın lafını bir daha etmedi.

Delikanlı ile genç kız iki gün birbirlerini görmediler. Miette tekrar kuyunun başına gelme cesaretini gösterdiği zaman, iki gün önceki macerayı bir daha tekrarlamamaya karar verdiler. Bununla beraber, birdenbire yarıda kesilen görüşmeleri, onlara ıssız bir bucakta yine baş başa buluşmak için daha şiddetli bir istek vermişti. Kuyunun verdiği zevklerden bıkan, Dide Hala'nın Miette'i yine duvarın öte tarafında görüp kederlenmesini de istemeyen Silvère, başka bir yerde randevu vermesi için kıza yalvardı. Miette de nazlanmadı; bu fikri, henüz kötülük düşünmeyen küçük bir kız çocuğunun memnun gülüşleriyle karşıladı. Onu güldüren şey, o Justin olacak hafiyeyi nasıl da aldatacağını düşünmesiydi. Sevdalılar bu işte anlaşınca, buluşacakları yeri seçmek için uzun uzun tartıştılar. Silvère olmayacak gizli yerler teklif etti. Seyahat denecek kadar uzak yerlere gitmeyi yahut gece yarısı Meiffren'in samanlıklarında genç kızla buluşmayı düşünüyordu. Daha pratik olan Miette omuz silkti, kendisinin de ayrıca düşüneceğini söyledi. Ertesi gün, kuyunun başında ancak bir dakika, Silvère'e gülümseyecek kadar bir zaman kaldı. O akşam saat on sularında, Saint-Mittre arsasına gelmesini söyledi. Delikanlının dakikası dakikasına orada bulunduğunu söylemeye hacet yok! Miette'in o yeri niçin seçtiğini bütün gün merak edip durmuştu. Arsanın ucunda kalas yığınlarının arasında kalan dar yola girince merakı arttı. Nice yolu tarafına bakıyor, "Bu yandan gelecek," diye düşünüyordu. Sonra duvarın arkasında büyük bir dal hışırtısı işitti; duvarın tepesinde taraz taraz bir baş, gülen bir yüz belirdiğini gördü. Bu yüz neşeli neşeli haykırdı:

"Benim!"

Gerçekten de Miette'ti; bugün bile Jas'nın duvarı boyunca uzanan dut ağaçlarından birine bir sokak haylazı gibi tırmanmıştı. Yolun ta ucunda, duvarın köşesine yarı yarıya gömülü duran mezar taşına iki sıçrayışta ulaştı. Silvère ona yardım etmeyi aklına

bile getirmeden, hayran ve şaşkın, duvardan inişini seyretti. Ellerini yakaladı.

"Ne kadar çeviksin! Benden daha iyi tırmanıyorsun," dedi.

Sonradan çok güzel vakit geçirdikleri o ıssız köşede ilk defa böyle buluştular. O akşamdan itibaren hemen her gece orada görüştüler. Kuyu yalnızca randevularına engel olacak beklenmedik sebepleri, saat değişikliklerini, onlara göre pek önemli olan, geciktirilmemesi gereken bütün ufak tefek şeyleri birbirlerine haber vermelerine yaradı. Biri ötekine bir şey haber vereceği zaman, keskin gıcırtısı çok uzaktan işitilen çıkrığı çevirmesi kâfi geliyordu. Bazı günler son derece önemli saydıkları eften püften şeyleri söylemek için birbirlerini üç defa çağırdıkları halde, asıl zevki geceleyin o gizli yolda tadıyorlardı. Miette, seyrek görülür bir dakiklikle, dakikası dakikasına geliyordu. Bereket versin, yattığı yer mutfağın üstünde bir odaydı; o gelmeden önce kışlık erzak yığılan bu odaya ayrı bir küçük merdivenle çıkılıyordu. Miette bu sayede Rébufat Baba'ya ve Justin'e gözükmeden her an dışarı çıkabiliyordu. Şayet Justin dışarıdan geldiğini görecek olursa, ona delikanlının ağzını kapatan o sert tavrıyla bakarak bir masal uydurmayı aklına koymuştu.

Ah! Ne mutlu, ne ılık akşamlardı onlar! Provence'ta parlak güneşli bir mevsim olan eylül ayının ilk günleriydi. Sevdalılar ancak saat dokuz sularında buluşabiliyorlardı. Miette her zamanki gibi duvardan aşıp geliyordu. Çok geçmeden bu engeli aşmakta öyle bir maharet kazanmıştı ki hemen daima, Silvère daha kollarını uzatmadan, o eski mezar taşının üstüne ayak basmış bulunuyordu. Bu marifetine gülüyor, orada soluk soluğa, saçları dağınık bir an duruyor, eliyle hafif hafif vurarak etekliğini düzeltiyordu. Sevdalısı gülerek ona, "seni yaramaz sokak çocuğu" diyordu. Hakikatte, kızın cüretkârlığı hoşuna gidiyordu. Duvardan atlayışına, küçük erkek kardeşlerinden birinin beden hareketleri yaptığını seyreden bir ağabey gibi memnunlukla bakıyordu. Taze sevgilerinde ne kadar çocukça bir hal vardı! Birçok defa, günün birinde Viorne kıyısına gidip kuş yuvalarından yavru çalmayı tasarladılar. Miette övünüyordu:

"Görürsün bak, ağaca nasıl tırmanıyorum! Ben Chavanoz'dayken, André Baba'nın ceviz ağaçlarının ta tepesine kadar çıkardım.

Sen hiç saksağan yuvasından yavru çaldın mı? Asıl zor şey odur işte!"

Derken kavak ağacına tırmanma usulüne dair kavgaya tutuşuyorlardı. Miette oğlan çocuğu gibi açıkça fikrini söylüyordu.

Fakat Silvère onu dizlerinden tutup yere indiriyordu, birbirlerinin beline sarılarak yan yana yürüyorlardı. Dalların çıktığı yere ayaklar ve ellerle nasıl tutunmak gerektiğini bir yandan tartışırken, bir yandan da birbirlerine daha fazla sokuluyor, bu kucaklaşmada bilmedikleri sıcaklıkların kendilerini acayip bir zevkle yaktığını hissediyorlardı. Kuyu onlara hiçbir zaman bu zevkleri vermemişti. Hem hâlâ çocuktular, çocukça oyunları ve konuşmaları vardı, hem de daha aşktan bahsetmesini bilmedikleri halde, sırf birbirlerinin parmak uçlarını tutmakla, sevdalılara mahsus hazlar tadıyorlardı. Duygularıyla kalplerinin hangi hedefe doğru gittiğini bilmeden, içgüdüsel bir ihtiyaçla, birbirlerinin ellerindeki ılıklığı arıyorlardı. O mutlu saflık anında, en küçük temasla birbirlerine verdikleri garip heyecanı kendi kendilerinden bile gizliyorlardı. Gülümsüyorlar, birbirlerine dokunur dokunmaz vücutlarına dolan hazlardan bazen hayrete düşüyor, bu yeni hislerinin gevşetici tesirine kendilerini gizlice bırakırken, bir yandan da iki mektepli çocuk gibi, erişilmesi çok güç olan saksağan yuvalarından bahsediyorlardı.

Kalas yığını ile Jas-Meiffren duvarı arasındaki patikanın sessizliği içinde dolaşıyorlardı. Bu dar çıkmazın öbür ucundan ileri hiç geçmiyor, her seferinde geri dönüp üst başa çıkıyorlardı. Burada evlerinde gibiydiler. Miette sık sık, bu kadar iyi saklanmış olmalarına sevinerek, yürürken duruyor, bu yeri keşfettiği için övünüyordu. Memnun bir edayla:

"Ne talihliymişim!" diyordu. "Bir fersah yol yürüsek, saklanacak buradan daha güzel yer bulamazdık!"

Kaba otlar ayaklarının sesini boğuyordu. Karaltılar yığını içine gömülüydüler. Karanlık iki kıyı arasında dolaşıyorlar, tepelerinde yıldızlar serpilmiş, koyu mavi bir gök parçasından başka bir şey görmüyorlardı. Üzerinde dolaştıkları bu dalgalı zeminde, pırıltılı, siyah göğün altında, bir karaltılar ırmağına benzeyen bu dar yolda, tarife sığmaz bir heyecan duyuyorlar, hiç kimsenin işitmesine

imkân olmamakla beraber seslerini alçaltıyorlardı. Vücutlarını ve ruhlarını gecenin bu sessiz dalgalarına bırakıp salınıyor, öyle gecelerde, gündüzki bin bir türlü önemsiz şeyi, tenlerinde sevda ürpertileri dolaşarak, birbirlerine anlatıyorlardı.

Bazen de aydınlık geceler, ayışığı duvarı ve kalas yığınlarını keskin çizgiler halinde belli ettiği zaman, Miette'le Silvère çocukça tasasızlıklarını takınıyorlardı. Dar yol beyaz huzmelerle aydınlanıyor, pırıl pırıl, her yanı meydanda, uzayıp gidiyordu. İki arkadaş birbirlerini kovalıyor, teneffüse çıkmış küçük çocuklar gibi gülüşüyor, hatta kalas yığınlarına bile tırmanıyorlardı. Silvère, Justin'in belki de duvarın öte tarafında onu gözetlediğini söyleyerek Miette'i korkutmak zorunda kalıyordu. O zaman hâlâ soluk soluğa, yan yana yürüyorlar, kim kimi daha çabuk yakalayacak diye bir gün Sainte-Claire çayırlarında koşmaca oynamayı tasarlıyorlardı.

Böylece taze aşklarına karanlık geceler de, aydınlık geceler de elverişli geliyordu. Kalpleri hep uyanıktı, kucaklaşmalarının daha tatlı, gülüşlerinin daha gevşek bir hazla dolu olması için bir parça karanlık yetiyordu. Ayışığında çok şirin olan, karanlık gecelerde çok garip bir hüzne gömülen o sevimli gizli köşe, onlara neşeli taşkınlıklar ve ürpertili sessizliklerden yana tükenmez gibi geliyordu. Şehir uykuya daldığı, dış mahalle pencerelerindeki ışıklar birer birer söndüğü halde onlar gece yarısına kadar orada kalıyorlardı.

Yalnızlıklarını asla bozan olmadı. O geç saatte, mahallenin çocukları kalas yığınları arkasında saklambaç oynamıyordu artık. Bazen genç kızla delikanlı, şarkı söyleyerek yoldan geçen bir işçi ya da civar kaldırımlardan gelen sesler gibi bir gürültü duyuyor, gizlenmeye çalışarak Saint-Mittre arsasına bir göz atıyorlardı. Direkler döşeli meydan, seyrek gölgelerle dolu, çıplak uzanıyordu. Ilık geceler, orada tek tük sevdalı çiftler, anayolun kenarındaki kalaslarda oturan ihtiyarlar görüyorlardı. Geceler daha serin olduğu zaman, hüzünlü ve ıssız arsada, önünde koca koca gölgeler dolaşan bir çingene ateşinden başka bir şey görmüyorlardı. Gecenin durgun havası onlara birtakım uzak sözler ve sesler getiriyordu. Bunlar, kapısını örten bir burjuvanın iyi akşamlar diyen sesi, bir pencere kanadının vuruşu, saatlerin tok çanları, uykuya yatan bir taşra şehrinin

bütün bu sönükleşen gürültüleriydi. Plassans uyuduktan sonra da, onlar yine çingenelerin kavgalarını, yaktıkları ateşlerin çıtırtılarını işitiyorlardı. Bunların arasında birdenbire meçhul bir lisanla, sert bir aksanla şarkı söyleyen genç kızların boğuk sesleri yükseliyordu.

Fakat sevdalılar dışarıya, Saint-Mittre arsasına uzun müddet bakmıyorlardı. Hemen sığınaklarına dönüyor, örtülü ve gizli, sevgili patikalarında yine aşağı yukarı yürümeye başlıyorlardı. Başkalarına, koca şehre aldırdıkları yoktu; onları fena insanlardan ayıran birkaç parça kalas gitgide gözlerine aşılmaz bir set gibi görünmeye başlamıştı. Dış mahallenin göbeğinde, Rome Kapısı'ndan elli adım ötede bulunan bu köşede o kadar yalnız, o kadar özgürlerdi ki bazen çok uzakta, kırların ortasında, Viorne suyu kıyısında kuytu bir yerde olduklarını sanıyorlardı. Kendilerine kadar gelen gürültülerden yalnız bir tanesi vardı ki endişeli bir heyecanla dinliyorlardı, o da gecenin içinde ağır ağır vuran saatlerin sesiydi. Saat çaldığı vakit bazen işitmezlikten geliyor, bazen de itiraz etmek ister gibi birdenbire duruyorlardı. Lakin ayrılık anını on dakika uzatsalar da, yine vedalaşmak icap ediyordu. Bıraksalar, aralıksız sürprizlerle gizli gizli tadını çıkardıkları o garip, boğucu heyecanı duymak için kollarını birbirine dolayarak sabaha kadar oynayacaklar, çene çalacaklardı. Nihayet Miette gönlü olup duvarına tırmanıyordu. Fakat böyle de iş bitmiyor, vedalaşma tam bir çeyrek saat daha sürüyordu. Kız duvarı aştıktan sonra, merdiven diye kullandığı dut ağacına basıp dirseklerini duvarın üstüne dayayarak orada duruyordu. Silvère, mezar taşının üstünde ayakta durarak, onun ellerini yine tutabiliyor, hafif sesle konuşmaya devam edebiliyordu. Belki on defadan fazla "Yarın görüşürüz!" dedikleri halde, hep konuşacak yeni laflar buluyorlardı. Silvère:

"Haydi artık in, saat gece yarısını geçti," diye söyleniyordu.

Fakat Miette genç kız inadıyla önce onun inmesini istiyordu, onun gidişini görmek arzusundaydı. Delikanlı ayak diriyor, genç kız, herhalde onu cezalandırmak için olacak, birdenbire:

"Atlayacağım, görürsün," diyordu.

Böyle dedikten sonra dut ağacından atlıyor, Silvère'i fena halde korkutuyordu. Delikanlı onun boğuk bir gürültüyle yere düştüğünü

işitiyordu. Sonra Miette onun son vedasına cevap vermeden bir kahkaha koyveriyor, kaçıyordu. Silvère genç kızın silik hayalinin gece karanlığına dalışını birkaç dakika seyrediyor, sonra kendisi de ağır ağır iniyor, Saint-Mittre Çıkmazı'na giriyordu.

İki sene boyunca oraya her gün geldiler. İlk randevularda, havanın henüz ılık gittiği birkaç güzel gecenin zevkini çıkardılar. Sevdalılar kendilerini özsuların ürpertisiyle dolu mayıs ayında, sıcak havada güzelim taze toprak ve yaprak kokusunun dolaştığı mevsimde sansalar yeriydi. Bu tazelik, bahardan kalma bu hava, onlara kaderin bir lütfu gibi oldu; patikada özgürce koşmalarına, dostluklarını daha sıkı bir bağla kuvvetlendirmelerine imkân verdi.

Sonra yağmurlar, karlar, donlar başladı. Kışın bu öfkeli halleri onlara engel olmadı. Miette her seferinde koyu renkli, geniş harmaniyesiyle geldi; ikisi de fena havalara kulak bile asmadı. Geceleri hava kuru ve aydınlık olduğu, hafif rüzgâr ayaklarının altından beyaz kar zerrelerini savurup incecik değnekler gibi yüzlerine çarptığı zamanlar, oturmak işlerine gelmiyordu. Harmaniyeye sarınıyor, yanakları morarmış, gözleri soğuktan yaşarmış bir halde, adımlarını daha da hızlandırarak bir aşağı bir yukarı dolaşıyorlardı. Buz gibi havada hızlı hızlı yürümenin verdiği neşeyle katıla katıla gülüyorlardı. Karlı bir gece, koca bir kartopu yapıp bir köşeye yuvarladılar; top orada bir ay durdu, her randevuda bunu görüp şaştılar. Yağmurdan da ürkmüyorlardı. İliklerine kadar ıslandıkları müthiş sağanaklarda yine buluştular. Silvère koşarak geliyor, Miette'in bir delilik etmeyeceğini, randevuya gelmeyeceğini düşünüyordu. Miette geldiğindeyse delikanlı onu nasıl azarlayacağını bilemiyordu. Halbuki gelmesini de bekliyordu. Silvère sonunda bozuk havalarda sığınılabilecek bir yer aramaya başladı, çünkü yağmur yağdığı zaman evden dışarı adım atmamak için birbirlerine söz vermelerine rağmen yine de çıkacaklarını pekâlâ anlıyordu. Kalas yığınlarından birini çukurlatmakla bir dam oluşturmuş oldu. Bu yığının içinden birkaç parça tahta çekti, icabında kolayca yerlerine koyup kaldırabilecek şekilde seyyar hale getirdi. Artık sevdalıların istedikleri gibi kullanabilecekleri basık ve dar bir kulübeleri, dört köşe bir kovukları vardı. Bu kulübenin dibinde bıraktıkları bir kalasın ucu-

na, ancak sımsıkı birbirlerine sokulmak şartıyla oturabiliyorlardı. Yağmur yağdığı zaman önce hangisi gelirse oraya sığınıyordu. Kalasın ucunda birleştikleri vakit, kereste yığınının üzerinde boğuk trampet gürültüleri çıkaran sağanağı sonsuz bir zevkle dinliyorlardı. Önlerinde, etraflarında, gecenin zifiri karanlığında, göremedikleri öyle büyük bir su şakırtısı vardı ki kesilmek bilmeyen sesi bir insan kalabalığının uğultusuna benziyordu. Halbuki dünyanın öbür ucunda, suların dibinde yapayalnızdılar. Kendilerini hiçbir zaman bu tufanın ortasında, gökyüzünden dökülen sellerin her an alıp götürmesi tehdidine maruz bu kereste yığını altında oldukları kadar mutlu, başkalarından ayrı hissetmemişlerdi. Bükük dizleri hemen hemen oyuğun hizasına geliyor, yanaklarıyla elleri toz gibi ince yağmur zerreleriyle ıslanıyordu. Ellerinden geldiği kadar dibe çekiliyorlardı. Kalaslardan dökülen iri damlalar ayaklarının dibinde belli aralıklarla şıpırdıyordu. Koyu renkli harmaniyenin içinde vücutları ısınıyordu. Oturdukları yer öyle daracıktı ki Miette'in vücudunun yarısı Silvère'in dizlerindeydi. Konuşuyorlardı; sonra bir halsizlik duyuyor, kucak kucağa oturmanın ılıklığı ve sağanağın biteviye şırıltısıyla uyuşup susuyorlardı. Fırtınalı havalarda küçük kızları elde açık bir şemsiyeyle ciddi ciddi yürüten o yağmur sevgisiyle orada oturup kalıyorlardı. Gitgide yağmurlu geceleri tercih eder oldular. Yalnız, böyle gecelerde ayrılmaları daha zor oluyordu. Miette şakır şakır yağan yağmurun altında duvardan aşmak, Jas-Meiffren'deki su birikintilerini zifiri karanlıkta geçmek zorunda kalıyordu. Miette kolları arasından ayrılır ayrılmaz, Silvère onu suların şakırtıları içinde, karanlıklarda gözden kaybediyordu. Kulakları uğultu dolu, gözleri bulanık, boşu boşuna dinliyordu. Fakat bu birdenbire ayrılışın ikisine de verdiği endişenin ayrı bir cazibesi vardı. İnsanın deli olsa sokağa çıkmayacağı o berbat havada, acaba bir yerine bir şey oldu mu diye ertesi güne kadar birbirlerini düşünüyorlardı; ayakları kaymış olabilirdi, yolu şaşırmış olabilirlerdi. Bu tasa ikisini de insafsızca meşgul ediyor, ertesi akşamki buluşmaları daha tatlı oluyordu.

Nihayet güzel havalar geldi. Nisanla beraber ılık geceler başladı, yeşillikli yoldaki otlar alabildiğine büyüdü. Gökten akan ve yerden

yükselen bu hayat selinin içinde, taze mevsimin sarhoşlukları ortasında, sevdalılar bazen kışın ıssızlığını, yağmurlu akşamları, buz gibi soğuk geceleri aradılar. O zamanlar ne kadar inzivada, her türlü insan gürültüsünden ne kadar uzaktaydılar. Şimdi gün o kadar çabuk kavuşmuyordu, uzun süren alacakaranlığa lanet ediyorlardı. Miette'in görülme tehlikesi olmadan duvara tırmanacağı kadar karanlık basıp da sevgili patikalarına nihayet sızmayı başardılar mıydı, bu sevdalı çocukların yabaniliğine pek uygun düşen ıssızlığı artık bulamıyorlardı orada. Saint-Mittre arsası kalabalıklaşmıştı. Dış mahalle çocukları saat on bire kadar kalaslar üzerinde haykırışarak kovalamaca oynuyorlardı. Hatta bazen içlerinden biri kalas yığınlarının arkasına saklanmaya geliyor, Miette'le Silvère'e on yaşında bir haylazın kahkahalarıyla arsız arsız gülüyordu. Sıcaklar arttıkça, yakayı ele verme korkusu, etraflarında gitgide artan hayatın uyanışı, gürültüleri, buluşmalarına bir endişe kattı.

Hem sonra o daracık yolda sıcaktan bunalmaya başlamışlardı. Patika daha önce hiç bu derece ateşli bir ürpertiyle ürpermemişti. Zemin, içinde eski mezarlığın son kemik yığınları uyuklayan bu fışkılı toprak, daha önce hiç bu kadar huzursuz edici esintiler salmamıştı. Silvère'le Miette, ilkbaharın ateşiyle dolu bu ücra kovuğun şehvetli cazibesini tadamayacak kadar çocuktular. Otlar dizlerine kadar geliyor, yürürken ayakları dolaşıyordu; körpe filizleri çiğnedikleri zaman, bazı otlar başlarını döndüren kekremsi kokular yayıyordu. O zaman acayip bir gevşeklik duyuyor, sersemleyip sendeliyorlardı; ayakları otlara takılıyordu. Gözleri yarı kapalı ilerleyemiyorlar, duvara dayanıp duruyorlardı. Gökyüzünün bütün rehaveti içlerine dolar gibi oluyordu.

Bu ani halsizlikler onların mektep çocuğu taşkınlıklarına uymuyordu, gitgide sığınaklarının havasızlığına kabahat bulmaya başladılar. Sevgilerini daha uzakta, kırların ortasında yaşamaya karar verdiler. Bunun üzerine her akşam yeni yeni kaçamaklara başladılar. Miette harmaniyesini alıp geliyordu. İkisi birden o bol giysiye bürünüyor, duvarlar boyunca süzülüyor, havanın engin denizin dalgaları gibi kuvvetle estiği anayola, boş kırlara, geniş kırlara çıkıyorlardı. Artık bunalmıyorlardı; orada çocukluklarına kavuşu-

yorlar, Saint-Mittre arsasının verdiği baş dönmelerinin, sersemliklerin dağıldığını hissediyorlardı.

Yörenin bu köşesini iki yaz dört döndüler. Her kaya parçası, her çimenlik onları çabucak tanıdı. Bir tek koru, bir tek çit, bir tek funda yoktu ki onlarla dost olmasın. Hülyalarını gerçekleştirdiler. Sainte-Claire çayırlığında çılgınca koştular. Miette adamakıllı koşuyordu, Silvère onu yakalamak için bacaklarını olanca genişliğiyle açmaya mecbur oluyordu. Saksağan yuvalarından yavru çalmaya da gittiler. Miette inat ediyor, Chavanoz'da ağaçlara nasıl tırmandığını göstermek istiyor, eteklerini sicimle bağlıyor, en yüksek kavak ağaçlarına çıkıyordu. Silvère aşağıda korkudan titriyor, ayağı kayarsa onu yakalamak ister gibi kollarını ileriye doğru uzatıyordu. Bu oyunlar hislerini dindiriyordu, öyle ki bir akşam okuldan çıkan iki haşarı gibi dövüşmelerine ramak kaldı. Fakat engin kırlarda daha başka öyle kovuklar vardı ki oralara gitmeyi işten bile saymıyorlardı. Yürüdükleri sürece gürültülü kahkahalarla gülüyorlar, itişiyorlar, birbirlerine takılıyorlardı. Fersahlarca yol alıyorlar, bazen Garrigues sıradağlarına kadar gidiyor, en dar patikalardan yürüyor, çoğu zaman tarlalardan kestirme gidiyorlardı. Yöre onlara aitti; orada yeri göğü diledikleri gibi kullanıyorlar, fethettikleri bir memleketteymişler gibi yaşıyorlardı. Miette yolda giderken yüzüne çarpan asmalardan, badem ağaçlarından, bir salkım üzüm, bir dal çağla bademi koparmaktan, kadınlara mahsus tasasızlıkla hiç çekinmiyordu. Bu haller Silvère'in sarsılmaz düşüncelerine aykırı gelmekle beraber, arada bir somurttuğunda ne yapacağını bilemez hale geldiği genç kızı azarlamaya cesaret edemiyordu. Vaziyeti çocukça dramatize ediyor, "Ah! Yaramaz kız! Beni hırsız yapacak!" diye düşünüyordu. Miette ise çaldığı yemişten onun payına düşeni delikanlının ağzına tıkıyordu. Silvère'in Miette'i bu içinden gelen çapulculuk ihtiyacından vazgeçirmek için beline sarılarak, yemiş ağaçlarından uzağa sürükleyerek, asma çubukları boyunca onu peşinden yürüterek yaptığı hileler çabucak tükeniyordu. Sonra da kızı oturmaya mecbur ediyordu. İşte o zaman yine bunalmaya başlıyorlardı. Hele Viorne'un çukur yerleri onlara hummalı bir loşlukla dolu geliyordu. Yorulup dere kenarına indikleri zaman, yaramaz

çocuk neşelerini kaybediyorlardı. Söğütlerin altında, bir kadının başındaki misk kokulu yas tülünü andıran külrengi karaltılar dalgalanıyordu. Gençler, gecenin şehvetli omuzlarının misk kokusunu ve ılıklığını hâlâ muhafaza eder gibi olan bu tüllerin şakaklarını okşadığını, yenilmez bir rehavetin vücutlarını kuşattığını hissediyorlardı. Uzakta, Sainte-Claire çayırlarında cırcır böcekleri ötüyor, Viorne ayaklarının dibinde, sevdalılar gibi fısıltılı seslerle, nemli dudakların hafif şıpırtılarıyla akıyordu. Uyuklayan gökten sıcak bir yıldız yağmuru dökülüyordu. Bu göğün, bu suların, bu karaltının ürpertisi altında çocuklar, otların üstüne yan yana, sırtüstü, kendilerinden geçercesine yatıyor, bakışları karanlıklara dalarak birbirlerinin ellerini araştırıyor, kısa bir el sıkışmayla kucaklaşıyorlardı.

Bu vecd hallerinin tehlikesini belli belirsiz anlayan Silvère, bazen bir sıçrayışta kalkıyor, sığ suların meydana çıkardığı, derenin ortasındaki adacıklardan birine geçmelerini teklif ediyordu. İkisi de yalınayak bu maceraya atılıyorlardı. Miette çakılları umursamıyor, Silvère'in kendisine yardım etmesini istemiyordu. Bir defasında da akıntının göbeğine oturuverdi. Fakat suyun derinliği yirmi santimetre bile yoktu, üstteki etekliği ıslanmakla kurtuldu. Adaya çıkınca kumsala yüzükoyun uzanıyorlar, gözleri su seviyesinde, uzakta, aydınlık gecenin içinde, suyun pul pul gümüş pırıltılı yüzeyini seyrediyorlardı. O zaman Miette kendisini kayıkta farz ediyordu. Ada mutlaka yürüyordu, genç kız adanın kendisini götürdüğünü hissediyordu. Uzun uzun baktıkları bu engin akıntının verdiği baş dönmesi onları bir an eğlendiriyordu. Orada, kıyıda, uzandıkları yerde kalıyor, kürekleri suyu döven kayıkçılar gibi hafif sesle şarkı söylüyorlardı. Bazen adanın sığ bir kıyısı varsa, bir çimenliğe oturur gibi oraya oturuyorlar, çıplak ayaklarını akıntıya sallandırıyorlardı. Sonra saatlerce konuşuyorlar, bacaklarını sallayarak topuklarıyla vura vura suları etrafa saçıyorlar, serinliği ateşlerini dindiren durgun havuzda fırtınalar koparmaktan zevk alıyorlardı.

Bu ayak banyoları, Miette'in içinde, masum sevgilerini az daha bozacak olan bir heves uyandırdı. Genç kız ne olursa olsun bütün vücudunu suya daldırmak istedi. Viorne köprüsünün biraz yukarısında, olsa olsa üç dört ayak derinliğinde, çok müsait, çok emin

bir kovuk var, diyordu. Oranın suyu öyle sıcaktı, omuzlarına kadar suya girmek o kadar güzel olacaktı ki... Hem sonra ne zamandan beri yüzme öğrenme hevesiyle yanıp tutuşuyordu. Silvère kendisine yüzme öğretebilirdi. Silvère itirazlar sıralıyordu: Gece vakti suya girmek ihtiyatsızlık olurdu, bir gören olabilirdi, belki hasta olabilirlerdi. Fakat asıl sebebi söylemiyordu, bu yeni oyun onu içgüdüsel olarak pek telaşlandırmaktaydı. Nasıl soyunacaklarını, Miette'i çıplak kolları arasında suyun yüzünde nasıl tutacağını düşünüyordu. Miette bu güçlükleri aklına bile getirmez gibiydi.

Bir akşam, eski bir fistandan bozup yaptığı bir mayoyu getirdi. Silvère'in de Dide Hala'nın evine gidip donunu alması icap etti. Oyunları pek masum oldu. Miette uzaklaşmadı bile, bir söğüdün gölgesinde fütursuzca soyundu; söğüdün gölgesi o kadar koyu karanlıktı ki kızın çocuk vücudu, orada birkaç saniye, ancak belli belirsiz bir beyazlık halinde gözüktü. Esmer tenli olan Silvère, gece karanlığında, körpe bir meşenin kara gövdesi gibi gözüktü. Genç kızın çıplak, tombul bacaklarıyla kolları, kıyıdaki kayın ağaçlarının sütbeyaz dallarına benziyordu. Sonra ikisi de, yüksek dalların yapraklarından üzerlerine dökülen koyu gölgelerle örtünmüş gibi, pürneşe suya girdi; suyun serinliğine şaşarak, birbirlerine seslenmeye, haykırışmaya başladılar. Kuruntular, itiraf edilmeyen utançlar, gizli iffet duyguları unutuluverdi. Suyun içinde tam bir saat kaldılar, dalıp çıktılar, birbirlerinin yüzüne sular fırlattılar. Miette öfkeleniyor, sonra kahkahayla gülüyor, Silvère ona ilk yüzme dersini veriyor, ara sıra genç kızın başını suya daldırıyor, onu alıştırıyordu. Delikanlı bir elini mayosunun kemerine geçirip öteki eliyle karnından tutarak onu suyun yüzünde durdurdukça, Miette bacaklarıyla kollarını hızlı hızlı oynatıyor, yüzdüğünü sanıyordu. Fakat Silvère bırakır bırakmaz haykırarak çırpınıyor, ellerini uzatarak suyu dövüyor, delikanlının beline, bileğine, nereye rast gelirse oraya tutunuyordu. Bir an ona sarılıp kendini bırakıyor, soluk soluğa, sırılsıklam dinleniyor, ıslak mayosu bakire vücudunun güzelliklerini belli ediyordu.

Sonra:

"Bir daha," diyordu. "Ama mahsus yapıyorsun, beni tutmuyorsun."

Silvère'in genç kızı tutmak için üzerine doğru eğilerek onu kucaklamalarından, Miette'in delikanlının boynuna sarılarak çırpına çırpına kurtulmalarından ikisi de hiçbir utanç duymuyordu. Suyun soğukluğu onları bir billur duruluğuna bürüyordu. Ilık gecenin içinde, gevşek gevşek sallanan yaprakların ortasında, gülüşen iki çıplak masumiyet perisi gibiydiler. Silvère, suya ilk girişlerinden sonra, kötü düşündüğü için kendisine gizli gizli kabahat buldu. Miette ne kadar çabuk soyunuyordu, kolları arasında ne kadar körpeydi, ne çın çın gülüyordu!

On beş gün içinde yüzme öğrendi Miette. Kollarını, bacaklarını istediği gibi oynatıyor, suyun üzerinde salınarak, suyla oynayarak, derenin cilveli ve yumuşak sularına, göğün sessizliğine, hüzünlü kıyıların hülyalarına kendini bırakıyordu.

İkisi birlikte gürültüsüzce yüzerken, Miette suyun iki kıyısında yaprakların kalınlaştığını, kendilerine doğru eğildiğini, inzivalarını koskoca perdelerle örttüğünü görür gibi oluyordu. Mehtaplı geceler, ayışığı ağaç gövdeleri arasından süzülüyor, kıyılar boyunca beyaz fistanlı latif hayaller dolaşıyordu. Miette korkmuyordu. Gölgelerin oyunlarını gözleriyle takip etmekten tarife sığmaz bir heyecan duyuyordu. O usul usul ilerlerken, ayışığının parlak bir aynaya benzettiği durgun su, onun yaklaşmasıyla, gümüş sırmalı bir kumaş gibi kırışıyordu; halkalar genişliyor, kıyılardaki karaltılarda, söğütlerin sarkan dalları altında kayboluyor, oralarda esrarengiz şıpırtılar işitiliyordu. Miette her kulaçta böyle seslerle dolu kovuklar, önünden daha bir telaşla geçtiği kara oyuklar, karanlık yığınları şekil değiştiren, uzayıp giden, kıyının yukarısından onu takip eder gibi gözüken korular, sıra sıra ağaçlar görüyordu. Sırtüstü yattığı zaman, gökyüzünün derinlikleri onu daha da duygulandırıyordu. O zaman kırlardan, gözleriyle göremediği ufuklardan, gecenin bütün iç geçirmeleriyle dolu, tok, sürekli bir sesin yükseldiğini duyuyordu.

Miette hülyalı bir yaradılışta değildi. Gökyüzünden, ırmaktan, gölgelerden, ışıklardan, bütün vücuduyla, bütün duygularıyla zevk alıyordu. Hele ırmak, o su, o hareketli saha, Miette'i sonsuz okşamalarla alıp götürüyordu. Akıntı boyunca yukarı doğru çıkarken, suların göğsünden, bacaklarından hızla aktığını hissettikçe büyük

bir zevk duyuyordu. Bu his, siniri bozulup gülmeden tahammül edebildiği, çok tatlı, uzun bir gıdıklanış gibiydi. Akıntı omuzlarından aşsın, o kaçak öpüşüyle onu tepeden tırnağa bir hamlede kuşatsın diye daha fazla dalıyor, dudaklarına kadar suya gömülüyordu. Bazen bir rehavet geliyor, genç kız suyun yüzünde kımıldamadan duruyor, ufacık dalgalar mayosuyla teni arasından gevşek gevşek süzülüyor, mayonun kumaşını kabartıyordu. Sonra Miette bir halı üzerinde yuvarlanan kedi gibi durgun sularda yuvarlanıyordu. İçinde ayın yıkandığı aydınlık sulardan, yapraklı dalların loşlaştırdığı karanlık sulara geçiyor, sanki güneşli bir ovadan ayrılmış da dallardan dökülen soğuğu ensesinde hissetmiş gibi ürpertiler geçiriyordu.

Artık soyunmak için uzaklaşmaya, gizlenmeye başlamıştı. Suyun içindeyken konuşmuyordu. Silvère'in artık vücuduna dokunmasını istemiyordu. Onun yanı sıra usul usul süzülüyor, sık ağaçlıktan uçan bir kuş gibi hafif bir hışırtıyla yüzüyordu. Bazen de kendi kendine mana veremediği endişeler duyarak onun etrafında dönüyordu. Silvère, onun vücudunda bir noktaya değecek olsa, kendisi uzaklaşıyordu. Irmak artık onlara yalnızca gevşetici bir sersemlik, şehvetli bir rehavet veriyor, hislerini garip şekilde bulandırıyordu. Hele sudan çıktıktan sonra bir uyuşukluk duyuyorlar, gözleri kararıyordu, yorgunluktan bitkin kalıyorlardı. Miette'in giyinmesi tam bir saat sürüyordu; önce gömleğini giyiyor, beline bir eteklik geçiriyordu. Sonra orada otlara uzanıp kalıyor, yorgunluktan şikâyet ediyor, birkaç adım ötede başı sersem, vücudu acayip, şehvetli bir yorgunlukla dolu halde oturan Silvère'e sesleniyordu. Dönüşte kucaklaşmaları daha hararetli oluyordu, suyun yumuşattığı vücutlarını giysilerinin kumaşı üzerinden daha iyi hissediyorlardı. Derin derin iç geçirerek duruyorlardı. Miette'in hâlâ nemli olan koca topuzunda, ensesinde, omuzlarında, delikanlıyı mest eden taze bir koku, saf bir rayiha vardı. Bereket versin, kız bir gece artık suya girmeyeceğini, soğuk suyun kanını başına çıkardığını söyledi. Şüphe yok ki bu sebebi ileri sürerken, büyük bir masumlukla, tam hakikati söylüyordu.

Uzun uzun sohbetlerine tekrar başladılar. Gafil aşklarının geçirdiği tehlikeden, Silvère'in aklında yalnızca Miette'in beden kuvveti-

ne karşı büyük bir hayranlık kaldı. Miette on beş gün içinde yüzme öğrenmişti. Sürat yarışı yaparlarken çoğu zaman Silvère, onun akıntıyı kendisinden daha hızlı kulaçladığını görmüştü. Kuvvete, beden hareketlerine tutkun olan delikanlı, genç kızın bu kadar sağlam, bu kadar kuvvetli, vücut hareketlerinde bu kadar becerikli olduğunu gördükçe, yüreğinde bir şefkat duyuyordu. Miette'in tombul kollarına karşı kalbinde garip bir takdir peyda oluyordu. Kahkahalarla gülerek yüzdükleri ilk akşamların birinde, sudan çıktıktan sonra birbirlerini bellerinden kavramışlar, dakikalarca güreşmişlerdi de Silvère Miette'i yere yatıramamıştı. Sonra delikanlı dengesini kaybetmiş, ayakta kalan Miette olmuştu. Âşığı onu oğlan çocuk yerine koyuyordu; onları uzun zaman koruyan, sevgilerini kirletmelerine engel olan şey, o zorlu yürüyüşler, çayırlarda o delice koşuşmalar, ağaçların tepelerine tırmanıp kuş yuvalarından yavru çalmalar, o güreşler, bütün o yorucu oyunlar oldu. Silvère'in sevgisinde, yavuklusunun cüretkârlığı karşısında duyduğu hayranlıktan başka, bahtsızlara karşı merhametle dolu olan kalbinin yumuşaklığı da vardı. Terk edilmiş bir mahluk, yoksul bir adam, tozlu yollarda yalınayak bir çocuk görse yüreği merhametle burkulan Silvère, Miette'i hiç kimse sevmediği, toplum tarafından hor görülen insanlara mahsus çetin bir hayat yaşadığı için seviyordu. Kızın güldüğünü görünce, onu neşelendirdiği için ruhu heyecanla doluyordu. Hem sonra Miette de kendisi gibi yabaniydi, dış mahallenin dedikoducu kadınlarına karşı duydukları kinde anlaşıyorlardı. Silvère'in gündüzleri patronunun yanında var gücüyle çekiç sallayarak araba tekerleklerine çember geçirirken kurduğu hülya divanece bir cömertlikle doluydu. Miette'i düşünürken bir kurtarıcı duygusuyla hareket ediyordu. Bütün okuduğu şeyler tekrar aklına geliyor, sevgilisini herkesin gözünde yükseltmek için günün birinde onunla evlenmek istiyordu. Kendisine kutsal bir ödev vermişti; kürek mahkûmunun kızını kurtaracak, selamete ulaştıracaktı. Kafasının içi birtakım savunmalarla o kadar tıka basa doluydu ki bu şeyleri öyle basitçe düşünüp geçemiyordu. Sosyal mistikliğin içine dalıp gidiyor, kızın itibarını iade etmek için şanlı şerefli şekiller tasarlıyor, Miette'i Sauvaire mesiresinde bir tahtta oturmuş görüyor, bütün şehir halkı onun karşısında

yerlere kadar eğiliyor, af diliyor, ona methiyeler okuyordu. Bereket versin ki Miette duvardan atlayıp da anayola çıktıkları vakit ona:

"Haydi koşalım, olmaz mı? Beni yakalayamayacaksın işte!" der demez bu güzel şeyleri unutuyordu.

Fakat delikanlı uyanıkken bile yavuklusunu şerefe ulaştırma rüyaları gördüğü halde, öyle bir adalet ihtiyacı duyuyordu ki sık sık babasından bahsederek genç kızı ağlatıyordu. Miette, Silvère'in dostluğuyla yüreğine dolan derin şefkate rağmen, arada bir yine aniden silkinip uyanıyor, kötü hisler duyuyor, böyle zamanlarda hayat dolu yaradılışının inatçılıklarıyla, isyanlarıyla dikleşiyor, bakışları sertleşiyor, dudakları kısılıyordu. O zaman, babasının jandarmayı öldürdüğüne iyi ettiğini, toprağın herkesin malı olduğunu, insanın nereye isterse, ne zaman isterse kurşun atabileceğini iddia ediyordu. Silvère de ciddi sesiyle ona ceza kanununu kendi anladığı şekilde açıklıyor, tekmil Plassans adliye erkânını hayretinden zıplatacak acayip yorumlar ekliyordu. Bu sohbetler çoğu zaman Sainte-Claire çayırlarının ücra bir köşesinde geçiyordu. Siyaha yakın yeşilimtırak otlar serilmiş halılar gibi göz alabildiğine uzanıyor, uçsuz bucaksız sahada bir tek ağaç gözükmüyor, gök muazzam görünüyor, ufkun yuvarlak çıplaklığını yıldızlarıyla dolduruyordu. Gençler bu yeşillik ummanının içinde yüzer gibiydiler. Miette uzun süre mücadele ediyordu. "Babam bıraksaydı da jandarma onu öldürseydi daha mı iyi olurdu?" diye soruyor, Silvère bir an susuyordu. Sonra böyle bir durumda katil olmaktansa kurban olmanın daha iyi olduğunu söylüyor, hatta nefsi müdafaa gibi meşru bir vaziyette bile hemcinsini öldürmenin büyük bir felaket olduğunu söylüyordu. Onun gözünde kanun kutsal bir şeydi, hâkimler Chantegreil'i kürek cezasına göndermekte haklıydı. Genç kız öfkeleniyor, arkadaşını döveceği geliyor, onun da başkaları gibi fena kalpli olduğunu haykırıyordu. Silvère adalet konusundaki düşüncelerini kuvvetle savunmaya devam edince de hıçkırarak ağlamaya başlıyor, Silvère'e, ona hep babasının cinayetini hatırlattığına göre, herhalde kendisinden utandığını söylüyordu. Bu tartışmalar gözyaşları içinde, iki tarafın da üzülmesiyle bitiyordu. Fakat Miette ne kadar ağlasa, belki de hata ettiğini itiraf etse de, varlığının derininde yine yabaniliğini, hayat

dolu tabiatının şiddetini muhafaza ediyordu. Bir gün bir jandarmanın kendisinin önünde attan nasıl düştüğünü, bacağını kırdığını uzun uzun gülerek anlattı. Aslında Miette artık sırf Silvère'in uğruna yaşıyordu. Delikanlı ona eniştesi ve kuzeni hakkında sorular sorduğu zaman, genç kız bilmiyorum diye cevap veriyor, Silvère onu Jas-Meiffren'de fazla hırpaladıklarından korkarak sorusunda ısrar ederse, Miette çok çalıştığını, hiçbir değişiklik olmadığını söylüyordu. Gerçi sabahları şarkı söylemesinin ve gözlerinin tatlı tatlı bakmasının sebebini Justin'in nihayet anladığını sanıyordu. Fakat:

"Ne çıkar?" diye ekliyordu. "Eğer gelir de bizi rahatsız edecek olursa, onu öyle bir karşılarız ki bir daha bizim işlerimize karışmaya kalkmaz, öyle değil mi?"

Lakin boş kırlar, açık havada uzun gezintiler onları bazen usandırıyordu. Gürültülü yaz gecelerinden, çiğnenen otların fazla keskin kokularından, sıcak ve boğucu esintilerden dolayı bırakıp kaçtıkları Saint-Mittre arsasına, o dar yola, yine dönüp geliyorlardı. Fakat bazı geceler patika daha hoş oluyor, rüzgârlarla serinliyordu; orada baş dönmesi duymadan oturabiliyorlardı. Öyle geceler tatlı bir dinginlik duyuyorlardı. Mezar taşının üstüne oturuyor, kulaklarını çocuklarla çingenelerin şamatasına tıkıyor, kendilerini yine evlerinde hissediyorlardı. Silvère defalarca kemik döküntüleri, kafatası kırıntıları bulmuştu. Eski mezarlıktan bahsetmek hoşlarına gidiyordu. Keskin hayal güçleriyle, aşklarının gürbüz ve özlü bir güzel bitki gibi bu fışkılı toprakta, ölümün bereketlendirdiği bu toprak köşesinde filizlendiğini düşünüyorlardı belli belirsiz. Aşkları orada arsız otlar gibi büyümüştü. En hafif meltemle dallarında çırpınan, kanayan açık yürekleri andıran gelincikler gibi, orada çiçeklenmişti. Böyle düşününce, alınlarına çarpan ılık esintilerin, karanlıkta işittikleri fısıltıların, patikayı sarsan uzun ürpertinin manasını anlıyorlardı: Ölüler, yok olmuş ihtiraslarını onların yüzlerine üflüyordu. Ölüler, onlara zifaf gecelerini anlatıyordu. Ölüler, azgın bir sevme ihtiyacıyla, aşkı yeniden duyma isteğiyle, toprağın içinde sağa sola dönüyordu. Gençler bu kemiklerin kendilerine karşı sevgiyle dolu olduğunu hissediyorlardı iyiden iyiye. Kırık kafatasları onların gençlik ateşinde ısınıyor, en ufak kırıntılar onları hayran bir mırıl-

tıyla, endişeli bir ilgiyle, ürpertili bir kıskançlıkla kuşatıyordu. Onlar uzaklaşınca eski mezarlık ağlıyordu. Kızgın yaz geceleri, ayaklarına dolaşarak onları sendeleten otlar, mezardan sivrilmiş, onları tutmak ve birbirlerinin kolları arasına atmak için topraktan dışarı çıkmış, incecik parmaklardı. Kırılan dalların çıkardığı kekremsi, geniz tıkayıcı koku, tabutların ağır ağır hazırladığı doğurganlık kokusuydu, kudretli hayat usaresiydi*; ıssız patikalara dalan âşıkları arzuyla mest ediyordu. Ölüler, eski ölüler, Miette'le Silvère'in zifafını istiyordu.

İki genç asla korkuya kapılmadı. Etraflarında dalga dalga varlığını hissettikleri sevgi onları duygulandırıyor, bir kanat çırpıntısını andıran temaslarını sık sık duyar gibi oldukları o görünmez varlıkları sevmelerine sebep oluyordu. Bazen sadece tatlı bir hüzünle kederleniyorlar, ölülerin kendilerinden ne istediklerini anlayamıyorlardı. Bu usare seli ortasında, özlenmiş toprağından hayat fışkıran, birleşmelerini ısrarla isteyen bu kendi haline bırakılmış mezarlık köşesinde gafil aşklarını yaşamayı sürdürüyorlardı. Kulaklarını çınlatan uğultulu sesler, bütün kanlarını yüzlerine hücum ettiren ani hararetler onlara hiç de açık seçik bir şey anlatmıyordu. Bazı günler ölülerin vaveylası öyle yüksek oluyordu ki Miette, mezar taşı üzerine yarı uzanmış, rehavetli, hummalı bir halde, bulanık gözleriyle Silvère'e bakıyor, sanki ona, "Bunlar ne istiyorlar, kuzum? Damarlarıma niçin böyle alev püskürüyorlar?" diye soruyordu. Silvère de bitkin, şaşkın, cevap vermeye, havada sezer gibi olduğu ateşli sözleri, yüksek otların kendisine verdiği delice öğütleri, bütün patikanın, bu iki çocuğun sevdasına döşeklik etme isteğiyle yanıp tutuşan aralık kalmış mezarların yalvarmalarını ona nakletmeye cesaret bulamıyordu.

Buldukları ölü kemiklerine dair sık sık birbirlerine sorular soruyorlardı. Miette kadın içgüdüsüyle kasvetli konulara bayılırdı. Yeni bir kemik parçası buldukça, sonu gelmez tahminler yürütüyordu. Kemik küçükse, düğününden bir gün önce veremden yahut hummadan ölmüş güzel bir genç kızın kemiği olduğunu söylüyor-

Usare: Bitki veya hayvan dokularında bulunan besleyici sıvı, özsu. *-ed.*

du. Kemik büyükse, iriyarı bir ihtiyarın, bir askerin, bir hâkimin, herhangi bir korkunç adamın kemiğidir diye tahmin ediyordu. Hele mezar taşı onları uzun zaman meşgul etti. Güzel bir mehtaplı gece, Miette taşın bir yüzünde silik birtakım yazıtlar görmüştü. Silvère bıçağının ucu ile taşı örten yosunu kazıdı. O zaman, şurası burası eksilmiş yazıyı okudular: "*...ölen Marie... burada gömülüdür...*" Miette taşın üstünde kendi adını görünce şaşırıp kalmıştı. Silvère "Koca budala, sen de!" dedi. Fakat genç kız gözyaşlarını zapt edemedi. Yüreğine bir acı düştüğünü, yakında öleceğini, bu taşın kendi mezar taşı olduğunu söyledi. Delikanlı da vücudunun buz kesildiğini hissetmişti. Yine de kızı utandırmayı başardı. Nasıl olurdu! O kadar cesur olduğu halde böyle çocukça şeyler düşünüyordu ha? Nihayet gülüştüler. Sonra bu işten bir daha bahsetmekten çekindiler. Fakat hüzünlü anlarda, gökyüzü bulutlanıp da patikaya kasvet verdiği zamanlar, Miette o ölü kadının, mezarlıkta buluşmalarını uzun zamandır kolaylaştıran o tanımadıkları Marie'nin adını söylemekten kendini alamıyordu. Zavallı kızın kemikleri belki hâlâ oradaydı. Miette bir akşam acayip bir heves duydu, altında ne var diye görmek için Silvère'in taşı tersine çevirmesini istedi. Silvère mübarek bir şeye el sürmekten korkuyormuş gibi bu isteği yerine getirmedi. Getirmeyince de, Miette'in, kendi adını taşıyan aziz ölüye dair hülyaları devam etti. Genç kız onun mutlaka kendisi gibi on üç yaşındayken, tam sevgi çağındayken öldüğünde ısrar ediyordu. Taşa varıncaya kadar merhamet ediyordu. O taş ki üzerinden ne kadar çevik hareketlerle atlıyordu, üzerinde nice defalar oturmuşlardı; o taş ki ölümün soğukluğuyla buz kesilmişti de aşklarının hararetiyle ısıtmışlardı. Miette:

"Göreceksin, bu bize uğursuzluk getirecek," diye ekliyordu. "Sen ölürsen ben de buraya gelip öleceğim, bu taşı da üstüme devirsinler."

Silvère, boğazı kuruyarak, böyle kasvetli şeyler düşündüğü için onu azarlıyordu.

Böylece, iki seneye yakın, o dar patikada, o engin kırlarda seviştiler. Şairane maceraları, aralık ayının buz gibi soğuk yağmurlarına da, temmuzun kızgın ısrarlarına da dayandı; yüz kızartıcı bayağı sevgilere benzemedi. Yunan masallarındakini andıran zarif cazibe-

sini, ateşli saflığını, istek duyan, fakat ne istediğini bilmeyen tenin bütün o masum hecelemelerini muhafaza etti. Ölüler, ihtiyar ölüler bile, onların kulaklarına boşu boşuna fısıldayıp durdular. Miette'le Silvère'de eski mezarlıktan yalnız şefkatli bir hüzün, ömürlerinin kısa olacağını anlatan belli belirsiz bir önsezi kaldı. Bir ses onlara, birbirlerinin olmak istedikleri gün, zifaftan önce, bakir sevgileriyle ölüp gideceklerini söylüyordu. O aralık ayı gecesi, iki çan karşılıklı hazin hazin çalarken, Orchères yolu kenarında dillerine doladıkları o ölüm sevgisini, toprağın altında beraber yatmak için duydukları o acı isteği, herhalde orada, o mezar taşının üstünde, özlü otların altında gizlenmiş kemiklerin arasında kokladıkları havayla birlikte edinmişlerdi.

Silvère, uzak günlerdeki buluşmaların, hep büyülenmişçesine yaşadıkları o güzel yılların hayaline dalıp giderken, Miette başını onun göğsüne dayamış, mışıl mışıl uyuyordu. Ortalık ağarınca uyandı. Karşılarında, beyaz göğün altında, ova apaydınlık uzanıp gidiyordu. Güneş henüz tepelerin ardındaydı. Pınar suyu gibi duru ve parlak, billur bir aydınlık, solgun ufuklardan doğru seğirtiyordu. Uzakta Viorne suyu, beyaz atlastan bir kurdele gibi, kırmızılı sarılı topraklar ortasına dalıp gidiyordu. Öbek öbek külrengi zeytin ağaçlarıyla, çizgili büyük kumaş parçalarına benzeyen üzüm bağlarıyla, berrak havanın ve kuru soğuğun olduğundan büyük gösterdiği bu bölge hudutsuz uzanıyordu. Kısa kısa esip dinen rüzgâr çocukların yüzlerini dondurmuştu. Sabahın beyazlıkları karşısında mesut, canlanmış bir halde, hızla kalktılar. Gece ürekliklerini ve kederlerini giderdiği için, uçsuz bucaksız ovaya hayran gözlerle bakıyor, bir bayram gününün şafağını neşeyle haber verir gibi öten iki çanın sesini dinliyorlardı.

Miette:

"Aman, ne güzel uyumuşum!" diye haykırdı. "Rüyamda beni öpüyormuşsun... Beni öptün mü, söylesene?"

Silvère gülerek:

"Belki de," dedi. "Üşüyordum. Hava buz gibi soğuktu."

"Benim yalnız ayaklarım üşüyor."

"Öyleyse koşalım... Tam iki fersah yolumuz var. Isınırsın."

Bayırdan indiler, koşa koşa yola vardılar. Aşağı inince, dudakları öpücüklerle yanarak üzerinde ağladıkları kayaya veda etmek istercesine başlarını yukarı kaldırdılar. Fakat sevgilerine henüz ne olduğu belirsiz, dillendirmeye cesaret edemedikleri yeni bir ihtiyaç katan o ateşli okşamadan bir daha bahsetmediler. Daha çabuk yürüme bahanesiyle kol kola bile girmediler. Bakıştıkları zaman sebebini bilmeden bir parça sıkılarak, neşeli neşeli yürüyorlardı. Etraflarında gün ışığı artıyordu. Patronunun bazen Orchères'e gönderdiği delikanlı, hiç tereddüt etmeden en uygun, en dolambaçsız patikaları seçiyordu. Çalıların arasına gömülmüş yollarda, bitmez tükenmez çitlerle duvarlar boyunca, böyle iki fersahtan fazla yol aldılar. Miette yolunu kaybettirdiğini söyleyerek Silvère'e çıkışıyordu. Bazen on beş dakika, yarım saat, hiçbir tarafı görmüyorlardı. Yalnız duvarların ve çitlerin tepesinde, cılız dalları solgun gökyüzüne vuran sıra sıra badem ağaçlarını seyrediyorlardı.

Birdenbire tam Orchères'in karşısına çıkıverdiler. Ahalinin neşeli haykırışmaları, uğultusu, duru havada kulaklarına açık seçik çarpıyordu. Asiler kafilesi şehre henüz girmekteydi. Miette'le Silvère geride kalanlarla aynı zamanda oraya girdi. Hiç böyle coşkunluk görmemişlerdi. Sokaklar, dinî alaylar sırasında gölgelikli taht yoldan geçerken pencerelere en güzel örtülerin asıldığı günlerin manzarası taşıyordu. Halk, asileri kurtarıcılar gibi kutluyordu. Erkekler onları kucaklıyor, kadınlar onlara yiyecekler taşıyordu. Kapı önlerinde ağlaşan ihtiyarlar vardı. Tam güneylilere özgü, gürültülü, şarkılı, danslı, hareketli bir taşkınlık hüküm sürüyordu. Miette büyük meydandan geçerken orada sirto* oyuncularının oluşturduğu büyük bir halkaya kapıldı. Silvère de onu takip etti. Şimdi ölümü, yılgınlığı çoktan unutmuştu. Vuruşmak, hiç değilse hayatını pahalıya satmak istiyordu. Mücadele fikri onu yeniden mest etmeye başlamıştı. Zaferi, evrensel cumhuriyetin büyük huzuru içinde Miette'le birlikte mutlu yaşamayı hayal ediyordu.

Orchères şehri sakinlerinin bu kardeşçe karşılayışı, asilerin tattığı son sevinç oldu. O günü parlak bir güven, hudutsuz bir ümit için-

Sirto: Bir tür halk dansı. -*ed.*

de geçirdiler. Binbaşı Sicardot, Mösyö Garçonnet, Mösyö Peirotte ve öteki esirler, belediye binasının, pencereleri büyük meydana açılan bir odasına kapatılmışlardı. Oradan bu sirtolara, gözleri önünden geçen bu büyük coşku sellerine korkulu bir hayretle bakıyorlardı.

Kumandan bir tiyatro locasının kadife kaplı pervazına dayanır gibi bir pencerenin demirine dayanmış:

"Şu baldırı çıplaklara bak!" diye söyleniyordu. "Bir iki batarya top gelip bütün bu hergele sürüsünü temizlemeyecek ha?"

Sonra Miette gözüne ilişti, Mösyö Garçonnet'ye dönerek:

"Şuradaki kızıllı koca kıza bakın, Başkan. Rezalet, kahpelerini de beraber sürükleyip getirmişler. Biraz daha devam ederse epey güzel manzaralar göreceğiz."

Mösyö Garçonnet başını sallıyor, "zincirinden boşanmış ihtiraslar", "tarihimizin en fena günleri" gibi laflar ediyordu. Mösyö Peirotte çarşaf gibi bembeyaz kesilmiş, susuyordu. Bir tek defa ağzını açtı, hâlâ acı acı atıp tutan Sicardot'ya:

"Biraz daha yavaş konuşun efendim," dedi. "Canımıza kıydıracaksınız."

Aslına bakılırsa asiler, esirlere çok yumuşak muamele ediyorlardı. Hatta o akşam onlara mükemmel bir yemek ikram ettiler. Fakat defterdar gibi korkaklar için bu gibi ihtimamlar korkunç bir mana alıyordu. Asilerin bu kadar iyi muamele etmeleri, olsa olsa onları yiyecekleri gün, etlerinin daha yağlı, daha gevrek olması içindi.

Alacakaranlık çökerken Silvère, kuzeni Doktor Pascal'la karşılaştı. Bilgin, kendisine son derece saygı gösteren işçilerin ortasında konuşa konuşa, kafileyi yaya takip etmişti. Önce onları mücadeleden vazgeçirmeye uğraşmıştı. Sonra onların sözlerine inanır gibi olmuş, şefkatli ve kayıtsız gülümsemesiyle:

"Belki de haklısınız dostlarım," demişti. "Dövüşün, ben buradayım, kollarınızı bacaklarınızı tamir ederim."

Sabah olunca da yollardan fütursuzca çakıl taşları ve bitkiler toplamaya koyulmuştu. Jeolog çekiciyle bitki koleksiyoncusu kutusunu getirmediğine üzülüyordu. Şimdi cepleri taşlarla dolup taşıyor, koltuğunda taşıdığı cerrah aletleri kutusundan demet demet uzun otlar sarkıyordu.

Silvère'i görünce:

"Vay, sen misin oğlum?" dedi. "Aileden burada yalnız ben varım zannediyordum."

Bu son sözleri bir parça alaycı bir edayla söylemiş, babasıyla Antoine Amca'nın faaliyetlerini hafifçe alaya almıştı. Silvère kuzenine rastladığına memnun oldu. Rougon'lar arasında, sokakta karşılaştığı zaman onun elini sıkan, ona samimi bir dostluk gösteren yegâne insan doktordu. Silvère, Pascal'ı hâlâ yolun tozu toprağıyla sıvanmış görünce, kendisini cumhuriyet davasına taraftar sanarak büyük bir sevinç gösterdi. Ona milletin haklarından, kutsal davasından, muhakkak zafere ereceğinden toy bir taşkınlıkla bahsetti. Pascal gülümseyerek dinliyordu; onun el hareketlerini, çehresinin hararetli ifadelerini merakla seyrediyor, sanki bir vakayı inceliyor, bir heyecanı araştırıyor, bu ateşli mertliğin kökeninde ne olduğunu görmek istiyordu.

"Bu ne coşkunluk! Bu ne coşkunluk! Ah! Büyükananın torunu olduğun nasıl da belli!"

Sonra daha alçak bir sesle, not alan bir kimyager tavrıyla ekledi:

"Ya isteri ya heyecan, ya bayağı delilik ya ulvi delilik. Hep o kör olasıca sinirler!"

Arkasından fikrini özetleyerek yüksek sesle hükmünü verdi:

"Aile şimdi tam oldu. Bir de kahramanı bulunacak."

Silvère işitmemişti. Hâlâ sevgili cumhuriyetinden bahsediyordu. Miette birkaç adım ötede durmuştu. Sırtında hep o geniş, kırmızı harmaniyesi vardı. Artık Silvère'den ayrılmıyordu. Şehirde kol kola dolaşmışlardı. Bu kırmızılı koca kız nihayet Pascal'a merak oldu, kuzeninin sözünü birdenbire kesti, sordu:

"Yanındaki bu kız kim?"

Silvère ciddi bir tavırla cevap verdi:

"Karım."

Doktor gözlerini iri iri açtı. Anlayamadı. Kadınlardan çok utandığı için, uzaklaşırken şapkasını geniş bir hareketle çıkarıp Miette'i selamladı.

Gece endişeli geçti. Asilerin üzerinden bir felaket rüzgârı esti. Bir gün önceki heyecan ve güven karanlıklarda uçup gitmiş gibiydi. Sa-

bahleyin yüzler tasalıydı; hazin hazin bakışmalar, kederli, uzun suskunluklar oluyordu. Korkunç rivayetler dolaşıyordu. Şeflerin bir önceki günden beri gizlemeyi başardığı fena haberler, hiç kimse bir şey söylemediği halde etrafa yayılmış, insan kalabalıklarına bir solukta korku salan o görünmez ağızdan çıkıp dağılmıştı. Paris'in yenildiğini, taşranın el ayak bağlı teslim olduğunu söyleyenler vardı. Bu haberleri verenler, Albay Masson'la bölge valisi Mösyö de Bleriot'nun emri altında kalabalık kuvvetlerin Marsilya'dan hareket ettiklerini, asi kafilelerini imha etmek için cebrî yürüyüşle* ilerlediklerini ekliyorlardı. Bu bir yıkılış, öfke ve ümitsizlik dolu bir uyanış oldu. Bir gün önce yurtseverlik ateşiyle tutuşan bu adamlar, yüz kızartıcı bir şekilde diz bükerek boyun eğen Fransa'nın yarattığı buz gibi soğuk tesir altında ürperdiler. Demek ki yalnız kendileri ödevlerini kahramanca yerine getirmişlerdi! Şu anda, bütün milletin duyduğu dehşet içinde, memleketi kaplayan ölüm sessizliği içinde yapayalnız kalmışlardı; asi sayılıyorlardı, yırtıcı hayvanlar gibi silahla kovalanacaklardı. Halbuki büyük bir savaş hayal etmişlerdi; bütün bir milletin isyan edeceğini, hakkın şanla, şerefle zafer kazanacağını ummuşlardı! O zaman bu bir avuç insan, böyle büyük bir bozgun ortasında, bu derece yalnızlık içinde, mahvolan inancına, sönen adalet hülyasına ağladı. Korkaklığından dolayı bütün Fransa'ya hakaretler savurarak silahlarını ellerinden atan, yol kenarına çökenler oldu; askerlerin kurşunlarını orada bekleyeceklerini, cumhuriyetçilerin nasıl can verdiğini göstereceklerini söylüyorlardı.

Bu adamlar kendilerini ya sürgünün ya ölümün beklediğini bildikleri halde, içlerinde kaçak az oldu. Bu çeteler takdire değer bir dayanışmayla birbirlerine bağlıydılar. Öfkelerini şeflerden aldılar. Bu şefler gerçekten âciz insanlardı. Tamir kabul etmez hatalar işlenmişti. Şimdi disiplinsiz, kaderlerine terk edilmiş, birkaç nöbetçinin yalandan koruduğu, iradesiz insanların emri altındaki asiler, karşılarına ilk çıkacak askerlerin insafına kalmışlardı.

Orchères'de salı ve çarşamba, iki gün daha kaldılar; vakit kaybettiler, durumu vahimleştirdiler. General, Silvère'in Plassans yolu

Cebrî yürüyüş: Yenilen düşmanı hızla bastırmak veya bir yeri düşmandan önce ele geçirmek için yapılan sıkı yürüyüş. *–ed.*

üzerinde Miette'e gösterdiği o kılıçlı adam, tereddüt ediyor, omuzlarına binen müthiş sorumluluğun altında eziliyordu. Perşembe günü, Orchères'de durmanın gerçekten tehlikeli olduğuna hükmetti. Saat bir sularında hareket emri verdi, küçük ordusunu Sainte-Roure tepelerine götürdü. Burası, savunma yapmayı bilen bir kimse için zaptı imkânsız bir yerdi. Sainte-Roure'un evleri bir tepenin yamacında set set bina edilmiştir. Şehrin gerisinde muazzam kayalar ufku kapatır. Bir nevi hisar olan bu yere, yaylanın altındaki Nores ovasından başka çıkılacak yol yoktur. Ovaya, mesire haline getirilen, muhteşem karaağaçlar dikili bir meydan hâkimdir. Asiler bu meydanda konakladılar. Rehineler mesirenin ortasında bulunan, Mule-Blanche Oteli denen bir hana hapsedildiler. Kasvetli, karanlık bir gece geçirildi. İhanet lafları ediliyordu. Sabah olur olmaz, en basit tedbirleri almayı bile ihmal etmiş olan kılıçlı adam bir teftiş yaptı. Müfrezeler, siyah ceketlerden, koyu renkli paltolardan, belleri kırmızı kuşaklı mavi işçi gömleklerinden oluşan karmakarışık, acayip giysileriyle, arkalarını ovaya dönüp dizilmişlerdi. Henüz bilenmiş oraklardan, geniş ağızlı rençper küreklerinden, namluları kararmış av tüfeklerinden ibaret garip bir karışım halindeki silahlar parlak güneşte pırıldıyordu. Devşirme general küçük ordunun önünden atla geçtiği sırada, zeytinlikte unutulan bir nöbetçi ellerini kollarını sallayarak:

"Askerler geliyor! Askerler geliyor!" diye haykıra haykıra koştu.

Tarife sığmaz bir heyecan başladı. Önce nöbetçinin yanlış gördüğünü sandılar. Asiler her türlü disiplini unutup ileri atıldı, askerleri görmek için meydanın öbür ucuna koştular. Saflar bozuldu. Zeytin ağaçlarının çektiği külrengi perdenin gerisinden askerî kıta, kasaturaları geniş pırıltılar saçarak, intizamlı bir sıra halinde gözükünce, bir gerileme, bir kargaşa oldu; yaylanın bir başından öte başına kadar bir panik ürpertisi dolaştı.

Lakin mesirenin ortasında La Palud'lülerle Saint-Martin-de-Vaulx'lular tekrar safları oluşturmuş, azimli, dimdik duruyorlardı. Arkadaşlarının tepesinden bakan dev gibi bir oduncu, kırmızı kravatını sallayarak, "Yetiş Chavanoz, Graille, Poujols, Saint-Eutrope! Yetiş Tulettes! Yetiş Plassans!" diye haykırıyordu.

Meydandan büyük kalabalıklar geçiyordu. Etrafını Faverolles'lülerin kuşattığı kılıçlı adam, düşmanı sarmak ve yandan vurmak için, Vernoux, Corbière, Marsanne, Pruinas gibi köylerden gelen çok sayıda müfrezeyi yanına alıp uzaklaştı. Valqueyras, Nazère, Castel-le-Vieux, Roches-Noires, Murdaran gibi daha başkaları sola atıldı. Siperlenip nişan almak için Nores ovasına dağıldılar.

Mesire boşalırken, oduncunun yardıma çağırdığı şehirler, köyler birleşiyor, karaağaçların altında, her türlü strateji kuralına aykırı şekilde saf olmuş, intizamsız, fakat yolu kesmek yahut ölmek için bir kitle halinde oraya yuvarlanmış kara bir yığın oluşturuyorlardı. Plassans bu kahraman bölüğün ortasında bulunuyordu. İşçi gömlekleriyle ceketlerin boz rengi arasında, silahların mavimtırak pırıltısı ortasında, bayrağı iki eliyle tutan Miette'in harmaniyesi geniş bir kırmızı iz, kanayan taze bir yara izi gibi duruyordu.

Birdenbire derin bir sessizlik oldu. Mule-Blanche Oteli'nin pencerelerinden birinde Mösyö Peirotte'un solgun yüzü gözüktü. Bir şeyler söylüyor, elleriyle birtakım hareketler yapıyordu. Asiler öfkeyle bağırdı:

"İçeri girin, panjurları örtün, vurulacaksınız."

Panjurlar alelacele örtüldü, yaklaşan askerlerin ölçülü ayak seslerinden başka gürültü kalmadı.

Bitmez tükenmez bir dakika geçti. Askerî kıta kaybolmuştu. Bir tümseğin gerisinde olduğu için gözükmüyordu; biraz sonra asiler, ova tarafında yerle bir hizada, çelik başaklı bir buğday tarlası gibi, doğan güneşin altında yükselen, büyüyen, dalgalanan süngü uçlarını gördüler. Silvère o anda, vücudunu sarsan humma arasında, elini kanına buladığı jandarmanın hayalini görür gibi oldu. Rengade'ın ölmediğini, yalnız bir gözünün patladığını arkadaşlarından işitmişti. Şimdi onu içi boş, kanlı, korkunç göz çukuruyla karşısında açık seçik görüyordu. Plassans'dan hareketinden beri bir daha aklına getirmediği bu adamın dehşetli hatırası tahammülünü sarstı. Korkuya kapılacağından endişelendi. Gözleri bulanmış, karabinasını şiddetle kavrıyor, ateş etmek, tekgözlü adamın hayalini kurşunla defetmek için sabırsızlanıyordu. Süngüler hâlâ usul usul yükseliyordu.

Askerlerin başları meydanın kenarında gözüktüğü zaman Silvère içgüdüsel bir hareketle Miette'e doğru döndü. Genç kız, kırmızı bayrağın katmerleri arasında pembe yüzüyle, daha büyümüş gibi yani başındaydı. Askerleri görmek için ayaklarının ucuna basarak yükseliyordu. Sinirli bir bekleyişle burun kanatları açılıp kapanıyor, kırmızı dudaklarının arasından kurt yavrusu gibi beyaz dişleri gözüküyordu. Silvère ona gülümsedi. Daha başını öteye çevirmemişti ki bir yaylım ateş açıldı. Henüz yalnızca omuzları gözüken askerler ilk kurşunlarını sıkmışlardı. Silvère'in başının hizasından kuvvetli bir rüzgâr esmiş gibi oldu, aynı zamanda kurşunların karaağaçlardan kopardığı yapraklar yağmur gibi döküldü. Silvère kırılan bir kuru dalın çatırtısına benzeyen sert bir gürültü işitip sağına baktı. İriyarı oduncuyu, arkadaşlarının tepesinden bakan o adamı, alnının ortasında küçük bir siyah delikle yere serili gördü. O zaman nişan almadan karabinasını rasgele boşalttı, sonra doldurdu, tekrar ateş etti. Artık durmadan devam etti; deli gibi, hiçbir şey düşünmeyen, öldürmek için acele eden bir hayvan gibi boyuna kurşun sıktı. Gözü artık askerleri bile seçemiyordu. Karaağaçların altında, gümüşi muslin parçaları gibi dumanlar uçuşuyordu. Yapraklar hâlâ asilerin üstüne yağmur gibi dökülmekteydi. Askerî kıta erleri fazla yükseğe nişan alıyorlardı. Delikanlı, yaylım ateşin kulakları yırtan takırtıları arasında, zaman zaman bir inilti, boğuk bir hırıltı işitiyordu. O zaman küçük kafilenin arasında bir itiş kakış oluyor, sanki yanındakilerin omuzlarına abanarak düşen biçareye yer açmak isteniyordu. Ateş on dakika sürdü.

Sonra iki yaylım ateş arasında bir ses, müthiş bir korku ifadesiyle, "Kaçabilen kaçsın!" diye haykırdı. "Korkaklar! Ah, korkaklar!" diye homurdananlar, dişleri arasından öfkeyle mırıldananlar işitildi. Korkunç laflar dolaşıyordu: General kaçmıştı, süvari kuvveti Nores ovasına yayılan nişancıları kılıçtan geçiriyordu. Bir yandan da silah sesleri kesilmiyor, tüfekler düzensiz aralıklarla patlıyor, birdenbire püsküren alevler dumanların arasında çizgi çizgi görünüyordu. Sert bir ses boyuna "Ölmek var, dönmek yok," diyordu. Fakat öbür korkak ses, o dehşet saçan ses, daha yüksek perdeden "Kaçabilen kaçsın! Kaçabilen kaçsın!" diye bağırıyordu. Silahlarını

atıp ölülerin üstünden atlayarak kaçanlar oldu. Kalanlar safları sıklaştırdılar. On kadar asi kaldı. İkisi daha kaçtı, öbür sekiz kişiden üçü bir çırpıda vurulup öldü.

Silvère'le Miette hiçbir şey anlayamadan kalakalmışlardı. Tabur eksildikçe, Miette bayrağı daha yükseğe kaldırıyordu. Yumruklarını sıkmış, onu büyük bir kilise mumu gibi önünde tutuyordu. Bayrak kurşunlarla delik deşikti. Silvère cebinde hiç kurşun kalmayınca silah atmaktan vazgeçti, sersem sersem elindeki karabinaya baktı. O zaman, sanki dev bir kuş kanatlarıyla alnına çarpmış gibi yüzünde bir gölge dolaştı. Silvère başını kaldırıp baktı, bayrağın Miette'in ellerinden kurtulduğunu gördü. Yavrucak iki yumruğunu göğsüne bastırmış, başı arkaya devrilmiş, yüzünde müthiş bir ıstırap ifadesiyle olduğu yerde ağır ağır dönüyordu. Ağzından bir feryat bile çıkmadı. Geriye, yerde serili kızıl bayrağın üzerine yuvarlandı.

Silvère'in aklı başından gitmişti, elini ona uzattı.

"Kalk, çabuk gel," dedi.

Fakat Miette, gözleri apaçık, bir kelime söylemeden, yattığı yerde kaldı. Silvère anladı, diz çöktü:

"Yaralandın değil mi? Söyle, nerenden yaralandın?"

Miette hâlâ bir şey söylemiyordu; nefesi tıkanıyor, kısa ürpertilerle sarsılarak, büyüyen gözleriyle ona bakıyordu. O zaman Silvère kızın ellerini göğsü üzerinden ayırdı:

"Burandan, değil mi? Burandan."

Kızın korsesini yırttı, göğsünü meydana çıkardı. Aradı, bir şey göremedi. Gözlerine yaşlar doluyordu. Sonra sol memenin altında küçük, pembe bir delik gördü; yaranın üzerinde tek bir damla kan vardı.

"Bir şey değil, geçer," diye kekeledi. "Gidip Pascal'ı bulayım, o seni iyi eder. Kalkabilsen iyi olurdu... Kalkamıyor musun?"

Askerler artık ateş etmiyordu; sola seğirtmişler, kılıçlı adamın alıp götürdüğü müfrezelerin üstüne atılmışlardı. Boşalan meydanın ortasında, Miette'in vücudu önünde diz çökmüş Silvère'den başka kimse yoktu. Ümitsizliğin verdiği inatla kızı kolları arasına almıştı. Onu ayağa kaldırmak istiyordu, fakat kızcağız can acısından öyle bir sarsıldı ki Silvère onu tekrar yatırmaya mecbur oldu.

"Konuş, ne olursun," diye yalvarıyordu. "Niçin bir şey söylemiyorsun?"

Miette konuşamıyordu. Kabahatin kendisinde olmadığını anlatmak için gevşek, yavaş bir hareketle ellerini oynattı. Kısılan dudakları ölümün pençesi altında incelmeye başlamıştı bile. Saçları çözülmüş, başı bayrağın kan kırmızı kıvrımları arasında serili, yalnız gözlerinde canlılık vardı. Bu kara gözler beyaz yüzünde ışıl ışıldı. Silvère hıçkırmaya başladı. Bu iri gözlerin üzgün bakışları içine dokunuyordu. O bakışlarda hayata karşı muazzam bir hasret ifadesi görüyordu. Miette ona zifaftan önce yalnız başına gittiğini, onun karısı olmadan öldüğünü söylüyordu. Bir de bunu Silvère'in böyle istediğini, bütün delikanlılar kızları nasıl seviyorlarsa, onun da kendisini öyle sevmesi icap ettiğini söylüyordu. Can verirken, hayat dolu yaradılışının ölümle yaptığı bu çetin mücadelede, bakireliğine ağlıyordu. Silvère, Miette'e doğru eğilmişti; bu ateşli tenin acı hıçkırıklarının manasını anladı. Eski kemiklerin davetini uzaktan işitti. Geceleyin, yol kenarında, ikisinin de dudaklarını yakan sevişmeleri hatırladı. Miette boynuna sarılıyor, ondan her şeyiyle aşk istiyordu. Halbuki Silvère bilememişti; onun, hayatın zevklerini tadamadığı için üzgün, küçük bir kız çocuk olarak ölmesine sebep olmuştu. O zaman Miette'in, kendisinden sadece bir mektepli, bir iyi arkadaş hatırası götürdüğünü görüp kederlendi; kızın bakire göğsünü, ilk defa gördüğü o temiz, iffetli göğsü öptü. Bu ürpertili vücudu, bu enfes bakire vücudunu tanımıyordu. Gözyaşları dudaklarını ıslatıyordu. Hıçkırıklarla dolu dudaklarını kızın tenine yapıştırıyordu. Bu sevda buseleri Miette'in gözlerini son bir sevinçle doldurdu. Sevişiyorlardı ve aşk maceraları ölümle sona eriyordu.

Fakat Silvère onun öleceğine inanamıyordu.

"Hayır, göreceksin bak, bir şey değil," diyordu. "Canın acıyorsa konuşma... Dur, başını doğrultayım; sonra seni ısıtırım, ellerin buz gibi olmuş."

Tüfek sesleri sol tarafta, zeytinlikte tekrar başlamıştı. Nores ovasından süvarilerin boğuk nal sesleri geliyordu. Zaman zaman boğazlanan insanların keskin feryatları işitiliyordu. Koyu dumanlar geliyor, meydandaki karaağaçların altında dolaşıyordu. Fakat

Silvère artık bir şey işitmiyor, bir şey görmüyordu. Koşarak ovaya doğru inmekte olan Pascal onu yüzükoyun yere uzanmış görüp, yaralandı zannederek yaklaştı. Delikanlı Pascal'ı görür görmez ona sarıldı. Miette'i gösteriyor:

"Bakın," diyordu. "Yaralandı, şurasından, memesinin altından... Ah! Ne iyi ettiniz de geldiniz, onu kurtarırsınız."

O sırada, can çekişen Miette hafifçe kasıldı. Yüzünde ıstıraplı bir gölge dolaştı, sımsıkı kapalı dudakları aralandı, hafif bir soluk çıktı. Apaçık gözleri delikanlıya takılıp kaldı.

Pascal eğilmişti, doğruldu.

"Öldü," dedi alçak sesle.

Öldü! Bu kelime Silvère'i sendeletti. Tekrar diz çökmüştü. Miette'in hafif soluğuyla devrilmiş gibi olduğu yere çöküverdi.

"Öldü mü? Öldü mü? Doğru söylemiyorsunuz, bana bakıyor... Görüyorsunuz ya işte, bana bakıyor," diyordu.

Doktorun eteğine yapıştı, gitmemesi için yalvardı; aldandığını, Miette'in ölmediğini, isterse onu kurtaracağını söyledi. Pascal yumuşak hareketlerle karşı koydu, şefkatli sesiyle:

"Elimden bir şey gelmez, başka bekleyenlerim var," dedi. "Bırak, zavallı çocuğum. Öldüğü kesin, sen de git."

Silvère doktorun eteğini bıraktı, yine yığıldı. Öldü! Öldü! Hep bu kelime boşalan kafasının içinde bir matem çanı gibi ötüyordu! Yalnız kalınca sürünerek cesedin yanına gitti. Miette hâlâ ona bakıyordu. O zaman Silvère onun üzerine atıldı, başını çıplak göğsüne dayadı, gözyaşlarıyla vücudunu ıslattı. Kendini kaybetmişti. Dudaklarını Miette'in henüz patlamış yuvarlak memelerine şiddetle bastırıyor, sanki onu diriltecekmiş gibi bütün ateşini, bütün hayatını bir buseyle ona üflüyordu. Fakat kız onun bu okşamaları altında gitgide soğumaktaydı. Silvère bu cansız vücudun kolları arasında gevşediğini hissediyordu. Dehşete kapıldı; yüzü altüst, kolları iki yana sarkık, çömeldi, sersem sersem orada kaldı. Boyuna:

"Öldü, ama bana bakıyor; gözlerini kapamıyor, hâlâ beni görüyor," diyordu.

Bu fikir ona büyük bir rahatlık verdi. Artık yerinden kımıldamadı. Miette'le uzun uzun bakıştı; ölümün daha derinleştirdiği bu

gözlerde, bakireliğine ağlayan bu yavrucağın son pişmanlığını bir kez daha okudu.

Süvari kuvvetleri Nores ovasında kaçakları hâlâ kılıçtan geçiriyordu. Atların koşuşmaları, can çekişenlerin feryatları, duru havanın taşıyıp götürdüğü uzak bir musiki gibi uzaklaşıyor, hafifliyordu. Silvère savaştıklarını unutmuştu. Yamacı tekrar tırmanıp meydandan geçen kuzenini görmedi. Pascal, oradan geçerken, Silvère'in elinden fırlattığı Macquart'ın karabinasını yerden aldı. Bu karabinayı Dide Hala'nın ocağı üzerinde asılı görmüştü, tanıyordu; onu galiplerin elinden kurtarmak istedi. Birçok yaralının getirildiği Mule-Blanche Oteli'ne henüz girmişti ki askerî kıtanın bir hayvan sürüsü gibi kovaladığı asiler kalabalığı meydanı doldurdu. Kılıçlı adam kaçmıştı. Bunlar, kovalanan son köy müfrezeleriydi. Orada korkunç bir boğazlaşma oldu. Albay Masson'la vali Mösyö de Blériot merhamet edip çekilme emri verdilerse de dinleyen olmadı. Askerler azmış, kalabalığa doğru rasgele kurşun sıkıyor, kaçakları süngüyle duvarlara çiviliyorlardı. Karşılarında düşman kalmayınca, Mule-Blanche Oteli'nin cephesini kurşunlarla delik deşik ettiler. Tahta panjurlar parça parça dağılıyordu, aralık bırakılan bir pencere bir cam şangırtısıyla koptu. İçeriden, "Esirler var! Esirler var!" diye acıklı feryatlar yükseliyordu. Fakat askerler işitmiyor, hâlâ ateş ediyorlardı. Bir ara Kumandan Sicardot'nun hiddetle kapı önüne çıktığı, kollarını oynatarak bir şeyler söylediği görüldü. Onun yanı başında defterdar Mösyö Periotte, ince endamı, şaşkın yüzüyle meydana çıktı. Bir yaylım ateş daha oldu. Mösyö Periotte bir külçe gibi yüzükoyun yere yuvarlandı.

Silvère'le Miette bakışıyorlardı. Delikanlı, tüfek sesleri, can çekişenlerin feryatları arasında, başını bile çevirmeden ölünün üzerine eğilmiş vaziyette duruyordu. Yalnız, etrafında birtakım insanlar bulunduğunu hissetti, bir utanç duydu. Kızıl bayrağı Miette'in üzerine çekti, onun çıplak göğsünü örttü. Sonra yine bakışmaya devam ettiler.

Fakat çarpışma sona ermişti. Defterdarın öldürülmesi askerleri dindirmişti. Bir tek asinin bile kaçmasına meydan vermemek için koşuşan, meydanı köşe bucak araştıran erler vardı. Bir jandarma

ağaçların altında Silvère'i gördü. Seğirtti, karşısındakinin bir çocuk olduğunu görünce:

"Ne yapıyorsun orada, yumurcak?" diye sordu.

Silvère gözlerini Miette'in gözlerine dikmiş, bakıyordu; cevap vermedi.

Asker eğilip baktı.

"Ah! Haydut! Elleri baruttan kapkara!" diye haykırdı. "Haydi, kalk ayağa kerata! İşin tamam."

Silvère'in belli belirsiz gülümseyerek hâlâ kımıldamadığını görünce, orada bayrağa sarılı duran cesedin bir kadın cesedi olduğunu fark etti.

"Güzel kızmış, yazık!" dedi. "Metresin değil mi, adi herif?"

Sonra hain hain gülerek ekledi:

"Haydi, kalk bakalım!.. Artık ölmüş, koynuna girecek değilsin ya!"

Silvère'i şiddetle çekti. Ayağa kaldırdı, bir bacağından tutulup sürüklenen bir köpek gibi götürdü. Silvère hiçbir şey söylemeden, çocuk gibi uysal, sürüklendi. Dönüp Miette'e baktı. Onu ağaçların altında yapayalnız bıraktığına üzülüyordu. Kızı uzaktan son bir defa daha gördü. Miette orada, kızıl bayrağa sarılı, başı hafifçe bir tarafa sarkmış, göğe bakan iri gözleri apaçık, iffetlice yatıyordu.

VI

ROUGON sabaha karşı saat beş sularında nihayet annesinin evinden çıkmaya cesaret etti. İhtiyar kadın bir iskemlenin üstünde uyuyakalmıştı. Pierre usul usul Saint-Mittre Çıkmazı'nın ucuna kadar yürüdü. Ne bir gürültü vardı, ne bir gölge. Rome Kapısı'na kadar uzandı. İki kanadı birden ardına kadar açık duran kapının boşluğu uyuyan şehrin karanlığına gömülmüştü. Plassans horul horul uyuyor, böyle kapıları açık uyumakla ne büyük bir ihtiyatsızlık ettiğinin farkında değil gibi görünüyordu. Şehir âdeta ölü bir beldeydi. Rougon içi rahat ederek Nice Sokağı'na daldı. Sokak köşelerini uzaktan gözetliyordu. Her kapı boşluğundan bir asiler sürüsünün omuzlarına zıplayacağını sanıyor, tir tir titriyordu. Fakat sağ salim Sauvaire mesiresine ulaştı. Asiler, bir kâbus gibi, karaltılar içinde eriyip kaybolmuştu besbelli.

Mesireye varınca, Pierre ıssız kaldırımda bir an durdu. Derin, ferah, muzaffer bir nefes aldı. Cumhuriyetçi serseriler demek ki Plassans'ı kendisine terk etmişlerdi. Şu anda şehir onun elindeydi, budala gibi uyuyordu. Karanlık ve sakin, sessiz ve güvenliydi. Rougon'un onu zapt etmek için elini uzatması yeterdi. Bu kısa duraklama, koskoca ilçenin uykulu haline fırlatılan bu üstün adam bakışı, ona tarife sığmaz zevkler verdi. Kollarını kavuşturdu; karanlık gecenin ortasında tek başına, zafer arifesindeki büyük bir komutan gibi bir tavır takınarak durdu. Uzaktan yalnızca mesiredeki çeşmelerden yalaklara dökülen suların şırıltılarını işitiyordu.

Sonra içini birtakım endişeler sardı. Ya kendisi yokken imparatorluğu kurdularsa, ya Sicardot'lar, Garçonnet'ler, Peirotte'lar asiler sürüsü tarafından tutuklanıp götürülecekleri yerde sürüyü olduğu gibi şehrin hapishanelerine tıktılarsa! Soğuk soğuk terler

döktü, Félicité'den bütün olan biteni öğreneceğini umarak tekrar yürümeye başladı. Şimdi daha çabuk yürüyor, Banne Sokağı evlerinin hizasından süzülerek gidiyordu. Derken başını kaldırınca gözüne çarpan acayip bir manzara onu kaldırım üzerinde, olduğu yere mıhladı. Sarı salonun pencerelerinden biri parıl parıldı; aydınlıkta, karısı olduğunu tanıdığı kara bir insan şekli eğilmiş, ümitsiz hareketlerle kollarını sallıyordu. Rougon ürkmüş, buna bir mana vermeye çalışıyor, anlayamıyordu. O sırada kaldırıma sert bir cisim düştü, ayaklarının dibine yuvarlandı. Félicité, onun yedek tüfekleri sakladığı hangarın anahtarını aşağı atmıştı. Bu anahtar, silahları almak gerektiğini açıkça anlatıyordu.

Rougon ters yüzü döndü; karısının yukarı çıkmasına niçin mâni olduğuna mana veremiyor, aklına korkunç şeyler geliyordu.

Dosdoğru Roudier'nin evine gitti, onu ayakta işe girişmeye hazır buldu. Fakat geceki hadiselerin hiçbirisini bilmiyordu. Roudier yeni şehrin öbür ucunda, ıssız bir yerde oturuyordu; asilerin şehirden geçişi oraya hiç aksetmemişti. Pierre ona gidip Granoux'yu bulmalarını teklif etti. Granoux'nun evi Récollets Meydanı'nın bir köşesindeydi, asiler çetesinin onun pencerelerinin altından geçmiş olması gerekti. Belediye meclisi üyesinin hizmetçisi, onları içeri almadan kapıda uzun uzadıya konuştu. Bu sırada biçare adamın titrek sesiyle yukarıdan şöyle haykırdığını işitiyorlardı:

"Kapıyı açma Catherine! Sokaklar haydut dolu."

Granoux yatak odasındaydı, ışık yakmamıştı. İki samimi dostunun geldiğini görünce yüreği rahat etti. Fakat içerinin aydınlık olduğu görülürse dışarıdan kurşun sıkarlar korkusuyla, hizmetçi kadının lamba getirmesini istemedi. Şehrin hâlâ asilerle dolu olduğunu zannettiği anlaşılıyordu. Don gömlek, pencerenin önünde bir koltuğa serilmiş, başına bir takke giymiş:

"Ah! Dostlarım, bilseniz!.." diye inliyordu. "Uyumaya gayret ettim, ama öyle bir gürültü koparıyorlardı ki! Mecbur oldum, kendimi bu koltuğa attım. Her şeyi gördüm, her şeyi. Korkunç suratları var, ipten kazıktan kurtulmuş bir sürü herif. Sonra tekrar buradan geçtiler. Kahraman Kumandan Sicardot'yu, muhterem Mösyö

Garçonnet'yi, posta müdürünü, hep bu zatları almış götürüyorlar, yamyamlar gibi avaz avaz haykırıyorlardı!.."

Rougon'un yüreğine sıcacık bir sevinç doldu. Belediye başkanıyla ötekileri o haydutların arasında gerçekten gördüğünü Granoux'ya bir daha tekrar ettirdi. Adamcağız:

"Gördüm diyorum size," diye sızlanıyordu. "Panjurun arkasından bakıyordum. Mösyö Peirotte'u da tutukladılar. Pencerenin altından geçerken 'Baylar, canımı acıtmayın,' diyordu. İşittim. Herhalde eziyet ediyorlardı. Rezalet, rezalet..."

Roudier şehrin serbest olduğunu söyleyerek onu teskin etti. Pierre, Plassans'ı kurtarmak üzere kendisini alıp götürmeye geldiğini söyleyince, adamcağıza bir dövüşkenlik gayreti geldi. Üç kurtarıcı müzakereye koyuldu. Her biri kendi ahbaplarını uyandırmayı ve gerici hareketin gizli silah deposu olan hangarda onlara randevu vermeyi kararlaştırdılar.

Rougon hâlâ Félicité'nin yaptığı geniş el kol hareketlerini düşünüyor, bir tarafta bir tehlike sezinliyordu. Bu üç kişiden şüphesiz en budalası olan Granoux, şehirde kalmış cumhuriyetçiler olması ihtimalini ilk düşünen kişi oldu. Bu, zihinleri aydınlattı. Rougon kendisini hiç aldatmayan bir önseziyle:

"Bu işin içinde Macquart'ın parmağı var," diye düşündü.

Bir saat sonra, ücra bir mahallenin kuytu bir köşesindeki hangarda tekrar buluştular. Sakınarak, kapı kapı dolaşmışlar, çıngırakları ve tokmakları hafif hafif çalarak, mümkün mertebe fazla insan devşirmişlerdi. Fakat ancak kırk kişi toplayabilmişlerdi. Korkuya kapılmış, benizleri solgun, hâlâ uyku sersemi bu kırk burjuva, kravat bile takmadan, tek sıra halinde, karanlıkta süzüle süzüle geldiler. Bir fıçıcıdan kiralanmış olan hangar, bir köşede yığılı duran eski fıçı çemberleriyle, patlak fıçılarla doluydu. Tüfekler ortada, üç uzun sandığın içinde duruyordu. Bir kalasın üstüne konan hırsız feneri, bu acayip sahneyi titrek bir kandil ışığıyla aydınlatıyordu. Rougon üç sandığın kapaklarını açınca kasvetli ve gülünç bir manzara oldu. Namluları fosforlu gibi mavimtırak bir pırıltı saçan tüfeklerin üzerine boyunlar uzanıyor, başlar gizli bir dehşetle eğiliyor, hırsız fe-

nerinin sarı ışığı duvarlara koskoca burunların, dikilmiş saçların gölgesini aksettiriyordu.

Gerici muhalefetin üyeleri kaç kişi olduklarını saydılar, sayının azlığı karşısında bir tereddüt geçirdiler. Yalnızca otuz dokuz kişiydiler; hiç şüphe yok, canlarına kıyılacaktı. Bir aile babası çocuklarından bahsetti. Daha başkaları bahane bile göstermeden kapıya doğru yürüdü. Fakat o sırada iki kişi daha geldi. Bunların evi Belediye Meydanı'ndaydı. Belediyede en fazla yirmi cumhuriyetçi kaldığını biliyorlardı. Yeniden müzakere edildi. Yirmiye karşı kırk bir kişiyle başarabilirlerdi. Silahlar hafif bir ürperti içinde dağıtıldı. Rougon sandıktan silahları çıkarıyor, herkes o aralık ayı gecesi, namlusu buz gibi soğuk olan tüfeğini alırken ta iliklerine kadar donduğunu hissediyordu. Duvarlardaki gölgelerde on parmağını birden açan acemi erlerin tuhaf görüntüsü yansıyordu. Pierre sandıkları üzülerek kapattı. İçlerinde yüz dokuz tane tüfek bırakıyordu, verecek insan olsa bunları seve seve dağıtırdı; sonra kurşunları dağıtmaya başladı. Hangarın dip tarafında ağzına kadar dolu iki fıçı kurşun vardı ki Plassans'ı bir ordu askere karşı savunmaya yeterdi. O köşe aydınlık olmadığı için, hangarda hazır bulunanlardan birisi hırsız fenerini oraya getirince, bir diğeri -yumrukları dev yumruğu gibi olan bir kasap- öfkelendi. Aydınlığı böyle yaklaştırmanın hiç de ihtiyatlı bir hareket olmadığını söyledi. Bu sözü herkes hararetle onayladı. Kurşunlar karanlıkta dağıtıldı. Hepsi ceplerini tıka basa kurşunla doldurdu. Herkes silahını sonsuz ihtiyat tedbirleriyle doldurup hazır olunca, bir an orada durup şüpheli şüpheli bakıştılar. Bakışlarında budalalıkla karışık korkakça bir hainlik vardı.

Sokaklarda savaşa giden vahşiler gibi, evlerin kıyısından bir tek dizi halinde, hiç konuşmadan ilerlediler. Rougon en önde yürümeyi bir şeref meselesi yapmıştı. Planlarının başarı kazanması için kendisini tehlikeye atmanın zamanı gelmişti. Soğuğa rağmen alnında ter damlaları birikiyordu, fakat çok mertçe bir duruşu muhafaza etti. Onun hemen arkasından Roudier ile Granoux geliyordu. Kafile iki defa olduğu yerde durdu, uzaktan gelen çarpışma gürültüleri işitir gibi olmuşlardı. Bu ses, güney eyaletlerinde berber dükkânlarına tabela vazifesi gören, zincirle asılı küçük bakır tasların rüzgârla

sallanmasından ileri gelen şıngırtıdan ibaretti. Her duruştan sonra Plassans'ın kurtarıcıları, korkak kahraman yürüyüşleriyle karanlıkta yol almaya devam ediyorlardı. Böylece Belediye Meydanı'na ulaştılar. Orada Rougon'un etrafına toplanıp bir kere daha müzakere ettiler. Karşılarında, belediye binasının kara cephesinde, bir tek pencere aydınlıktı. Saat yediye geliyordu, gün ışımak üzereydi.

Tam on dakika süren münakaşadan sonra, bu endişe verici karanlığın ve sessizliğin manasını anlamak için kapıya kadar ilerlemeyi kararlaştırdılar. Kapı aralıktı. Aralarından biri başını içeri uzattı, sonra hızla geri çekti. Avluda, tüfeğini bacakları arasına kıstırmış, arkasını duvara verip uyumuş bir adam bulunduğunu söyledi. Rougon bir kahramanlıkla işe başlayabileceğini anladı, en önden girdi, adamı yakaladı. Roudier de yakalanan bu adamı kıskıvrak bağladı. Sessizce kazanılan bu ilk başarı, çok kanlı bir vuruşma olmasını bekleyen küçük kafileye pek cesaret verdi. Rougon, askerlerinin fazla patırtılı sevinç gösterilerinde bulunmamaları için buyurgan işaretler veriyordu.

Ayaklarının ucuna basa basa ilerlemeye devam ettiler. Biraz sonra, sol taraftaki polis kulübesinde, seyyar karyolalara yatmış, duvara asılı bir fenerin ölgün ışığında horul horul uyuyan on beş kadar adam gördüler. Düpedüz büyük bir general olmaya başlayan Rougon, adamlarının yarısını polis kulübesi önünde bıraktı; onlara uyuyanları uyandırmayıp, kımıldadıkları takdirde silahla tehdit etmeleri ve esir almaları emrini verdi. Onu endişelendiren şey, meydandan gördükleri aydınlık pencereydi. Bu işte hep Macquart'ın parmağını seziyordu. Önce yukarıda uyanık bekleyenleri yakalamak lüzumunu hissettiğinden, bir vuruşma gürültüsü olup da herifler bir yere sımsıkı kapanmadan baskın yapacağı için memnundu. Geri kalan yirmi kahramanı peşine takıp usul usul yukarı çıktı. Roudier avluda kalan müfrezeye kumanda ediyordu.

Gerçekten de Macquart yukarıda, belediye başkanının çalışma odasına yan gelmiş, onun koltuğuna oturmuş, dirseklerini yazı masasına dayamıştı. Asiler gittikten sonra, zekâsı yontulmamış insanlara mahsus güvenle, sabit fikrine saplanıp kazandığı zafere inanarak, Plassans'a hâkim olduğuna, orada bir galip gibi davranabilece-

ğine kanaat getirmişti. Onun gözünde, şehirden gelip geçen o üç bin kişilik kafile yenilmez bir orduydu; civarda bulunması, Macquart'ın şehirdeki burjuvaları avcu içinde naçiz ve itaatli tutmasına yeterdi. Asiler jandarmaları kışlalarına hapsetmişti, ulusal muhafız kuvveti dağıtılmıştı, asilzadeler mahallesinin korkudan ödü patlıyordu. Yeni şehirdeki rantiyeler, ömürlerinde ellerine tüfek almamış insanlar olsa gerekti. Zaten ne silah vardı, ne de asker. Macquart kapıları kapatma tedbirine bile başvurmadı; adamları daha da ileri gidip uykuya yatacak kadar kendilerine güvendikleri sırada, o fütursuzca gündüzü bekliyor, sabah olunca memleketteki bütün cumhuriyetçilerin gelip etrafına toplanacaklarını umuyordu.

Şimdiden ihtilale ait büyük tedbirler düşünüyordu: Bir komün seçilecek, başına kendisi geçecekti; kötü vatandaşları, özellikle de kendi hoşlanmadığı insanları hapse atacaktı. Rougon'ların yenileceğini, sarı salonun boşalacağını, bütün o grubun kendisine yalvaracağını düşündükçe derin bir zevk duyuyordu. Sabırsızlığını yenmek için Plassans ahalisine hitaben bir bildiri kaleme almaya karar verdi. Bu duvar ilanını yazmak üzere dört kişi işe girişmişti. Bildiri yazılıp bitince, Macquart belediye başkanının koltuğuna azametle kuruldu. Bildiriyi yurtseverliğine güvendiği *l'Indépendant* matbaasına basılmak üzere göndermeden önce okutup dinledi. Yazanlardan biri tumturaklı bir edayla okumaya başladı: "Plassans'lılar, istiklal saati çaldı, adalet devri geldi..." Tam bu sırada oda kapısının önünde bir gürültü işitildi, kapı usul usul açılıyordu.

Macquart okuyanı durdurarak:

"Sen misin Cassoute?" diye sordu.

Cevap veren olmadı, kapı hâlâ açılıyordu. Macquart sabırsızlıkla:

"Girsene!" dedi. "Kardeşim olacak haydut eve geldi mi?"

O zaman kapının iki kanadı birden şiddetle itildi, duvara çarptı; ortalarında, yüzü kıpkırmızı, gözleri yuvalarından fırlamış Rougon'un bulunduğu pek çok silahlı insan, tüfeklerini sopa gibi havaya kaldırarak içeri doldular. Macquart:

"Ah alçaklar, silahları var!" diye haykırdı.

Yazı masasının üstünde duran bir çift tabancayı almak istedi. Fakat daha o davranmadan, beş kişi gırtlağına sarılmıştı. Bildiriyi

kaleme alan dört kişi bir an mücadele etti. İtişmeler, boğuk gürültülerle debelenmeler, yere yuvarlananlar oldu. Ellerindeki tüfekler savaşçılara çok engel oluyor, hiçbir işlerine yaramıyordu, fakat onları elden bırakmak da istemiyorlardı. Boğuşma esnasında asilerden biri Rougon'un tüfeğini elinden çekip almaya uğraşırken, silah müthiş bir gümbürtüyle kendiliğinden patladı. Oda dumana boğuldu. Kurşun, şömineden tavana kadar yükselen ve şehrin en güzel aynalarından biri diye ün salmış olan nefis bir aynayı parçaladı. Niçin atıldığı bilinmeyen bu kurşun herkesin kulaklarında çınladı ve boğuşmaya son verdi.

Dövüşçüler soluk alırken avluda üç el silah patladı. Granoux pencereye koştu. Başlar uzandı, hepsi endişeyle pencereden sarkarak bekledi. Buradaki kavgadan galip çıkarken aşağıdaki nöbetçileri unutmuşlardı, onlarla yeni baştan çarpışmaya hiç niyetleri yoktu. Fakat Roudier aşağıdan seslenerek işlerin yolunda gittiğini haber verdi. Granoux, gayet memnun, pencereyi örttü. İşin aslı şuydu: Rougon'un silahı patlayınca, uyuyanlar uyanmıştı. Ne yaparlarsa yapsınlar direnmenin imkânsız olduğunu görmüş, teslim olmuşlardı. Yalnız, bu işe bir son vermek için körü körüne telaş eden Roudier'nin adamlarından üçü, ne yaptıklarını pek bilmeden, yukarıdan gelen silah sesine karşılık vermek istercesine silahlarını havaya boşaltmışlardı. Tüfeklerin korkakların elinde kendiliklerinden patladıkları zamanlar olur.

Bu arada Rougon, Macquart'ın ellerini, belediye başkanının odasındaki büyük yeşil perdelerin bağlarıyla sımsıkı bağlattı. Macquart, öfkeden gözleri yaşararak, alay ediyordu.

"Bağlayın, bağlayın..." diyordu dili dolaşarak. "Akşama sabaha berikiler dönüp geldiği zaman hesabınızı görürüz!"

Asiler çetesini ima eden bu sözler galiplerin sırtında ürpertiler dolaştırdı. Bilhassa Rougon hafif bir tıkanıklık geçirdi. Eski bir asker olarak, iğrenç başıbozuklar dediği o şaşkın burjuvaların, kendisini çocuk gibi gafil avlamalarına fena halde öfkelenen kardeşi, kin pırıltıları saçan gözleriyle ona bakarak meydan okuyordu. Gözlerini ondan ayırmadan:

"Ah! Ben neler biliyorum, neler biliyorum!" dedi. "Hele beni ağır ceza mahkemesine gönderin de bakın, anlatacak ne eğlenceli hikâyelerim var."

Rougon'un benzi kül gibi oldu. Macquart'ın gevezeleneceğinden, Plassans'ı kurtarmak için kendisine yardım eden beylerin saygısını kaybetmesine sebep olacağından müthiş surette korktu. Bu beyler de iki kardeşin bu acıklı tarzda karşılaşmalarından şaşalamış, fırtınalı bir münakaşa kopacağını anlayıp odanın bir köşesine çekilmişlerdi. Rougon yiğitçe bir karar verdi. Kalabalığa doğru ilerledi, gayet vakur bir edayla:

"Bu adamı burada tutacağız," dedi. "Vaziyetini iyice bir düşünüp taşınsın, sonra bize faydalı bilgiler verebilir."

Sonra daha ağırbaşlı bir sesle ekledi:

"Ben ödevimi yerine getireceğim, baylar. Şehri anarşiden kurtaracağıma ant içtim, en yakın akrabamın celladı olacağımı bilsem, yine kurtaracağım."

Ailesini ulusun mihrabında kurban eden bir eski Romalıydı âdeta. Granoux pek heyecana gelerek, "Hislerinizi anlıyorum, siz yüce bir insansınız!" manasını taşıyan ağlamaklı bir tavırla onun elini sıktı. Sonra oradaki dört esiri avluya götürme bahanesiyle herkesi dışarı çıkararak Rougon'un imdadına yetişti.

Pierre kardeşiyle yalnız kalınca metanetini tekrar topladığını hissetti.

"Beni hiç beklemiyordunuz, değil mi?" dedi. "Şimdi anlıyorum. Evimde bana bir tuzak kurmuş olmalısınız. Zavallı! Ahlaksızlıklarınızın, yolsuzluklarınızın sizi nereye götürdüğünü görüyor musunuz?"

Macquart omuz silkti.

"Bana bakın," dedi. "Canımı sıkıp durmayın. Siz kaşarlanmış rezilin birisiniz. Gün ola harman ola."

Macquart'ı ne yapacağı konusunda henüz kesin bir planı bulunmayan Rougon, onu Mösyö Garçonnet'nin ara sıra istirahat ettiği bir tuvalet odasına soktu. Tepeden ışık alan bu odanın, kapısından başka girilip çıkılacak yeri yoktu. Eşyası birkaç koltuktan, bir sedirden, bir de mermer lavabodan ibaretti. Pierre kardeşinin ellerindeki

bağları biraz gevşettikten sonra odanın kapısını sımsıkı kilitledi. Macquart'ın kendini sedire attığı, kendisini avutmak ister gibi avazı çıktığı kadar *"Ça ira!"** şarkısını söylemeye başladığı işitildi.

Nihayet yalnız kalan Rougon, belediye başkanının koltuğuna oturdu. Bir göğüs geçirdi, alnını sildi. Servet ve ikbal kazanmak ne kadar çetin bir işti! Neyse, hedefe vardı varacaktı; vücudunun yumuşak koltuğu çökerttiğini hissediyor, maun yazı masasını mekanik bir hareketle okşuyor, onu genç bir kadının cildi gibi kaygan ve yumuşak buluyordu. Koltuğa daha da bir kuruldu, Macquart'ın biraz önce bildiriyi dinlerken aldığı vakarlı tavrı takındı. Etrafında odanın sessizliği, ruhunu tanrısal bir hazla dolduran dinsel bir ağırbaşlılığa bürünür gibiydi. Kıyı bucakta sürünen toz ve eski kâğıt kokusuna varıncaya kadar her şey, kanatları açılan burnuna bir tütsü kokusu gibi doluyordu. Üçüncü derecede bir belediyenin önemsiz işlerinin, zavallı endişelerinin kokusu sinmiş bu perdeleri soluk oda, onun tanrısı olduğu bir mabet hüviyeti alıyordu. Rougon kutsal bir şeyin içine giriyor gibiydi. Aslında papazları sevmediği halde, ilk komünyonunda** İsa'yı yuttuğunu zannettiği andaki o tatlı heyecanını hatırladı.

Fakat bu mutluluğunun arasında, Macquart'ın her narasında sinirli, hafif irkilmelerle yerinden sıçrıyordu. Aristokrat gibi, fener direği gibi laflar, idam etme tehditleri, kapıdan geçerek şiddetli soluklarla kulağına kadar geliyor, zafer hülyasını kursağında bırakıyordu. Karşısında hep bu adam vardı! Onun sesini işittikçe, Plassans'ı ayaklarına kapanmış vaziyette gösteren hülyası bozuluyor, Macquart'ın utanç verici ifşaatını, elli bin frank macerasını ve daha başka işleri dinleyen ağır ceza mahkemesinin, hâkimlerin, jüri üyelerinin ve ahalinin birdenbire gözünün önüne gelen hayaliyle sona eriyordu yahut Mösyö Garçonnet'nin yumuşak koltuğunun zevkini çıkarırken, kendisini birdenbire Banne Sokağı'ndaki fener direklerinden birisinde sallandırılmış görüyordu. Bu alçak herifin

1789 Fransız Devrimi sırasında devrimin simgesi haline gelmiş bir marş. *-ed.*

Komünyon: Hıristiyanlıkta, Hz. İsa'nın havarileriyle birlikte yediği son yemeği anmak için ekmek ve şarabın kutsandığı tören olan ilk Kudas ayinine katılmak. *-ed.*

elinden onu kim kurtaracaktı? Nihayet Antoine uyudu. Pierre tam on dakika pürüzsüz bir vecde daldı.

Roudier ile Granoux gelip onu bu bahtiyarlıktan ayırdılar. Asileri hapishaneye götürmüşler, oradan geliyorlardı. Gün ağarıyordu, şehir halkı uyanacaktı, bir karar vermek lazımdı. Roudier her şeyden önce ahaliye bir bildiriyle hitap etmenin uygun olacağını söyledi. Pierre de o sırada tesadüfen asilerin yazı masası üzerinde bıraktıkları bildiriyi okuyordu.

"İyi ya," diye haykırdı. "İşte bu bildiri tam bize göre. Değişecek birkaç kelime var, o kadar."

Gerçekten de bir çeyrek saat bu işe yetti. Sonra Granoux heyecanlı bir sesle okudu:

"Plassans'lılar, direniş saati çalmıştır, nizam ve asayiş devri gelmiştir..."

Bildiriyi *La Gazette* matbaasında bastırmaya ve bütün sokak köşelerine yapıştırtmaya karar verdiler.

Rougon:

"Şimdi dinleyin," dedi. "Bize gideceğiz. Bu arada Mösyö Granoux belediye meclisi üyelerinden tutuklanmamış olanları buraya toplayacak, bu geceki müthiş olayları onlara anlatacak."

Sonra azametli bir tavırla ekledi:

"Hareketlerimin sorumluluğunu kabule hazırım. Eğer şimdiye kadar yaptıklarım nizama ve asayişe olan bağlılığıma yeter bir delil sayılırsa, meşru hükümet kuvvetleri tekrar oluşturuluncaya kadar bir belediye komisyonunun başına geçmeye razıyım. Fakat ikbal hırsıyla itham edilmemek için, ancak hemşerilerimin ısrarı ile tekrar dönerim belediyeye."

Granuox ile Roudier, "Ne demek, Plassans nankörlük etmez!" diye haykırdılar. Öyle ya, dostları şehri kurtarmıştı. Sonra nizam ve asayiş uğrunda neler yaptığını sayıp döktüler: Sarı salon iktidar taraftarlarına daima açık tutulmuştu, her üç mahallenin de doğru yola getirilmesine çalışılmıştı, silah deposu onun bulduğu bir fikirdi, özellikle de o tarihî gece, o basiret ve kahramanlık gecesi, kendisine ebedi bir şöhret kazandırmıştı. Granoux, belediye meclisi üye-

lerinin hayran ve minnettar kalacaklarına şimdiden emin olduğunu ekledi. Sözlerini şöyle bitirdi:

"Evinizden bir yere kımıldamayın; gelip sizi oradan almak, buraya törenle getirmek istiyorum."

Roudier arkadaşlarının nezaketini ve alçakgönüllülüğünü anladığını ve takdir ettiğini söyledi. Şüphesiz hiç kimse onu ikbal hırsıyla itham etmeyi aklından geçirmezdi, fakat hemşerilerinin onayı olmadan hiçbir mevki işgal etmemek hususundaki inceliğini herkes anlayacaktı. Bu hareket çok vakarlı, çok asil, çok büyük bir hareketti.

Bu övgü sağanağı altında Rougon tevazuyla başını eğiyordu. "Yok, yok, fazla ileri gidiyorsunuz," diye mırıldanıyor, tatlı tatlı gıdıklıyorlarmış gibi hazla gevşiyordu. Biri sağında, biri solunda duran emekli tuhafiyeci ile eski badem tacirinin her sözü yüzünü zevkle yalıyordu. Belediye başkanının koltuğuna yaslanmış, odanın kırtasiye kokularıyla genzi dolarak, bir hükümet darbesi sayesinde imparator tahtına oturacak veliaht prens tavırları alıyor, sağa sola selam dağıtıyordu.

Birbirlerini övmekten usanınca aşağı indiler. Granoux belediye meclisini aramaya gitti. Roudier, Rougon'a önden gitmesini söyledi. Belediye binasının korunması için gereken emirleri verdikten sonra gelip onu evinde bulacaktı. Gün ağarıyordu. Rougon, henüz ıssız olan sokakların kaldırımlarında topuklarını askerce öttürerek, Banne Sokağı'na ulaştı. Şiddetli soğuğa rağmen şapkası elindeydi, içinden yükselen gurur dalgaları bütün kanını yüzüne çıkartmıştı.

Merdivenin alt başında Cassoute'u gördü. Yol işçisi, içeri kimsenin girdiğini görmediği için yerinden kımıldamamıştı. Koca kafasını avuçları içine almış, orada merdivenin ilk basamağında oturuyor, sadık bir köpek gibi, boş gözlerini karşıya dikmiş, sessiz bir inatla bakıyordu.

Onu görünce bütün meseleyi anlayan Rougon:

"Beni bekliyordunuz, değil mi?" dedi. "Haydi, öyleyse gidin, eve geldiğimi Mösyö Macquart'a söyleyin. Belediyededir, oraya sorun."

Cassoute kalktı, süklüm püklüm selam vererek çekildi. Koyun gibi gidip yakalanacaktı; bu durum Pierre'in pek hoşuna gitti, mer-

divenden çıkarken kendi kendine gülüyordu. Kendisine şaşıyor, için için şöyle düşünüyordu:

"Cesaretim varmış, acaba zekâm da var mı?"

Félicité yatmamıştı. Pierre onu misafir bekleyen bir kadın gibi yabanlıklarını giymiş, limon sarısı kurdeleli bonesini başına oturtmuş vaziyette buldu. Boşu boşuna pencerenin önünde beklemiş, hiçbir şey işitmemişti; meraktan ölüyordu. Kocasını telaşla karşıladı.

"Ne haber?" diye sordu.

Pierre soluyarak sarı salona girdi. Félicité peşi sıra geldi, arkasından kapıları itinayla örttü. Pierre bir koltuğa serildi, boğuk bir sesle:

"İş tamam," dedi. "Defterdar olacağız."

Félicité onun boyuna sarıldı, onu öptü.

"Sahi mi? Sahi mi?" diye haykırdı. "Ama ben hiçbir şey işitmedim. Ne olursun kocacığım, anlatsana, ne olup ne bittiyse hepsini anlat."

On beş yaşında bir genç kız gibiydi, ışıktan ve sıcaktan mest olmuş bir ağustosböceğinin sert uçuşlarıyla fırıl fırıl dönüyordu. Pierre zaferin verdiği coşkunlukla içini döktü. Bir tek ayrıntıyı bile unutmadı. Hatta kadınların hiçbir işe yaramadıklarını, eğer emir kendisinde olsun istiyorsa karısının hiçbir şeyden haberi olmaması gerektiğini düşündüğünü unutarak, geleceğe ait tasarılarını bile anlattı. Félicité ona doğru eğilmiş, söylediği sözleri içercesine dinliyordu. İşitmediğini söyleyerek bazı kısımları tekrar ettirdi. Gerçekten de sevinçten kafasının içi öyle bir uğulduyordu ki zaman zaman zihni bu sevince dalıp gidiyor, âdeta sağır oluyordu. Pierre belediye binası meselesini anlattığı zaman, Félicité kahkahalarla gülmeye başladı. Üç defa koltuk değiştirdi; yerinde duramıyor, koltukları oradan oraya sürüyordu. Kırk senelik sürekli bir gayretten sonra, ikbali nihayet elde etmişlerdi. Bunu düşündükçe Félicité öyle deliye döndü ki her türlü basireti unuttu. Bir zafer taşkınlığıyla:

"Bütün bunları bana borçlusun!" diye haykırdı. "Bildiğin gibi hareket etmene izin verseydim, budala gibi asilere yakalanacaktın. Enayi, bu vahşi hayvanlara Garçonnet'leri, Sicardot'ları, daha başkalarını fırlatmak icap ediyordu."

Sonra sallanan ihtiyar dişlerini göstererek bir küçük kız gülüşüyle ekledi:

"Yaşasın cumhuriyet! Ortalığı tertemiz etti."

Fakat Pierre somurtmaya başlamıştı.

"Sen, sen, her şeyi önceden tahmin ettiğini sanıyorsun," diye mırıldandı. "Gizlenmeyi ben kendim düşündüm. Kadınlar politikadan bir şey anlarmış gibi! Geç bunları kadınım, tekneyi sen kullansaydın çabucak batmıştık."

Félicité dudaklarını ısırdı. Fazla ileri gitmiş, sessiz sedasız yardımcı peri rolünü unutmuştu. Fakat kocası üstün tavırlarıyla onu ezdiği zamanlar duyduğu türden sinsi bir öfkeye kapıldı. Vakti geldiği zaman budala kocasını karşısında âciz bırakacak nefis bir intikam almayı tekrar aklına koydu.

Rougon:

"Ha, unutuyordum," dedi. "Mösyö Peirotte da curcunaya karışmış. Granoux görmüş, asilerin ortasında çırpınıp duruyormuş."

Félicité ürperdi. Tam o sırada pencerenin önündeydi, defterdarın pencerelerine ağzının suyu akarak bakıyordu. O pencereleri tekrar görme ihtiyacını duymuştu, çünkü zafer fikri onda, eşyasını çok uzun zamandan beri gözleriyle aşındırdığı bu güzel daireye sahip olma hırsıyla karışıyordu.

Döndü, acayip bir sesle:

"Mösyö Peirotte tutuklanmış mı?" dedi.

Memnunlukla gülümsedi, sonra yüzü kıpkırmızı kesildi. İçinden şu haince temenni geçmişti: "Asiler şunu bir öldürseydi!" Pierre kuşkusuz bu düşünceyi onun gözlerinde okudu.

"Allah biliyor ya," diye mırıldandı, "bir yerine bir kurşun isabet etse, işlerimiz yoluna girer... O zaman azledilmesi mecburiyeti kalmaz, kabahat de bizde olmazdı, öyle değil mi?"

Fakat Félicité daha sinirli bir yapıda olduğu için ürpertiler geçiriyordu. Bir insanı idama mahkûm etmiş gibi geliyordu ona. Şimdi Mösyö Peirotte öldürülecek olursa, onu rüyasında görecekti; defterdar geceleri gelip onu ayaklarından çekecekti. Karşıki pencerelere hazla karışık bir korkuyla dolu sinsi bakışlar fırlatmaya başladı. O

andan itibaren sevincinin içinde, o sevinci daha şiddetli hale getiren bir suç dehşeti duymaya başladı.

Pierre içini dökmüş, şimdi durumun kötü tarafını görmeye başlamıştı. Macquart'dan bahsetti. Bu serseriden nasıl yakayı sıyırmalıydı? Fakat Félicité yine başarının heyecanına yakalanarak haykırdı:

"Her iş birden görülmez. Ağzını tıkarız, ne olacak! Elbette bir çare buluruz."

Bir aşağı bir yukarı dolaşıyor, koltukları düzeltiyor, arkalarının tozlarını süpürüyordu. Birdenbire odanın ortasında durdu, rengi solmuş eşyaya uzun uzun baktıktan sonra:

"Aman yarabbi!" dedi. "Burası ne kadar çirkin! Bir sürü de misafir gelecek!"

Pierre mağrur bir kayıtsızlıkla:

"Adam sen de!" diye cevap verdi. "Hepsini değiştirip yenisini alacağız."

Daha bir gün öncesine kadar koltuklarla kanepeye huşu dolu bir saygı beslediği halde, şimdi neredeyse üstlerine çıkıp tepinecekti. Bu eşyayı aynı şekilde hor gören Félicité, bir tekerleği eksik olduğu için kolayca süremediği bir koltuğu tartaklayacak kadar ileri gitti hatta.

Roudier tam o sırada içeri girdi. İhtiyar kadına öyle geldi ki Roudier eskisinden çok daha terbiyeli davranıyordu. "Mösyö", "Madam" tabirleri ağzından latif bir musiki nağmesiyle dökülüyordu. Müdavimler de arka arkaya gelmeye başlamışlardı, salon doluyordu. Geceki olayları hiç kimse henüz ayrıntısıyla bilmiyordu. Hepsi şehirde dolaşmaya başlayan dedikoduları işitip meraka düşmüştü; gözleri fal taşı gibi açılarak, dudaklarında tebessüm, seğirtmişlerdi. Daha bir akşam önce, asilerin yaklaştığı haberini alır almaz sarı salondan pürtelaş kaçışan bu zevat, bir rüzgârla dağılan sivrisinek sürüsü gibi meraklı ve sıkıcı, vızıldayarak geri geliyordu. Bazıları pantolon askılarını takacak vakit bile bulamamıştı. Çok sabırsızdılar, fakat Rougon'un söze başlamak için birisini beklediği besbelliydi. İkide bir endişeyle dönüp kapıya bakıyordu. Bir saat boyunca eller manalı manalı sıkıldı, üstü kapalı tebrikler oldu, takdir dolu fısıltılar işitil-

di; sebebi kesin olarak bilinmeyen ve coşku haline gelmesi için bir tek kelime yetecek olan için için bir sevinç görüldü.

Nihayet Granoux çıkageldi. Sağ eli düğmeleri ilikli redingotuna sokulu, kapının eşiğinde bir an durdu. Neşe saçan solgun, koca suratı, pek vakarlı bir tavır altında heyecanını gizlemeye boş yere uğraşıyordu. O gözükür gözükmez bir sessizlik oldu, olağanüstü bir şeyler olacağı hissedildi. Granoux iki yana sıralanmış insanların arasından geçerek Rougon'a doğru ilerledi, ona elini uzattı.

"Dostum," dedi, "size belediye meclisinin hürmetlerini getirdim. Belediye başkanımız tekrar yerine gelinceye kadar, meclis sizi başkanlığına çağırıyor. Siz Plassans'ı kurtardınız. İçinde bulunduğumuz feci devirde, sizin zekânızda ve sizin cesaretinizde insanlara ihtiyacımız var. Gelin..."

Granoux bu kısa nutku belediyeden Banne Sokağı'na gelinceye kadar çok zahmetle hazırlamış, ezbere okumuştu. Hafızasının karıştığını hissetti. Fakat heyecana kapılan Rougon onun sözünü yarıda kesti, ellerini tutup sıktı:

"Teşekkür ederim azizim Granoux, çok teşekkür ederim," dedi.

Söyleyecek başka söz bulamadı. O zaman sesler kulakları sağır eden bir gürültüyle yükseldi. Salondaki herkes ileri atıldı; Rougon'a ellerini uzattılar, onu övgülere ve iltifatlara boğdular, merakla sorular sordular. Fakat o, hemen bir devlet adamı vakarı takınmıştı; Mösyö Granoux ve Mösyö Roudier ile müzakere etmek için bir iki dakika izin istedi. İş her şeyden önce geliyordu. Şehir çok nazik bir durumdaydı! Üçü birlikte salonun bir köşesine çekildi, orada alçak sesle iktidarı paylaştılar. Bu sırada salonun müdavimleri birkaç adım uzaklaşmış, mahremiyete saygı gösterir gibi yapıyor, onlara hayranlıkla karışık merakla gizli gizli bakıyordu.

Rougon belediye meclisi başkanı unvanını alacaktı. Granoux kâtip olacak, Roudier ise yeni baştan düzenlenen ulusal muhafız kuvvetinin komutanlığına tayin edilecekti. Bu üç kişi birbirlerini her türlü saldırıya karşı geri adım atmadan destekleyeceklerine ant içti.

Félicité yanlarına yaklaşmıştı, birdenbire sordu:

"Vuillet nerede kuzum?"

Bakıştılar. Vuillet'yi gören olmamıştı. Rougon yüzünü endişeyle hafifçe buruşturdu. Kendini rahatlatmak için:

"Belki onu da ötekilerle beraber alıp götürmüşlerdir," dedi.

Fakat Félicité başını salladı. Vuillet yakayı ele verecek adam değildi. Mademki meydanda gözükmüyordu, sesi çıkmıyordu, demek ki kötü bir iş yapmakla meşguldü.

Kapı açıldı, Vuillet girdi. Her zamanki gibi gözlerini kırpıştırarak, sinsi zangoç tebessümüyle gülümseyerek, tevazuyla selam verdi. Sonra geldi, nemli elini Rougon'la öbür iki kişiye uzattı. Vuillet kendi işçeğizini kendisi görüvermişti. Félicité'nin tabiriyle, pastadan kendisine kendi eliyle pay ayırmıştı. Evinin mahzeninin penceresinden, dairesi kendi kütüphanesine bitişik olan posta müdürünü asilerin tutukladığını görmüştü. Bunun üzerine sabah, Rougon'un belediye başkanının koltuğuna oturduğu saatte, o da gidip fütursuzca posta müdürünün odasına kurulmuştu. Memurları tanıyordu; iş başına geldikleri saatte onları karşılamış, şefleri dönünceye kadar ona vekâlet edeceğini, hiçbir şeyden endişe etmemelerini söylemişti. Sonra pek gizleyemediği bir merakla sabah postasını karıştırmıştı. Mektupları yokluyor, içlerinden bir tanesini özellikle aradığı anlaşılıyordu. Bu yeni durumu, kafasındaki gizli planlardan birine uygun olsa gerekti, çünkü sevincinden memurlardan birine Piron'un *Oeuvres Badines*'inden bir nüsha verecek kadar ileri gitti. Vuillet'de çeşit çeşit müstehcen kitaplardan oluşan bir takım vardı; bunları büyük bir çekmenin içinde, tespihlerden ve ermiş resimlerinden bir yığının altında saklardı. Şehri kepazece fotoğraflara ve gravürlere boğan oydu. Öyle olduğu halde, dua kitapları satışına zerre kadar halel gelmiyordu. Gerçi postahane binasını zorla ele geçirdiği için sabahleyin içine bir korku düşmüştü. Gaspını onaylatmak istedi. Nüfuzlu bir şahsiyet olma yolunu tutan Rougon'a koşmasının sebebi buydu.

Félicité kuşkulu bir tavırla:

"Nereye kayboldunuz, kuzum?" diye sordu.

Bunun üzerine Vuillet macerasını süsleyerek anlattı. Ona bakılırsa, postahane binasını yağmadan kurtarmıştı.

Pierre bir an düşündükten sonra:

"Pekâlâ," dedi. "Uygundur, makamınızda kalın. Sizden hizmet bekliyoruz."

Bu son cümle Rougon'ların ne büyük bir dehşet içinde olduklarını gösteriyordu. Başkalarının kendilerinden daha faydalı olmasından, şehri kurtarma işinde kendilerinden daha fazla gayret sarf etmesinden korkuyorlardı. Fakat Pierre, Vuillet'yi posta müdür vekili olarak bırakmakta hiçbir ciddi tehlike görmemişti. Hatta o yerde kalması, ondan yakayı sıyırmak için bir tür çareydi. Félicité canının sıkıldığını çok belli eden bir hareket yaptı.

Konuşmaları bitince, Rougon'la arkadaşları salonu dolduran gruplara katıldı. Nihayet herkesin merakını tatmin etmek zorunda kaldılar. O sabahki olayları en küçük ayrıntısına kadar anlatmaları icap etti. Rougon şahaneydi. Karısına anlattığı hikâyeyi daha da şişirdi, süsledi, dramatik hale getirdi. Tüfeklerin ve kurşunların nasıl dağıtıldığını anlatırken herkes yürek çarpıntıları geçirdi. Lakin burjuvaların ağzını asıl bir karış açık bırakan şey, ıssız sokaklardan geçiş sahnesiyle belediye binasının zaptı oldu. Her yeni ayrıntıda birisi lafı kesiyordu:

"Hem de topu topu kırk bir kişiydiniz ha? Müthiş!"

"Yoo! Ben almayayım! Kimbilir nasıl zifiri karanlıktı!"

"Doğrusunu söyleyeyim, ben bu işe katiyen cesaret edemezdim!"

"Demek ki basbayağı gırtlağına sarıldınız, öyle mi?"

"Peki ya asiler, onlar ne dediler?"

Fakat bu kısa cümleler Rougon'un cerbezesini daha da kamçılıyordu. Herkese cevap yetiştiriyordu. Sahneleri taklit ediyordu. Bu iriyarı adam, kendi marifetine kendisi hayran, bir mektepli genç gibi kıvraklaşıyor, oradan buradan söylenen sözler, yükselen hayret nidaları, bir ayrıntıyı tartışmak için birkaç kişinin birdenbire başlayan konuşmaları arasında aynı bahse dönüyor, bir anlattığını bir daha anlatıyordu. Böylece bir destan esintisiyle kanatlanıyor, gitgide büyüyordu. Granoux ile Roudier de yanı başındaydılar, ona unuttuğu ufacık tefecik hadiseleri fısıldıyorlardı. Onlar da araya bir laf sıkıştırmak, olanların bir bölümünü nakletmek için yanıp tutuşuyor, bazen lafı onun ağzından kapıyorlardı. Yahut da üçü birden konuşuyordu. Fakat Rougon en parlak hadiseyi en sonda anlatmak

için, parçalanan ayna safhasını bir kahramanlık menkıbesi gibi sona bırakıp, nöbetçilerin tutuklanması sırasında aşağıda, avluda geçen şeyleri anlatmak istediği vakit, Roudier onu eleştirdi, hadiselerin sırasını değiştirerek hikâyeyi berbat ettiğini söyledi. Bir an sertçe çekiştiler. Sonra Roudier fırsatı ganimet bilerek telaşla haykırdı:

"Peki, öyle olsun! Ama siz orada yoktunuz. Bırakın, ben anlatayım."

Böyle dedikten sonra, asilerin nasıl uyandıklarını, tüfeklerle nişan alarak onları nasıl kımıldayamaz hale getirdiklerini uzun uzadıya anlattı. Bereket versin kan dökülmediğini ekledi. Bu son cümle, işin içinde mutlaka bir ölü bulunacağını uman dinleyicilerin keyfini kaçırdı.

Félicité dramın cılızlığını görerek lafa karıştı:

"Ama silah atmıştınız zannederim."

"Evet, evet, üç el silah," dedi eski tuhafiyeci. "Kasap Dubruel, Mösyö Lièvin, bir de Mösyö Massicot suç sayılacak bir telaşla silahlarını boşalttılar."

Bir iki kişi mırıldanınca ekledi:

"Evet, suç kelimesinde ısrar ediyorum. Savaşın zaten birtakım feci zaruretleri var, bir de beyhude kan dökmeye lüzum yok. Benim yerimde siz olaydınız da göreydim... Gerçi bu beyler kabahatin kendilerinde olmadığına yemin ettiler, tüfeklerinin nasıl olup da ateş aldığına akıl erdiremiyorlar. Yine de serseri bir kurşun seğirtti işte, asilerden birinin yüzüne isabet etti, morarttı..."

Bu morartı, bu umulmadık yara, dinleyici kalabalığını tatmin etti. Moraran yanak kimin yanağıydı? Bir kurşun, serseri de olsa, bir yanağa çarpar da nasıl delmezdi? Bu mesele uzun uzun yorumlara yol açtı.

Rougon heyecanın dinmesine vakit bırakmadan en gür sesiyle devam etti:

"Yukarıda bizim işimiz çok zordu. Mücadele çetin oldu..."

Böyle başlayıp "şef" dediği Macquart'ın adını söylemeden, kardeşinin ve öteki dört asinin tutuklanması hadisesini gayet etraflı bir şekilde tasvir etti. "Belediye başkanının çalışma odası, koltuğu, belediye başkanının yazıhanesi" sözleri ikide bir ağzından çıkıyor,

dinleyiciler için bu müthiş sahneye harikulade bir azamet veriyordu. Çünkü şimdi kapıcının kulübesinde değil, şehrin en büyük mülkiye memurunun odasında çarpışılıyordu. Roudier'nin hikâyesi sönük kalmıştı. Rougon nihayet başlangıçtan beri hazırladığı bölüme geldi, bu bölüm onu muhakkak ki kahraman mevkisine çıkaracaktı.

"Derken," dedi, "asilerden biri üzerime hücum etti. Belediye başkanının koltuğunu öteye ittim, herifin gırtlağına sarıldım. Nasıl sıktım tahmin edersiniz! Fakat elimdeki tüfek mâni oluyordu. Onu bırakmak istemiyordum, tüfek asla elden bırakılmaz. Şöyle sol kolumun altına sıkıştırmıştım. Birdenbire ateş aldı..."

Dinleyenlerin hepsi Rougon'un ağzının içine bakıyordu. Müthiş bir konuşma ihtiyacıyla dudaklarını uzatan Granoux haykırdı:

"Hayır, hayır, öyle değil... Siz vaziyeti göremezdiniz dostum, aslan gibi dövüşüyordunuz. Ama ben esirlerden birini kıskıvrak yakalamanıza yardım ediyordum, olanı biteni tamamen gördüm. Adam sizi öldürmek istedi. Tüfeği patlatan o oldu. Kara parmaklarını kolunuzun altına doğru uzattığını apaçık gördüm..."

Rougon sapsarı kesilmişti.

"Acaba?" diye sordu.

Böyle bir tehlike atlatmış olduğunu bilmiyordu, eski bademci tacirinin anlattıkları dehşetten iliklerini dondurmuştu. Yalan söylemek Granoux'nun âdeti değildi, ama bir çarpışma günü herkes olanları biraz dramatik bir şekilde görür. İnançla tekrar:

"Söylediğim gibi efendim," dedi. "Adam sizi öldürmek istedi."

Rougon cansız bir sesle:

"Demek kurşunun kulağımın dibinde vızıldaması bundanmış," dedi.

Şiddetli bir heyecan dalgası dolaştı. Dinleyiciler bu kahramanın karşısında saygıdan taş kesilmiş gibiydi. Laf değil, kulağının dibinde kurşunun vızıldadığını duymuştu! Orada hazır bulunan burjuvalardan hiçbirisi kendi hesabına böyle bir iddiada bulunamazdı elbette. Félicité oradakilerin merhametini son haddine çıkarmak için kocasının kolları arasına atılması gerektiğini düşündü. Fakat Rougon onun kollarından birdenbire sıyrıldı, hikâyesini Plassans'da dillere destan olup kalan şu kahramanca cümleyle bitirdi:

"Tüfek patladı, kulağımın dibinde kurşunun vızıldadığını işittim, kurşun tak diye belediye başkanının aynasına çarptı, ayna tuzla buz oldu."

Herkes acıdı. O güzelim ayna kırılsın ha! İnanılacak şey değildi doğrusu! Aynanın başına gelen felaket dinleyicilerde Rougon'un kahramanlığına denk bir sempati yarattı. Bu ayna bir şahsiyet haline geliyordu; sanki kalbinden yaralanmış gibi, bir çeyrek saat boyunca nidalarla, acınmalarla, taşkın eseflerle ondan bahsedildi. Ayna vakası, Pierre'in hazırladığı şekilde, bu mucizevi maceranın en parlak, en tesirli kısmı oldu. Sarı salonu büyük bir mırıltı kapladı. Dinleyiciler biraz önce dinledikleri vakayı birbirlerine tekrar anlatıyordu. Ara sıra bir gruptan birisi ayrılıp üç kahramanın yanına gidiyor, grup içinde tartışma konusu olan bir noktayı onlara soruyordu. Kahramanlar vakayı inceden inceye düzeltiyor, sözlerinin tarihe geçeceğini seziyordu.

Lakin Rougon'la iki yardımcısı belediye binasından beklendiklerini söylediler. Saygılı bir sessizlik oldu. Ciddi gülümsemelerle selamlaşıldı. Granoux kasıldıkça kasılıyordu. Asinin tetiği çektiğini, aynayı parçaladığını yalnız o görmüştü. Bu onu büyütüyor, çatlayacakmış gibi şişiriyordu. Salondan çıkarken, yorgunluktan harap bir büyük komutan gibi Roudier'nin koluna girdi.

"Otuz altı saattir ayaktayım," diye söylendi. "Ne zaman yatacağımı da allah bilir!"

Rougon giderken Vuillet'yi bir kenara çekti, Düzen Partisi'nin kendisine ve *La Gazette*'e her zamankinden fazla güvendiğini söyledi. Ahalinin endişesini yatıştırmak için güzel bir makale yayımlaması ve Plassans'dan geçen o serseriler güruhundan layık olduğu şekilde bahsetmesi gerekiyordu.

Vuillet:

"Müsterih olun," diye cevap verdi. "*La Gazette* ancak yarın sabah çıkacaktı, fakat bu akşamdan tezi yok yayımlayacağım."

Onlar çıktıktan sonra sarı salon müdavimleri bir müddet daha orada kaldılar. Kafesten bir kanarya kaçsa kaldırıma toplanan mahalle karıları gibi çene yarıştırdılar. Bu emekli esnaflar, bu zeytinyağı tacirleri, bu şapka üreticileri büyülü bir dramın içinde yüzüyor-

lardı. Daha önce hiç böyle bir heyecanla sarsılmamışlardı. Aralarından Rougon gibi, Granoux gibi, Roudier gibi kahramanlar çıkmasını akılları bir türlü almıyordu. Sonra salonda bunaldılar, aralarında hep aynı hikâyeyi konuşmaktan bıktılar. Bu büyük havadisi etrafa yaymak için şiddetli bir istek duydular. Her birisi, her şeyi herkesten önce bilen, herkesten önce söyleyen kişi olma emeliyle birer birer ortadan kayboldu. Félicité yalnız kalınca pencereden sarkıp baktı; onların ürkmüş, iri, sıska kuşlar gibi kollarını sallaya sallaya Banne Sokağı'nda dağıldıklarını, şehrin dört bucağına heyecan salmaya gittiklerini gördü.

Saat ondu. Plassans uyanmıştı. Halk yayılan dedikodular karşısında afallamış, sokak sokak dolaşıyordu. Asi çeteyi görmüş yahut işitmiş olanlar inanılmaz hikâyeler anlatıyor, birbirlerine aykırı düşüyor, feci tahminler yürütüyorlardı. Fakat çoğu, meselenin ne olduğunu dahi bilmiyordu. Bunlar, şehrin öbür ucunda oturanlardı; binlerce haydudun bir hayalet ordusu gibi sokakları istila edip gün doğmadan ortadan kayboluşu hikâyesini bir peri masalı dinler gibi, ağızları bir karış açık dinliyorlardı. Kolay kolay kanmayanlar, "Haydi canım!" diyorlardı. Yine de bazı ayrıntılar çok açıktı. Plassans, nihayet, kendisi uykudayken, korkunç bir felaketin ona dokunmadan, üzerinden geçip gittiğine kanaat getirdi. Gecenin karaltıları, çeşitli bilgiler arasındaki çelişkiler, bu yarım yamalak tarif edilen felakete, en cesur insanların bile tüylerini ürperten muğlak bir mahiyet, derinliği ölçülemez bir dehşet katıyordu. Bu yıldırımı yolundan kim saptırmıştı acaba? Bu âdeta bir mucizeydi. Meçhul kurtarıcılardan, bir avuç insandan bahsediliyor, ejderhanın kafasını bunların kestiği söyleniyor, fakat güç inanılır bir şey gibi ayrıntı verilmiyordu. Derken, sarı salon müdavimleri sokaklara dökülüp havadisi oradan oraya taşımaya, her kapının önünde aynı şeyleri anlatmaya başladılar.

Haber, bir barut serpintisi tutuşmuş gibi derhal etrafa yayıldı. Birkaç dakika içinde şehrin bir başından öte başına kadar işitildi. Rougon'un adı, yeni şehirde hayret nidalarıyla, eski mahallede övgü çığlıklarıyla ağızdan ağıza dolaştı. Şehirde ne kaymakam ne belediye başkanı ne posta müdürü ne defterdar, hiçbir resmî makam

sahibi kalmamış olması ahaliyi önce üzdü. Hiçbir meşru hükümet yokken, uykularını uyuyup her zamanki gibi uyanabildiklerine hayret ediyorlardı. İlk şaşkınlık anı geçince, kendilerini kurtarıcıların kolları arasına bırakıverdiler. Tek tük kalan birkaç cumhuriyetçi omuz silkiyordu, fakat perakendeci esnaf, küçük rant sahipleri, her çeşit muhafazakâr, kahramanca hareketlerini karanlığın gizlediği bu mütevazı kahramanlara hayır duası ediyordu. Rougon'un kendi kardeşini tutukladığı haber alınınca hayranlığın hududu kalmadı, onu Brütüs'e benzettiler. Rougon'un korktuğu bu boşboğazlık ona şeref kazandırdı. Korkuların henüz tamamıyla dağılmadığı o saatte, Rougon'a karşı duyulan minnettarlığı herkes paylaştı. Rougon tartışmasız olarak kurtarıcı kabul ediliyordu. Korkaklar:

"Bir düşünün," diyorlardı. "Topu topu kırk bir kişiymişler!"

Bu kırk bir rakamı şehri şaşkına çevirdi. Plassans'da üç bin asiyi yere seren kırk bir burjuva efsanesi böylece doğdu. Yalnızca yeni şehirdeki birkaç kıskanç insan, müşterisiz birkaç avukat, birkaç eski asker, o gece horul horul uyuduklarından utanarak, bazı şüpheler ileri sürdüler. Asiler belki de kendiliklerinden çekilip gitmişlerdi. Görünürde ne ölü ne de kan lekesi vardı. Bir çarpışma olduğunu gösteren hiçbir işaret görülmüyordu. Doğrusu, bu efendilerin işi pek yolunda gitmişti.

Koyu taraftarlar:

"Peki ama ya ayna, ya ayna?" diyorlardı. "Belediye başkanının aynasının parçalandığını da inkâr edemezsiniz ya! Gidin de görün."

Gerçekten de gece oluncaya kadar alay alay insan, bin türlü bahaneyle belediye başkanının çalışma odasına girdi. Hoş, Rougon da bu odanın kapısını ardına kadar açık bırakmıştı. Seyirciler, kurşunun, etrafı büyük çatlaklarla dolu yuvarlak bir delik açtığı aynanın önünde dikiliyordu. Hep birden aynı sözü söylüyor:

"Vay canına! Kurşunun yaman bir kuvveti varmış!" diyor, sonra da inanmış olarak gidiyorlardı.

Félicité, penceresinin önünde, şehirden yükselen bu gürültüleri, bu övgü dolu ve minnettar sözleri zevkle dinliyordu. O anda bütün Plassans kocasıyla meşguldü. Félicité, penceresinin altında, her iki mahallenin heyecanla titrediğini, ona yakın bir zaferin

ümidini yolladığını hissediyordu. Ah! Ayaklarının altına almakta çok geç kaldığı bu şehri nasıl da ezecekti! Bütün şikâyetleri hatırına geldi, geçmişteki ıstırapları derhal ikbale erişmek için duyduğu isteği artırdı.

Pencereden ayrıldı, ağır ağır salonun içinde dolaştı. Biraz önce eller orada onlara doğru uzanmıştı. Kazanmışlardı, burjuvazi şimdi ayaklarının dibindeydi. Sarı salon Félicité'ye kutsanmış gibi göründü. Topal ayaklı eşya, aşınmış kadifeler, sinek pislikleriyle kararmış avize, bütün bu enkaz, onun gözünde, bir savaş meydanında sürünen şanlı döküntüler manzarası aldı. Austerlitz ovasını görseydi bu kadar derin heyecan duymazdı.

Tekrar pencerenin önüne geldiği sırada, Kaymakamlık Meydanı'nda burnunu havaya kaldırmış, dolaşmakta olan Aristide gözüne ilişti. Félicité ona yukarı çıkmasını işaret etti. Aristide bu işareti bekliyor gibiydi.

Annesi onun merdiven başında tereddüt geçirdiğini görünce:

"Girsene," dedi. "Baban evde değil."

Aristide'de evden kaçmış bir çocuğun sıkılgan hali vardı. Dört seneye yakın bir zamandan beri sarı salona girmemişti. Kolu hâlâ askıdaydı.

Félicité alaycı bir edayla:

"Elin hâlâ acıyor mu?" diye sordu.

Aristide kızardı, ezile büzüle cevap verdi:

"Yoo! Şimdi daha iyi, geçti sayılır."

Sonra ayakta durdu, sağa döndü, sola döndü, söyleyecek laf bulamadı. Félicité imdadına yetişti:

"Babanın güzel hareketini duydun mu?"

Aristide şehirde herkesin bundan bahsettiğini söyledi. Fakat yavaş yavaş toparlanmıştı, annesinin alayına alayla karşılık verdi. Onun gözlerinin içine bakarak:

"Babam yaralandı mı acaba diye sormaya gelmiştim," dedi.

Félicité malum şirretliğiyle:

"Bana bak, anlamazlıktan gelme!" diye haykırdı. "Ben senin yerinde olsam, dobra dobra hareket ederim. O serseri cumhuriyetçilerinle birlik olmakla hata ettin, gel şunu itiraf et. Bugün onları

defedip daha kuvvetli olan bize katılırsan aldanmazsın. Evin kapısı sana açık!"

Fakat Aristide itiraz etti. Cumhuriyet yüksek bir fikirdi. Hem sonra asilerin üstün gelmeleri ihtimali vardı.

İhtiyar kadın öfkelendi.

"Haydi oradan sen de!" dedi. "Babandan yüz bulmamaktan korkuyorsun. Ben işi üzerime alıyorum. Beni dinle: Gazetene git, yarına kadar hükümet darbesinin lehinde bir sayı hazırla, yarın akşam o sayı çıktıktan sonra buraya gel, seni bağırlarına bassınlar."

Genç adam hiçbir şey söylemeyince, daha kısık, daha ateşli bir sesle devam etti:

"İşitiyor musun? Bizim ikbalimiz, senin ikbalin söz konusu. Tekrar eski budalalıklarına başlama. Zaten kâfi derecede lekelendin."

Genç adam bir el hareketi yaptı. Bu harekette, "olan oldu bir kere" manası vardı. Böylece kendi ağzıyla hiçbir taahhüde girmemiş oluyordu. Çekilip gideceği sırada, annesi onun kolundaki askının düğümünü aradı.

"Önce bu paçavrayı çıkarmalısın," dedi. "Gülünç oluyor, biliyor musun?"

Aristide ses çıkarmadı. Askı çözüldükten sonra onu güzelce katladı, cebine koydu. Sonra annesini kucakladı.

"Şimdilik allahaısmarladık, yarın görüşürüz," dedi.

Bu sırada Rougon belediyeyi resmen teslim alıyordu. Belediye meclisi üyelerinden ancak sekiz kişi kalmıştı. Ötekiler, başkan ve iki yardımcısıyla birlikte asilerin elindeydi. Granoux kuvvetinde olan bu sekiz kişi, şehrin nazik durumunu onun ağzından dinleyince soğuk soğuk ter döktü. Nasıl bir korkuyla gelip Rougon'un kollarına atıldıklarını anlamak için, bazı küçük şehirlerdeki belediye meclislerinin nasıl saf insanlardan oluştuğunu bilmek gerekir. Plassans'da belediye başkanının elinin altında, her şeye iradesizce baş eğen birer aletten ibaret, inanılmayacak kadar kuş beyinli insanlar vardı. Onun için Mösyö Garçonnet makamında bulunmayınca belediye mekanizmasının bozulması ve zembereklerini kim ele geçirmeyi başarırsa belediyeye onun sahip olması kaçınılmazdı. O anda, kaymakam şehri terk etmiş bulunduğu için, Rougon durum icabı, doğal

olarak şehrin biricik ve mutlak hâkimi olmuştu. Daha bir gün önce hemşerilerinden hiçbirisinin yüz frank borç vermek istemeyeceği kötü şöhretli bir insanın ellerine iktidar mevkisini veren bu buhran, şaşılacak bir buhrandı.

Pierre'in ilk icraatı, geçici komisyonu daimi ilan etmek oldu. Sonra ulusal muhafız kuvvetini yeni baştan düzenledi, üç yüz adam toplamayı başardı. Hangarda kalan yüz dokuz tüfek bunlara dağıtıldı. Böylece gerici muhalefetin silahlandırdığı adamların sayısı yüz elliyi buldu. Öteki yüz elli ulusal muhafız, gönüllü burjuvalarla Sicardot'nun askerleriydi. Komutan Roudier küçük orduyu Belediye Meydanı'nda teftiş ettiği zaman, zerzevatçıların bıyık altından güldüklerini görüp canı sıkıldı. Adamların hepsinde üniforma yoktu; bazıları siyah şapkaları, redingotları, tüfekleriyle çok gülünç görünüyorlardı. Fakat esasta niyet iyiydi. Belediye binasında bir nöbetçi müfreze bırakıldı. Küçük ordunun geri kalan kısmı küçük müfrezeler halinde şehrin muhtelif kapılarına dağıtıldı. Roudier en fazla tehdit altında bulunan Grand-Porte mevkisinin komutasını kendi üzerine aldı.

O sırada kendisini çok kuvvetli hisseden Rougon, Canquoin Sokağı'na bizzat gidip jandarmalara yerlerinden ayrılmamalarını, hiçbir işe karışmamalarını rica etti. Asilerin anahtarlarını alıp götürdükleri jandarma dairesinin kapılarını da açtırdı. Fakat zafere yalnız başına ulaşmak istiyor, kazanacağı şan ve şereften bir kısmını jandarmaların çalması işine gelmiyordu. Onlara mutlaka ihtiyacı olursa çağırırdı. Varlıklarının belki de işçileri öfkelendirip durumu daha berbat edebileceğini söyledi. Jandarma onbaşısı ihtiyatlılığından dolayı onu pek tebrik etti. Kışlada yaralı bir jandarma bulunduğunu öğrenen Rougon, halkın sevgisini kazanmak için onu görmek istedi. Gözü sargılı, palabıyıkları bezin altından sallanan Rengade'ı yatakta buldu. Kendisini askerlikten ayrılmak zorunda bırakacak olan yarasından dolayı öfkeden kuduran, sövüp sayan tek gözlü adamı, vazifenin kutsallığına dair hoş sözlerle teselli etti. Kendisine bir hekim göndereceğine söz verdi.

Rengade:

"Teşekkür ederim efendim," diye cevap verdi. "Fakat şunu bilin ki beni bütün ilaçlardan daha fazla iyi edecek olan şey, gözümü çıkartan alçağın gırtlağını sıkmak olacaktır. Ah! Görürsem tanırım onu! Sarı benizli, çok genç bücürün biriydi..."

Pierre, Silvère'in kanlı ellerini hatırladı. Sanki Rengade'ın "Benim bir gözümü oyan, senin yeğenindir; dur, onun hesabını senden sorayım!" diyerek gırtlağına sarılacağından korkuyormuş gibi hafifçe geriledi. Namussuz ailesine için için lanet okuduğu halde, eğer suçlu ele geçerse, kanunun vereceği en şiddetli cezaya çarptırılacağını resmen beyan etti.

Tek gözlü adam:

"Hayır, hayır, gerek yok," dedi. "Ben onun gırtlağını sıkarım."

Rougon aceleyle belediyeye gitti. Bütün öğleden sonrayı türlü tedbirler almakla geçirdi. Saat bire doğru duvarlara yapıştırılan bildiri mükemmel bir etki yarattı. Bu bildiri yurttaşların sağduyusuna hitap ederek sona eriyor, asayişin bozulmayacağına dair kesin teminat veriyordu. Gerçekten de ortalık kararıncaya kadar sokaklarda genel bir iç ferahlığı, tam bir güven manzarası görüldü. Kaldırımlarda toplanıp bildiriyi okuyan öbek öbek ahali:

"Artık bitti, yakında asilerin peşine gönderilen askerlerin geçtiğini göreceğiz," diyordu.

Askerlerin yaklaştığına dair bu inanç o dereceyi buldu ki Sauvaire mesiresindeki aylaklar bandoyu karşılamak üzere Nice yoluna çıktılar. Gelen giden olmayınca ümitleri kırıldı, gece geri döndüler. O zaman şehri için için bir endişe sardı.

Belediyede geçici komisyon o kadar çok boş laf etmişti ki üyeler, mideleri bomboş, kendi gevezeliklerinden kendileri şaşkına dönmüş bir halde, yine korkmaya başlamışlardı. Rougon gece saat dokuzda yeniden toplantıya gelmelerini söyleyerek onları yemeğe gönderdi. Kendisi de çalışma odasından çıkacağı sırada, Macquart uykudan uyandı, hapishanesinin kapısını şiddetle vurdu. Karnının aç olduğunu söyledi, sonra saati sordu. Kardeşi saatin beş olduğunu haber verince çok hayrete düşmüş gibi gözükerek, pis bir dille, asilerin daha erken geleceklerine söz verdiklerini, gelip kendisini kurtarmak için çok geç kaldıklarını mırıldandı. Rougon ona yemek

getirtti, sonra Macquart'ın asi çetenin dönüşünden bahsetmekteki bu ısrarından usanarak aşağı indi.

Sokağa çıkınca bir rahatsızlık hissetti. Şehir ona değişmiş gibi geldi. Sokaklar acayip bir manzara alıyordu. Kaldırımlarda birtakım gölgeler hızlı hızlı süzülüp gidiyor, etraf boşalıp sessizleşiyor, kasvetli evlerin üzerine akşam karanlığıyla beraber ince bir yağmur kadar aheste ve ısrarlı, külrengi bir korku iner gibi oluyordu. Gündüzki geveze güven yerini kaçınılmaz olarak bu sebepsiz paniğe, çöken karanlığın verdiği bu korkuya bırakmıştı. Ahali kazandığı zaferden o kadar usanmış, o kadar gına getirmişti ki asilerin müthiş misillemelerde bulunacaklarını tahayyül etmekten başka bir şey düşünecek takati kalmamıştı. Bu korku havası Rougon'u ürpertti. Yüreği sıkışarak adımlarını hızlandırdı. Récollets Meydanı'nda lambalarını yakmış, yeni şehirli küçük rant sahiplerinin toplandıkları bir kahvehanenin önünden geçerken, korkunç bir konuşmanın bir iki cümlesi kulağına çarptı.

Kalın bir ses:

"Ee, Mösyö Picou," diyordu, "haberiniz var mı, beklenen alay gelmedi."

İnce bir ses cevap verdi:

"İyi ama alay filan beklendiği yoktu ki Mösyö Touche."

"Affetmişsiniz, bildiriyi okumadınız mı?"

"Doğru, duvarlardaki ilanlar asayişin icap ederse kuvvet kullanılarak muhafaza edileceği vaadinde bulunuyor."

"İyi ya işte, kuvvetten bahsediliyor, silahlı kuvvetler yani, belli bir şey bu."

"Peki, ne diyorlar?"

"Ne diyecekler, malum, herkes korkuyor, askerlerin böyle gecikmesi doğal bir şey değil. Asiler askerleri kılıçtan geçirmiş olabilir diyorlar."

Kahveden bir dehşet çığlığı yükseldi. Rougon içeri girmek, burjuvalara bildiride bir alayın geleceğine dair hiçbir kayıt bulunmadığını, metinlere bu derece zorlayarak mana vermenin, ortaya böyle zevzekçe laflar atmanın doğru olmadığını söylemek istedi. Fakat içine düştüğü şaşkınlığın arasında, kendisinin de bir askerî kıtanın

gelmesine güvenip güvenmediğine pek emin değildi. Hiçbir askerin gözükmemiş olmasına o da hayret ediyordu. Eve geldiği zaman pek endişeliydi. Çok coşkun, çok cesaretli bir ruh halinde bulunan Félicité, onu böyle budalaca şeyler yüzünden allak bullak görünce köpürdü. Yemeğin sonunda onu teselli etti.

"A koca sersem!" dedi. "Vali bizi unuttuysa daha iyi ya. Şehri tek başımıza biz kurtarırız. Ben asilerin dönüp gelmesini istiyorum, onları silahla karşılayalım da şeref kazanalım diye... Beni dinle, şehrin kapılarını kapattır, uykuya da yatma. Bütün gece büyük bir faaliyet göster, ileride karşılığını görürsün."

Pierre, biraz daha kendine gelmiş bir halde, belediyeye döndü. Arkadaşlarının sızlanmaları karşısında metanetini muhafaza etmek cesaret meselesiydi. Geçici komisyon üyeleri, fırtınalı havalarda üste başa sinen yağmur kokusu gibi panik kokusu taşıyorlardı üzerlerinde. Hepsi de bir alay asker gönderileceğine güvendiklerini iddia ediyor, "Yurtsever yurttaşlar gemi azıya almış ayaktakımının eline böyle bırakılamaz," diye söyleniyordu. Pierre, başı dinç olsun diye, istedikleri bir alay askerin ertesi gün geleceğine söz verdi neredeyse. Sonra şehrin kapılarını kapatacağını törensel bir havayla bildirdi. Bu söz yüreklere su serpti. Kapıların sımsıkı kapatılması emriyle, her kapıya ulusal muhafızlar gönderildi. Onlar dönüp gelince, meclis üyelerinin çoğu gerçekten de içlerinin daha rahat ettiğini itiraf etti. Pierre, şehrin nazik durumunun yerlerinde kalmalarını bir ödev haline getirdiğini söyleyince, içlerinden geceyi bir koltukta geçirmek üzere tertibat alanlar oldu. Granoux tedbir olarak getirdiği siyah ipekli kumaştan bir takkeyi başına geçirdi. Saat on bire doğru, bu beylerin yarısı Mösyö Garçonnet'nin yazı masası başında uykuya dalmış bulunuyordu. Gözleri hâlâ açık olanlar, ulusal muhafızların avludan gelen ölçülü ayak seslerini dinleyerek, birer kahraman olduklarını, madalya aldıklarını hayal ediyorlardı. Yazı masasının üstünde duran büyük bir lamba bu acayip nöbet sahnesini aydınlatıyordu. Uyuklar gibi gözüken Rougon birdenbire ayağa kalktı, bir adam gönderip Vuillet'yi çağırttı. *La Gazette*'i görmediğini hatırlamıştı.

Kitapçı geldi, kurumlu ve gayet aksi suratlıydı. Rougon onu bir kenara çekti.

"Bana söz verdiğiniz makale ne oldu?" diye sordu. "Gazeteyi görmedim."

Vuillet öfkeyle:

"Beni bunun için mi rahatsız ediyorsunuz?" dedi. "*La Gazette* çıkmadı! Yarın asiler dönüp gelirlerse kendimi öldürtmeye niyetim yok."

Rougon kendini zorladı, gülümsemeye çalıştı. "Allaha şükür, kimse öldürülecek değil," dedi. Asıl, yalan yanlış ve endişe salan dedikodular dolaştığı içindi ki sözkonusu o makalenin meşru davaya büyük bir hizmeti dokunacaktı.

"Olabilir," dedi Vuillet. "Fakat şu anda asıl dava, kelleyi omuzların üstünde muhafaza etmektir."

Sonra ona kötü kötü bakarak ekledi:

"Ben bütün asileri öldürdünüz zannediyordum. Sağ bıraktıklarınız pek fazla, kendimi tehlikeye atamam."

Rougon yalnız kalınca, her zaman çok mütevazı, çok sakin olan bu adamın böyle isyan etmesine şaştı. Vuillet'nin hali ona şüpheli gözüktü. Fakat mana arayacak vakit bulamadı. Koltuğuna henüz uzanmıştı ki Roudier, kemerine taktığı büyük bir kılıcı şakır şakır öttürerek içeri girdi. Uyuyanlar ürkerek uyandılar. Granoux silah başına çağrıldıklarını zannetti. Siyah ipekli takkesini başından çıkarıp hızlıca cebine sokarak:

"Ne o? Ne var? Ne oluyor?" diye sordu.

Roudier, hitabetine dikkat etmeyi hiç aklına getirmeden, soluk soluğa:

"Baylar," dedi, "galiba bir asi çetesi şehre yaklaşıyor."

Bu sözler korkulu bir sessizlikle karşılandı. Yalnızca Rougon şu sözü söyleyecek kadar takat buldu:

"Asileri siz gördünüz mü?"

Eski tuhafiyeci:

"Hayır," dedi. "Fakat kırlarda acayip gürültüler işitiyoruz. Adamlarımdan biri Garrigues yamacında dolaşan ışıklar gördüğüne emin olduğunu söyledi."

Odadakiler sapsarı benizleriyle sessizce bakışırken Roudier:

"Ben görev yerime dönüyorum," dedi. "Bir saldırı olacağından korkuyorum. Siz de ayrıca tedbirler düşünün."

Rougon onun peşinden koşmak, daha fazla bilgi almak istedi, fakat Roudier uzaklaşmıştı bile. Komisyon üyeleri tekrar uyumayı aklından geçirmedi elbette. Acayip gürültüler! Ateşler! Bir saldırı ihtimali! Hem de gece yarısı! Tedbir düşünün demek kolaydı, ama ne yapılabilirdi? Granoux bir gün önce başarı kazanmalarını sağlayan taktiği yeniden kullanmayı tavsiye edecek oldu. Bu taktik, saklanmaktan, asilerin Plassans'dan geçip gitmelerini beklemekten, sonra da ıssız sokaklarda kurum satmaktan ibaretti. Bereket versin Pierre, karısının nasihatlerini hatırladı. "Roudier belki aldanmıştır," dedi. En iyisinin, gidip vaziyeti kendi gözleriyle görmek olduğunu söyledi. Üyelerin bazıları yüzlerini buruşturdu. Fakat komisyona silahlı bir müfrezenin refakat etmesi kararlaştırınca, hepsi büyük bir cesaretle aşağı indi. Aşağıda yalnızca birkaç kişi bıraktılar. Yanlarına otuz kadar ulusal muhafız aldılar, sonra uykuda olan şehre daldılar. Bu ağır ağır yürüyen gölgeleri, yalnızca damların kenarından süzülen ayışığı aydınlatıyordu. Komisyon üyeleri boşu boşuna istihkâmlar boyunca yürüyerek kapı kapı dolaştı. Ufuk duvarla örtülüydü; hiçbir şey görmüyor, hiçbir şey işitmiyorlardı. Çeşitli nöbet mevkilerindeki ulusal muhafızlar, kırlardan doğru gelerek kapalı sur kapılarından aşan birtakım garip sesler işittiklerini söylediler gerçi. Fakat komisyon üyeleri, kulak kabarttıkları halde, uzaktan gelen bir uğultudan başka bir şey işitmedi. Granoux bu uğultunun Viorne'un çağıltısı olduğunu iddia etti.

Lakin hâlâ endişedeydiler; sözde omuz silkerek, Roudier'nin korkaklık edip hayal gördüğünü söyleyerek, ama gayet tasalı bir halde tekrar belediye binasına dönerlerken, arkadaşlarına tümüyle güven vermek isteyen Rougon, onlara ovayı birkaç fersah uzaktan seyrettirmeyi düşündü. Küçük kafileyi Saint-Marc Mahallesi'ne götürdü, Valqueyras konağının kapısını çaldı.

Kont daha ilk kargaşalıklarda Corbière'deki şatosuna gitmişti. Konakta Marki de Carnavant'dan başka kimse yoktu. Marki, korktuğu için değil, en mühim anda Rougon'larla dolap çevirmekle

meşgul görünmek istemediği için, bir gün öncesinden beri ihtiyatlı davranarak uzakta kalmıştı. Hakikatte meraktan çatlıyordu; sarı salonda dönen entrikaların şaşılacak manzarasını görmeye koşmamak için konağa kapanmak zorunda kalmıştı. Gece yarısı bir oda hizmetkârı aşağıda birtakım beylerin kendisini görmek istediklerini haber verince daha fazla dayanamadı; kalktı, alelacele aşağı indi.

Rougon belediye komisyonu üyelerini kendisine takdim ederek:

"Azizim marki," dedi, "sizden bir ricamız var. Bizi konağın bahçesine götürebilir misiniz?"

Marki hayretle:

"Elbette," diye cevap verdi. "Bizzat ben size yol göstereyim."

Yolda meselenin ne olduğunu öğrendi. Bahçenin ucunda ovaya bakan bir taraça vardı. O noktada surların geniş bir parçası yıkılmıştı, ufuk uçsuz bucaksız uzanıyordu. Rougon oranın mükemmel bir gözlem mevkisi olacağını anlamıştı. Ulusal muhafızlar kapıda kalmışlardı. Komisyon üyeleri konuşa konuşa taraçanın parmaklığına gelip dayandılar. O zaman gördükleri acayip manzara karşısında dilleri tutuldu. Uzakta, Viorne vadisinde, batıda Garrigues sıradağlarıyla Seille dağları arasında açılan o muazzam boşlukta, ayın ışıkları solgun bir aydınlık seli gibi akıyordu. Top top ağaçlar, koyu renkli kayalar, yer yer bu aydınlık denizinin yüzüne çıkan adacıklar, uzantılar oluşturuyordu. Viorne suyu kıvrıldığı yerlerde, gökten dökülen gümüşi, ince ışık zerreleri içinde, zırh pırıltıları saçan uçlar, parçalar halinde gözüküyordu. Gecenin, soğuğun, gizli gizli duyulan korkunun sonsuz derecede genişlettiği bir umman, bir dünya karşısındaydılar. Önce hiçbir şey işitmediler, hiçbir şey görmediler. Gökyüzünde kulaklarını sağır, gözlerini kör eden ürpertili bir ışık, uzaktan gelen sesler vardı.

Granoux, yaradılışı itibarıyla pek şair bir adam olmadığı halde, o kış gecesinin asudeliği karşısında duygulandı.

"Güzel bir gece, baylar!" diye mırıldandı.

Rougon küçümseyen bir edayla:

"Roudier besbelli rüya görmüş," dedi.

Fakat Marki keskin kulaklarını dikmişti.

"Evet ama ben felaket çanının sesini işitiyorum," dedi ince sesiyle.

Hepsi nefeslerini tutup parmaklıktan eğildi. O zaman ovadan doğru, billur gibi duru, hafif, uzak çan sesleri yükseldi. İnkâr edemediler. Felaket çanı çalınıyordu. Rougon bu çanın Plassans'dan bir fersah ötedeki Béage kasabasının çanı olduğunu iddia etti. Bu sözü arkadaşlarının yüreğine su serpmek için söylüyordu.

Marki onun sözünü kesti:

"Dinleyin, dinleyin. Bu sefer Saint-Maur'un çanı çalınıyor."

Bunu söylerken ufukta bir başka noktayı gösteriyordu. Gerçekten de aydınlık gecenin içinde bir başka çan inliyordu. Çok geçmeden, çalınan çanlar onu, yirmiyi buldu; karanlığın engin ürpertisine alışan kulaklar, bu çanların ümitsizce ötüşlerini işitti. Her taraftan can çekişen insanların hırıltısını andıran zayıf, acı yardım çığlıkları yükseliyordu. Derken, bütün ova hıçkırmaya başladı. Belediye üyeleri artık Roudier ile alay etmez olmuştu. Onları korkutmaktan hâlâ ince zevk duyan Marki, bütün bu çalınan çanların sebebini açıkladı:

"Civar kasabalar şafak sökerken Plassans'a hücum etmek için bir araya toplanıyorlar."

Granoux gözlerini fal taşı gibi açıyordu. Birdenbire:

"Şu tarafta bir şey görmüyor musunuz?" dedi.

Hiç kimse bakmıyordu. Hepsi çan seslerini daha iyi işitmek için gözlerini kapamıştı. Granoux biraz sustuktan sonra:

"Ah! Bakın!" dedi. "Viorne'dan öteye, şu kara yığınının yanına bakın."

Rougon üzüntüyle cevap verdi:

"Evet, görüyorum, ateş yakıyorlar."

Onun hemen karşısında başka bir ateş daha, sonra bir üçüncü, sonra bir dördüncü ateş daha yandı. Vadinin bir başından öbür başına kadar, hemen hemen aynı mesafelerle, muazzam bir caddenin fenerlerini andıran kızıl ışıklar peyda oldu böylece. Ay bu ateşleri sönükleştiriyor, kan birikintileri gibi yayıyordu. Bu kasvetli ışıklar belediye meclisi üyelerini büsbütün kederlendirdi. Marki en keskin alaycılığıyla:

"Bunu bilmeyecek ne var?" diyordu. "Haydut herifler birbirlerine işaret veriyorlar."

Sonra ateşleri saydı; "Plassans'ın kahraman ulusal muhafızları bakalım takriben kaç kişiyle uğraşacak, anlayalım," diyordu. Rougon birtakım şüpheler ileri sürmek, kasabaların şehre hücum için değil, asilerin ordusuna katılmak için silaha sarıldıklarını söylemek istedi. Belediye meclisi üyeleri üzüntülü sessizlikleriyle, edinecekleri kadar kanaat edindiklerini, hiçbir teselli istemediklerini anlattılar.

Granoux ölgün bir sesle:

"Şimdi de *La Marseillaise*'i işitiyorum," dedi.

Bu doğruydu. Herhalde Viorne suyu kıyısından bir kafile geçiyor, o sırada şehrin tam altında bulunuyordu. "*Haydi yurttaşlar, silahlara sarılın! Sıklaştırın safları!*" çığlığı dalga dalga yayılarak etrafı çınlatan bir açıklıkla işitiliyordu. Korkunç bir geceydi. Belediye meclisi üyeleri o geceyi taraçanın parmaklığına abanmış, vücutları müthiş soğuktan buz kesilmiş bir halde geçirdiler. Felaket çanlarıyla ve *La Marseillaise* marşıyla çın çın öten, işaret ateşlerinin aydınlığıyla alev alev bu ovanın manzarasından gözlerini ayıramıyorlardı. Kan rengi alevlerle yer yer tutuşan bu aydınlıklar denizine uzun uzun baktılar. O uğultulu vaveylayı dinleye dinleye kulakları çınladı. O kadar çok dinlediler ki duyguları yanılmaya başladı; korkunç şeyler görüyor, işitiyorlardı. Ne pahasına olursa olsun yerlerinden ayrılmak istemiyorlardı. Arkalarını dönseler, peşlerine bir ordu takıldı sanacaklardı. Bazı korkaklar gibi tam zamanında kaçabilmek için tehlikenin gelişini görmek istiyorlardı kuşkusuz. Nitekim sabaha karşı, ay battıktan sonra, karşılarında karanlık bir uçurumdan başka bir şey kalmayınca, büyük bir dehşet duydular. Karanlıkta sürüne sürüne yaklaşarak gırtlaklarına sarılmaya hazırlanan, göze görünmez düşmanlarla kuşatıldıklarını sanıyorlardı. En hafif bir gürültü duysalar, taraçanın altında birtakım adamlar bulunduğuna, yukarı tırmanmadan önce orada aralarında konuştuklarına hükmediyorlardı. Karşılarında karanlıktan başka bir şey yoktu; gözlerini heyecanla oraya dikmiş, bakıyorlardı. Marki onları teselli etmek ister gibi:

"Endişe etmeyin canım," diyordu alaycı sesiyle. "Şafağın sökmesini bekleyeceklerdir."

Rougon sövüp sayıyordu. Yeniden korkmaya başlamıştı. Granoux'nun saçları büsbütün ağardı. Nihayet şafak bitmez tükenmez bir yavaşlıkla söktü. Bu da yine feci bir an oldu. Belediye meclisi üyeleri, ortalık ağarır ağarmaz, şehrin karşısında savaş düzeninde dizilmiş bir ordu göreceklerini sanıyorlardı. O sabah da gün ışığı, tesadüf, ufkun kenarında tembel tembel sürünüp duruyordu. Berikiler boyunlarını uzatmış, gözlerini dikmiş, ufukta beliren müphem beyazlıkları araştırıyorlardı. Alacakaranlıkta koskoca şekiller görür gibi oluyorlardı. Ova kan deryası haline geliyor, kayalar bu deryanın üstünde yüzen leşler oluyor, top ağaçlar tehdit savurup duran dimdik taburlara benziyordu. Sonra gitgide artan aydınlık bu hayaletleri silince, gün ışığı öyle solgun, öyle hazin yükseldi, öyle hüzünlü bir manzara aldı ki Marki'nin bile yüreğine bir ezginlik geldi. Görünürde asilerden eser yoktu, yollar açıktı. Fakat bir bozkır manzarası taşıyan vadi, eşkıya ini kadar ıssız ve kasvetliydi. Ateşler sönmüştü, çanlar hâlâ çalınıyordu. Yalnız, saat sekize doğru Rougon, Viorne boyunca uzaklaşan birkaç kişilik bir kafile gördü.

Belediye meclisi üyeleri soğuktan ve yorgunluktan ölmüştü. Yakında bir tehlike görmediklerinden, gidip birkaç saat dinlenmeye karar verdiler. Bir ulusal muhafızı taraçada nöbetçi diktiler. Uzakta bir kalabalık görürse koşup Roudier'ye bildirmesini emrettiler. Geceki heyecandan bitkin düşen Granoux ile Rougon, birbirlerine tutunarak evlerine gittiler; evleri birbirine yakındı.

Félicité çevresinde dört dönerek kocasını yatırdı. Ona "vah nonoşum" diyor, böyle olmayacak şeyler düşünüp kafasını yormamasını, işlerin sonunun iyi çıkacağını söylüyordu. Fakat Rougon başını sallıyordu, endişeleri ciddiydi. Félicité kocasını saat on bire kadar uyandırmadı. Yemeğini yedirdikten sonra, işini sonuna kadar götürmesi icap ettiğini söyleyerek onu usulca sokağa salıverdi. Rougon belediyede komisyon üyelerinden ancak dört kişiyi bulabildi; ötekiler özür dilediler, gerçekten hastalanmışlardı. Panik sabahtan beri şehirde daha şiddetle hüküm sürüyordu. Belediye meclisi üyeleri, Valqueyras konağının taraçasında geçirdikleri tarihî geceyi başka-

larına anlatmadan edememişlerdi. Evlerindeki hizmetçi kadınlar havadisi korkunç ayrıntılarla süsleyerek hemen etrafa yaymışlardı. Artık Plassans taraçalarından kırlarda yakaladıkları esirleri çatır çatır yiyen yamyamların hora teptikleri, içinde çocukları pişirdikleri tencerelerin etrafında cadı kadınların fırıl fırıl döndükleri, silahları ayışığında pırıldayan haydutların bitmez tükenmez sürüler halinde geçtikleri görüldüğü birer hakikat olarak tarihe mal edilmiş bulunuyordu. Üstelik kasvetli havanın içinde kendiliklerinden çalınan felaket çanlarından bahsediliyor, asilerin civar ormanları ateşe verdiği, bütün memleketin alev alev yandığı anlatılıyordu.

Günlerden salıydı, Plassans'da pazar kurulmuştu. Roudier, zerzevat, tereyağı, yumurta getiren birkaç köylü kadının girmesi için şehrin kapılarını ardına kadar açtırmak lüzumunu duymuştu. Başkan dahil topu topu beş kişiden ibaret kalan belediye meclisi toplanır toplanmaz, bunun affedilmez bir ihtiyatsızlık olduğu hükmünü verdi. Valqueyras konağında bırakılan nöbetçi hiçbir şey görmüş olmamakla beraber, şehir kapılarını kapalı tutmak lazımdı. Bunun üzerine Rougon, tellalın yanına bir trampetçi alarak sokaklarda dolaşmasını, şehirde sıkıyönetim ilan edildiğini, şehirden dışarı çıkanların bir daha giremeyeceğini halka haber vermesini kararlaştırdı. Kapılar öğleyin resmen kapatıldı. Halka güven telkin etmek için alınan bu tedbir, korkuyu en son haddine çıkardı. On dokuzuncu asrın göbeğinde, günlük güneşlik bir havada, kilit kilit üstüne vurarak, sürgülerini çekerek kapılarını kapayan bu şehir kadar acayip şey görülmüş değildi.

Plassans, surlarının aşınmış kemerini kuşatıp tokaladıktan, yaklaşan bir hücum karşısında kapanan bir kale gibi kapılarını kilitledikten sonra, kasvetli evlerin üzerinde feci bir endişe dolaşmaya başladı. Şehrin merkezinde bulunanlar her an dış mahallelerde tüfekler patladığını işitir gibi oluyorlardı. Artık hiç kimsenin bir şey bildiği yoktu. Sanki herkes bir mahzende, duvarla çevrili bir kovukta, heyecanla kurtuluşu yahut öldürücü son darbeyi bekliyordu. Kırlarda dolaşan asi çeteleri iki günden beri bütün ulaşım yollarını kesmişti. Bir çıkmaza inşa edilmiş bulunan Plassans orada kapana kısılıp kalmış, Fransa'nın bütün öteki kısımlarından ayrılmıştı.

Kendisini ayaklanmış bir memleketin ortasında hissediyordu. Etrafında felaket çanları çalınıyor, taşkın bir nehir çağıltısıyla *La Marseillaise* marşı uğulduyordu. Sahipsiz, tir tir titreyen şehir, galiplere vaat edilmiş bir av gibiydi. Mesirede gezenler her dakika Grand-Porte'ta kâh işçi gömlekleri giymiş asiler kâh asker üniformaları görür gibi oluyor, dehşetle ümit arasında bocalıyordu. Hiçbir ilçe, yıkıldı yıkılacak duvarlarının kuşattığı zindanında, bundan daha ıstıraplı bir can çekişme yaşamamıştır.

Saat iki sularında, hükümet darbesinin başarısızlığa uğradığı haberi etrafa yayıldı. Başkan Prens, Vincennes kalesindeydi. Paris, en ileri ayaktakımının eline geçmişti. Marsilya, Tulon, Draguignon, bütün güney, mücadeleden galip çıkan asi ordunun tasarrufunda bulunuyordu. Asiler o akşam gelip Plassans halkını boğazlayacaklardı.

Bunun üzerine, asileri büsbütün kızdırmaktan başka bir işe yaramayacak olan kapıların kapanması kararından dolayı belediye meclisini eleştirmek üzere belediyeye bir heyet gitti. Rougon pusulayı şaşırmaya başlamıştı, verdiği emri olanca gücüyle savundu. Kapılara vurulan bu çifte kilit, ona idaresinin en zekice hareketlerinden biri gibi görünüyordu. Bu tedbiri haklı göstermek için inançla konuştu. Fakat onu sıkboğaz ediyorlar, askerlerin, geleceğini vaat ettiği alayın nerede kaldığını soruyorlardı. O zaman yalan söyledi, hiç de böyle bir vaatte bulunmadığını iddia etti. Ahalinin, yaklaştığını hayalinde görecek kadar arzuladığı bu efsanevi alayın gelmemesi, paniğin en büyük sebebiydi. Kulağı delik kimseler, askerlerin yol üzerinde tam olarak nerede boğazlandığını anlatıp duruyorlardı.

Saat dörtte Rougon, Granoux'yu yanına alıp Valqueyras konağına gitti. Orchères'deki asilere katılmak üzere yola çıkan küçük çeteler hâlâ uzaktan, Viorne vadisinden geçmekteydi. Bütün gün çoluk çocuk surlara tırmanmış, burjuvalar gelip mazgallardan dışarıyı seyretmişti. Bu gönüllü nöbetçiler çetelerin sayısını yüksek sesle söyledikçe, bunların her birisi kuvvetli birer tabur oluveriyor, şehirdeki korku sürüp gidiyordu. Bu korkak halk, surun mazgallarından genel bir katliamın hazırlıklarına şahit olduğunu sanıyordu.

Ortalık kararırken, tıpkı bir gün önceki gibi, panik daha soğuk bir hava halinde esti.

Rougon'la ayrılmaz eşi Granoux, belediyeye dönünce, durumun tahammül edilmez bir hal aldığını anladılar. Onlar yokken, komisyon üyelerinden birisi daha ortadan kaybolmuştu. Kala kala dört kişi kalmışlardı. Sapsarı yüzleriyle, hiçbir şey konuşmadan, saatlerce bakışıp durmanın gülünçlüğünü anladılar. Ayrıca Valqueyras konağının taraçasında ikinci bir gece daha geçirmekten fena halde korkuyorlardı.

Rougon, ciddi bir edayla, durumda bir değişiklik olmadığına göre daimi toplantı halinde bulunmaya lüzum olmadığını söyledi. Vahim bir hadise olursa kendilerine haber verilirdi. Sonra meclisin usulüne uygun olarak verdiği bir kararla, idare işlerini Roudier'ye bıraktı. Louis-Philippe zamanında Paris'te ulusal muhafızlık ettiğini hatırlayan zavallı Roudier, Grand-Porte'ta inançla bekçilik ediyordu.

Pierre, evlerin gölgelerine sine sine, süklüm püklüm bir halde eve döndü. Etrafında Plassans'ın kendisi aleyhine döndüğünü hissediyordu. İnsan kümeleri arasında adının öfkeli ve küçümser sözlerle dolaştığını işitiyordu. Sendeleyerek, şakakları terleyerek merdiveni çıktı. Félicité onu hiçbir şey söylemeden bezgin bir tavırla karşıladı. O da ümidi kesmeye başlamıştı. Bütün hülyaları mahvoluyordu. Orada, sarı salonda karşılıklı durdular. Gün kavuşuyor, bulanık kış gününün aydınlığı iri dallı turuncu duvarkâğıdını çamurlu bir renge boyuyordu; oda hiçbir zaman bu kadar soluk, bu kadar çirkin, bu kadar yüz kızartıcı gözükmemişti. Üstelik o anda yalnızdılar. Bir gün önceki gibi etraflarında kendilerini tebrik eden bir sürü dalkavuk yoktu. Tam zafer türküsü söylerlerken, bir tek gün onları yenmeye kâfi gelmişti. Eğer ertesi gün durum değişmezse, oyunu kaybetmişler demekti. Bir gün önce, sarı salonun harabelerine bakarken Austerlitz ovalarını düşünen Félicité, şimdi aynı sarı salonu bu derece kasvetli ve hazin gördükçe, Waterloo'nun uğursuz alanlarını düşünüyordu.

Kocası hiçbir şey söylemeyince, mekanik bir hareketle pencereye doğru gitti. O pencereden bütün ilçenin dalkavukluğunu zevkle içi-

ne sindire sindire izlemişti. Aşağıda, meydanda insan kümeleri gördü; başların eve doğru döndüğünü görünce yuhalanmaktan korktu, panjurları örttü. Kendilerinden bahsediliyordu, Félicité bunu sezdi.

Alacakaranlıkta sesler yükseliyordu. Bir avukat, böbürlenen bir davacı edasıyla söylenip duruyordu:

"Ben söylemiştim zaten, asiler kendiliklerinden çıkıp gittiler. Dönüp gelmek için kırk birlerin iznini almaya ihtiyaçları yok. Kırk birler! Ne maskaralık! Ben öyle sanıyorum ki en az iki yüz kişiydiler."

Hem zeytinyağı taciri hem de yüksek politikacı havalarında olan şişman bir adam:

"Yok canım," dedi. "Belki on kişi bile değillerdi. Öyle ya, vuruşmamışlar; vuruşsaydılar, sabahleyin ortalıkta kan izi görülürdü. Kendi gözlerimle görmek için belediyeye gittim, avlu avcumun içi gibi tertemizdi."

Çekine çekine kümeye sokulan bir işçi ekledi:

"Belediyeyi ele geçirmek o kadar marifetli bir iş değildi. Kapısı bile kapanmamıştı."

Bu söz gülüşmelerle karşılandı, işçi teşvik görünce devam etti:

"Rougon'ları biliriz, sağlam ayakkabı değillerdir."

Bu hakaret Félicité'nin yüreğine işledi. Halkın bu nankörlüğü fenasına gidiyordu, çünkü Rougon'ların özel bir görevi olduğuna gitgide kendisi de inanmaya başlamıştı. Kocasını çağırdı, halkın değişkenliğini görüp ders almasını istedi.

Avukat devam etti:

"Şu ayna hikâyeleri de aynı! O külüstür aynanın kırılmasını bir mesele haline getirdiler! Rougon çarpışma olmuş zannedilsin diye aynaya bir kurşun sıkacak tıynette bir adamdır."

Pierre bir üzüntü feryadını güç zapt etti, aynasına bile inanmıyorlardı artık. Neredeyse kulağının dibinde kurşun vızıltısı işitmediğini de iddia edeceklerdi. Rougon'lar efsanesi ortadan kalkacak, şöhretlerinden eser kalmayacaktı. Fakat Rougon'un çilesi daha bitmemişti. Sokakta küme küme biriken halk, bir gün önce kendisini ne kadar şiddetle alkışladıysa, şimdi de o kadar şiddetle hücuma geçiyordu. Vaktiyle fabrikası dış mahallede bulunan yetmiş yaşın-

da ihtiyar bir şapkacı, Rougon'ların mazisini karıştırdı. Yavaş yavaş sönen bir hafızaya mahsus tereddütlerle, Fouque'ların bostanından, Adélaïde'den, onun bir kaçakçı ile sevda macerasından hayal meyal bahsetti. Anlattıkları, dedikodulara yeni bir hız verdirmeye yetmişti. Konuşanlar birbirlerine yaklaştı. Dolandırıcılar, hırsızlar, utanmaz entrikacılar gibi laflar, Pierre'le Félicité'nin, gerisinde korkudan ve öfkeden ter döktükleri panjura kadar yükseliyordu. Meydanda toplanmış bulunan bu kalabalık, Macquart'ın haline acıyacak kadar ileri gitti. Bu, son darbe oldu. Rougon daha dün bir Brütüs'tü, sevgilerini vatanına feda eden cesur bir ruhtu. Bugün ise Rougon, zavallı kardeşini çiğneyip geçen, ikbale ulaşmak için onu basamak gibi kullanan aşağılık bir haristen başka bir şey değildi.

Pierre boğuk bir sesle:

"İşitiyor musun? İşitiyor musun?" diye mırıldanıyordu. "Ah! Namussuzlar, bizi mahvediyorlar, bunun altından katiyen kalkamayacağız."

Félicité son derece öfkeliydi, gerilen parmaklarının ucuyla panjuru tıkırdatıyor:

"Bırak, söylesinler," diye cevap veriyordu. "Hele kuvvetlenelim, benim kim olduğumu o zaman görürler. Tekmenin nereden geldiğini ben biliyorum. Yeni şehir bize kızgın."

Doğru tahmin ediyordu. Rougon'ların halkın sempatisini birdenbire kaybetmeleri, ticarethanesi iflas tehlikesi geçirmiş olan cahil bir eski zeytinyağı tacirinin kazandığı önemden dolayı canı çok sıkılan bir avukatlar zümresinin eseriydi. Saint-Marc Mahallesi iki günden beri ölü gibiydi. Yalnız, eski mahalleyle yeni şehir karşı karşıyaydı. Yeni şehir, panikten yararlanarak sarı salonu esnafın ve işçilerin gözünden düşürmeye çalışıyordu. Roudier ile Granoux'nun mükemmel insanlar, namuslu yurttaşlar olduklarını, onları bu entrikacı Rougon'ların aldattığını söylüyorlardı. İkisinin de gözünü açacaklardı. Bu koca göbekli herifin, bu meteliksiz serserinin yerine, belediye başkanının koltuğuna Mösyö Isidore Granoux'nun oturması daha uygun değil miydi? Hasetçiler böyle başlıyor, daha bir gün önce başladığı idarecilikteki bütün icraatından dolayı Rougon'a verip veriştiriyorlardı. Eski belediye meclisini yerinde tut-

mamalıydı. Kapıları kapattırarak büyük bir budalalık etmişti. Üyelerden beş kişinin Valqueyras konağının taraçasında zatürreye yakalanmaları onun aptallığından olmuştu. Daha neler neler, söyleye söyleye bitiremiyorlardı. Cumhuriyetçiler de başkaldırıyordu. Dış mahalle işçilerinin belediyeye el koymaya kalkışmaları ihtimalinden bahsediliyordu. Gerici muhalefet can çekişiyordu.

Pierre, bütün ümitlerinin bu yıkılışı karşısında, gerekirse hâlâ güvenebileceği birkaç dayanağı düşündü.

"Aristide barışmak için bu akşam gelmeyecek miydi?" diye sordu.

Félicité:

"Evet," diye cevap verdi. "Güzel bir makale yazacağına söz vermişti. *L'Indépendant* çıkmadı..."

Tam bu sırada kocası onun sözünü kesti:

"A! Kaymakamlıktan çıkan o değil mi?"

İhtiyar kadın başını çevirip baktı.

"Kolunun askısını yine takmış!" diye haykırdı.

Gerçekten de Aristide elini yine sargıyla gizlemişti. İmparatorluk kötülüyor, cumhuriyet de galebe çalamıyordu. Aristide tekrar sakat rolü oynamayı ihtiyatlı bulmuştu. Başını kaldırmadan, sinsi sinsi meydandan geçti; sonra küme küme birikmiş kalabalıkların tehlikeli ve lekeleyici sözler konuştuklarını işitmiş olacak ki hızlı hızlı yürüdü, Banne Sokağı'nın köşesini dönüp gözden kayboldu.

Félicité acı acı:

"Sen beni dinle, gelmeyecek," dedi. "Mahvolduk. Çocuklarımız bile bizi başlarından atıyor."

Artık hiçbir şey görmemek, hiçbir şey işitmemek için pencereyi şiddetle kapadı. Lambayı yaktı; yılgın, iştahsız, lokmaları tabaklarında bırakarak yemek yediler. Bir karar vermek için birkaç saat vakitleri vardı. Hayalini kurdukları ikbalden vazgeçmek istemiyorlarsa, Plassans'ı sabah ayaklarının altına almış bulunmaları, ona aman dedirtmeleri lazımdı. Endişeli kararsızlıklarının biricik sebebi, kesin hiçbir haber alamamalarıydı. Félicité keskin zekâsıyla bunu çabucak anladı. Hükümet darbesinin sonucunu öğrenebilseler cüret gösterecekler, her şeye rağmen kurtarıcı rollerine devam edecekler,

kötü sonuç veren icraatlarını mümkün mertebe unutturmak için acele edeceklerdi. Fakat net olarak hiçbir şey bilmiyor, şaşalıyor, hadiseler hakkında tam bir bilgisizlik içindeyken, ikballerini böyle bir zar oyununa feda ettiklerini görerek soğuk soğuk ter döküyorlardı.

Rougon, oğluyla mektuplaşmalarının sırrını karısının eline vereceğini düşünmeden, bir ümitsizlik tufanıyla:

"Bu Eugène keratası da bana mektup yazmıyor!" diye haykırdı.

Fakat Félicité bunu işitmemiş gibi yaptı. Kocasının bağırarak söylediği bu söz onun üzerinde derin bir tesir yapmıştı. Sahi, Eugène babasına niçin mektup yazmıyordu? Ona Bonapartçı davanın başarıları hakkında o kadar sadakatle bilgi verdikten sonra, Prens Louis'nin zaferini yahut yenilgisini de haber vermekte acele etmesi lazımdı. En basit ihtiyatlılık bile bu haberi ulaştırmasını gerektirirdi. Susmasına bakılırsa, cumhuriyet kazanmış, onu da tahtın vârisi ile birlikte Vincennes zindanlarına göndermişti. Félicité'nin vücudu buz kesildi. Oğlunun sessizliği son ümitlerini de öldürüyordu.

O sırada, baskıdan henüz çıkan *La Gazette*'i getirdiler. Pierre pek hayret etti.

"O da ne!" dedi. "Vuillet gazetesini çıkarmış mı?"

Kuşağı yırttı, baş makaleyi sonuna kadar okudu. Yüzü çarşaf gibi bembeyaz kesildi, oturduğu sandalyeye çöktü. Gazeteyi Félicité'ye uzattı.

"Al, oku," dedi.

Asilere karşı görülmedik sertlikte, mükemmel bir makaleydi. Hiçbir kalemden bu derece zehir, bu kadar çok yalan, bu kadar sofuca iğrenç söz dökülmüş değildi. Vuillet yazısına asi çetenin Plassans'a girişini hikâye etmekle başlıyordu. Düpedüz bir şaheserdi. "Bu ipten kazıktan kurtulmuşların, bu haydut suratlıların, bu kürek kaçkınlarının" "rakıyla, şehvetle ve çapulculukla" sarhoş bir halde şehri istila ettiklerini söylüyor, sonra onların "hayâsızlıklarını sokaklarda gözler önüne serdiklerini, vahşi çığlıklar koparark halka dehşet saldıklarını, ırz düşmanlığından, adam öldürmekten başka bir şey düşünmediklerini" anlatıyordu. Daha aşağıda, belediye binasında geçen sahne ve resmî memurların tutuklanması korkunç bir facia halinde tasvir ediliyordu. "Sonra en fazla saygı gösteril-

mesi gereken kimselerin gırtlaklarına sarıldılar. Bu sefiller, belediye başkanına, ulusal muhafız kuvvetinin kahraman komutanına, çok mert bir devlet memuru olan posta müdürüne İsa gibi dikenli taçlar giydirdiler, yüzlerine tükürdüler," deniyordu. Miette'ten ve onun kırmızı harmaniyesinden bahseden paragraf şairaneydi. Vuillet, on tane, yirmi tane kızıllı kız görmüştü. "Bu canavarların ortalarında, kızıllar giyinmiş rezil mahluklar bulunduğunu görmeyen kaldı mı ki? Bunlar muhakkak ki o haydutların yollar boyunca öldürdükleri mazlumların kanına bulanmışlardı. Ellerindeki bayrakları havaya kaldırıyor, vücutlarını sokak ortalarında tekmil sürünün iğrenç okşamalarına teslim ediyorlardı," diyordu. Vuillet bundan sonra mukaddes kitap diliyle şu tumturaklı cümleyi ekliyordu: "Cumhuriyet, ancak fuhuşla cinayet arasında ilerleyebilir." Bu, makalenin henüz ilk kısmıydı. Kitapçı olup bitenleri zehirli bir son bölümle anlattıktan sonra, memleket "ne mülkiyet haklarına ne şahıslara saygı gösteren bu yırtıcı hayvanların yüz kızartıcı haline" daha fazla tahammül edecek mi diye soruyor, bütün hamiyetli yurttaşlara hitap ederek, bundan daha fazla tahammülün teşvik demek olacağını, o zaman asilerin "annelerin kucağından kızlarını, kocaların kolları arasından karılarını" almaya geleceklerini söylüyordu; en sonda ise sofuca bir cümleyle "Allah kötülerin yok edilmesini emreder," dedikten sonra, yazıyı şu yaygarayla bitiriyordu: "Bu alçakların tekrar kapılarımıza dayandıkları söyleniyor. Madem öyle, her birimiz birer tüfek kapıp bunları köpek gibi öldürelim. Beni, yeryüzünü bu gibi haşerattan kurtarmaktan mutlu, en ön safta göreceksiniz."

Taşra gazeteciliğinin hantallığı ile içine iğrenç benzetmeler doldurulmuş olan bu makale Rougon'un çok canını sıktı. Félicité *La Gazette*'i masanın üstüne bırakınca, o:

"Ah, pis herif!" dedi. "Son tekmeyi de bundan yiyoruz, bu yazıyı ben yazdırdım zannedecekler."

Karısını düşünceli bir hal almıştı.

"Peki ama," dedi ihtiyar kadın, "sen bu sabah Vuillet'nin cumhuriyetçilere katiyen hücum etmek istemediğini söylememiş miydin? Havadislerden dehşete kapılmış, benzi ölü gibi bembeyaz olmuş diyordun."

"Tabii öyleydi, bir türlü aklım ermiyor. Israr ettim de, asilerin hepsini öldürmediğim için bana sitem bile etti. Bu makaleyi dün yazmalıydı. Bugün bu yazıyı okuyanlar bizi öldürmeye kalkar."

Félicité hayretler içindeydi. Bu Vuillet'yi kim dürtmüştü acaba? Bu zangoç bozuntusunun eline bir tüfek alıp Plassans surları tepesinden ateş etmesinden daha gülünç bir şey tasavvur edilemezdi. Bu işin içinde, kavrayamadığı esaslı bir sebep olması gerekti. Vuillet o kadar hayâsızca küfür ediyor, öyle kolay bir cesaret gösteriyordu ki asi çetesi şehir kapılarına gerçekten onun dediği kadar yaklaşmış olamazdı.

Makaleyi bir kere daha okuyan Rougon:

"Bu adam, fena bir adam," dedi. "Öteden beri söylerim. Maksadı belki de sadece bize zarar vermektir. Posta müdürlüğünü ona bırakmakla pek safdillik ettim."

Bu sözü işitince Félicité aydı. Ani bir şey düşünmüş gibi hızla yerinden kalktı, başına bir bone geçirdi, omzuna bir atkı aldı.

Kocası hayretle sordu:

"Nereye gidiyorsun kuzum? Saat dokuzu geçiyor."

Félicité sertçe:

"Sen yatağına yat bakalım," dedi. "Rahatsızsın, dinlenirsin. Ben gelinceye kadar uyu, icap ederse seni uyandırırım, konuşuruz."

Çevik adımlarla yürüyüp çıktı, postaneye koştu. Vuillet'nin hâlâ çalışmakta olduğu odaya hızla girdi. Vuillet onu görünce, pek canının sıkıldığını belli eden bir hareket yaptı.

Vuillet kendisini hiçbir zaman bu kadar mutlu hissetmemişti. Sıska parmaklarını posta çantasına daldırmayı başardığı andan beri, günahını çıkarttığı kadınların itiraflarını dinleyerek zevk almaya hazırlanan meraklı bir papaz gibi derin hazlar duyuyordu. Kilisede fısıldanan bütün sinsi dedikodular, bütün şüpheli gevezelikler kulaklarında çınlıyordu. Solgun, uzun burnunu mektuplara yaklaştırıyor, adresleri kötü bakışlı gözleriyle meftun meftun seyrediyor, papaz çömezleri bakirelerin ruhlarını kurcalar gibi zarfları yokluyordu. Bunlardan sonsuz zevkler, içini gıcıklayan kışkırtmalar duyuyordu. Plassans'ın bin bir türlü esrarı bu mektupların içindeydi. Vuillet kadınların namusunu, erkeklerin ikbalini elinde tutuyor-

du. Şehrin derli toplu insanlarının sırdaşı olan katedral başpapazı kadar çok şey bilmesi için zarfların mührünü koparması kâfiydi. Vuillet her şeyi bilen, başkalarına her şeyi söyletip dinleyen, dedikoduları sırf herkesi zehirlemek için nakleden soğukkanlı, iğneleyici, cadaloz mahalle karıları gibi bir adamdı. Onun için, kolunu ta omuz başına kadar posta kutularına daldırmayı defalarca hayal etmişti. Posta müdürünün odası iki gündür onun gözünde huşulu bir loşluk ve esrarla dolu büyük bir günah çıkartma yeriydi. Vuillet orada hafif mırıltıları, mektuplardan sızan ürpertili itirafları içercesine koklayarak zevkle kendinden geçiyordu. Kitapçı işini tam bir hayâsızlıkla yürütmekteydi. Memleketin geçirmekte olduğu buhran onu ceza görmekten kurtarıyordu. Bazı mektupların gecikmesi, hatta bazılarının tamamıyla yok olması, dağda bayırda dolaşarak haber ulaştırma işlerini bozan cumhuriyetçi olacak o serserilerin yüzündendi. Şehir kapılarının kapanması onun bir parça canını sıkmıştı. Fakat posta çantalarının belediyeye uğramadan geçmesi ve doğruca kendisine getirilmesi için Roudier ile anlaşmıştı.

Aslında yalnızca birkaç mektup açmıştı. İşe yarayanlarını, kilise bekçisi sezişiyle herkesten önce öğrenmesinin faydalı olacağını kavradığı mektupları açmıştı. Sonra da sahiplerini ikaz edebilecek ve bütün şehir korkudan titrerken kendisinin cesur görünmesi meziyetini elinden alabilecek olan türden mektupları daha sonra dağıtılmak üzere bir çekmede saklamakla yetinmişti. Bu yobaz herif, posta müdürlüğünü seçmek suretiyle, durumu çok iyi kavramış bulunuyordu.

Madam Rougon içeri girdiği zaman, o, herhalde sınıflamak bahanesiyle, koskoca bir mektup ve gazete yığını içinden seçim yapmakla meşguldü. Alçakgönüllü tebessümüyle ayağa kalktı, bir iskemle uzattı. Kızarmış gözkapaklarını endişeli endişeli kırpıştırıyordu. Fakat Félicité oturmadı, damdan düşercesine:

"Mektubu istiyorum," dedi.

Vuillet çok masum bir tavırla gözlerini fal taşı gibi açmıştı.

"Hangi mektubu hanımefendiciğim?" diye sordu.

"Bu sabah kocama gelen mektubu... Haydi Mösyö Vuillet, işim acele."

Vuillet böyle bir mektuptan haberi olmadığını, mektup filan görmediğini söyleyerek, "acayip şey" diye kekelemeye başlayınca, Félicité sesinde gizli bir tehditle devam etti:

"Paris'ten, oğlum Eugène'den gelen mektup, ne demek istediğimi anlıyorsunuz, değil mi?.. Ben kendim arayacağım."

Yazı masasının üzerinde yığılı duran paketleri almak ister gibi bir hareket yaptı. O zaman Vuillet telaşlandı, arayacağını söyledi. Posta işleri mecburen o kadar düzensiz yapılıyordu ki! Belki de sahiden onların adresine gelmiş bir mektup vardı. Şayet varsa, elbette meydana çıkardı. Ama kendisi böyle bir mektup görmediğine yemin ediyordu. Hem böyle söylüyor hem odanın içinde dört dönüyor, bütün kâğıtları altüst ediyordu. Sonra çekmeleri, kartonları açtı. Félicité istifini bozmadan bekliyordu.

Nihayet Vuillet bir kartonun içinden birtakım kâğıtlar çıkararak:

"Vallahi haklıymışsınız," dedi. "Size bir mektup varmış. Ah! Bu kâfir memurlar, vaziyetten istifade ediyorlar, hiçbir işi gereği gibi yapmıyorlar."

Félicité mektubu aldı, mührünü dikkatle inceledi. Böyle bir incelemenin Vuillet için ne kadar haysiyet kırıcı bir şey olduğuna zerre kadar değer vermiyormuş gibi davranıyordu. Zarfın açılmış olduğunu açıkça gördü. Bu işlerde henüz acemi olan kitapçı, mührü tekrar yapıştırmak için daha koyu renkli bir mühür mumu kullanmıştı. Félicité, icabında delil vazifesi görecek olan mühre el sürmeden, zarfı yırttı. Eugène hükümet darbesinin tam bir başarı kazandığını haber veriyordu kısaca. Mektubu zafer sevinciyle doluydu. Paris yola getirilmişti, taşra yerinden kımıldamıyordu. Eugène, güney şehirlerini ayaklandıran kısmi isyan karşısında, annesiyle babasına gayet kararlı davranmalarını tavsiye ediyordu. Eğer zayıflık göstermezlerse, ikballerinin sağlanmış olacağını söyleyerek mektubunu bitiriyordu.

Madam Rougon mektubu cebine koydu, ağır ağır oturdu, Vuillet'ye dik dik baktı. Vuillet pek meşgulmüş gibi harıl harıl mektup ayıklama işine koyulmuştu tekrar. Félicité:

"Beni dinleyin Mösyö Vuillet," dedi.

Vuillet başını kaldırınca devam etti:

"Açık konuşalım, olmaz mı? İhanet etmekle hata işliyorsunuz, başınıza bir felaket gelebilir. Mektupların mühürlerini koparacağınız yerde..."

Vuillet itiraz etti, bunun şahsına karşı hakaret olduğunu söyledi. Fakat Félicité fütursuzca devam etti:

"Ben sizin usulünüzü bilirim, asla itiraf etmeyeceksiniz... Söyleyin bakalım, boşuna lafa lüzum yok, hükümet darbesine taraftarlık etmekte ne menfaatiniz var?"

Vuillet yine kendi dürüstlüğünden dem vurunca, Félicité'nin nihayet sabrı tükendi.

"Siz beni budala yerine mi koyuyorsunuz?" diye haykırdı. "Makalenizi okudum... Bizimle anlaşsanız daha iyi ederdiniz."

O zaman Vuillet, hiçbir itirafta bulunmadan, koleji kendisine müşteri edinmek istediğini açıkça söyleyiverdi. Vaktiyle oraya klasik kitapları yalnız kendisi satıyordu. Fakat öğrencilere el altından açık saçık kitaplar sattığı haber alınmıştı. O kadar çok satmıştı ki sınıflardaki sıraların gözleri müstehcen resimler ve kitaplarla tıklım tıklım doluydu. Hatta o sebeple az daha ahlak zabıtasına teslim edilecekti. O tarihten beri hasedinden çatlayacak derecelere gelerek, okul idaresinin teveccühünü tekrar kazanmayı kurup duruyordu.

Félicité, Vuillet'nin bu çok mütevazı emeli karşısında şaşırdı. Hatta bunu kendisine sezdirdi de. Birkaç tanecik sözlük satmak için elalemin mektubu açılır, kürek cezası göze alınır mıydı?

Vuillet acı acı:

"Ama," dedi, "senede dört beş bin franklık satış muhakkak var. Ben bazı kimseler gibi olmayacak hülyalar peşinde değilim."

Félicité bu sözün üzerinde durmadı. Mektupların açılması lafını bir daha etmediler. Bir ittifak anlaşması yaptılar. Bu anlaşma gereğince Vuillet, Rougon'ların koleji kendisine müşteri etmeleri şartıyla, etrafa hiçbir haber yaymamayı ve ön safa geçmemeyi taahhüt ediyordu. Yanından ayrılırken Félicité ona uygunsuz hareketlerinde daha ileri gitmemesini tavsiye etti. Mektupları bekletip daha ertesi gün dağıtması kâfiydi.

Vuillet'nin yanından çıktıktan sonra, postaya kendisinin de yasak koymuş olduğunu düşünmeden:

"Ne namussuz herif!" diye söylendi.

Ağır adımlarla, düşünceli düşünceli eve döndü. Hatta eve girmeden önce daha uzun uzadıya, daha rahat düşünmek ister gibi, yolunu uzatarak Sauvaire mesiresinden geçti. Mesirenin ağaçları altında Mösyö de Carnavant'a rast geldi. Marki kendini tehlikeye atmadan şehirde sinsi sinsi dolaşmak için gece karanlığından faydalanıyordu. Hareketlilikten hiç hoşlanmayan Plassans papazları, hükümet darbesi haber alınalı beri, mutlak bir tarafsızlık içindeydi. Onların gözünde imparatorluk kurulmuştu. Asırlık entrikalarını yeni bir yönde tekrar yürütmek için müsait zamanı bekliyorlardı. Artık lüzumsuz bir etken haline gelen Marki, bir tek şeyi, kavganın nasıl biteceğini, Rougon'ların rollerini sonuna kadar ne şekilde yürüteceklerini merak ediyordu.

Félicité'yi tanıyınca:

"Sen misin küçük" dedi? "Ben de seni görmeye gelecektim. İşlerin karışıyor."

Félicité, zihni meşgul, cevap verdi:

"Yoo, hayır, her şey yolunda gidiyor."

"Ne güzel, bana da anlatırsın değil mi? Ha! Bir kusurum var, itiraf edeyim. Geçen gece kocanla arkadaşlarını fena halde korkuttum. Ben vadideki her bir ağacın altında bir asi çetesi var dedikçe, taraça üstünde ne gülünç haller geçiriyorlardı, bir görmeliydin!.. Beni affediyor musun?"

Félicité hararetle:

"Teşekkür ederim," dedi. "Korkudan hepsinin ödünü patlatmalıydınız. Kocam sinsinin biridir. Bugünlerde bir sabah ben evde yalnızken gelsenize."

Félicité, Marki'ye rast gelince kararını vermiş gibi hızlı adımlarla uzaklaştı. Ufacık vücudu tepeden tırnağa sarsılmaz bir irade gösteriyordu. Nihayet Pierre'in gizli kapaklı işlerinin acısını çıkaracak, onu ayakları altına alacak, evde ebediyen kendi mutlak hâkimiyetini sağlayacaktı. Yapacağı işi yapmak, derin alaycılığının zevkini şim-

diden çıkardığı bir komedi oynamak zorundaydı ve bu komedinin planını incinmiş bir kadının kurnazlığıyla kafasında hazırlıyordu.

Pierre'i yatakta, derin bir uykuya dalmış buldu. Mumu bir saniye yaklaştırdı, onun zaman zaman hafifçe seğiren ablak yüzüne merhametle baktı. Sonra karyolanın başucuna oturdu, şapkasını çıkardı, saçlarını dağıttı, kederli bir insan hali takındı, çok yüksek sesle ağlamaya başladı.

Pierre birdenbire uyandı.

"Ne? Neyin var, niye ağlıyorsun?" diye sordu.

Félicité cevap vermedi, daha acı acı ağlamaya başladı. Onun bu sessiz kederinden iyice korkan kocası:

"Allah aşkına cevap ver," diye devam etti. "Nereye gittin? Asileri mi gördün?"

Félicité başıyla hayır işareti yaptı. Sonra ölgün bir sesle:

"Valqueyras konağından geliyorum," diye mırıldandı. "Mösyö de Carnavant'dan öğüt istemeye gitmiştim. Ah! Zavallı kocacığım, her şey mahvoldu."

Pierre sapsarı kesilerek yattığı yerde doğruldu. Düğmeleri çözük entarisinden gözüken boğa boynu, pörsük teni, korkudan kabarıp iniyordu. Bozuk yatağın ortasında, donuk renkli, ağlamış suratlı bir porselen Çin biblosu gibi çökmüş, oturuyordu.

Félicité devam etti:

"Marki, Prens Louis'nin yenildiği kanaatinde. Mahvolduk, beş kuruşumuz bile olmayacak."

O zaman, bütün korkak insanlar gibi bir anda köpürdü Pierre. Kabahat Marki'de, karısında, bütün ailesindeydi. Kendisini Mösyö de Carnavant'la Félicité bu budalaca işlere bulaştırmıştı, yoksa o zamanlar onun politika filan düşündüğü var mıydı?

"Benden günah gitti!" diye haykırdı. "Bu sersemliği yapan siz ikinizsiniz. Küçük gelirimizi rahat rahat yiyip oturmak daha akıllıca bir iş değil miydi? Sen öteden beri tahakküm merakındasın. Bak, bu halin bizi nereye götürdü..."

Kendinden geçiyor, kendisinin de karısı kadar açgözlü davrandığını unutuyordu. Tek bir arzusu vardı, kaybının töhmetini başkalarına yükleyip öfkesini dindirmek.

"Zaten ailede bizim çocuklarımız gibi insanlar olduktan sonra başarı kazanabilir miydik? Eugène son noktada bizi başından attı. Aristide bizi çamurlara buladı. O Pascal olacak koca budala bile asilerin peşine takıldı, insaniyet yapacağım diye bizi lekeledi... Onlar insaniyet yapsınlar diye elimizdekini avcumuzdakini sarf edip kuru tahta üstünde kaldığımızı düşünüyorum da!"

Öfkesi arasında, kullanması hiç âdeti olmayan sözler söylüyordu. Félicité onun soluk aldığını görünce:

"Macquart'ı unutuyorsun," dedi usulca.

Rougon daha şiddetle:

"Ha! Evet, unutuyorum," diye devam etti. "Aklıma geldikçe beni çileden çıkartanlardan biri de o!.. Ama hepsi bu kadar değil, küçük Silvère'i biliyorsun. Geçen akşam onu annemin evinde gördüm, elleri kan içindeydi. Bir jandarmanın gözünü patlatmış. Korkmayasın diye sana bundan bahsetmedim. Yeğenlerimden birinin ağır ceza mahkemesine verildiğini bir düşün. Ah! Ne aile!.. Macquart'a gelince, o da bizi öyle rahatsız etti ki geçen gün, elimde tüfek varken, şeytan bir kurşun sık, şunun kafasını patlat, dedi. Evet, içimden böyle geldi..."

Félicité fırtınanın geçmesini bekliyordu. Kocasının sitemlerini suçlu gibi başını eğerek, masum masum dinlemiş, için için sevinmişti. Takındığı tavırla Pierre'i kışkırtıyor, çıldırtıyordu. Biçarenin soluğu kesilince, Félicité pişman olmuş gibi yaparak derin derin göğüs geçirdi. Sonra üzgün bir edayla:

"Ne yapacağız yarabbi, ne yapacağız!.. Gırtlağımıza kadar borç içindeyiz," dedi.

Pierre son takatini toplayıp:

"Senin yüzünden!" diye haykırdı.

Rougon'lar gerçekten de uçan kuşa borçluydu. Yakında başarı kazanacakları ümidi onlara her türlü ihtiyatkârlığı unutturmuştu. 1851 senesinin başından beri her gece sarı salon müdavimlerine kadeh kadeh şarap ve punç, küçük pastalar, dört başı mamur kahvaltılar ikram edecek kadar ileri gitmişlerdi. Cumhuriyetin ölümü şerefine yenilip içilmişti. Pierre, fazla olarak, sermayesinin dörtte

birini tüfek ve mermi satın alınması için gerici muhalefetin emrine vermişti.

Félicité yapmacık tavrıyla devam etti:

"Pastacının hesabı en az bin frank, şarapçıya belki bunun iki misli borcumuz var. Sonra kasaba, fırına, manava da borçluyuz..."

Pierre fenalaşıyordu. Félicité şu sözü söyleyerek ona son darbeyi indirdi:

"Silahlar için verdiğin on bin frank da cabası."

Pierre dili dolaşarak:

"Ben mi? Ben mi?" dedi. "Evet, ama beni aldattılar, soydular! O Sicardot olacak sersem Napolyonlar galip gelecek diye yemin etti, beni bu işe o bulaştırdı. Avans veriyorum diye düşündüm. Ama o koca enayi bana paramı elbette geri verecek."

Karısı omuz silkti:

"Hiçbir şey verecekleri yok. Savaşın zararını sineye çekeceğiz. Bütün borçlarımızı verdikten sonra ekmek paramız bile kalmayacak. Ah! Ne güzel iş!.. Merak etme, eski mahalledeki kulübelerden birine gider otururuz."

Bu son cümle Pierre'in kulaklarında kasvetle öttü. Bu söz, hayatlarının ölüm çanıydı. Karısının andığı eski mahalledeki kulübenin manzarası Pierre'in gözü önüne geldi. Bütün ömrünce dertsiz, bol bol safa sürmeyi kurduktan sonra, demek ki orada bir ot minder üstünde son nefesini verecekti. Annesini soyması, en kirli entrikalara girmesi, senelerce yalan söylemesi demek ki boşuna olmuştu. Onu mahvolmaktan kurtaracak yegâne kuvvet olan imparatorluk, borçlarını ödemeyecekti. Yataktan entariyle fırladı.

"Hayır, hayır," diye haykırdı. "Bir tüfek kapıp sokağa fırlayacağım, asiler beni öldürsün, daha iyi."

Félicité büyük bir fütursuzlukla cevap verdi:

"Bu işi yarın yahut öbür gün yapabilirsin, çünkü cumhuriyetçiler uzakta değiller. İşe son vermek için bu da bir çaredir."

Pierre dondu kaldı. Sanki tepesinden aşağı koca bir kova dolusu soğuk su boşaltmışlardı. Usul usul tekrar yattı, çarşafın ılıklığına dalınca ağlamaya başladı. Bu koca şişko kolayca ağlıyor, sessiz, sonu gelmez yaşlar, kendini sıkmadan, gözlerinden dökülüveriyor-

du. İçinde kaçınılmaz bir tepki kendini göstermekteydi. Öfkesi onu çocuk gibi gevşetiyor, sızlanıp durmasına yol açıyordu. Félicité bu ağlama nöbetini beklemekteydi. Onu böyle gevşek, böyle boşalmış, karşısında pestile dönmüş görünce gözlerinde bir sevinç ışığı çaktı. Sessiz tavrını, üzgün, alçakgönüllü halini muhafaza etti. Uzun bir sessizlikten sonra bu tevekkül, sessiz bir bitaplığa gömülen bu kadının hali, Pierre'in gözyaşlarını artırdı.

"Konuşsana canım!" diye yalvardı. "Beraber bir çare arayalım. Sahiden, hiçbir kurtuluş yolu yok mu?"

Félicité:

"Hiç yok, biliyorsun," dedi. "Durumu biraz önce sen kendin anlatıyordun. Kimseden imdat bekleyemeyiz, çocuklarımız bile bize ihanet etti."

"Kaçalım öyleyse... Plassans'dan bu gece hemen çıkıp gidelim, ister misin?"

"Kaçalım mı? İyi ama, a zavallı kocacığım, yarından tezi yok, şehirde dillere destan oluruz. Kapıları kapattırdığını hatırlamıyor musun?"

Pierre çırpınıyordu. Olağanüstü bir gayretle kafa yoruyordu. Sonra mağlup olmuş gibi yalvarırcasına mırıldandı:

"Rica ederim, sen bir şey düşün. Hâlâ bir şey söylemedin."

Félicité hayret etmiş gibi yaparak başını kaldırdı. Derin aczini belli eden bir hareketle:

"Ben bu işlerin cahiliyim," dedi. "Politikaya hiç aklım ermez, kendin belki yüz defa söyledin."

Kocası şaşaladı, gözlerini indirip sustu. Félicité ağır ağır devam etti:

"İşlerinle ilgili bana hiç bilgi vermedindi, öyle değil mi? Her şeyden habersizim, sana bir nasihat bile veremem. Hoş, iyi de ettin ya, kadınlar bazen boşboğazlık ederler, tekneyi erkeklerin tek başlarına idare etmeleri çok daha iyidir."

Bu sözleri o kadar ince bir alayla söylüyordu ki kocası onun alaylarındaki hainceedayı anlayamadı. Yalnız büyük bir vicdan azabı duydu, sonra birdenbire itiraf etti. Eugène'in mektuplarından bahsetti; vicdan muhasebesi yapan ve bir kurtarıcıya yalvaran bir kim-

se gibi çok konuşarak, onun planlarını, tutumunu açıkladı. İkide bir duruyor, "Sen benim yerimde olsan ne yapardın?" diye soruyor yahut "Haklıydım, başka türlü hareket edemezdim, öyle değil mi?" diye haykırıyordu. Félicité bir işaret bile yapmaya tenezzül etmiyordu. Bir hâkim gibi asık suratla, kaskatı dinliyordu. Hakikatte sonsuz hazlar duymaktaydı. Bu sinsi şişkoyu demek nihayet avcu içine almıştı. Bir kedi yavrusu kâğıttan bir topla nasıl oynarsa o da onunla öyle oynuyordu. Pierre de ellerini ona uzatıyor, kelepçeleri taksın diye bekliyordu.

Yataktan fırladı.

"Bekle," dedi. "Sana Eugène'in mektuplarını okuyayım. Vaziyeti daha iyi anlarsın."

Félicité entarisinin eteğinden tutup çekerek onu durdurmaya çalıştı. Fakat Pierre dinlemedi, mektupları getirip komodinin üstüne serdi, tekrar yatağa uzandı. Sayfalarca yazı okudu, karısını bizzat okumaya zorladı. Félicité gülmemek için kendini zor tutuyor, zavallı adamcağıza acımaya başlıyordu.

Pierre mektupları okuyup bitirdikten sonra endişeyle sordu:

"Ee, şimdi her şeyi biliyorsun, bizi mahvolmaktan kurtaracak bir yol bulamaz mısın?"

Félicité yine cevap vermedi. Derin bir düşünceye dalmış gibiydi. Pierre onu pohpohlamak için:

"Sen zeki bir kadınsın," diye devam etti. "Senden gizli iş yaptığıma hata ettim. Bak, bunu itiraf ediyorum."

Félicité:

"Artık bundan bahsetmeyelim," dedi. "Bana kalırsa, eğer büyük bir cesaret gösterebilirsen..."

Pierre büyük bir dikkatle yüzüne bakınca lafını yarıda kesti, gülümseyerek:

"Ama bir daha bana güvenmemezlik etmeyeceğine söz veriyor musun?" dedi. "Bana her şeyi anlatacak mısın? Bana danışmadan bir şey yapacak mısın?"

Pierre yemin etti, en ağır şartları kabul etti. Bunun üzerine Félicité de yatağa yattı. Üşümüştü, ona sokuldu. Sonra konuştuklarını bir işiten olabilirmiş gibi alçak sesle mücadele planını ona uzun

uzun açıkladı. Onun fikrince, şehirde paniğin daha fazla artması, Pierre'in şaşkına dönmüş ahalinin ortasında bir kahraman tavrı takınması lazımdı. "Gizli bir önsezi bana asilerin henüz uzakta olduklarını söylüyor," diyordu. Zaten Düzen Partisi er geç galebe çalacak, Rougon'lar ödüllerini alacaktı. Kurtarıcı rolünden sonra mağdur rolü oynamak da küçümsenecek bir şey değildi. Félicité öyle uğraştı, öyle inançlı konuştu ki kocası, önce yalnızca cüret isteyen bu planın sadeliğine şaşmışken, nihayet bunun harikulade bir taktik olduğunu gördü. Mümkün olduğu kadar fazla cesaret göstererek bu taktiğe uyacağına söz verdi.

İhtiyar kadın tatlı bir sesle:

"Seni kurtaranın ben olduğumu unutma ama," dedi. "İstediklerimi yapacaksın değil mi?"

Öpüştüler, birbirlerine iyi geceler dilediler. Hırs ve açgözlülükle yanıp tutuşan bu iki ihtiyar bu sayede biraz dirilmişti. Fakat ikisi de uyuyamadı. Pierre kandilin tavana akseden yuvarlak ışığına bakıyordu. Bir çeyrek saat sonra Félicité'ye döndü, kısık bir sesle karısına aklına gelen bir şeyi söyledi.

Félicité ürpererek:

"Yok, hayır, hayır, bu çok insafsızca bir şey olur," diye mırıldandı.

Pierre:

"Elbette!" diye devam etti. "Ahalinin şaşkına dönmesini istemiyor musun?! Bu dediğim şey olursa durumumu ciddiye alırlar..."

Sonra tasarısını zihninde tamamlayarak:

"Bu işte Maquart'ı kullanabiliriz," diye haykırdı. "Yakayı ondan sıyırmaya da yarar."

Félicité bu fikri beğenir gibi oldu. Düşündü, tereddüt etti. Tuhaf bir sesle:

"Belki de haklısın," dedi. "Düşünelim... Zaten kuruntu etmek budalalık olur. Bizim için bu bir ölüm kalım meselesi... Sen işi bana bırak, yarın Macquart'ı görürüm, bir anlaşma imkânı olur mu bakalım. Sen işe karışırsan kavga edersin, her şeyi bozarsın... Allah rahatlık versin, rahat rahat uyu kocacığım... Merak etme, eziyetlerimiz sona erecek."

Yine kucaklaştılar, uyudular. Kandilin ışığı tavanda dehşetle açılmış yusyuvarlak bir göz gibi duruyor, çarşafların arasında vücutlarından cinayet sızan ve rüyalarında odalarına kan yağmuru yağdığını, bu yağmurun iri damlalarının döşeme tahtasına düştükçe altın sikkeler haline geldiğini gören bu solgun benizli burjuvaların uykusunu sabit bakışıyla uzun uzun seyrediyordu.

Ertesi gün Félicité, Macquart'ın yanına girmek için Pierre'den aldığı talimatla, gün doğmadan belediye binasına gitti. Kocasının ulusal muhafız üniformasını bir evrak çantasına koymuş, yanına almıştı. Nöbetçi karakolunda horul horul uyuyan birkaç askerden başka kimseye rast gelmedi. Mahpusa yiyecek içecek vermekle görevli olan kapıcı, koğuş diye kullanılan tuvalet odasının kapısını açtı. Sonra tekrar sakince aşağı indi.

Macquart iki gün iki gecedir tuvalet odasında mahpustu. Orada uzun uzun düşünecek vakit bulmuştu. Uykudan uyandıktan sonra ilk saatler boyunca öfkelenmiş, elinden hiçbir şey gelmediği için kudurmuştu. Kardeşinin bitişik odada kurulup oturduğunu düşündükçe kapıyı kırmak istiyordu. Asiler gelip kendisini kurtardıktan sonra onu kendi elleriyle boğmaya ant içiyordu. Fakat akşam olup da alacakaranlık basınca sakinleşti. Daracık odanın içinde hiddetle dört dönmekten vazgeçti. Orada güzel bir koku, sinirlerini gevşeten bir rahatlık hissediyordu. Hayli zengin, ince ve süslü bir adam olan Mösyö Garçonnet o dar odayı çok zarif şekilde döşetmişti. Sedir yumuşak ve ılıktı; mermer lavabonun üstünde kokular, pomatlar, sabunlar vardı. Kavuşan gün ışığı, tavandan, bir halvet odasının tavanına asılı kandilin aydınlığı gibi rehavetle, şehvetle dökülüyordu. Macquart, tuvalet odalarına mahsus o yavan, uykulu, mis kokulu hava içinde, "Bu zengin herifler ne olursa olsun bahtiyar adamlar," diye düşünerek uykuya daldı. Bir battaniye vermişlerdi, onu örtünmüştü. Başı, sırtı, kolları yastıklara gömülü, sabaha kadar yan geldi, uyudu. Gözlerini açtığı zaman, tepecamından bir güneş huzmesi süzülüyordu. Sedirden kalkmadı. Vücudu ısınmıştı, etrafına bakınarak düşündü. Yüzünü gözünü yıkamak için hiçbir zaman böyle bir köşesi olamayacağını düşünüyordu. Özellikle lavabo ilgisini çekmişti; insanda bunca pomat kutusu, bunca koku şişesi olursa,

temiz olmak bir marifet değil diyordu. Bunun üzerine mahvolan kendi hayatını düşündü acı acı. Belki de yanlış yol tuttuğu aklına geldi. Serserilerle düşüp kalkmak insana bir şey kazandırmazdı. Geçimsizlik etmeyip Rougon'larla anlaşması lazımdı. Sonra bu fikri kafasından uzaklaştırdı. Rougon'lar dolandırıcıydı, onu soymuşlardı. Fakat sedirin ılıklığı, yumuşaklığı onu hâlâ gevşetiyor, içine belli belirsiz bir pişmanlık dolduruyordu. Sonuç itibarıyla, asiler onu kaderine terk etmişti. Budalalar gibi dayak yiyip duruyorlardı. Macquart düşüne düşüne cumhuriyetin bir aldatmacadan başka bir şey olmadığı hükmüne vardı. Bu Rougon'lar talihliydi. Yaptığı lüzumsuz kötülükleri, sinsi savaşını hatırladı. Aile içinde hiç kimse ona yardım etmemişti; ne Aristide, ne Silvère'in kardeşi, ne de cumhuriyetçiler için budala gibi heyecanlanan, hiçbir zaman elinden hiçbir şey gelmeyen Silvère. Şimdi karısı ölmüştü, çocukları onu bırakıp gitmişti. Bir köşede meteliksiz, köpek gibi tek başına geberip gidecekti. Zamanında kendini gericilere satmalıydı, çok açıktı bu. Bunları düşünürken lavaboyu yokluyor, kristal bir kutu içinde duran bir tür sabun tozuyla ellerini yıkamak için büyük bir istek duyuyordu. Macquart, bir kadının yahut çocuklarının sırtından geçinen bütün tembeller gibi, garip zevklere sahipti. Ayağına lime lime pantolonlar giyerdi, ama bol bol koku sürünmekten hoşlanırdı. Durmadan politika konuşulan berberinin dükkânında saatlerce oturup vakit geçirir, bu münakaşalar esnasında berber onun saçlarına bir tarak vuruverirdi. Şeytan fazla dürtmeye başlamıştı, Macquart lavabonun karşısına geçti. Ellerini yüzünü yıkadı, saçını taradı, kokular süründü, kendine tam bir çekidüzen verdi. Bütün şişeleri, bütün sabunları, bütün pudraları kullandı. Fakat en hoşuna giden şey, belediye başkanının havlularıyla kurulanmak oldu. Yumuşacık, tüylü tüylü havlulardı. Islak yüzünü bu havlulara daldırdı, zenginliğe mahsus bütün kokuları orada hazla kokladı. Sonra pomatlanıp tepeden tırnağa mis gibi kokunca, gençleşmiş, uzlaşmacı fikirlere yanaşmış bir halde geldi, tekrar sedire uzandı. Mösyö Garçonnet'nin koku şişelerine burnunu soktuğundan beri cumhuriyeti daha hor görmeye başlamıştı. Derken kafasının içinde bir düşünce belirdi: Kardeşiyle belki hâlâ barışabilirdi. Bir ihanet karşılığında ne isteyebileceğini

hesapladı. Rougon'lara olan kini hâlâ yüreğini kemiriyordu. Fakat insanın sessizlik içinde sırtüstü yatıp kendi kendine acı hakikatleri söylediği, ruh ve vücut zayıflıklarını en içten nefretlerinin pahasına da olsa rahatça yaşayabileceği mutlu bir kovuk edinmediği için kendi kendisini azarladığı anlardan birini yaşıyordu. Akşama doğru Antoine, ertesi gün kardeşini çağırtma kararını verdi. Fakat ertesi sabah Félicité'nin içeri girdiğini görünce kendisine ihtiyaç olduğunu anladı. Tetikte bekledi.

Hinliklerle dolu pazarlık sonsuz bir hünerle idare edilerek uzun sürdü. Önce üstü kapalı şikâyetler ileri sürdüler. Félicité pazar akşamı evinde kabalık eden Antoine'ı şimdi âdeta terbiyeli buldu, şaşırdı, yumuşak bir dille sitem etti. Aileler arasına nifak sokan kinlerden esefle bahsetti. Fakat doğrusu Macquart kardeşine çok azgınca iftiralarda bulunmuş, onun peşini hiç bırakmamış, zavallı Rougon'u çileden çıkartmıştı.

Macquart güç zapt ettiği bir haşinlikle:

"Elbette!" dedi. "Kardeşim bana karşı hiçbir zaman kardeşçe davranmadı. Bana yardıma geldi mi? Kulübemde yalnız başıma gebersem geberirdim. Bana iyi davrandığı tarihte, hatırlarsın, hani o iki yüz frangı verdiği zaman, aleyhinde fena söz söylediğimi kimse iddia edemez sanırım. İyi kalpli bir insan olduğunu her gittiğim yerde söylüyordum."

Bu sözün manası açıkça şuydu: "Eğer bana sürekli para verseydiniz, ben de canla başla sizden yana olurdum. Sizinle çarpışacağım yerde size yardım ederdim. Kabahat sizin, beni satın almalıydınız."

Félicité bunu o kadar iyi anladı ki şu cevabı verdi:

"Biliyorum, bizi insafsızlıkla itham ettiniz, çünkü bizim hali vakti yerinde insanlar olduğumuz sanılıyor. Ama böyle sananlar aldanıyorlar, aziz kardeşim. Biz fakir insanlarız, size karşı yürekten istediğimiz şekilde hareket edemedik asla."

Bir an tereddüt etti, sonra devam etti:

"Mutlaka gerekirse, vahim bir durum olursa, bir fedakârlık yapabiliriz elbette. Fakat doğrusu bu, biz çok fakiriz, çok fakiriz!"

Macquart kulaklarını dikti. "Elimdeler!" diye düşündü. Sonra yengesinin dolaylı olarak yaptığı teklifi işitmemiş gibi görünerek

ağlamaklı bir sesle sefaletini saydı, döktü; karısının ölümünü, çocuklarının kaçıp gidişini anlattı. Félicité de memleketin geçirmekte olduğu buhrandan bahsetti. Cumhuriyetin onları büsbütün mahvettiği iddiasında bulundu. Laftan lafa geçerek, kardeşi kardeşe hapsettirten bir devre lanet okudu. Eğer adalet avını elden bırakmak istemezse, yürekleri nasıl da kan ağlayacaktı! Sonra kürek cezası lafını ağzından kaçırıverdi. Macquart fütursuzca:

"Ha bak, bunu yapabilirseniz alnınızı karışlarım," dedi.

Fakat Félicité atıldı:

"Değil bunu yapmak, icap ederse ailenin namusunu kendi kanımla kurtarırım. Bunu söyleyişim, sizi terk etmeyeceğimizi anlatmak içindir. Size kaçmak imkânını vermeye geldim, azizim Antoine."

Bir an göz göze bakıştılar. Mücadeleye başlamadan önce gözleriyle tartıştılar. Nihayet Macquart sordu:

"Kayıtsız şartsız mı?"

Félicité cevap verdi:

"Hiçbir kayıt ve şart yok."

Félicité sedire, Macquart'ın yanına oturdu. Kararlı bir sesle devam etti:

"Hatta hududu aşmadan önce bin frank kazanmak isterseniz, size bu imkânı da verebilirim."

Bir sessizlik daha oldu. Antoine düşünüyor gibiydi.

"Eğer yapılacak iş temiz bir işse..." diye mırıldandı. "Biliyorsunuz, dalaverelerinize burnumu sokmak istemem."

Félicité ihtiyar külhaninin kuruntularına gülümseyerek:

"Dalavere filan yok canım," dedi. "Gayet basit bir şey. Biraz sonra bu odadan çıkacaksınız, annenizin evine gidip saklanacaksınız. Bu akşam arkadaşlarınızı toplayacaksınız, belediyeyi tekrar zapt etmeye geleceksiniz."

Macquart hayretini bastıramadı. Anlayamıyordu.

"Siz kazandınız zannediyordum," dedi.

İhtiyar kadın bir parça sabırsızlanarak:

"Amaan! Size uzun uzadıya açıklama yapacak vaktim yok," diye cevap verdi. "Kabul ediyor musunuz, etmiyor musunuz?"

"Hayır, kabul etmiyorum. Düşüneceğim. Bin frank için belki de koca bir serveti tehlikeye atmak pek budalalık olur."

Félicité ayağa kalktı. Soğuk soğuk:

"Keyfiniz bilir, azizim," dedi. "Siz vaziyetinizi sahiden idrak etmiyorsunuz. Evime gelip bana acuze kaltak dediğiniz halde, aptal gibi içine düştüğünüz kovukta gelip size el uzatıyorum, iyilik ediyorum da nazlanıyorsunuz, kurtarılmak istemiyorsunuz. Pekâlâ, burada kalın, bekleyin, hükümet memurları dönüp gelsinler. Benden günah gitti."

Kapının önüne gelmişti. Macquart:

"İyi ama, bir parça açıklama yapın bari," diye yalvardı. "İşin aslını bilmeden sizinle pazarlığa girişemem ya. İki günden beri neler olup bittiğinden haberim yok. Belki beni kazıklamak istiyorsunuz, ne bileyim ben!"

Antoine'ın bu içten feryadı üzerine Félicité geri döndü.

"Bana bakın, enayisiniz siz," dedi. "Körü körüne bizden yana olmamakla çok hata ediyorsunuz. Bin frank iyi paradır, bu kadar para ancak kazanılmış bir dava uğrunda tehlikeye atılır. Kabul edin, tavsiye ederim."

Macquart hâlâ tereddüt ediyordu.

"Peki ama belediyeyi zapt etmek istersek, bizi serbestçe içeri girmeye bırakırlar mı?" diye sordu.

Félicité gülümseyerek:

"Orasını bilmem," dedi. "Belki de birkaç tüfek patlar."

Macquart dikkatle Félicité'nin yüzüne baktı. Boğuk bir sesle:

"Baksana bana analık," dedi. "Sakın kafama bir kurşun yerleştirtmek niyetinde olmayasın?"

Félicité kızardı. Gerçekten de belediyeye hücum edildiği sırada Macquart'a isabet edecek bir kurşunun, yakalarını bu adamdan kurtarmak suretiyle onlara büyük bir hizmette bulunacağını düşünüyordu. Böylece bin frank cepte kalacaktı. Onun için öfkelendi.

"Amma da yaptınız ha!.." diye söylendi. "Doğrusu, böyle şeyler düşünmek çok çirkin."

Sonra birdenbire sakinleşti.

"Kabul ediyor musunuz?.. Anladınız, değil mi?" dedi.

Macquart gayet iyi anlamıştı. Kendisine bir tuzak kurması teklif ediliyordu. Bu tuzağın ne sebeplerini ne sonuçlarını tahmin edebiliyordu. Onun için pazarlığa girişti. Cumhuriyeti artık sevme ümidinin kalmadığı bir sevgili gibi tarif ettikten sonra, karşılaşacağı tehlikeleri ileri sürdü. Nihayet iki bin frank istedi. Fakat Félicité sıkı durdu. Uzun boylu çekiştiler. Sonunda Félicité, Macquart'a, Fransa'ya döndüğü zaman hiçbir iş görmeden bol para kazanacağı bir mevki sağlayacağını vaat etti. Bunun üzerine pazarlık bitti. Félicité yanında getirdiği ulusal muhafız üniformasını Macquart'ın sırtına giydirdi. Macquart sessizce Dide Hala'nın evine çekilecekti. Sonra gece yarısına doğru, bulacağı bütün cumhuriyetçileri, belediye binasının bomboş olduğunu, orayı zapt etmek için kapısını itivermenin kâfi geleceğini söyleyerek Belediye Meydanı'na getirecekti. Antoine pey akçesi istedi, iki yüz frank aldı. Félicité geri kalan sekiz yüz frangı ertesi gün vermeyi taahhüt etti. Rougon'lar ellerinde avuçlarında kalan son paraları da bu işte tehlikeye atıyorlardı.

Félicité aşağı indikten sonra, Macquart'ın binadan çıktığını görmek için bir an meydanda durdu. Macquart nöbetçi karakolunun önünden burnunu mendiline gömüp sümkürerek rahat rahat geçti. Tuvalet odasının tavanındaki camı, oradan kaçtığını zannetsinler diye bir yumrukta kırmıştı.

Félicité eve dönünce kocasına:

"İş halledildi," dedi. "Bu gece yarısı için kararlaştırdık. Artık kılım bile kıpırdamıyor. Hepsinin kurşuna dizildiğini görsem memnun olacağım. Dün sokakta bizi çekiştirirler mi?!"

Pierre tıraş oluyordu.

"Zaten tereddüdün manasızdı," diye cevap verdi. "Bizim yerimizde kim olsa böyle yapar."

Günlerden çarşambaydı. Pierre o sabah tuvaletine özellikle itina etti. Saçını karısı taradı, kravatını da yine o bağladı. Onu ödül alma törenine giden bir çocuk gibi elleri arasında evirip çevirdi. Sonra hazırlığı tamam olunca onu tepeden tırnağa süzdü; çok kerli ferli olduğunu, yaklaşan vahim hadiseler ortasında pek yakışıklı duracağını söyledi. Rougon'un solgun, iri yüzü, gerçekten büyük bir vakar ve kahramanca bir azim ifade ediyordu. Félicité birinci kata kadar

onunla beraber indi. Son nasihatlerini söyledi; panik ne kadar büyük olursa olsun, cesur tavrını asla kaybetmemesi lazımdı. Kapıları daha sıkı kapatmak, şehri surlarının içinde dehşetten kıvrandırmak lazımdı. Eğer asayişin temini davası uğrunda ölmek isteyen tek kişi kendisiymiş gibi görünürse, bu mükemmel bir şey olacaktı.

Ne yaman gündü o gün! Rougon'lar, her şeye son noktayı koyan şanlı bir çarpışmadan bahseder gibi, hâlâ o günden bahsederler. Pierre, yolda gördüğü bakışlara, işittiği sözlere hiç kulak asmadan dosdoğru belediyeye gitti. Mevkisini bir daha terk etmemek niyetinde olan bir insan gibi oraya ihtişamla kuruldu. Yalnız, iktidarı tekrar eline aldığını haber vermek üzere Roudier'ye iki satırlık bir pusula göndermişti. Yazdığı satırların herkesin kulağına gitmesi ihtimali olduğunu bildiği için, "Siz kapıları muhafaza edin," demişti. "Ben içeride bekçilik edeceğim, ahalinin canına ve malına mukayyet olacağım. Kötü ihtirasların uyandığı ve baskın çıktığı zamanlarda hamiyetli yurttaşlar hayatlarını tehlikeye atarak o ihtirasları boğmaya çalışmalıdır." Üslup, imla hataları, kadim metinler gibi özlü bir anlatım taşıyan bu pusulaya daha kahramanca bir eda vermişti. Geçici komisyon üyelerinden hiçbirisi meydanda gözükmedi. Son iki sadık üye, hatta Granoux bile, ihtiyaten evlerinden çıkmadı. Paniğin şiddeti arttıkça üyeleri birer birer yok olan bu komisyondan yalnızca Rougon mevkisini muhafaza ediyor, başkan koltuğunda oturuyordu. Bir çağrı bile göndermeye tenezzül etmedi. Kendisi vardı ya, yeterdi. Bu yüce manzarayı sonraları yerel bir gazete şöyle nitelemişti: "Cesaretle ödev el ele verdiler."

Sabahtan öğleye kadar, Pierre'in belediye binasında bir aşağı bir yukarı dolaştığı görüldü. Yüksek tavanlı salonları onun ayak sesleriyle çın çın öten bu boş, koca binanın içinde yapayalnızdı. Bütün kapılar da açık duruyordu. Pierre, bu ıssızlığın ortasında, meclissiz bir başkan sıfatıyla, ödevini öyle idrak etmiş bir tavırla dolaşıyordu ki kapıcı koridorlarda ona iki üç defa rast geldiği zaman kendisini hayret ve saygıyla selamladı. Rougon her pencerenin arkasında gözüküyordu. Şiddetli soğuğa rağmen, önemli haberler bekleyen, işi başından aşmış bir adam gibi elinde kâğıt desteleriyle defalarca balkona da çıktı.

Sonra, öğleye doğru şehirde dolaştı. Bir saldırı ihtimalinden bahsederek nöbet mevkilerini gezdi, asilerin uzakta olmadığını anlattı. Fakat kahraman ulusal muhafızların cesaretine güvendiğini söylüyordu. İcap ederse, haklı davalarını korumak uğrunda, son ferde kadar ölmeleri lazımdı. Bu teftişi yaptıktan sonra, yurdunun işlerini düzene koymuş, artık ölümden başka bir şey beklemeyen bir kahraman tavrıyla, ağır ağır, vakarla belediyeye dönerken, yolda herkesin kendisine gerçekten büyük bir hayretle baktığını gördü. Mesirede gezmeye çıkanlar, hiçbir felaketin günün belli saatlerinde gelip alık alık güneşlenmekten alıkoyamayacağı, yola gelmez küçük rant sahipleri, onun geçişini hayretten ağızları bir karış açık seyrettiler. Rougon'u sanki tanıyamıyorlar, içlerinden birinin, eski bir zeytinyağı tacirinin, koskoca bir orduya kafa tutacak kadar cesaretli çıkabileceğine inanamıyorlardı.

Şehirde heyecan son dereceyi bulmuştu. Her an asi çetesinin gelmesi bekleniyordu. Macquart'ın kaçtığı haberi korkunç bir şekilde yorumlandı. Dostları olan kızıllar tarafından kurtarıldığı, ahaliye saldırmak, şehrin dört bucağını ateşe vermek için kimbilir hangi kovukta geceyi beklediği iddia edildi. Surları içine kapanan, çılgına dönmüş, duvarlarla çevrili hapishanesinde kendi kendini yiyen Plassans, korkmak için daha nasıl bir sebep uyduracağını bilemiyordu. Rougon'un vakarlı duruşu karşısında, cumhuriyetçiler kısa süren bir kuşku gösterdiler. Yeni şehire, daha bir gün önce sarı salon aleyhinde atıp tutan avukatlarla işten çekilmiş tacirlere gelince, onlar da o kadar şaşırıp kaldılar ki bu kadar cesur bir adama açıkça hücum etme cüretini gösteremediler. Yalnız, galebe çalmış asilere böyle meydan okumanın delilik olduğunu, bu lüzumsuz kahramanlığın Plassans'a çok büyük felaketleri davet edeceğini söylemekle yetindiler. Sonra, saat üçe doğru, bir elçi heyeti oluşturdular. Fedakârlığını hemşerilerinin gözleri önüne serme arzusuyla yanıp tutuşan Pierre, karşısına bu kadar güzel bir fırsat çıkacağını ümit etmiyordu.

Yüce sözler söyledi. Geçici komisyon başkanı, yeni şehir delege heyetini, belediye başkanının çalışma odasında kabul etti. Heyet üyeleri, onun yurtseverliğini övdükten sonra, direnişe kalkışma-

ması için yalvardılar. Fakat o, yüksek sesle, ödevden, yurttan, düzenden, hürriyetten, daha başka birtakım şeylerden bahsetti. Kimseyi kendisi gibi davranmaya zorladığı da yoktu. Sadece vicdanıyla kalbinin emrettiği şeyi yapıyordu, o kadar. Sözlerini bitirirken:

"Görüyorsunuz ya baylar, yalnızım," dedi. "Benden başka hiç kimsenin lekelenmemesi için bütün sorumluluğu üzerime almak istiyorum. Eğer bir kurban lazımsa, seve seve kendimi feda ediyorum. Kendimi kurban etmek suretiyle ahalinin hayatını kurtarmak istiyorum."

Heyetin en dikkafalı üyesi olan bir noter, ona kesin bir ölüm tehlikesine atılmakta olduğunu söyledi. Rougon vakarla:

"Biliyorum," dedi. "Hazırım!"

Heyet üyeleri bakıştılar. Bu "Hazırım!" sözü hepsini hayran bıraktı; donup kaldılar. Bu adam, hiç şüphe yok, bir kahramandı. Noter, jandarmaları yanına çağırması için yalvardı. Fakat Rougon bu askerlerin kanının değerli olduğunu, o kanın akmasına ancak son dakikada izin vereceğini söyledi. Heyet büyük bir heyecanla ağır ağır çekilip gitti. Bir saat sonra Plassans, Rougon'u kahraman diye anmaya başlamıştı. En korkaklar ona "Deli moruk" diyorlardı.

Akşama doğru Rougon, Granoux'nun telaşla geldiğini görünce pek şaştı. Eski badem taciri, Rougon'un kolları arasına atıldı, ona "Büyük adam" diye hitap etti, onunla beraber ölmek istediğini söyledi. Hizmetçisinin manavda işitip evde anlattığı "Hazırım!" sözü onu sahiden heyecanlandırmıştı. Bu korkak, bu gülünç adamın, aslında pek şirin, pek safdil tarafları vardı. Pierre onu yanında alıkoymasından bir şey çıkmayacağını düşündü, öyle yaptı. Hatta adamcağızın bağlılığı karşısında duygulandı. Kendisini herkesin önünde valiye tebrik ettirmeyi kararlaştırdı. Rougon'u korkakça bırakıp giden öteki burjuvalar böylece öfkelerinden çatlayacaklardı. İkisi birlikte bomboş belediye binasında geceyi beklediler.

Aynı saatte Aristide, büyük bir endişeyle evinde bir aşağı bir yukarı dolaşıyordu. Vuillet'nin makalesine hayret etmişti. Babasının tutumu onu pek şaşırtıyordu. Onu beyaz kravat, siyah redingotla bir pencerede görmüştü. Yaklaşan tehlikenin karşısında öyle sakindi ki Aristide'in kafacığında bütün düşünceler allak bullak olmuştu. Hal-

buki asiler galebe çalmış olarak geri dönüyorlardı, bütün şehrin kanaati buydu. Fakat Aristide birtakım şüphelere düşüyor, kötü bir dalavere sezinliyordu. Babasının evine gitmeye artık cesaret edemediğinden oraya karısını yollamıştı. Angèle dönüp geldi, mızmız sesiyle:

"Annen seni bekliyor," dedi. "Hiç de öfkeli değil, ama seninle tatlı tatlı alay eder gibi bir hali var. Birkaç defa üst üste 'Sargısını tekrar cebine koyabilir,' dedi."

Aristide fena halde gocundu. Yine de gayet aşağıdan almaya hazır bir halde Banne Sokağı'na seğirtti. Annesi onu küçümseyen bir gülüşle karşıladı.

"Vah yavrum vah," dedi. "Sen sahiden de pek kofmuşsun."

Aristide küskünlükle haykırdı:

"Plassans gibi bir inde insan ne yapacağını biliyor mu? Namusum hakkı için, aptala döndüm. Havadis namına bir şey olmadığı halde herkes korkudan tir tir titriyor. Hep bu mendebur surların içinde kapalı olmanın belası. Ah! Eugène'le beraber Paris'e gidebilseydim!"

Sonra Félicité'nin hâlâ güldüğünü görünce acı acı ekledi:

"Siz beni hiç kollamadınız anne. Çok şeyler biliyorum, merak etmeyin... Kardeşim olup biten işleri size haber veriyordu, ama siz bana hiçbir zaman işe yarayacak en küçük bir bilgi vermediniz."

Félicité ciddi ve kuşkulu bir tavır almıştı.

"Sen bunu biliyor muydun?" dedi. "Öyleyse zannettiğim kadar budala değilmişsin. Yoksa birisi gibi sen de mektupları mı açıyordun?"

Aristide büyük bir soğukkanlılıkla:

"Hayır, ama ben kapıları dinlerim," diye cevap verdi.

Bu açıksözlülük ihtiyar kadının hoşuna gitti. Tekrar gülümsemeye başladı. Daha yumuşak bir sesle:

"Madem öyle, budala," dedi, "nasıl oldu da daha önce bizimle birleşmedin?"

Genç adam bir parça sıkılarak:

"Ha! Sebebi var," dedi. "Size fazla güvenemiyordum. Evinize öyle hödükler geliyordu ki... Kayınbabam, Granoux, öbürleri... Ayrıca fazla ileri gitmek de istemiyordum..."

Tereddüt ediyordu. Endişeyle sordu:

"Bugün, hükümet darbesinin başarı kazandığından emin misiniz bari?"

Oğlunun şüphelerinden incinen Félicité:

"Ben mi?" dedi. "Hiçbir şeyden emin olduğum yok, kuzum."

"Ama kolumun sargısını çıkarayım diye haber göndermişsiniz. Değil mi?"

"Evet, çünkü herkes seninle alay ediyor."

Aristide gözleri dalgın, turuncu duvarkâğıdının dallarından birini seyreder gibi ayakta kaldı. Annesi onu böyle tereddütlü görünce birdenbire sabırsızlandı.

"Yine ilk fikrime döndüm," dedi. "Kofmuşsun. Bir de sana Eugène'in mektuplarını okutmamı istiyorsun! A zavallı, sende bu sürekli kararsızlık varken, her şeyi berbat ederdin. Hâlâ durmuş, karşımda tereddüt ediyorsun..."

Aristide keskin ve soğuk bir bakışla annesine bakarak:

"Ben mi tereddüt ediyorum?" dedi. "Eh, siz beni tanımıyorsunuz öyleyse. Ayaklarımı ısıtmayı canım istese, şehri ateşe veririm ben. Ama siz de hak verin, yanlış yola sapmak istemiyorum! Kıt kanaat yaşamaktan bıktım, ne yapıp edip servet kazanmak istiyorum. Kazanacağıma emin olmadıkça oyuna girmeyeceğim."

Bu sözleri öyle ihtiraslı bir tarzda söylemişti ki annesi bu ateşli kazanç hevesinde kendi kanının feryadını tanıdı.

"Baban pekâlâ cesaret gösteriyor," dedi.

Aristide alaycı bir tavırla:

"Evet, gördüm," dedi. "Pek oturaklıydı. Leonidas'ın Termopil'deki* halini hatırlattı bana. Ona bu tavrı sen mi verdin anne?"

Sonra gülerek kararlı bir hareket yaptı.

"Ne olursa olsun!" diye haykırdı. "Bonapartçıyım!.. Babam işin ucunda büyük bir kazanç olmadıkça ölümü göze alacak adamlardan değildir."

Annesi:

* Termopil Savaşı: MÖ 480 yılında Sparta Kralı I. Leonidas'ın komutasındaki Yunan şehir devletleri ile I. Serhas komutasındaki Pers kuvvetleri arasındaki savaştır. *-ed.*

"Hakkın var," dedi. "Şimdi bir şey söyleyemem, yarın görürsün."

Aristide ısrar etmedi, yakında kendisiyle iftihar edeceğini söyledi, çıkıp gitti. Félicité bu oğluna karşı eski sevgisinin uyandığını hissediyor, pencerenin önünde durup uzaklaşmasını seyrederken, onun şeytan gibi zeki olduğunu, oğlunu nihayet doğru yola getirmeden kendi haline bırakmaya gönlünün asla razı olamayacağını düşünüyordu.

Gece, endişeyle dolu gece, üçüncü defa olarak Plassans'ı kuşatıyordu. Can çekişen şehir son hırıltılarındaydı. Burjuvalar alelacele evlerine giriyor, kapılar anahtar ve kol demiri şangırtılarıyla sımsıkı kapanıyordu. Herkesin kanaati, ertesi gün Plassans'ın yerinde yeller eseceği, ya yere batacağı yahut buhar halinde göğe üfürüleceği yolundaydı sanki. Rougon akşam yemeği için eve dönerken sokakları bomboş buldu. Bu ıssızlık ona üzüntü ve hüzün verdi. Onun için yemekten sonra zaafa düştü, karısına Macquart'ın hazırladığı ayaklanma işine devam etmenin mutlaka lüzumlu olup olmadığını sordu.

"Dedikodu kalmadı," dedi. "O yeni şehirli zevatı görseydin, beni nasıl selamladılar! Şimdi adam öldürmek bana o kadar da gerekli görünmüyor. Ne dersin? Bu iş yapılmasa da biz kendi işimizi yürütürüz."

Félicité öfkeyle:

"Aman, ne gevşek adamsın!" diye haykırdı. "Bu fikir senin olduğun halde şimdi vazgeçiyorsun! Söylüyorum sana, bensiz hiçbir şey yapamazsın sen! Haydi, haydi, yoluna git. Cumhuriyetçiler seni ele geçirseydi canını bağışlarlar mıydı?"

Rougon belediyeye dönünce tuzağı hazırladı. Granoux'nun ona çok faydası dokundu. Rougon surları koruyan çeşitli nöbet mevkilerine emirlerini onunla gönderdi. Ulusal muhafızlar küçük gruplar halinde, mümkün mertebe gizli olarak belediye dairesine geleceklerdi. İnsaniyet teranesi tutturarak işi berbat etmesi ihtimali olan, yolu taşraya düşmüş Parisli burjuva Roudier'ye haber bile verilmedi. Saat on bir sularında belediye binasının avlusu ulusal muhafızlarla doluydu. Rougon onları korkuttu. Plassans'da kalan cumhuriyetçilerin ümitsizce bir saldırıya geçeceklerini söyledi. Gizli polisinin

bunu kendisine vaktinde haber verdiğini ekleyerek övündü. Sonra bu alçaklar iktidarı ele geçirirlerse, şehirde yapacakları katliamın kanlı bir tablosunu çizdi; artık tek söz edilmemesi, bütün ışıkların söndürülmesi emrini verdi. Kendisi de eline bir tüfek aldı. Sabahtan beri rüyada gibi yürüyor, kendi kendisini tanıyamıyordu; geceki buhran onu karısının ellerine teslim etmişti. Félicité'yi arkasında hissediyordu; yakalayıp darağacına assalar sesini çıkarmayacak, "Zararı yok, karım gelip beni indirir," diyecekti. Patırtıyı çoğaltıp uyuyan şehrin üzerine daha uzun süre dehşet yağdırmak için Granoux'ya katedrale gitmesini, ilk silah seslerini duyar duymaz felaket çanı çaldırmasını rica etti. Marki'nin adını söylemesi zangoca kilise kapısını açtırması için kâfiydi. Endişeden iyice gerilen ulusal muhafızlar avlunun karanlığı ve sessizliği içinde gözlerini kapıya dikmiş, bir kurt sürüsü gözler gibi, silah patlatmak için sabırsızlanarak bekliyordu.

Bu arada Macquart, gündüzü Dide Hala'nın evinde geçirmişti. Mösyö Garçonnet'nin sedirine hasret çekerek eski sandığın üstüne uzanmıştı. Cebindeki iki yüz frangı civardaki kahvelerden birinde ezmek için defalarca şiddetli bir istek duydu. Yeleğinin cebine yerleştirdiği bu para ona batıyordu. Parayı hayalinde harcayarak vakit geçirdi. Birkaç günden beri çocukları, bet beniz atmış, pürtelaş, evine koşuşmaya başladıkları halde sessizliğini bozmayan, yüzündeki ölü hareketsizliği değişmeyen annesi, onun orada bulunduğunu bile fark etmiyormuş gibi kaskatı, kurulu bebek hareketleriyle etrafında döndü durdu. Kapıları kapanmış şehri altüst eden korkulardan haberi yoktu. Hep o sabit fikre saplı, içinde zerre kadar düşünce bulunmayan gözleri apaçık, Plassans'a bin fersah uzaktaydı. Lakin o anda, bir endişeyle, insani bir tasayla gözlerini ara sıra kırpıştırıyordu. Antoine yağlı bir parça yeme arzusuna dayanamayarak annesini dış mahallede bir aşçı dükkânından kızarmış piliç almaya yolladı. Yemeğin başına çökünce:

"Sık sık piliç eti yediğin yok, değil mi?" diye sordu. "Piliç eti çalışanlara ve işini bilenlere mahsustur. Sen ezelden beri har vurdun harman savurdun... Eminim, biriktirdiğin paraları o Silvère ikiyüzlüsüne veriyorsun. Sinsi keratanın bir metresi var. Merak etme, eğer

kenarda köşede gizli bir paran varsa, günün birinde bal gibi icabına bakacaktır."

Alay ediyordu, yabani bir sevinçle içi içine sığmıyordu. Cebinde bulunan para, hazırladığı ihanet, kendisini iyi bir fiyata satmış olduğu kanaati, fenalık ettikçe yaradılışları icabı neşeli ve alaycı olan kötü insanlar gibi sevindiriyordu onu. Dide Hala onun söylediği laflar arasında yalnız Silvère'in adını işitti. Nihayet ağzını açarak:

"Onu gördün mü?" dedi.

"Kimi? Silvère'i mi?" dedi Antoine. "Kolunda kızıllar giymiş koca bir kızla asilerin ortasında dolaşıyordu. Bir yerine zımbayı yerse müstahaktır."

İhtiyar kadın dik dik onun yüzüne baktı. Sonra ciddi bir sesle kısaca sordu:

"Niçin?"

Macquart şaşaladı:

"Niçin olacak, budalalık ediyor da ondan. İnsan fikir uğrunda canını tehlikeye atar mı? Ben işimi gücümü yoluna koydum. Çocuk değilim."

Fakat Dide Hala artık onu dinlemiyordu. Kendi kendine mırıldandı:

"Elleri zaten kan içindeydi. Onu da öteki gibi öldürüp elimden alacaklar, dayıları ona jandarmaları gönderecek."

Pilicin kemiklerini kemirmekle meşgul olan Antoine:

"Ne mırıldanıp duruyorsunuz?" diye sordu. "Biliyorsunuz, ben yüzüme karşı laf edilmesini isterim. Çocukla bazen cumhuriyete dair konuştumsa, ona daha makul fikirler öğretmek için konuştum. Zıvanadan çıkmıştı. Ben hürriyeti severim, ama başıbozukluk derecesine gelmemek şartıyla... Rougon'a gelince, onu da takdir ediyorum. Aklı başında, cesur çocuk."

Dalgın kafası Silvère'i uzakta, yollarda takip ediyormuş gibi gözüken Dide Hala:

"Tüfek elindeydi, değil mi?" diye sordu.

Antoine silahın her zaman asılı bulunduğu davlumbaza bir göz attıktan sonra:

"Tüfek mi? Ha evet, Macquart'ın karabinası," dedi. "Galiba elinde gördüm. Koluna bir kız takıp dere tepe dolaşmak için iyi bir alet doğrusu. Ne budala oğlan be!"

Sonra bir iki kaba saba şaka yapmak lüzumunu duydu. Dide Hala yine odanın içinde dolaşmaya başlamıştı. Artık bir kelime konuşmadı. Akşama doğru Antoine sırtına bir işçi gömleği geçirip annesinin satın aldığı geniş bir kasketi de gözlerine kadar indirdikten sonra çıktı, gitti. Rome Kapısı'nı bekleyen ulusal muhafızlara bir masal uydurdu, şehre çıktığı gibi girdi. Eski mahalleye gitti, orada gizlice kapı kapı dolaştı. Bütün koyu cumhuriyetçiler, kafileye katılıp gitmemiş olan bütün cumhuriyet taraftarları, saat dokuz sularında, Macquart'ın kendilerine randevu verdiği şüpheli bir kahvehanede toplandılar. Elli kişi kadar olunca, Macquart onlara bir nutuk çekti. Almak istediği şahsi intikamdan, kazanılacak zaferden, silkilip atılması gereken boyunduruktan bahsetti; belediye binasını on dakika içinde onlara teslim edeceğini söyleyerek övündü. "Şimdi belediyeden geliyorum, içerisi bomboş," diyordu. İsterlerse, kızıl bayrak o geceden tezi yok orada dalgalanacaktı. İşçiler birbirlerine danıştılar. O sırada muhalefet can çekişiyordu, asiler şehrin kapılarına dayanmışlardı; iktidarı ele almak için onları beklememek şerefli bir iş olacak, şehir kapılarını ardına kadar açarak, sokaklarla meydanları donatarak onları kardeşçe karşılamak imkânını verecekti. Macquart'dan da hiç kimse kuşkulanmadı. Rougon'lara karşı beslediği kin, bahsettiği şahsi intikam, sadakatine delildi. Avcı olanların ve evlerinde bir tüfeği bulunanların gidip almaları, gece yarısı kafilenin Belediye Meydanı'nda toplanması kararlaştırıldı. Bir ayrıntı az daha onları durduracaktı. Kurşunları yoktu. Fakat silahlarını keklik saçmasıyla doldurmaya karar verdiler. Bu bile lüzumsuzdu, çünkü hiçbir direnişle karşılaşmayacaklardı.

Plassans, bir kere daha, sokaklarının sessiz ayışığında evler boyunca süzülüp giden silahlı adamların geçtiğini gördü. Kafile belediye binası önünde toplanınca Macquart, gözü tetikte, cesaretle ilerledi. Kapıyı vurdu; dersini öğrenmiş olan kapıcı "Ne istiyorsunuz?" diye sorunca, Macquart öyle tehditler savurdu ki adam korkmuş gibi yaptı, kapıyı telaşla açtı. Kapının iki kanadı birden menteşeleri

üzerinde ağır ağır döndü. Avluya doğru açılan dış koridor boş ve apaçık gözüktü.

O zaman Macquart gür bir sesle haykırdı:

"Gelin arkadaşlar!"

Bu, işaretti. Kendisi hızla yan tarafa çekildi. Cumhuriyetçiler tam içeriye saldırırken, avlunun karanlıklarından bir alev seli, bir kurşun sağanağı fışkırdı, dış koridorda bir gök gürültüsü koparak geçti. Kapı ölüm kusuyordu. Bekleye bekleye sinirleri gerilen, bu kasvetli avluda üzerlerine çöken kâbustan bir an önce kurtulmak isteyen ulusal muhafızlar, heyecanlı bir telaşla silahlarını hep birden boşaltmışlardı. Tüfek ateşlerinden fışkıran şimşek aydınlığı öyle keskin olmuştu ki Macquart barutun kızıl ışığında Rougon'un nişan almaya çalıştığını açıkça gördü. Tüfek namlusunun kendisine çevrilmiş olduğunu görür gibi oldu, Félicité'nin kızarışını hatırladı.

"Budalalığa lüzum yok! Hergele beni öldürecek. Bana sekiz yüz frank borcu var," diye mırıldanarak savuştu.

Bu arada gecenin karanlığında bir vaveyla kopmuştu. Gafil avlanan cumhuriyetçiler ihanete uğradıklarını haykırmış, onlar da silahlarını boşaltmışlardı. Ulusal muhafızlardan biri giriş kapısının önüne yuvarlandı. Fakat berikilerden üç ölü vardı. Telaş içinde cesetlere çarparak, sessiz sokaklarda akis uyandırmayan acıklı seslerle "Kardeşlerimizi öldürüyorlar!" diye haykırışa haykırışa kaçtılar. Asayişin savunucuları silahlarını tekrar doldurmaya vakit bulmuşlardı. Deliler gibi boş meydana saldırdılar. Bütün sokak köşelerine, bir kapının karaltısına, bir fenerin gölgesine, bir sınır taşının çıkıntısına, gözlerine asiler gibi gözüken her tarafa kurşun sıktılar. Orada on dakika durdular, boşluğa silah attılar.

Baskın, uyuyan şehirde yıldırım gibi patlamıştı. Civar sokaklarda oturanlar, bu cehennemî yaylım ateşin takırtısıyla uyanmış, dişleri korkudan birbirine vurarak yataklarında oturmuşlardı. Dünyaları verseler, hiçbirisi pencereden dışarı burnunu bile çıkarmazdı. Derken, silah sesleriyle yırtılan havada, katedral ağır ağır felaket çanı çalmaya başladı. O kadar intizamsız, o kadar acayip bir ahenkle çalıyordu ki âdeta örse vurulan çekiç sesi gibi, öfkeli bir çocuğun kocaman bir kazana vurarak çıkardığı ses gibi bir şeydi. Burjuvalar

inim inim inleyen bu tanımadıkları çan sesini işitince, patlayan tüfeklerin cayırtısından daha fazla dehşete kapıldılar. Sokaktan geçen dizi dizi, sonu gelmez top arabalarının tekerlek gürültülerini duyduğunu zannedenler oldu. Kapıları kapalı yatak odalarında, yataklarının içinde otururlarsa bir tehlikeye maruz kalacaklarmış gibi tekrar yattılar, yorganlarını başlarına çektiler. Çenelerine kadar örtülü, nefesleri kesilerek, tortop oldular; gecelik takkelerinin püsküllerı gözlerinin üstüne düşüyor, yanı başlarında karıları başlarını yastıklara gömüyor, baygınlık geçiriyordu.

Surlarda kalan ulusal muhafızlar da silah seslerini duymuşlardı. Asiler bir yeraltı yolundan şehre girdiler zannederek beşer altışar kişilik gruplar halinde darmadağın seğirttiler. Şaşkın koşuşmalarının şamatasıyla sokakların sessizliğini bozdular. Roudier en önce gelenler arasındaydı. Fakat Rougon, bir şehrin kapıları böyle uluorta bırakılmaz diye şiddetle çıkışarak onları tekrar mevkilerine gönderdi. Paniğe kapılarak kapılarda savunma için bir tek asker bile bırakmadıklarından, bu azar karşısında afalladılar; tekrar koşuşmaya başladılar, sokaklardan daha müthiş bir gürültüyle bir daha geçtiler. Plassans, bir saat boyunca, telaşlı bir ordunun şehirde oradan oraya dolaştığını zannetti. Silah sesleri, felaket çanı, ulusal muhafızların gelip geri gitmeleri, sopa gibi sürüdükleri silahları, karanlıkta telaşlı telaşlı seslenmeleri, hücumla zapt edilerek yağmaya verilmiş bir şehirdeki gibi, kulakları sağır edici bir gürültü koparıyordu. Bu durum, biçare halkı büsbütün kendinden geçiren son darbe oldu. Herkes asilerin geldiğine hükmetti; o gecenin son geceleri olacağını, Plassans'ın gün doğmadan ya yere geçeceğini yahut dumanının havaya savrulacağını söylüyorlardı. Hepsi yataklarında dehşetten çılgına dönmüş bir halde, zaman zaman evlerinin sarsılmaya başladığını bile sanarak, felaketi bekliyordu.

Granoux hâlâ felaket çanını çalıyordu. Şehrin üzerine sessizlik tekrar çökünce, bu çanın sesi acıklı bir şey oldu. Ateşler içinde yanan Rougon, uzaktan gelen bu hıçkırık sesine fena halde sinirlendi. Katedrale koştu, küçük kapıyı açık buldu. Zangoç kapının önünde duruyordu. Rougon bu adama:

"Hey! Yeter artık!" diye haykırdı. "Sanki biri ağlıyormuş gibi, bu ne sinir bozucu şey!"

Zangoç üzüntüyle:

"Çalan ben değilim ki efendim," dedi. "Mösyö Granoux çan kulesine çıktı, o çalıyor. Felaket çanı çalınmasına mâni olmak için papaz efendi emir vermişti, ben de çanın tokmağını çıkardımdı. Mösyö Granoux söz dinlemek istemedi, ne olursa olsun dedi, kuleye çıktı. Bu gürültüyü neyle yapıyor, ben de bilemiyorum."

Rougon:

"Yeter! Yeter! Allah aşkına, kesin artık!" diye haykırarak çan kulesine çıkan merdiveni tırmandı.

Yukarı vardığı zaman, kemerlerden birinin oymasından içeri süzülen ayışığında Granoux'nun, başı açık, koca bir çekiçle, önündeki çana hınçla vurmakta olduğunu gördü. Ne de canı gönülden vuruyordu! Geriye doğru yatıyor, hız alıyor, çın çın öten tunç çana paralayacakmış gibi çekiç indiriyordu. Tombul vücudu olduğu gibi toparlanıyor, sonra yerinden bile kıpırdamayan koca çana saldırdığı zaman titreşimler onu geri itiyor, Granoux yeni bir hamleyle tekrar ileri atılıyordu. Sanki kızgın bir demiri döven demirci gibiydi, fakat beceriksiz ve öfkeli, bodur ve dazlak, redingotlu bir demirci.

Rougon ayışığında bir kilise çanıyla boğuşan bu cinlenmiş burjuvayı görünce hayretinden bir an olduğu yerde kaldı. O zaman, bu acayip çancının şehre yağdırdığı kazan gürültülerinin sebebini anladı. Durması için seslendi. Beriki işitmedi. Rougon onun redingotuna yapışmak zorunda kaldı. Granoux, Rougon'u tanıyınca:

"Nasıl, işittiniz mi?" dedi gururlu bir tavırla. "Önce yumrukla vurmayı denedim, elim acıdı. Bereket versin, şu çekici buldum... Birkaç defa daha vurayım, olmaz mı?"

Fakat Rougon onu sürükleyip götürdü. Granoux'nun sevincinden etekleri zil çalıyordu. Alnını siliyor, bu kadar gürültüyü alelade bir çekiçle yaptığını ertesi gün mutlaka herkese anlatacağına arkadaşından söz alıyordu. Çanı böyle gümbür gümbür öttürmesi ne yaman işti, ona nasıl da önem kazandıracaktı!

Rougon sabaha karşı Félicité'ye teminat vermeyi düşündü. Ulusal muhafızlar onun emriyle belediye binasına kapanmışlardı. Rougon,

eski mahalle halkına bir ibret dersi vermek gerektiği bahanesiyle, ölülerin kaldırılmasını yasak etmişti. Banne Sokağı'na koşmak için Belediye Meydanı'ndan geçtiği sırada, ay aydınlığının çekildiği bu meydanda, cesetlerden birinin kaldırım kenarında büzülüp kalmış eline ayağıyla bastı. Az daha düşüyordu. Topuğunun altında ezilen bu yumuşak el ona tarife sığmaz bir tiksinti ve dehşet verdi. Peşi sıra kanlı bir yumruk geliyormuş gibi bir his içinde, ıssız sokaktan geniş adımlarla yürüdü.

Eve girince:

"Yerde dört ceset yatıyor," dedi.

Karı koca işledikleri cinayete kendileri de şaşmış gibi bakıştılar. Lambanın aydınlığı solgun yüzlerine sarı balmumu rengi veriyordu.

Félicité :

"Oldukları yerde bıraktın mı?" diye sordu. "Orada görülmeleri lazım."

"Ha şunu bileydin! Yerden kaldırtmadım. Sırtüstü serilmiş, yatıyorlar... Yumuşak bir şeye bastım."

Ayakkabısına baktı. Topuk kan içindeydi. Başka bir ayakkabı giydiği sırada, Félicité:

"Pekâlâ oldu," dedi. "Artık iş bitti. Bundan sonra, aynalara kurşun sıktığını söyleyemezler."

Rougon'ların kendilerini Plassans kurtarıcıları olarak kesin surette kabul ettirmeleri için tasarladıkları bu silahlı çarpışma, dehşete kapılan minnettar şehri onların ayaklarına kapandırdı. Gün ışığı, kış sabahlarına mahsus donuk hüznüyle, kasvetli bir renk içinde yükseldi. Şehir halkı artık hiçbir gürültü işitmeyince, yataklarında titreşmekten usanıp birer ikişer sokağa döküldü. Önce on, on beş kişi gözüktü; sonra asilerin bütün sokaklarda ölüler bırakarak kaçtıkları haberi duyulunca tekmil Plassans ayaklandı, Belediye Meydanı'na indi. Öğleye kadar dört cesedin etrafı meraklı insanlarla dolup dolup boşaldı. Bu cesetler müthiş yaralar içindeydi, hele bir tanesinin kafasına üç kurşun girmişti. Kafatası kalkmış, beyni meydana çıkmıştı. Fakat hepsinden en fecisi, kapı girişinde vurulup düşen ulusal muhafızdı; cumhuriyetçilerin kurşunsuzluktan dolayı kullandıkları o keklik saçmaları olduğu gibi suratına isabet etmişti,

delik deşik yüzünden kanlar sızıyordu. Halk, korkakların korkunç manzaralara olan düşkünlüğüyle, bu dehşet sahnesini uzun uzun, gözü doyuncaya kadar seyretti. Ulusal muhafızı tanıyanlar oldu. Roudier'nin pazartesi sabahı suç sayılacak bir telaşla ateş ettiğini söylediği kasap Dubruel'di bu. Öbür üç ölüden ikisi şapka işçileriydi. Üçüncüyü tanıyan çıkmadı. Sokakta yer yer lekeler bırakan kan birikintileri karşısında, ağzı bir karış açık insanlardan oluşan kümeler ürpertiler geçiriyor, sanki karanlıklarda silah kuvvetiyle asayişi yerine getiren bu keyfî adalet onları gözlüyormuş gibi, ayaktakımının elinden kendilerini kurtaran eli heyecanla öpmezlerse, onları da kurşuna dizmeye hazır, hareketlerini ve sözlerini izliyormuş gibi kuşkulu gözlerle arkalarına bakıyorlardı.

Geceki panik sabahleyin herkesin seyrettiği o dört cesedin müthiş tesiriyle daha da arttı. O silahlı çarpışmanın esası bir türlü anlaşılamadı. Vuruşanların attıkları silahların sesi, Granoux'nun çekiçle çan çalması, sokaklara dökülen ulusal muhafızların darmadağın koşuşması kulakları öyle dehşet verici gürültülerle doldurmuştu ki halkın büyük bir kısmı, sayılamayacak derecede kalabalık bir düşmanla muazzam bir muharebe yapıldığını hayal etti durdu. Galipler hasımlarının sayısını içgüdüsel bir övünmeyle çoğaltarak takriben beş yüz kişi kadar olduklarını söyleyince itirazlar yükseldi. Burjuvalar pencereden baktıklarını, bir saatten fazla süre, kaçanların büyük bir akın halinde geçişini gördüklerini iddia etti. Hem asi güruhlarının pencerelerin altında koşuştuklarını herkes işitmişti. Beş yüz kişi bütün şehri bu şekilde sıçrayarak uykudan uyandıramazdı. Kahraman Plassans ulusal muhafızının yere geçercesine mahvettiği kuvvet, bir ordu, düpedüz bir ordu askerdi. Rougon'un "Yere geçtiler" tabiriyle yaptığı tarif çok yerinde bulundu, çünkü surları savunmakla görevli nöbetçiler kapılardan hiçbir kimsenin girip çıkmadığına hep yemin billah ediyorlardı. Bu da silahlı çarpışmaya bir parça esrar ekledi, alevler içinde kaybolan boynuzlu şeytanlar efsanesi gibi bir şey kattı, zihinleri büsbütün bulandırdı. Nöbetçi ulusal muhafızlar sokaklarda çılgınlar gibi koşuştuklarını anlatmaktan sakınmışlardı. Onun için, en aklı başında olanlar, bir asi çetesinin mutlaka bir gedikten, herhangi bir kovuktan içeri girmiş

olması gerektiği kanaatini muhafaza etti. Daha sonra bir ihanet olduğu söylentisi yayıldı, bir pusu lafı çıktı. Macquart'ın önlerine düşüp götürdüğü kimseler feci hakikati gizleyemediler elbette. Fakat şehirde hâlâ öyle bir dehşet hüküm sürüyordu, kan manzarası o kadar fazla sayıda korkak üzerinde tepki yaratmıştı ki bu söylentileri mağlup olan cumhuriyetçilerin öfkesine verdiler. Diğer taraftan, Macquart'ın Rougon'un elinde mahpus bulunduğu, kardeşinin onu rutubetli bir zindana kapattığı, orada açlıktan yavaş yavaş öldürmekte olduğu iddia edildi. Bu korkunç masal, Rougon'un yerlere kadar eğilerek selamlanmasına sebep oldu.

Bu gülünç adam, bu gevşek ve solgun, göbekli burjuva, böylece bir gece içinde hiç kimsenin bir daha alay edemediği müthiş bir zat oluverdi. Bir ayağıyla kana basmıştı. Eski mahalle halkının ölüler karşısında dili tutuldu. Fakat saat ona doğru, yeni şehrin kibar halkı geldiği zaman, Belediye Meydanı pesten konuşmalarla, boğuk nidalarla doldu. Öteki hücumdan, belediyenin zaptı hadisesinden, yalnız bir aynanın kırılmasıyla kalan saldırıdan bahsediliyordu. Bu sefer artık Rougon'la alay edilmiyor, adı saygılı bir korkuyla söyleniyordu. Gerçekten bir kahraman, bir kurtarıcıydı. Cesetler, iç savaşın çok acı zaruretleri olduğunu söyleyerek tir tir titreyen bu kibar zatlara, bu avukatlarla rant sahiplerine, apaçık gözleriyle bakıyorlardı. Bir gün önce belediyeye gönderilen delege heyetinin başkanı olan noter, bir gruptan ötekine dolaşarak, şehrin selametini borçlu oldukları azimli adamın "Hazırım!" sözünü hatırlatıyordu. Herkes sinmişti. Kırk birlerle en insafsızca alay edenler, özellikle Rougon'lar için havaya kurşun sıkan entrikacı ve ödlek insanlar diyenler, "Plassans'ın ebediyen iftihar edeceği büyük yurttaşa" bir zafer çelengi verilmesini ilk teklif edenler oldu. Öyle ya, kaldırımda kuruyan kan birikintileri vardı. Kargaşalık, yağma, cinayet taraftarlarının ne kadar cüretli davrandıklarını, isyanı bastırmak için nasıl bir demir ele ihtiyaç olduğunu, ölülerin aldıkları yaralar gösteriyordu.

Bu arada Granoux kalabalığın içinde tebrikleri kabul ediyor, insanların ellerini sıkıyordu. Çekiç hikâyesi yayılmıştı. Yalnız, gitgide kendisinin de inanmaya başladığı masum bir yalan söylüyor, asileri

ilk önce kendisinin gördüğünü, tehlike işareti vermek için çanı çalmaya başladığını iddia ediyordu. O olmasa ulusal muhafızlar kılıçtan geçirilecekti. Bu hikâye Granoux'nun önemini iki misli artırdı. Yaptığı işin olağanüstü olduğu söylendi. Artık adı "Mösyö Isidor, tanıyorsunuz ya, hani çekiçle felaket çanı çalan zat!" diye anılmaya başlanmıştı. Cümle uzunca olmakla beraber, Granoux bu cümleyi asalet unvanı olarak memnunlukla kabul etti. O günden sonra, yanında ne zaman "çekiç" lafı edilse, bunu zarif bir iltifat saymaya başladı.

Cesetler kaldırıldığı sırada, Aristide onları görüp koklamaya geldi. Her taraflarına baktı, havayı kokladı, yüzlerde mana araştırdı. Tavrı soğuk, gözleri parlaktı. Daha düne kadar sargılı, şimdi serbest olan eli, yarasını daha iyi görmek için ölülerden birinin sırtındaki işçi gömleğini kaldırdı. Bu muayene onu inandırır, bir şüphesini giderir gibi oldu. Dudaklarını kıstı, hiçbir şey söylemeden bir an orada durdu. Sonra, uzun bir makale yazdığı *l'Indépéndant* gazetesini acele satışa çıkartmak için çekilip gitti. Evlerin kıyısından yürürken annesinin şu sözünü hatırlıyordu: "Yarın görürsün." Görmüştü, iş büyüktü. Hatta onu biraz korkutuyordu bile.

Bu arada Rougon, kazandığı zaferden biraz gocunmaya başlamıştı. Mösyö Garçonnet'nin odasında, yalnız başına, kalabalığın boğuk şamatasını dinliyor, balkona çıkmasına mâni olan garip bir his duyuyordu. Üstüne bastığı kan bacaklarına uyuşukluk vermişti. Akşama kadar ne yapacağını düşünüyordu. Geceki buhrandan dengesi bozulan biçare boş kafası, ümitsizce onu oyalayacak bir meşgale, verilecek bir emir, alınacak bir tedbir arıyordu. Fakat artık bir şey bulamaz olmuştu. Félicité onu nereye sürüklüyordu acaba? Artık bu işler sona ermiş miydi? Yoksa daha adam öldürmek mi icap edecekti? Yeniden korkmaya başlıyor, korkunç şüphelere düşüyor, surların öç almaya gelen cumhuriyetçiler ordusu tarafından baştan başa delindiğini görür gibi oluyordu. Tam bu sırada, belediyenin pencereleri altında, "Asiler geliyor!" diye çınlayan büyük bir haykırışma oldu. Rougon bir sıçrayışta ayağa kalktı, bir perdeyi araladı, Belediye Meydanı'nda telaşla koşuşan ahaliye baktı. Yıldırım gibi ani bu darbe karşısında, bir saniyeden daha az bir zaman zarfında,

kendisini mahvolmuş, soyulmuş, katledilmiş gördü. Karısına lanet etti, bütün şehre lanet etti. Şüpheli bir tavırla arkasına bakarak kaçacak bir yer ararken, ahalinin bir alkış kopardığını, sevinç naraları attığını, çılgın bir neşeyle camları zangırdattığını işitti. Tekrar pencerenin önüne geldi. Kadınlar mendillerini sallıyor, erkekler kucaklaşıyordu. El ele tutuşup zıplayanlar vardı. Rougon sersem sersem orada durdu. Bir şey anlayamıyor, başının döndüğünü hissediyordu. Etrafında koskoca belediye binasının boşluğu ve sessizliği ona dehşet veriyordu.

Sonradan, Félicité'ye bunu anlattığı zaman, o sıradaki azabının ne kadar sürdüğünü katiyen söyleyemedi. Yalnız, geniş salonlarda akisler yapan bir ayak sesinin onu bu sersemlikten çıkardığını hatırlıyordu. Rougon, oraklarla ve sopalarla silahlanmış, işçi gömlekli birtakım adamların gelmesini bekliyordu. Halbuki içeri girenler, temiz pak, siyah giyimli, yüzleri neşeli belediye komisyonu üyeleriydi. Bütün üyeler oradaydı. Müjdeli bir haber bu zatların hepsini birden iyi etmişti. Granoux sevgili başkanının kolları arasına atıldı, dili dolaşarak:

"Askerler geldi! Askerler!" dedi.

Gerçekten de Albay Masson'la bölge valisi Mösyö de Blériot'nun emri altında bir alay gelmişti. Surlardan bakınca uzakta, ovada gözüken tüfekler, önce asilerin yaklaştığı zannını uyandırmıştı. Rougon'un heyecanı öyle şiddetli oldu ki yanaklarından iki iri damla yaş döküldü. Büyük yurttaş ağlıyordu! Belediye meclisi üyeleri bu yaşları saygılı bir hayranlıkla seyrettiler. Fakat Granoux tekrar dostunun boynuna sarıldı.

"Ah! Ne kadar mutluyum!" diye haykırdı. "Bilirsiniz, ben açık konuşurum. Söylüyorum işte, hepimiz korkuyorduk, hepimiz, öyle değil mi baylar? Yalnız siz büyük, cesur, yüceydiniz! Ne büyük bir azim gösterdiniz! Demin karıma söylüyordum, Rougon büyük adam, nişan verilmeye layık diyordum."

Bunun üzerine belediye meclisi üyeleri, valiyi karşılamaya gitmeyi önerdiler. Rougon sersemlemiş, hafakanlar geçiriyor, bu ani zafere inanamıyor, çocuk gibi dili dolaşıyordu. Soluk aldı; bu durumun gerektirdiği vakarı takınarak, sakin bir yürüyüşle aşağı indi.

Fakat Belediye Meydanı'nda komisyon üyeleri ile başkanı karşılayan coşkun tezahürat, onun devlet memuru ciddiliğini az kaldı yine bozuyordu. Adı bu sefer çok hararetli övgülerle halk arasında dolaşıyordu. Bütün bir halk kitlesinin, Granoux'nun itirafını tekrarladığını işitti. Bütün şehrin kapıldığı paniğin ortasında onun dimdik, sarsılmaz bir kahraman olarak kaldığını söylüyorlardı. Komisyon üyelerinin valiyi karşıladığı Kaymakamlık Meydanı'na ulaşıncaya kadar, arzuları nihayet tatmin edilmiş sevdalı bir kadın gibi, hazzından için için baygınlıklar geçirerek, eriştiği şöhreti, şanı bol bol tattı.

Mösyö de Blériot ile Albay Masson, kıtayı Lyon yolu üzerinde konaklatıp şehre yalnız girdiler. Asilerin tuttukları yolu yanlış tahmin ettiklerinden çok vakit kaybetmişlerdi. Şimdi asilerin Orchères'de olduklarını biliyorlardı. Plassans'da bir saat, halkın yüreğine su serpecek kadar, asilerin mallarına el koymak, silah taşıdığı görülen her kim olursa olsun idama mahkûm etmek için insafsızca emirnameler çıkartacak kadar kalacaklardı. Ulusal muhafız komutanı Rome Kapısı'nın sürgülerini müthiş bir hurda demir şangırtısıyla açtırdığı zaman, Albay Masson'un dudaklarında bir gülümseme peyda oldu. Nöbetçiler muhafız bölüğü vazifesi gördü, vali ile albaya eşlik etti. Sauvaire mesiresi boyunca Roudier onlara Rougon'un destanını, dün gece parlak bir zaferle sona eren üç günlük paniği anlattı. İki heyet karşı karşıya gelince, Mösyö de Blériot komisyon başkanına doğru hızla ilerledi. Ellerini tutup sıktı, onu tebrik etti, hükümet memurları vazifeleri başına dönünceye kadar şehre yine göz kulak olmasını rica etti. Rougon selam veriyor, kaymakamlık binasının kapısı önüne varmış bulunan, orada bir parça dinlenmek isteyen vali, hükümete vereceği raporda onun takdire şayan, cesur hareketini zikretmeyi unutmayacağını yüksek sesle söylüyordu.

Bu sırada, şiddetli soğuğa rağmen herkes pencerelere üşüşmüştü. Félicité kendi penceresinden düşecek gibi sarkmıştı, sevincinden yüzü sapsarıydı. O sırada Aristide, elinde bir *l'Indépéndant* gazetesiyle gelmişti. O sayıdaki yazısında açıktan açığa hükümet darbesi lehinde bulunuyor, bu hareketi "Düzen içinde hürriyetin ve hürriyet içinde düzenin doğuşu" diye karşılıyordu. Sarı salona da zarif bir

göndermede bulunuyor, kendisinin yanıldığını itiraf ediyor, "Gençlik kendini beğenmiştir," diyor, "Büyük adamlar susarlar, sessizlik içinde düşünürler, hakaretlere kulak asmazlar, mücadele günü kahramanca dikilirler," diye ekliyordu. En çok beğendiği cümle buydu. Annesi makaleyi enfes buldu. Sevgili çocuğunu kucakladı, sağına aldı. Kapalı oturmaktan usanıp şiddetli bir merakla Félicité'yi görmeye gelmiş olan Marki de Carnavant da onun soluna, pencerenin kenarına abandı.

Kaymakamlık Meydanı'nda Mösyö de Blériot elini Rougon'a uzattığı zaman Félicité ağladı. Aristide'e:

"Bak, bak," dedi. "Babanın elini sıktı. Hah, bir daha tuttu, sıkıyor!"

Üst üste başlar birikmiş olan pencerelere bir göz attıktan sonra:

"Nasıl kuduruyorlardır kimbilir!" dedi. "Mösyö Peirotte'un karısına bak, mendilini ısırıyor. Beride de noterin kızlarıyla Madam Massicot ve Brunet ailesi var, suratlar nasıl? Burunları amma da sarkmış!.. Ee, kuzum, elbette, sıra şimdi bizde!"

Kaymakamlık binasının kapısı önünde geçen sahneyi, ağustosböceğini andıran ateşli vücudunu sarsan kendinden geçişlerle, kıvranmalarla seyretti. En küçük hareketlere mana veriyor, işitmesine imkân olmayan sözler uyduruyor, Pierre'in çok güzel selam verdiğini söylüyordu. Bir ara vali, bir övgü dilenerek etrafında fırıl fırıl dönen biçare Granoux'ya lütfen bir kelime söylediğinde, Félicité suratını ekşitti. Herhalde Mösyö de Blériot çekiç hikâyesini daha önceden haber almıştı, çünkü eski badem taciri genç kız gibi kızardı, vazifesini yerine getirmekten başka bir şey yapmamış olduğunu söyler gibi göründü. Fakat Félicité'yi asıl öfkelendiren şey, kocasının fazla iyi kalplilik edip Vuillet'yi vali ile albaya takdim etmesi oldu. Gerçi aralarına sokulan Vuillet idi, Rougon da onun adını söylemek zorunda kalmıştı.

Félicité:

"Ne entrikacı herif!" diye söylendi. "Her yere burnunu sokuyor... Zavallı kocacığım, kimbilir ne kadar şaşırmıştır!.. Hah, şimdi de albay onunla konuşuyor. Acaba ne söylüyor?"

Marki ince bir alayla:

"Ne söyleyecek, küçük?" dedi. "Kapıları böyle sımsıkı kapattırdığı için tebrik ediyordur."

Aristide sert bir sesle:

"Babam şehri kurtardı," dedi. "Cesetleri gördünüz mü efendim?"

Mösyö de Carnavant cevap vermedi. Pencerenin önünden çekildi, hafifçe tiksinmiş gibi bir tavırla başını sallayarak bir koltuğa oturdu. O sırada vali Kaymakamlık Meydanı'ndan çekildiği için Rougon koşup geldi, karısının boynuna sarıldı.

"Ah! Karıcığım!" diye mırıldandı.

Daha fazla konuşamadı. Félicité, *l'Indépéndant* gazetesinde çıkan enfes makaleden bahsederek, ona Aristide'i de öptürdü. Pierre o kadar heyecanlıydı ki Marki'yi de yanaklarından öpecekti. Fakat karısı onu bir kenara çekti, tekrar zarfa yerleştirmiş olduğu Eugène'in mektubunu verdi. Mektubun henüz geldiğini söyledi. Pierre okuduktan sonra büyük bir sevinçle mektubu karısına uzattı.

"Sen bir sihirbazsın," dedi gülerek. "Her şeyi önceden tahmin ettin. Ah! Sen olmasan ne büyük budalalık edecektim! İkimiz bir arada işlerimize bakacağız artık. Öp beni, sen mert bir kadınsın."

Félicité'yi kucakladı. Kadın o sırada gizlice Marki'ye gülümsüyordu.

VII

ASKERÎ KITALAR ancak Sainte-Roure'daki katliamdan iki gün sonraya rastlayan pazar günü Plassans'dan tekrar geçtiler. Vali ile albay şehre yalnız girdi. Mösyö Garçonnet onları akşam yemeğine çağırmıştı. Askerler ise surları dolaşıp dış mahallede, Nice yolu üzerinde kamp kurdular. Gece oluyordu; sabahtan beri bulutlu olan gökte acayip sarı ışıklar, fırtınalı havalara mahsus kızılımsı parıltılar gibi, şehri alaca bir ışıkla aydınlatıyordu. Ahali askerleri korkak karşıladı. Akşamın kirli alacakaranlığı içinden yorgun ve sessiz geçip giden, üstlerinde hâlâ kan lekeleri taşıyan bu askerler, mesiredeki temiz pak burjuvaları tiksindirdi. Onlar geçerken bu efendiler geriliyor, birbirlerinin kulaklarına, o zamandan beri hafızalardan silinmeyen korkunç kurşuna dizme hikâyeleri, vahşi misilleme hadiseleri anlatıyordu. Hükümet darbesi korkusu, o çılgın ve ezici korku başlamıştı. Bu korku güney eyaletlerini aylarca tir tir titretti. Plassans, asilere karşı duyduğu dehşet ve kin yüzünden, askerî kıtayı ilk geçişinde heyecanlı naralarla karşılamış olabilirdi. Fakat şimdi, komutanının bir sözüyle ateş eden bu korkunç kuvvetin karşısında, rant sahipleri, hatta yeni şehirdeki noterler bile endişe duyuyor, kurşuna dizilmeyi hak eden bir politik suç işleyip işlemediklerini düşünüyorlardı.

Resmî makamların sahipleri, Sainte-Roure'dan kiraladıkları iki arabayla bir gün önce gelmişlerdi. Beklenmedik dönüşleri hiç de törenle karşılanmamıştı. Rougon belediye başkanına koltuğunu fazla üzüntü duymadan geri verdi. Dalaveresini çevirmişti, vatanseverliğinin ödülünü dört gözle Paris'ten bekliyordu. Pazar günü Eugène'den bir mektup aldı. Bu mektubu ancak ertesi gün alacağını umuyordu. Félicité, ikinci baskılarında geceki savaşı ve valinin gelişini anlatan

La Gazette'le *l'Indépéndant*'dan birer sayıyı daha perşembe günü oğluna göndermişti. Eugène, babasının defterdarlığa tayini emrinin imzalanmak üzere olduğunu, ilk postayla verdiği cevapta bildirdi. Fakat kendisine derhal bir müjde vermek istediğini söylüyordu: Ona Légion d'Honneur* nişanı verdirmişti. Félicité ağladı. Kocası nişan almıştı! Félicité'nin ikbal hülyası hiç bu kadar ileri gitmemişti. Sevinçten benzi atan Rougon, o akşamdan tezi yok büyük bir ziyafet çekmek icap ettiğini söyledi. Artık parayı hesap etmiyor, o güzel günü kutlamak için son kalan beş franklık sikkelerini sarı salonun iki penceresinden birden ahaliye serpeceği geliyordu.

Karısına:

"Dinle," dedi. "Sicardot'yu davet et. Yakasındaki rozetle çoktan beri kafamı kızdırıyordu zaten! Sonra Granoux ile Roudier'yi de çağır. Paracıklarının kendilerine asla Légion d'Honneur'ün haç rütbesini kazandırmaya yetmeyeceğini onlara anlatmak pek hoşuma gidecek. Vuillet pintinin biridir, ama zafer tam olmalı; ona da haber ver, sonra geri kalan ıvır zıvır herifleri de çağır... Az daha unutuyordum, Marki'yi kendin git getir; onu senin sağına oturturuz, soframızda bulunması çok iyi bir tesir yapar. Biliyorsun ya, Mösyö Garçonnet albayla valiye ziyafet veriyor. Maksadı, artık bir hiç olduğumu bana anlatmak. Belediyesi onun olsun. Ona bir metelik bile getirdiği yok! Beni davet etti, ama benim de misafirlerim var diyeceğim. Yarın bozum olacaklar, görürsün... Hem şöyle mükellef bir ziyafet hazırla. Her şeyi Provence Oteli'nden getirt. Belediye başkanının ziyafetini solda sıfır bırakmak lazım."

Félicité kolları sıvadı. Pierre sevincine rağmen hâlâ belli belirsiz bir endişe duyuyordu. Hükümet darbesi sayesinde borçları ödenecekti, oğlu Aristide işlediği hatalara pişman olmuştu, nihayet Macquart'dan da yakayı sıyırmıştı. Fakat oğlu Pascal'ın bir münasebetsizlik etmesinden korkuyordu. Özellikle de Silvère'in akıbetinden yana çok endişedeydi. Bu endişesi ona zerre kadar acı-

* Légion d'Honneur: Fransa devlet nişanı. Fransa'ya yararlı hizmetlerde bulunan asker ve sivillere verilir. Beş kademeden oluşan rütbeleri büyükten küçüğe şöyledir: *Grand-Croix* (Büyük Haç), *Grand Officier* (Yüksek Subay), *Commandeur* (Kumandan), *Officier* (Subay), *Chevalier* (Şövalye). *-ed.*

dığından değildi. Sırf jandarma meselesinin ağır ceza mahkemesine intikal etmesinden korkuyordu. Ah! Hedefini bilen bir kurşun onu bu küçük hayduttan kurtarıverseydi! Karısının o sabah dediği gibi, engeller Pierre'in karşısında yerle bir olmuştu. Şerefini hep ayaklar altına almış olan bu aile son dakikada onun yükselmesine çalışmıştı. Oğulları Eugène'le Aristide, kolejde okumaları için yaptığı masraflara acı acı pişman olduğu bu kemirgen mahluklar, nihayet tahsilleri için sarf edilen sermayenin faizlerini ödüyorlardı. Halbuki şu Silvère keratasını düşündükçe bu zafer deminin tadı kaçıyordu!

Félicité o akşamki ziyafet için sokağa fırladığı sırada, Pierre askerlerin geldiğini haber aldı, bilgi toplamaya çıktı. Dönüşünde sorguya çektiği Sicardot bir şey bilmiyordu. Pascal yaralıları tedavi için kalmış olsa gerekti. Silvère'e gelince, kumandan pek iyi tanımadığı bu genci görmemişti bile. Rougon zar zor tedarik edebildiği sekiz yüz frangı fırsattan istifade Macquart'a teslim etme kararıyla dış mahalleye gitti. Fakat karargâhın hayhuyu içine girip de Saint-Mittre arsasındaki kalaslar üzerinde sıra sıra oturan tüfekli askerlerin koruması altındaki esirleri uzaktan görünce, kendisine söz gelmesinden korktu; sinsi sinsi annesinin evine sokuldu. Niyeti, ihtiyar kadını gönderip havadis toplatmaktı.

Kulübeye girdiği zaman, gece karanlığı hemen hemen çökmüştü. Önce çubuğunu tüttürerek kadehleri yuvarlamakla meşgul olan Macquart'dan başka kimseyi görmedi.

Antoine kardeşiyle senli benli konuşmaya başlamıştı.

"Sen misin? Hele şükür," diye söylendi. "Burada beklemekten kamburum çıktı. Parayı getirdin mi?"

Fakat Pierre cevap vermedi. Karyolaya doğru eğilmiş bakan oğlu Pascal'ı görmüştü. Onu telaşla sorguya çekti. Doktor önce babalık şefkatine verdiği bu endişeye hayret etmişti. Sükûnetle cevap verdi, askerlerin kendisini yakaladıklarını söyledi. "Hiç tanımadığım bir adamcağız araya girmemiş olsaydı kurşuna dizilecektim," dedi. Hekim olduğu için kurtulmuş, askerlerle beraber dönüp gelmişti. Bu, Rougon'un yüreğine su serpti. Pascal da ona laf getirtmeyecekti. Oğlunun elini üst üste sıkarak sevincini gösterdiği sırada, Pascal üzüntülü bir tavırla:

"Sevinmeyin," dedi. "Zavallı büyükannemi çok hasta buldum. Pek değer verdiği şu karabinayı kendisine getirmiştim. Geldiğim zaman burada yatıyordu, görüyorsunuz ya, hâlâ kımıldamadı."

Pierre'in gözleri karanlığa alışıyordu. Çekilmek üzere olan son gün ışığının ortasında, Dide Hala'nın yatakta ölü gibi kaskatı yattığını gördü. Sinir buhranlarının bebekliğinden beri sarsmakta olduğu bu biçare vücudu son bir nöbet yenmişti. Sinirler âdeta kanı kemirmişti. Gecikmiş bir iffetle tükenen, kendi kendini yiyen bu ateşli tenin ruhundaki cenk, biçare kadını yalnız elektrik sarsıntılarıyla canlanan bir ceset haline getiriyordu. Şimdi, feci bir ıstırap varlığının dağılışını hızlandırmış gibiydi. Bir rahibeyi, manastırın loşluğu ve dünyadan el çekişiyle gevşemiş bir kadını andıran solgun çehresini yer yer kırmızı lekeler kaplamıştı. Kasılan yüzü, alabildiğine açık gözleri, kıvrılıp bükülen elleriyle, upuzun serilmiş yatıyor, vücudunun zayıflığı etekliğinin altından sert çizgiler halinde belli oluyordu. Dide Hala dudaklarını kısıyor, karanlık odayı sessiz bir can çekişmenin dehşetiyle dolduruyordu.

Rougon canının sıkıldığını gösteren bir hareket yaptı. Bu üzücü manzarayı çok nahoş buldu. O akşam yemekte misafirleri vardı. Kederli görünmek istemiyordu. Annesi onu sıkıntıya sokmak için ne sebep icap edeceğini bilememişti. Sanki hastalanacak başka bir gün bulamaz mıydı? Rougon bu düşünceyle gayet müsterih bir tavır takındı.

"Adam sen de! Bir şey değil, geçer," dedi. "Belki yüz defa onu bu halde gördüm. Bırakmalı, rahat etsin, biricik ilacı budur."

Pascal başını salladı:

"Hayır, bu kriz ötekilere benzemiyor. Büyükannemi birçok defa tetkik ettim, bu belirtileri şimdiye kadar görmedim. Gözlerine baksanıza, bambaşka bir akışkanlık, çok endişe verici donuk parıltılar var. Ya çehre! Bütün adaleler nasıl da kasılıyor!"

Sonra daha fazla eğildi, yüz çizgilerini daha yakından inceledi, kendi kendine konuşur gibi kısık sesle devam etti:

"Böyle yüzleri yalnızca korkarak ölen maktullerde gördüm. Herhalde müthiş bir üzüntü geçirmiş olacak."

Rougon odadan nasıl çıkacağını bilemediğinden sabırsızlanmaya başladı.

"Peki, ama kriz nasıl geldi?" diye sordu.

Pascal bilmiyordu. Macquart kadehine tekrar içki doldurdu. Canı bir parça konyak içmek istediği için annesini bir şişe konyak almaya gönderdiğini söyledi. Dide Hala dışarıda pek az kalmıştı. Eve dönünce bir kelime konuşmadan kaskatı yere serilmişti. Macquart onu taşıyıp yatağa götürmek zorunda kalmıştı. Lafını şöyle bitirdi:

"Asıl şaştığım şey, şişeyi kırmamış olması."

Genç hekim düşünüyordu. Bir süre sustuktan sonra:

"Buraya gelirken iki el silah sesi işittim," dedi. "Belki de alçaklar birkaç esiri kurşuna dizmişlerdir. Eğer o sırada askerlerin arasından geçtiyse, kanı görünce bu krize yakalanmış olabilir... Korkunç bir ıstırap duymuş olsa gerek."

Asilerin hareketinden beri yanında taşıdığı küçük sıhhi imdat kutusu, bereket versin, yanındaydı. Dide Hala'nın sıkılı dişlerinin arasına pembemsi bir sudan birkaç damla akıtmaya uğraştı. Bu sırada, Macquart kardeşine tekrar sordu:

"Parayı getirdin mi?"

Rougon, araya bu lafın karışmasından memnun, cevap verdi:

"Evet, getirdim, şimdi işi bitiririz."

Parayı alacağını anlayan Macquart sızlanmaya başladı. İhanetinin sonucunu iş işten geçtikten sonra anlamıştı. Yoksa iki üç misli fazla para isterdi. Şikâyete başladı. Bin frank sahiden kâfi değildi. Çocukları onu bırakıp gitmişti, dünyada yapayalnızdı. Fransa'dan ayrılmak zorundaydı. Gurbete gideceğinden bahsederken az kaldı ağlayacaktı.

Rougon çıkıp gitmek için sabırsızlanıyordu:

"Haydi, sekiz yüz frangı alacak mısınız?"

"Yok, sahi söylüyorum, şu parayı iki misline çıkar. Karın beni kafesledi. Benden istediği işin nasıl bir şey olduğunu açıkça söyleseydi, bu kadarcık bir para için kendimi katiyen tehlikeye atmazdım."

Rougon sekiz yüz altın frangı masanın üstüne dizdi.

"Vallahi daha fazla param yok," diye yemin etti. "Sizi ileride düşüneceğim. Ama allah aşkına bu akşam hemen gidin."

Macquart söylene söylene, homur homur sızlanarak, masayı pencerenin önüne götürdü; akşamın alacakaranlığında altınları saymaya koyuldu. Parmaklarının ucunu tatlı tatlı gıcıklayan paraları yüksekten masaya bırakıyor, paraların şıkırtısı odanın karanlığını ince bir sesle dolduruyordu. Macquart bir an durdu.

"Bana bir yer vaat ettin, unutma," dedi. "Fransa'ya dönmek isterim. Kendim seçeceğim güzel bir bölgede bir orman bekçiliği hiç de fena olmaz..."

Rougon:

"Evet, evet, söz söz," dedi. "Sekiz yüz frank tamam mı?"

Macquart paraları tekrar saymaya başladı. Son Louis altınları şıngırdadığı sırada tiz bir kahkaha işitip başlarını çevirdiler. Dide Hala, giysileri çözük, ak saçları dağınık, yer yer kızarmış sapsarı yüzüyle karyolanın önünde ayakta duruyordu. Pascal onu zapt etmeye uğraşmış, başaramamıştı. İhtiyar kadın kollarını ileri uzatmış, vücudu tepeden tırnağa titreyerek başını sallıyor, hezeyan ediyordu. Üst üste birkaç defa:

"Kan bedeli! Kan bedeli!" dedi. "Altın sesi işittim... Onu bunlar ele verdi, bunlar. Ah! Katiller! Canavarlar!"

Saçlarını itiyor, kendi içini okumak ister gibi elini alnında dolaştırıyordu. Sonra devam etti:

"Onu alnı bir kurşunla delinmiş görüyordum çoktan beri. Kafamın içinde ellerinde tüfekle onu kollayan adamlar vardı hep. Ateş edeceklerini işaretle anlatıyorlardı bana. Korkunç bir şey, kemiklerimi kırıyorlar, kafamın içini boşaltıyorlar, hissediyorum. Oof! Merhamet, merhamet! Yalvarırım size, o kızı bir daha görmeyecek, bir daha sevmeyecek, hiç, hiç sevmeyecek! Onu hapsedeceğim, o kızın peşinden gitmesine izin vermeyeceğim. Hayır, hayır, allah aşkına! Ateş etmeyin... Kabahat bende değil... Bilseniz..."

Âdeta diz çökmüş, ağlıyor, yalvarıyor, titreyen zavallı ellerini karanlıkta gözüne gözüken hazin bir hayale doğru uzatıyordu. Birdenbire doğruldu, gözleri daha büyüdü, kasılan boğazından müthiş

bir feryat koptu. Sanki yalnız kendisine gözüken bir manzara karşısında emsalsiz bir dehşete kapılmıştı.

Nefesi sıkışarak:

"Ah, jandarma!" dedi, geri geri gitti, tekrar yatağa yuvarlandı; çın çın öten kahkahalarla uzun uzun gülerek yatakta yuvarlanmaya başladı.

Pascal krizi dikkatle takip ediyordu. İki kardeş birbirini tutmayan laflar işitince fena halde ürkmüş, odanın bir köşesine sinmişlerdi. Rougon jandarma kelimesini işitir işitmez işi anlar gibi oldu. Dide Hala, âşığı hudut boyunda öldürüldüğünden beri, jandarmalarla gümrük kolcularına karşı derin bir kin besliyor, bu iki sınıf insanı aynı intikam arzusu içinde birbirine karıştırıyordu.

"Bize bu anlattıkları, kaçakçının macerası yahu," diye mırıldandı.

Pascal ona susmasını işaret etti. Ölüm halleri geçiren kadın zahmetle doğruluyordu. Sersem sersem etrafına bakındı. Bir an susup kaldı, bilmediği bir yerdeymiş gibi etrafındaki eşyayı tanımaya uğraştı. Sonra birdenbire endişelendi.

"Tüfek nerede?" diye sordu.

Hekim karabinayı onun eline tutuşturdu. Dide Hala hafif bir sevinç çığlığı kopardı, silaha uzun uzun baktı. Alçak sesle, şarkı söyleyen bir küçük kız çocuğu sesiyle:

"Ta kendisi, ooo! Tanıdım onu..." dedi. "Baştan başa kan lekeleriyle dolu. Bugün kan lekeleri taze... Kızıl elleri kundağın üzerine kanlı izler bırakmış... Ah! Zavallı, zavallı Dide Hala!"

Hasta kafası tekrar bulandı. İhtiyar kadın düşünceye daldı.

"Jandarma ölmüştü," diye mırıldandı. "Halbuki onu gördüm, geri gelmiş... O hergeleler hiç ölmezler!"

Sonra müthiş bir öfkeyle karabinasını sallayarak, dehşetten dilleri tutulup duvara yapışan iki oğluna doğru yürüdü. Çözük etekliği yerlerde sürünüyor, ihtiyarlıktan korkunç şekilde zayıflamış çarpık vücudu yarı çıplak dimdik dikiliyordu.

"Siz ateş ettiniz!" diye haykırdı. "Altın sesi işittim... Bahtsız karı! Hep kurt yavruları doğurmuşum... Hepsi kurt yavrusu, hepsi kurt dölü... İçlerinde bir tane zavallı çocuk vardı, onu da yediler. Hepsi bir kere dişledi, hepsinin dudakları hâlâ kan içinde... Ah! Melunlar!

Hırsızlık ettiler, adam öldürdüler. Bir de üstelik beyler gibi yaşıyorlar! Melunlar! Melunlar! Melunlar!"

Şarkı söylüyor, gülüyor, haykırıyor, bir yaylım ateşin kulak tırmalayıcı cayırtısını andıran acayip bir musiki nakaratıyla boyuna "Melunlar!" deyip duruyordu. Pascal gözleri yaşararak onu kolları arasına aldı, tekrar yatağına yatırdı. Dide Hala çocuk gibi ses çıkarmadan yattı. Nağmenin seyrini hızlandırdı, çarşafın üzerinde kuru kemik elleriyle tempo tutarak şarkıya devam etti.

Hekim:

"İşte bundan korkuyordum, çıldırdı," dedi. "Aldığı darbe, çocukluğundan beri şiddetli sinir nöbetlerine meyilli bu biçare mahluka çok fazla sert gelmiş. Babası gibi tımarhanede ölecek."

Rougon gizlendiği köşeden nihayet ayrıldı.

"Ama acaba gördüğü şey neydi?" diye sordu.

Pascal:

"İçimde korkunç bir şüphe var," dedi. "İçeri girdiğiniz zaman size Silvère'den bahsedecektim. Esir düştü. Eğer iş işten geçmemişse, vali nezdinde girişimde bulunup onu kurtarmak lazım."

Eski zeytinyağı taciri oğlunun yüzüne baktı, benzi sapsarı oldu. Sonra telaşla:

"Dinle," dedi. "Sen büyükannene göz kulak ol. Benim bu akşam çok işim var. Yarın kendisini Tulettes tımarhanesine kaldırmanın çaresine bakarız. Siz Macquart, bu akşamdan tezi yok gitmelisiniz. Söz veriyor musunuz? Ben Mösyö Blériot'yu görmeye gidiyorum."

Dili dolaşıyordu. Dışarı çıkıp sokağın serin havasına kavuşmaya can atıyordu. Pascal, deli kadına, babasına, amcasına keskin bakışlarla bakıyordu. Bilgin bencilliği ağır basmıştı. Bu ana ile oğullarını bir böceğin başkalaşımlarını inceleyen tabiat âlimi dikkatiyle inceliyor, bir ailenin bu gelişmelerini, türlü türlü dallar salıveren bir kökün, aynı tohumları, içinde serpildikleri yerin gölgeli mi yoksa güneşli mi olduğuna göre başka başka şekillerde kıvrılan en uzak ince dallara varıncaya kadar acı usaresiyle ileri yürütüşünü düşünüyordu. Bir an, Rougon-Macquart'ların geleceğini bir şimşek aydınlığında görür gibi oldu. Parıltılı bir altın ve kan sağanağı ortasında, gemi azıya almış ve tatmine ulaşmış bir ihtiraslar sürüsü görüyordu.

Bu sırada Dide Hala, Silvère'in adını duymuş, şarkıyı kesmişti. Bir an heyecan içinde bekledi. Sonra müthiş feryatlar koparmaya başladı. Gece karanlığı tamamıyla çökmüştü. Oda simsiyah, kasvetli bir boşluk haline gelmişti. Artık görünmez olan deli kadının yaygaraları kapalı bir mezardan çıkar gibi karanlığın içinden yükseliyordu. Rougon, karanlıkta daha gaddar hıçkırıklar halinde duyulan bu alaycı feryatlar kulaklarında çınlayarak, çılgına dönmüş gibi savuştu.

Silvère'in affını validen rica etmenin tehlikeli olabileceğini düşünüp tereddüt ederek Saint-Mittre Çıkmazı'ndan geçtiği sırada, kalas yığılı arsanın etrafında Aristide'in dolaştığını gördü. Aristide babasını görünce endişeli bir tavırla seğirtti, kulağına bir şey söyledi. Pierre'in benzi sarardı. Arsanın içine doğru, yalnızca çingenelerin yaktığı ateşin kızıl bir aydınlık serptiği karaltılara korkulu bir göz attı. Sonra baba oğul, adam öldürmüş gibi adımlarını hızlandırarak, görülmemek için paltolarının yakasını kaldırarak, Rome Sokağı'na dalıp gözden kayboldular.

Rougon:

"Bir angaryadan kurtuldum," diye mırıldandı. "Haydi yemeğe gidelim. Bizi bekliyorlar."

Eve geldikleri zaman sarı salon pırıl pırıldı. Félicité harıl harıl çalışmıştı. Sicardot, Granoux, Roudier, Vuillet, zeytinyağı tacirleri, badem tacirleri, hepsi gelmişti. Yalnızca Marki romatizmalarını bahane etmişti. Zaten küçük bir seyahate çıkıyordu. Kana bulanmış bu burjuvalardan tiksiniyordu. Akrabası Kont de Valqueyras bir süreliğine Corbière'deki malikânesine gidip kendisini unutturmasını rica etmişti. Mösyö de Carnavant'ın davete gelmeyişi Rougon'ları gücendirdi. Fakat Félicité, düşündüğünden daha debdebeli bir ziyafet vermeyi aklına koyarak teselli buldu. İki tane kollu şamdan kiraladı, Marki'nin yerini tutsun diye iki başyemekle iki tatlı fazla ısmarladı. Masa, daha gösterişli olması için salona getirilmişti. Gümüş, porselen, kristal takımları Provence Oteli vermişti. Davetliler gelir gelmez görsünler diye sofra daha saat beşte kuruldu. Sofranın iki başında, beyaz örtünün üstünde, boyalı çiçeklerle süslü yaldızlı porselen vazolar içinde iki demet yapma gül duruyordu.

Salonun gedikli müdavimleri toplandıkları vakit, bu manzara karşısında hayranlıklarını gizleyemediler. Ezile büzüle gülümseyerek sinsi sinsi bakışıyorlardı. Bu bakışlar açıkça, "Bu Rougon'lar deli olmuş, paralarını sokağa atıyorlar," manasını taşıyordu. Hakikat şuydu ki Félicité, misafirleri davete gittiği zaman dilini tutamamıştı. Pierre'in nişan aldığını, bir de vazifeye tayin edileceğini herkes biliyordu. İhtiyar kadının tabiriyle, bu haber hepsinin burunlarını epeyce sarkıtmıştı. Roudier, "Bu çingene maşası karı fazla kabarıyor," diyordu. Can çekişen cumhuriyetin üzerine atılıp, birbirlerini kollayarak, her biri yanındakinden daha keskin diş geçirmeyi şeref sayan bu burjuvalar çetesi, ödül günü, savaşın bütün zafer taçlarının ziyafet sahibine verilmesinden memnun değildi. Yeni doğan imparatorluktan hiçbir şey beklemeden, mizaçları bakımından yaygara koparanlar bile, içlerindeki en fakir, en kusurlu insanın, kendi sayelerinde yakasına kırmızı kurdeleyi takacağını düşündükçe içten içe gocunuyordu. Bütün salon halkına nişan verselerdi, yine neyseydi.

Roudier, Granoux'yu bir pencerenin yanına çekmiş:

"Nişana kıymet verdiğimden değil," diyordu. "Daha Louis-Philippe devrinde saray müteahhidi olduğum zaman verdiler de istemedimdi. Ah! Louis-Philippe ne iyi bir kraldı, Fransa öylesini bir daha asla bulamaz!"

Roudier yeni baştan Orléancı oluyordu. Sonra eski bir Saint-Honoré Sokağı tuhafiyecisine has hilekâr bir ikiyüzlülükle ekledi:

"Ama siz, azizim Granoux, kırmızı kurdele sizin yakanızda iyi durmaz mıydı dersiniz? Sonuç itibarıyla, şehri Rougon kadar siz de kurtardınız. Dün çok seçkin birtakım kimselerle görüşüyordum, sizin bir çekiçle o kadar gürültü koparabilmiş olmanıza bir türlü inanamadılar."

Granoux bir teşekkür mırıldandı, ilk aşk itirafında kıpkırmızı kesilen bir bakire gibi kızararak Roudier'nin kulağına eğildi:

"Kimseye bir şey söylemeyin, ama bana öyle geliyor ki Rougon bana da nişan verdirecek, iyi çocuktur."

Eski tuhafiyeci ciddileşti, o andan itibaren büyük bir nezaket takındı. Vuillet yanına gelip de dostlarının hak ederek aldığı ödüle dair birkaç söz söyleyince, birkaç adım ötede oturan Félicité'nin işiteceği

kadar yüksek bir sesle, "Rougon gibi adamlar Légion d'Honneur'e onur kazandırırlar," diye cevap verdi. Kitapçı bu söze katıldı. Kolejin yine kendisinden alışveriş yapacağına dair o sabah ona kesin teminat verilmişti. Sicardot'ya gelince, grupta Légion d'Honneur nişanına sahip tek adam olarak kalamadığına onun önce biraz canı sıkıldı. Ona kalırsa, Légion d'Honneur nişanı alma hakkı yalnız askerlerindi. Pierre'in cesareti onu hayrete düşürüyordu. Fakat aslında iyi bir adam olduğu için, heyecanlandı ve sonunda "Napolyonlar cesaretli ve azimli insanları seçmesini bilir," diye haykırdı.

Bu sebeple, Rougon'la Aristide coşkunlukla karşılandılar. Bütün eller onlara doğru uzandı. Hatta kucaklaşılacak kadar ileri gidildi. Angèle kanepede, kaynanasının yanında oturuyordu, memnundu. Hayatında hiç bu kadar çok yemeği bir arada görmemiş, boğazına düşkün bir kadın gibi hayretle sofrayı seyrediyordu. Aristide yaklaştı, Sicardot *l'Indépendant*'daki nefis makaleden dolayı damadını tebrik etti. Aristide kaynatasının iltifatına aynı şekilde karşılık verdi. Kendisine sorduğu babacan sorulara cevap verdi; arzusunun çoluğu çocuğu toplayıp Paris'e gitmek olduğunu, kardeşi Eugène'in kendisini orada ilerleteceğini, fakat beş yüz franga ihtiyacı olduğunu söyledi. Sicardot ona bu parayı vereceğini vaat etti. Kızının Napolyon III tarafından Tuileries Sarayı'na kabul edildiğini şimdiden gözünde canlandırıyordu.

Bu sırada, Félicité kocasına bir işaret yapmıştı. Pierre'in etrafını kuşatan pek çoktu, benzinin niçin attığını ilgiyle soran soranaydı, ancak bir dakika savuşabildi. Karısının kulağına Pascal'ı bulduğunu, Macquart'ın da o gece yola çıkacağını fısıldayabildi. Sesini daha alçaltarak, annesinin çıldırdığını haber verdi. Parmağını dudaklarına götürüp "Ağzından bir kelime kaçırma, bu gecenin keyfini bozarsın," demek istedi. Félicité dudaklarını ısırdı. Bakıştılar, bu bakışlarında müşterek düşüncelerini okudular. Artık kocakarı onları rahatsız etmeyecekti. Fouque'ların bostanının duvarlarını nasıl kökünden kazıdılarsa, kaçakçının kulübesini de öylece kökünden kazıyacaklar, ebediyen Plassans'ın saygısını ve teveccühünü kazanacaklardı.

Davetliler sofrayı seyretmeye başlamıştı. Félicité davetlilerini oturttu. Ağızlar kulaklardaydı. Herkes kaşığını eline alacağı sırada, Sicardot bir işaretle bir saniye izin istedi. Ayağa kalktı, ciddi bir tavırla:

"Baylar," dedi, "ziyafet sahibi dostumuzun cesaretine ve yurtseverliğine karşılık olarak verilen ödülden dolayı ne kadar bahtiyar olduğumuzu, mecliste hazır bulunanlar adına kendisine söylemek istiyorum. O serseriler bizi dağ yollarında sürüklerken, Rougon'un Plassans'da kalmasının tanrısal bir ilhamın eseri olduğuna inanıyorum. Hükümetin kararlarını da var gücümle alkışlıyorum. Durun, sözümü bitireyim... Dostumuzu sonra tebrik edersiniz. Şunu da bilmenizi isterim ki Légion d'Honneur nişanının şövalye rütbesini kazanan dostumuz, ayrıca bir defterdarlığa da tayin edilecektir."

Bir hayret nidası yükseldi. Herkes Rougon'un küçük bir memuriyete tayin edileceğini sanıyordu. Birkaç kişi zoraki gülümsemelerle yüzlerini buruşturdu, fakat sofranın manzarasının da yardımıyla tebrikler yağmaya başladı.

Sicardot tekrar susulmasını işaret etti:

"Durun canım, daha bitirmedim. Bir kelime daha söyleyeceğim... Galiba Mösyö Peirotte'un ölümü sayesinde dostumuzu aramızda muhafaza edeceğiz."

Misafirler haykırışırken Félicité'nin yüreği hopladı. Sicardot defterdarın öldüğünü ona daha önce söylemişti. Fakat bu ani ve feci ölüm bu neşeli ziyafetin başında hatırlatılınca, yüzünde soğuk bir soluğun dolaştığını hissetti. Temennisini hatırladı: O adamı kendisi öldürmüştü. Bu arada davetliler gümüş takımların şıngırtıları arasında yemeye girişmişlerdi. Taşrada çok yemek yenir, gürültülü yenir. Daha ilk ikramda sofradakiler hep birden konuşmaya başlamışlardı. Mağlupları yerin dibine batırıyor, birbirlerini koltukluyor, Marki'nin gelmemesini çirkin sözlerle yorumluyorlardı. Asilzadelerle ahbaplık etmeye imkân yoktur, diyorlardı. Hatta Roudier, Marki'nin asilerden korkup sarılığa tutulduğu için özür dileyerek gelmediğini ima etti.

Sofraya ikinci yemek gelince, tazı payı kapışırcasına bir yarış başladı. Zeytinyağı tacirleri, badem tacirleri, Fransa'yı kurtarıyor-

lardı. Rougon'ların şerefine kadeh tokuşturuldu. Granoux kıpkırmızı olmuş, dili dolaşmaya başlıyordu. Vuillet sapsarı kesilmiş, bulut gibi sarhoş olmuştu. Fakat Sicardot kadehleri hâlâ dolduruyordu. Angèle fazla yemiş, bardak bardak şekerli su yapıp içiyordu. Kurtulmuş olmanın, artık korkudan titrememenin, bu sarı salonda mükellef bir sofranın etrafında, kollu iki şamdanla, sinek pislikleri dolu kılıfından çıkarılmış olarak ilk defa gördükleri avizenin parlak ışığı altında tekrar buluşmanın sevinciyle bu beyler, budalalıklarını sere serpe ortaya döküyor, yılışık ve hantal bir neşe içinde yayılıyorlardı. Yemek çeşitleri değiştikçe, salonun ısınan havası içinde, sesleri daha tok, daha övgü dolu çıkıyor, diller dolaşarak iltifatlar yağdırılıyor, hatta yemeğin "tam anlamıyla Lucullus'e* layık bir ziyafet" olduğu bile söyleniyordu. Bu hoş tabiri bulan da işten çekilmiş eski bir sepici ustasıydı.

Pierre sevincinden kabına sığamıyor, solgun, iri suratından gurur akıyordu. Félicité yeni durumunu benimsemişti. Yeni şehirde küçük bir ev satın alıncaya kadar herhalde biçare Mösyö Peirotte'un evini kiralarız, diyor, müstakbel mobilyasını defterdarın evindeki odalara şimdiden dağıtmaya başlıyordu. Onun Tuileries'si de orasıydı. Bir ara, sesler kulakları uğuldatacak dereceye geldiği zaman, Félicité birdenbire bir şey hatırlar gibi oldu. Kalktı, Aristide'in kulağına eğildi.

"Silvère ne oldu?" diye sordu.

Genç adam bu soru karşısında şaşırdı, ürperdi.

"Öldü," diye fısıldadı. "Jandarma bir kurşunla kafasını patlattığı zaman ben oradaydım."

Félicité de hafifçe titredi. Çocuğu jandarmadan isteyip bu cinayete niçin mâni olmadığını oğluna sormak için ağzını açmaya hazırlandı. Fakat bir şey söylemedi, orada şaşkın kalakaldı. Onun sormak istediği soruyu titrek dudaklarında okuyan Aristide:

"Anlıyorsunuz ya, bir şey söylemedim..." dedi. "Ona da müstehaktır! İyi yaptım, kurtulduk."

---

* Lucius Licinius Lucullus (MÖ 118-57/56): Yalnızca savaşlarıyla değil, verdiği görkemli ziyafetlerle de anılan Romalı komutan. *-ed.*

Bu haşin açıksözlülüğü Félicité beğenmedi. Babası gibi, anası gibi, Aristide'in de arkasında bir ceset vardı. Eğer Provence Oteli'nin şaraplarıyla yakında Paris'e gitme hülyaları onu her zamanki sinsiliğinden ayırmasaydı, dış mahallede dolaştığını ve kuzeninin kafasını patlatmalarına ses çıkarmadığını şüphesiz bu kadar cüretle itiraf etmeyecekti. Bu sözü ağzından kaçırdıktan sonra sandalyesi üzerinde ileri geri sallandı. Karısıyla oğlunun konuşmalarını uzaktan gözetleyen Pierre ne söylediklerini anladı, onlarla bir suç ortağı gibi bakıştı, susmaları için yalvardı. Bu, sofrada salıverilen kahkahaların ve taşkın neşenin ortasında, Rougon'lar arasında esen son bir korku soluğu gibi oldu. Félicité tekrar yerine döndüğü zaman, sokağın öte tarafında, bir camın arkasında yanan bir mum gördü. O sabah Sainte-Roure'dan getirilen Mösyö Peirotte'un cenazesini bekliyorlardı. Félicité o mumun sırtını ısıttığını hissederek yerine oturdu. Fakat kahkahalar yükseliyordu, sofraya tatlı geldiği zaman sarı salon hayranlık çığlıklarıyla doldu.

Aynı saatlerde dış mahalle, Saint-Mittre arsasını kana boyayan facia ile hâlâ ürpermekteydi. Nores ovasındaki kanlı savaştan sonra, askerlerin dönüşünü korkunç misilleme hareketleri takip etmişti. Bir duvar arkasında dipçikle öldürülenler, bir hendeğin dibinde jandarma kurşunuyla beyni parçalananlar olmuştu. Ağızlar dehşetle kapansın diye, askerler yol üzerine ölüm yağdırıyordu. Arkalarında bıraktıkları kızıl izden yürünse gittikleri yer bulunurdu. Sürekli bir katliam oldu. Her konak yerinde birkaç asi öldürülüyordu. Sainte-Roure'da iki, Orchères'de üç, Béage'da bir asi öldürdüler. Fakat Plassans'da, Nice yolu üzerinde konaklayınca, esirlerin en suçlularından birinin daha kurşuna dizilmesi kararlaştırıldı. Galipler, şehirde yeni imparatorluğa karşı hürmet uyandırmak için, arkalarında bu yeni cesedi bırakmayı münasip görüyordu. Fakat askerler adam öldürmekten usanmışlardı. Bu acıklı işi görmek için hiçbiri ortaya çıkmadı. Esirler bir seyyar karyola üzerine atılır gibi arsadaki kalaslar üzerine serilmiş, bileklerinden ikişer ikişer birbirine bağlı, bezgin ve mütevekkil bir sersemlik içinde dinliyor, bekliyorlardı.

O sırada jandarma Rengade meraklılar kalabalığını birdenbire yardı. Askerlerin birkaç yüz asiyle beraber dönüp geldiğini haber

alır almaz, nöbetler içinde tir tir titreyerek, aralık ayının o karanlık soğuğunda hayatını tehlikeye atarak yataktan kalkmıştı.

Dışarı çıkınca yarası tekrar açıldı, içi boş gözçukurunu örten sargı kana bulandı. Yanaklarından, bıyıklarından iplik gibi ince kırmızı kanlar sızdı. Sessiz öfkesiyle, kanlı bir bez sarılı solgun yüzüyle, korkunç bir halde koştu. Her esirin yüzüne uzun uzun baktı. Kalaslar boyunca bu şekilde yürüdü. Eğilip eğilip baktı, ileri gitti, geri geldi, en soğukkanlıları bile aniden karşılarında görünerek korkudan titretti. Sonra birdenbire:

"Ah! Haydut, yakaladım onu!" diye haykırdı.

Elini Silvère'in omzuna koymuştu. Silvère bir kalasın üstüne çömelmiş, yüzü ölü gibi donuk, halim ve sersem bir tavırla karşıya, uzaklara, alacakaranlığa bakıyordu. Sainte-Roure'dan yola çıktığından beri bakışları hep böyle bomboştu. Fersahlarca süren yol boyunca askerler kafileyi dipçikle dürterek yürüyüşü hızlandırırken, o bir çocuk gibi yumuşak başlı davranmıştı. Toz toprak içinde, susuzluktan ve yorgunluktan bitap bir halde, sığırtmacın kırbacı altında sürü halinde giden itaatli bir hayvan gibi, hiç sesini çıkarmadan hep yürümüştü. Miette'i düşünüyordu. Onu ağaçların altında, bayrağa sarılı uzanmış, gözleri göğe dikili görüyordu. Üç gündür ondan başka bir şey gördüğü yoktu. O anda, gitgide artan karanlığın derinliğinde, yine onu görüyordu.

Rengade askerler arasında idam işi için gereken sayıda kişi bulamayan subaya döndü. Ona Silvère'i gösterdi.

"Bu hergele benim gözümü oydu," dedi. "Onu bana verin. Sizin için bir kişi bir kişidir."

Subay cevap vermedi, kayıtsız bir tavırla belli belirsiz bir el hareketi yaparak çekildi. Rengade istediği adamı kendisine teslim ettiklerini anladı. Silvère'i sarsarak:

"Haydi, kalk!" dedi.

Silvère'in bütün öteki esirler gibi bir pranga arkadaşı vardı. Bir kolundan Mourgue isminde Poujols'lü bir köylüye bağlıydı. Elli yaşında bir adam olan bu köylü, kızgın güneşte çetin toprak işleriyle uğraşa uğraşa hayvan gibi bir şey olmuştu. Sırtı kamburlaşmış, elleri tutulmuş, yüzü odunlaşmıştı. Dayak yiyen hayvanlara mahsus

o inatçı ve kuşkulu ifadeyle gözlerini kırpıştırıyor, sersem sersem bakıyordu. Bütün kasaba halkı gittiği için, o da bir yaba kapıp yola çıkmıştı. Fakat onu böyle dağ yollarına vuran şeyin ne olduğunu sorsalar katiyen söyleyemezdi. Esir edildiği andan beri bu sebebi büsbütün anlayamaz olmuştu. Memleketine götürüldüğünü belli belirsiz anlar gibi oluyordu. Bileğini bağlı görmenin verdiği hayret, kendisini seyreden bütün bu kalabalığın manzarası onu daha fazla sersemleştiriyor, aptallaştırıyordu. Taşra ağzından başka dil bilmediği için jandarmanın ne istediğini anlayamadı. Hantal yüzünü kaldırarak ona bakıyor, adamın maksadını anlamak için kendini zorluyordu. Sonra memleketinin adını soruyorlar diye düşünerek boğuk sesiyle:

"Ben Poujols'lüyüm," dedi.

Kalabalık arasında bir kahkaha koptu, birtakım sesler işitildi:

"Köylüyü çözün."

Rengade:

"Adam sen de!" dedi. "Bu haşarattan ne kadar çoğunu ezersen o kadar iyidir. Mademki ikisi bir aradadır, ikisi birden geberir."

Bir mırıltı oldu. Jandarma kan lekeli korkunç yüzünü dönünce meraklılar geriledi. Temiz pak, ufak tefek bir burjuva, daha fazla durursa yemek yiyemeyeceğini söyleyerek çekilip gitti. Silvère'i tanıyan birkaç bacaksız, kızıllı kızdan bahsettiler. O zaman ufak tefek burjuva, eli bayraklı kadının, *La Gazette*'in yazdığı o mahlukun âşığını daha iyi görmek için dönüp geri geldi.

Silvère bir şey görmüyor, bir şey işitmiyordu. Rengade yakasına yapışmak zorunda kaldı. O zaman kalktı, Mourgue'u da beraber sürükledi. Jandarma:

"Gelin," dedi. "Uzun sürmez."

O zaman Silvère tek gözlü adamı tanıdı. Gülümsedi. İşi anlamış olsa gerekti. Sonra başını çevirdi. Tek gözlüyü görünce, donmuş kanın çirkin bir kırağıyla katılaştırdığı bıyıkları, ona hudutsuz bir esef vermişti. Sonsuz bir dinginlik içinde ölmek isterdi. Rengade'ın beyaz sargı altında pırıldayan tek gözüne bakmaktan sakındı. Kendiliğinden Saint-Mittre arsasının ucuna, kalas yığınlarının arkasındaki gizli dar yola yürüdü. Mourgue da peşinden geliyordu.

Sarı bir renge bürünmüş göğün altında arsa ıssız ve kasvetli uzanıyordu. Bakır rengi bulutların parlaklığı acayip pırıltılar saçmaktaydı. Bu çıplak saha, kalasların soğuktan katılıp kalmış gibi serili durduğu bu meydan, hiç bu kadar aheste, bu kadar hüzünlü bir akşam garipliği görmemişti. Yolun kenarında esirler, askerler, ahali, ağaçların karaltıları arasında kayboluyordu. Yalnızca meydan, direkler, kalas yığınları, sönükleşmekte olan gün ışığı ortasında çamur renkleri alarak soluyor, kurumuş bir sel yatağının bulanık manzarasına bürünüyordu. Hızarcıların sehpaları bir köşede sıska iskeletlerini geriyor, darağacı şekilleri, giyotin direği şekilleri alıyordu. Ortalıkta canlı mahluk olarak yalnızca arabalarının kapısından korkulu yüzlerini uzatmış üç çingene vardı. Biri ihtiyar bir erkek, öteki ihtiyar bir kadın, üçüncüsü de gözleri kurt gözleri gibi ışıldayan kıvırcık saçlı bir koca kızdı.

Silvère dar yola girmeden önce bakındı. Parlak bir ayışığında arsadan geçtiği o uzak pazar gününü hatırladı. İnsanın yüreğini yumuşatan ne latif bir geceydi o! Solgun ışıklar kalasların üzerinde nasıl da ağır ağır süzülüyordu! Buz gibi gökyüzünden ihtişamlı bir sessizlik dökülmekteydi. Bu sessizliğin içinde kıvırcık saçlı çingene kızı bilinmeyen bir dilde alçak sesle şarkı söylüyordu. Sonra Silvère o uzak pazar gününün bir hafta önce olduğunu hatırladı. Bir hafta önce Miette'e veda etmeye gelmişti. O gün şimdi ne kadar uzakta kalmış gibiydi! Senelerden beri arsaya ayak basmamış gibi geliyordu ona. Fakat dar yola girince yüreğine bir bezginlik geldi. Otların kokusunu, kalasların gölgesini, duvardaki oyuğu tanıyordu. Bütün bu şeylerden ağlamaklı bir ses yükseldi. Dar yol, kasvetli, boş, uzanıyordu. Silvère'e eskisinden daha uzun gibi gözüktü. Silvère orada soğuk bir rüzgâr estiğini hissetti. O köşe acınacak derecede ihtiyarlamıştı. Duvarı yosunlar kaplamış olduğunu, kırağının yerdeki otları kavurduğunu, suların kalas yığınlarını çürüttüğünü gördü. Hazin bir manzaraydı. Akşamın sarımtırak ışığı, Silvère'in bu sevgili hatıralarının enkazı üzerine ince bir çamur gibi dökülüyordu. Gözlerini kapamaya mecbur oldu. Dar yolun yeşilliklerle kaplı hali gözünün önüne geldi, mutlu mevsimler hayalinde dolaştı. Hava ılıktı, Miette'le beraber o ılık havanın içinde koşuyorlardı. Sonra o

şiddetli, sonu gelmez aralık ayı yağmurları başlamıştı. Onlar yine geliyorlar, kalasların dibine gizleniyorlar, sağanağın şakırtısını hayran hayran dinliyorlardı. Bütün hayatı, bütün mutluluğu, şimşek aydınlığı gibi ani bir ışık içinde gözlerinin önünden geçti. Miette duvardan atlıyor, çıngıraklı kahkahalarla gülerek koşuyordu. Şimdi karşısındaydı; başında o canlı miğferi, kuzguni siyah saçlarıyla loşlukta onun bembeyaz hayalini görüyordu. Bozması çok zor olan saksağan yuvalarından bahsediyor, Silvère'i sürükleyip götürüyordu. O zaman Silvère, Viorne suyunun hafifleyen şırıltısını, geç kalmış ağustosböceklerinin vızıltısını, Sainte-Claire kavaklarına çarpan rüzgârın uğultusunu işitti uzaktan. Ama ne kadar da çok koşmuşlardı! Dün gibi hatırlıyordu. Miette on beş günde yüzme öğrenmişti. Cesur kızdı. Bir tek büyük kusuru vardı: Meyve çalıyordu. Fakat Silvère onu yola getirecekti. İlk sevişmelerini hatırlayınca hafızası onu tekrar dar yola getirdi. Hep dönüp dolaşıp bu kovuğa gelmişlerdi. Silvère, çingene kızının ölgün sesiyle söylediği şarkıyı, son panjurların gürültülü kapanışlarını, şehirdeki saatlerin tok seslerle çalışlarını işitir gibi oldu. Sonra ayrılık saati gelip çatıyor, Miette yine duvara tırmanıyordu. Ona öpücükler gönderiyordu. Sonra Silvère onu gözden kaybediyordu artık. Boğazı müthiş bir heyecanla tıkandı: Miette'i bir daha katiyen, katiyen göremeyecekti.

Tek gözlü adam:

"Sen nasıl istersen öyle olsun," dedi sırıtarak. "Haydi, yerini kendin seç."

Silvère birkaç adım daha attı. Dar yolun sonuna yaklaşıyordu. Gökte pas rengi gün ışığı sönükleşiyor, Silvère göğün şerit gibi ince uzun bir parçasından başka bir şey göremiyordu. Ömrünün iki senesi orada geçmişti. Çok uzun zamandan beri sevgi dolu yüreğini gezdirdiği bu patikada ölümün ağır ağır yaklaşması tarife sığmaz bir dinginlik taşıyordu. Silvère işi uzatıyor, otlara, kalaslara, köhne duvarın taşlarına, Miette'in canlılık verdiği bütün bu sevdiği şeylere uzun uzun veda etmekten haz duyuyordu. O zaman zihni tekrar dağılıyordu. Miette'le o evlenecek yaşa gelmeyi bekliyorlardı. Dide Hala onlarla beraber oturacaktı.

Ah! Uzağa, çok uzağa, kimsenin bilmediği bir ücra kasabaya kaçabilselerdi! Dış mahalle haytalarının, babasının cinayetini Chantegreil'in yüzüne vuramayacakları uzak bir yere gidebilselerdi! Ne rahat, ne mutlu yaşarlardı! Silvère bir anayolun kenarında bir araba atölyesi açacaktı. İşçi olarak emellerini pek önemsemiyordu elbette. Ayna gibi parlak, cilalı, geniş panolarla süslü konak arabalarını o kadar özlemez olmuştu. Kederinin verdiği sersemlik arasında, bu mutluluk hülyasının neden dolayı asla gerçekleşmeyecek olduğunu hatırlayamadı. Miette'le Dide Hala'yı alıp niçin gitmiyordu? Hafızasını dikkatle topladı; sert bir yaylım ateş takırtısı işitiyor, direği kırılmış, bir kurşunla yere serilen bir kuşun kanadı gibi bezi gevşemiş bir bayrağın yanı başına düştüğünü görüyordu. Bu, kızıl bir bayrağın içinde Miette'le beraber ölüm uykusuna dalan cumhuriyetti. Ah, felaket! İkisi de ölmüştü! Göğüslerinde kanlı bir delik vardı; işte hayatına şimdi engel olan şey buydu, iki sevgilisinin cesediydi. Artık yeryüzünde hiçbir şeyi kalmamıştı, ölebilirdi. Sainte-Roure'dan beri ona o dalgın ve sersem çocuk uysallığını veren şey buydu. Dövseler hissetmeyecekti. Ruhu vücudunda değildi. Silvère ağaçların altında, kekremsi kokulu barut dumanları arasında, sevgili ölülerinin yanına diz çökmüş, kalmıştı.

Fakat tek gözlü adam sabırsızlanıyordu. Ayaklarını sürüyen Mourgue'u itti, homurdandı:

"Haydi, yürüyün be, burada sabahlayacak değilim ya!"

Silvère sendeledi. Ayaklarının ucuna baktı. Otların arasında beyaz bir kafatası parçası vardı. Dar yolun seslerle dolduğunu işitir gibi oldu. Ölüler, temmuz geceleri ılık nefesleriyle ona ve sevgilisine acayip bir heyecan veren eski ölüler onu çağırıyorlardı. Onların hafif mırıltılarını tanıyordu. Sevinçliydiler, ona gel diyorlardı, toprağın altında, bu patikadan daha gizli bir barınakta Miette'i kendisine geri vereceklerini vaat ediyorlardı. Bu iki gencin yüreğine ağır kokularıyla, kara nebatlarıyla şiddetli arzular üfleyen, arsız otlarını altlarına serdiği halde onları birbirlerinin kolları arasına atamayan mezarlık, o anda Silvère'in sıcak kanını içmeyi hayal ediyordu. İki yazdır genç karı kocayı bekliyordu. Tek gözlü adam:

"Burası mı?" diye sordu.

Delikanlı önüne baktı. Yolun sonuna gelmişti. Mezar taşını gördü, ürperdi. Miette haklıydı, bu taş onun taşıydı. *...ölen Marie... Burada gömülüdür...* Miette ölmüştü. Mezar taşı onun üstüne kapanmıştı. O zaman Silvère, dizlerinin bağı çözülerek, buz gibi soğuk taşa dayandı. Vaktiyle, akşamları bir köşeye oturup uzun uzun konuştukları zamanlar, bu taş ne kadar ılıktı! Miette şu taraftan geliyordu, duvardan inerken üzerine basa basa taşın bir kenarını aşındırmıştı. O izde Miette'ten, onun kıvrak endamından bir nebze kalmıştı. Silvère bütün bu şeylerin ezelden yazılı olduğunu düşünüyordu. Kendisi orada seviştikten sonra gelip orada ölebilsin diye bu taş oraya konmuştu.

Tek gözlü adam tabancalarının horozunu kaldırdı.

Ölüm, ölüm, Silvère ölümü düşündükçe seviniyordu. Demek Sainte-Roure'dan Plassans'a inen o uzun, beyaz yolu kendisini buraya getirmek için yürütmüşlerdi. Bilseydi, daha hızlı yürürdü. Bu taşın üstünde ölmek, dar patikanın ucunda ölmek, içinde hâlâ Miette'in soluğunu duyar gibi olduğu bu havanın ortasında ölmek, ıstırabının arasında asla ummadığı bir teselliydi. Tanrı merhametliydi. Silvère belli belirsiz bir tebessümle bekledi.

Mourgue tabancaları görmüştü. O ana kadar alık alık sürüklenip gelmişti. Fakat tabancaları görünce dehşete kapıldı. Telaşlı bir sesle:

"Ben Poujols'lüyüm, ben Poujols'lüyüm!" deyip duruyordu.

Yere atıldı, jandarmanın ayaklarına kapandı, yalvardı. Kendisini başka birisiyle karıştırdıklarını düşünüyor olmalıydı.

Rengade:

"Sen Poujols'lüysen bana ne?" diye söylendi.

Biçare köylü zangır zangır titriyor, korkudan ağlıyor, niçin ölmesi gerektiğini anlayamıyor, titrek ellerini, yamru yumru olmuş, köseleye dönmüş zavallı işçi ellerini uzatıyor, anlaşılmaz köylü lehçesiyle bir suçu olmadığını söylüyor, af dileniyordu. Öyle kıvranıyordu ki tek gözlü adam tabancayı onun şakağına dayayamadığı için öfkelendi.

"Susacak mısın sen?" diye haykırdı.

Fakat dehşetten deliye dönen Mourgue, ölmek istemediği için, hayvan gibi, domuz boğazlanır gibi böğürmeye başladı. Jandarma tekrar:

"Susacak mısın hergele!" dedi, bir kurşunda kafasını patlattı.

Köylü bir külçe gibi yere yığıldı. Cesedi bir kalas yığının kenarına kadar yuvarlandı, orada kıvrılıp kaldı. Sarsıntının şiddeti, onu arkadaşının bileğine bağlayan ipi koparmıştı. Silvère mezar taşının önüne dizüstü düştü.

Rengade, Mourgue'u önce öldürmekle, Silvère'den daha acı öç almak istemişti. Öteki tabancasıyla oynuyor, onu yavaş yavaş yukarı kaldırıyor, Silvère'i can çekiştirmekten zevk duyuyordu. Delikanlı fütursuzca ona baktı. Vahşi bakışı içini yakan tek gözlü adamın görüntüsü fenasına gitti. Gözünde kanlı sargısı ve kan pıhtıları dolu bıyıklarıyla heyecan içinde tir tir titreyen bu adamı görmeye devam ederse, bir korkak gibi öleceğinden korktu, başını öteye çevirdi. Fakat gözlerini yukarı kaldırdığında, duvarın tepesinde, Miette'in atladığı noktada Justin'in başını gördü.

Jandarma iki esiri alıp götürdüğü zaman, Justin, Rome Kapısı'nda, kalabalığın içinde bulunuyordu. Var gücüyle koşmaya başlamış, idam manzarasını kaçırmak istemediği için Jas-Meiffren'den dolaşmıştı. Dış mahallenin haytaları arasında yalnızca kendisinin, faciayı bir balkondan seyreder gibi rahat rahat göreceğini düşündükçe öyle acele ediyordu ki iki defa yere kapaklanmıştı. Çılgın gibi seğirtmesine rağmen ilk tabancaya yetişemedi. Üzüle üzüle duvara tırmandı. Silvère'in hâlâ hayatta olduğunu görünce gülümsedi. Askerler kuzininin öldüğünü ona haber vermişlerdi, arabacının öldürülmesi onu büsbütün sevindiriyordu. Tabanca sesini başkalarının ıstırabından duyduğu o hazla bekledi. Fakat sahnenin dehşeti, tadına doyum olmayan bir korkuyla karışarak, bu hazzı on misline çıkarıyordu.

Silvère duvarın tepesinden tek başına bakan bu kafayı, solgun yüzü neşe saçan, saçları tepesinde hafifçe dikilmiş bu iğrenç serseriyi tanıyınca, için için bir öfke, bir yaşama ihtiyacı duydu. Bu, kanının son isyanı, bir saniye süren son bir başkaldırı oldu. Silvère tekrar diz çöktü, karşıya baktı. Akşam garipliğinde, gözünün önünden

son bir hayal geçti. Dar yolun sonunda, Saint-Mittre Çıkmazı'nın ağzında Dide Hala'yı görür gibi oldu. Taştan bir ermiş heykeli gibi bembeyaz, ayakta duruyor, uzaktan onun ölümüne bakıyordu.

Silvère o sırada tabancanın soğuk namlusunu şakağında hissetti. Justin'in solgun yüzü gülüyordu. Silvère gözlerini kapadı, eski ölülerin kudurmuşçasına kendisini çağırdıklarını işitti. Karanlıkta yalnızca Miette'i görüyordu. Ağaçların altında, bayrağa sarılmış, yatıyor, gözleri gökyüzüne bakıyordu. Sonra tek gözlü adam ateş etti, her şey bitti. Yavrucağın kafatası olgun bir nar gibi yarıldı. Silvère yüzükoyun mezar taşına kapandı. Dudakları, Miette'in ayaklarıyla aşınan yere, sevgilisinin vücudundan bir nebzesini bıraktığı o ılık yere yapıştı.

O akşam, Rougon'ların evinde, sofraya tatlı geldiği sırada, ziyafetin artıklarıyla hâlâ buram buram tüten masada kahkahalar yükseliyordu. Rougon'lar nihayet zenginlere mahsus zevkleri tadıyorlardı! Otuz sene zapt ettikleri arzularla büsbütün artan iştahları vahşi dişlerini meydana çıkarıyordu. Bu gözü aç insanlar, daha bir gün önce zincirlerinden boşanıp zevklere saldıran bu sıska, yırtıcı hayvanlar, yeni doğan imparatorluğu, azgın tazı payı devrini alkışlıyorlardı. Hükümet darbesi Bonapartçıların ikbalini daha yukarıya taşıdığı gibi, Rougon'ların ikbalini de kuruyordu.

Pierre ayağa kalktı, kadehini uzattı.

"İmparator Prens Louis'nin şerefine içiyorum!" diye haykırdı.

Kıskançlıklarını şampanya içinde boğan davetliler hep birden ayağa kalktılar, kulakları sağır eden haykırışlarla kadeh tokuşturdular. Görülecek bir manzaraydı. Plassans burjuvaları, Roudier'ler, Granoux'lar, Vuillet'ler ve daha başkaları, cumhuriyetin henüz soğumamış cesedi üzerinde ağlıyor, sarmaş dolaş oluyorlardı. O sırada Sicardot'nun aklına parlak bir fikir geldi. Félicité'nin sağ kulağı üstüne süs diye taktığı pembe atlastan fiyongu aldı, tatlı bıçağıyla bir ucundan kesti, Rougon'un ceketinin yakasına törensel bir havayla taktı. Rougon alçakgönüllü bir tavır takındı. Yüzü neşe saçtığı halde çırpındı.

"Olmaz, rica ederim, daha çok erken," diye mırıldandı. "Kararnamenin çıkmasını beklemek lazım."

Sicardot:

"Haydi efendim!" diye haykırdı. "Siz şunu yakanızda tutar mısınız lütfen! Eski bir Napolyon askerinin taktığı nişandır bu!"

Bütün salon alkışladı. Félicité hazzından gevşedi. Suskun Granoux heyecanından bir sandalyeye çıktı, peçetesini sallaya sallaya bir nutuk söyledi. Sözleri patırtı arasında kaynadı gitti. Sarı salon zafer neşesiyle coşuyordu.

Fakat Rougon'un yakasına iliştirilen pembe atlas parçası, Rougon'ların zaferindeki tek kızıl leke değildi. Bitişik odadaki karyolanın altına atılıp unutulmuş, topuğu kanlı ayakkabı vardı bir de. Sokağın diğer tarafında, Mösyö Peirotte'un başucunda yanan mum, karanlıkta açık bir yara gibi kanıyordu. Sonra uzakta, Saint-Mittre Meydanı'nın ucunda, mezar taşının üstünde bir kan birikintisi pıhtılaşıyordu.

SON

Emile Zola'nın *Germinal*, *Meyhane*, *Nana* gibi en ünlü romanlarını içeren Rougon-Macquart dizisine adını veren Rougon ve Macquart aileleriyle dizinin bu ilk kitabında tanışıyoruz.

Tam adı "Rougon ve Macquart Aileleri: İkinci İmparatorluk Döneminde Bir Ailenin Doğal ve Toplumsal Tarihi" olan 20 kitaplık dizi Fransa tarihinde bir dönüm noktasıyla açılıyor. Bir hükümet darbesi ve 1852'den 1870'e kadar sürecek olan İkinci İmparatorluk döneminin başlangıcı...

Rougon'ların Yükselişi bize dönemin Fransız toplumunu altüst eden siyasi olayların uzak ve düşsel bir taşra kentindeki yankılarını anlatıyor. Cumhuriyetçiler, kralcılar ve imparatorluk heveslileri... İkbal peşinde koşanlar, gözden düşenler, inançla kavgaya atılanlar...

Yordam Edebiyat, aşkın, ölümün, sınıf mücadelesinin ve bir büyük entrikanın iç içe geçtiği bu heyecan verici romanı, Attilâ İlhan'ın sözleriyle "en iyi Zola çevirmeni" Hamdi Varoğlu'nun dilinden okurlarına sunmaktan mutluluk duyuyor.

yordam edebiyat
YordamEdebiyat
YordamEdebiyat
YordamKitap

25 TL. KDV'den muaftır
ISBN 978-605-172-369-3